

รายงานการวิจัย

เรื่อง

วิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน
ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
An analytical study the knowledge and essence of Neo-Buddhist
Movements in Contemporary World of students of
Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus

โดย

พระมหามิตร ฐิตปญโญ,ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758117

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

An analytical study the knowledge and essence of Neo-Buddhist
Movements in Contemporary World of students of
Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus

By

Phramaha Mit Thitapanno, Asst.Prof. Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus
B.E/2558

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 610758117

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย :	การศึกษาวิเคราะห์ห้องค์ความรู้และสาระสำคัญของของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันในโลกปัจจุบันของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น
ผู้วิจัย :	พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ,ผศ.ดร.
ส่วนงาน :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ :	๒๕๕๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาวิเคราะห์ห้องค์ความรู้และสาระสำคัญของของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันในโลกปัจจุบันของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

ผลการวิจัย พบว่าขบวนการพุทธในโลกปัจจุบันทั้งในประเทศและนอกประเทศมักจะเกิดขึ้นด้วยความวิกฤตทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือมากไปกว่านั้นเป็นภาวะวิกฤตจากภัยสงคราม ภายในประเทศที่นำมาศึกษาได้แก่ สำนักวัดหนองป่าพง (หลวงพ่ocha สุภโท) สำนักสวนโมกขพลาราม (หลวงพ่พุทธทาสภิกขุ) ก็เกิดขึ้นด้วยเหตุแห่งการวิกฤตทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเห็นได้จากคำสอนที่ทั้งสองสำนักได้นำเสนอต่อสังคมในขณะนั้นส่วนนอกประเทศ ได้แก่ เอ็มเบ็ดการ์ (B.R.Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/อหิศูทร)ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม อนาคาริก ธรรมปาละ เรียกร้องพระพุทธศาสนากับคตินิยมและท่านโกเอ็นก้า” (สตียา นารายัน โกเอ็นก้า (S.N. Goenka) ผู้นำวิปัสสนากับคตินิยมมหาภารตเพื่อสุขภาพจิตที่ดีของประชาชน องค์ดาไล ลามะ ผู้นำรัฐบาลผลิตถิ่นของทิเบตที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของทิเบตบนฐานของอหิงสธรรม (non-violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind)ไม่ว่าจะเป็นนอกประเทศหรือในประเทศที่นำมาศึกษานี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่สังคมระดับรากหญ้าจนถึงสังคมระดับประเทศ

จากการศึกษาภาคสนามของนิสิตพบว่านิสิตได้มีความรู้และความเข้าใจขบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ อีกทั้งทำให้ทราบถึงการจัดการที่มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรอย่าง เป็นระบบและรูปแบบการเผยแผ่ได้มีการปรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมในปัจจุบันสามารถสร้างศรัทธาและปลูกฝังปัญญาให้เพิ่มแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น

Research Title : An analytical study the essence and knowledge of Neo-Buddhist Movements in Contemporary World of students of Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus

Researcher: Asst.Prof. Dr. Phramaha Mit Thitapañño

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus

Fiscal Year: 2558 / 2015

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research aimed to an analytical study the essence and knowledge of Neo-Buddhist Movements in Contemporary World of students of Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus.

The results showed that Neo-Buddhist Movements in Contemporary, both at country and abroad, often with political crisis, economic and social crisis, Or more than a crisis of war. The case study within the country is described as below: Wat Nong Pa Pong (Venerablechasadhaddo) and sanmokkhapalaram (Venerable BuddhadasaBhikkhu), it happened within the political, economic and social crisis. Which is evident from both the doctrinal office has presented to society at that time. The Part of country is described as below: B.R. Ambedkar, who fought for the abolition of the caste system in Indian society. He has converted the humble solicitation class (Sudra/athicsudra) to turn to Buddhist religion for social equality. Anagarika Dhammapala, who can to return back the Buddhism to India. S.N Goenka (SatayaNarayanGoenka), he bought the vipassana back to Mahaparataland for the good mental health of citizens. His holiness Dalai Lama is a leader of Tibetan exile government. The basis of fair (non-violence), he has tried to fight for the independence of Tibeton. and the concept of international responsibility (universal responsibility). On the base of the mind, which aim to benefit others (altruistic mind), whether foreigner domestic or in the country, they have tried to apply the Buddhist principles to solve social problems ranging from individual classed and national society.

From field studies of the students found that the students get the knowledge and understanding o f Neo-Buddhist Movements. They understood the management style and corporate management in a systematic form Dhamma Propagation Project of Unit. The Unit can qualify the doctrine of Buddhism for the modern society and cultivate wisdom for the many people.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ ๒๕๕๘ ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ให้การสนับสนุนในการทำผลงานด้านการวิจัยของบุคลากรของรัฐ

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะกรรมการวิจัยสถาบันพุทธศาสตร์ และผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันที่สำคญยิ่งต้องขอกราบขอบพระคุณพระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต รองเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นหรือ รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น ที่ให้การสนับสนุนในการให้แนวคิดด้านการวิจัยและส่งเสริมให้บุคลากรได้มีผลงานด้านการวิจัยเพิ่มมากขึ้น ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ที่ให้ข้อมูลหรือเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในด้านข้อมูลเป็นอย่างดี

ในรายงานการวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จลงไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากทุกท่านดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นนั้น ถือว่าทุกท่านเป็นผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี

หวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานวิจัยฉบับนี้คงเป็นประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการ และการพัฒนาเอกสารการเรียนการสอนต่อไปในอนาคต

พระมหามิตร ฐิตปถโญ,ผศ.ดร.

๒๑ กันยายน ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๒. วัตถุประสงค์.....	๒
๓. ขอบเขตในการวิจัย.....	๒
๔. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๒
๕. ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๓
๖. วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖
๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
บทที่ ๒ ขบวนการพุทธใหม่ในสังคมโลกปัจจุบัน	
สำนักวัดหนองป่าพง.....	๘
๑. ประวัติหลวงปู่ชา สุภัทโท.....	๘
๑.๑ ชีวิตปฐมวัย.....	๘
๑.๒ การศึกษา.....	๘
๒. การเกิดขึ้นของสำนักหนองป่าพง.....	๑๑
๓. คำสอนสำคัญของสำนักหนองป่าพง.....	๑๒
๓.๑ หยุคขั้วมันก็ดี.....	๑๓
๓.๒ นอกเหนือเหตุผล.....	๑๓
๔. ผลกระทบต่อสังคม.....	๑๔
สำนักสวนโมกขพลาราม.....	๑๔
๑. ประวัติพุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์).....	๑๔
๑.๑ ชีวิตปฐมวัย.....	๑๔
๑.๑ การศึกษา.....	๑๕
๒. การเกิดขึ้นของสำนักสวนโมกขพลาราม.....	๑๖
๓. คำสอนสำคัญของสำนักสวนโมกขพลาราม.....	๑๖

๓.๑ ธรรม ๙ ตา.....	๑๖
๓.๑.๑ อนิจจตา.....	๑๗
๓.๑.๑.๑ สันตติปิดบังอนิจจลักษณะ.....	๑๘
๓.๑.๑.๒ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอนิจจัง.....	๑๘
๓.๑.๑.๓ คุณค่าทางจริยธรรม.....	๑๘
๓.๑.๒ ทุกขตา.....	๑๙
๓.๑.๒.๑ อริยาบถปิดบังทุกขลักษณะ.....	๒๐
๓.๑.๒.๒ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องทุกข์.....	๒๐
๓.๑.๒.๓ คุณค่าทางจริยธรรม.....	๒๐
๓.๑.๓ อนัตตา.....	๒๑
๓.๑.๓.๑ ฆนะปิดบังอนัตตา.....	๒๙
๓.๑.๓.๒ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอนัตตา.....	๒๙
๓.๑.๓.๓ คุณค่าทางจริยธรรม.....	๒๙
๓.๑.๔ อิทปิัจจยตา.....	๓๐
๓.๑.๓.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา.....	๓๓
๓.๑.๓.๒ คุณค่าทางจริยธรรม.....	๓๓
๓.๑.๕ สุญญตา.....	๓๔
๓.๑.๕.๑ ลักษณะของสุญญตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ.....	๓๖
๓.๑.๕.๒ ลักษณะของสุญญตาที่ประกอบด้วย (พุทธทาสภิกขุ).....	๓๘
๓.๑.๕.๓ หลักการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสุญญตา (พุทธทาสภิกขุ).....	๓๙
๓.๑.๕.๔ สุญญตาสำหรับฆราวาส.....	๔๑
๓.๑.๖ ธัมมัญญิตตา.....	๔๒
๓.๑.๖.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องธัมมัญญิตตา.....	๔๒
๓.๑.๗ ธัมมนิยามตา.....	๔๒
๓.๑.๗.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องธัมมนิยามตา.....	๔๓
๓.๑.๘ อตัมมยตา.....	๔๓
๓.๑.๘.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอตัมมยตา.....	๔๖
๓.๑.๙ ตถตา.....	๔๖
๓.๑.๙.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องตถตา.....	๔๗
๔. กิจกรรมสำคัญของสำนักสวนโมกขพลาราม.....	๔๗
๕. ผลกระทบต่อสังคม.....	๔๗

อนาคาริก ธรรมปาละ

๑. ประวัติ ท่านอนาคาริก ธรรมปาละ.....	๔๗
๑.๑ ชีวิตปฐมวัย.....	๔๗
๑.๒ ออกบรพพา.....	๔๘

๒. การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา.....	๔๙
๓. การก่อตั้งสมาคมมหาโพธิ์.....	๕๓
๔. พระมหาเจดีย์พุทธคยาภิกับพราหมณ์มหันต์.....	๕๔
๕. อุปสรรคจากพวกมหันต์.....	๕๔
๖. ผลงาน.....	๕๗
๖.๑ พระบรมสารีริกธาตุที่พระมุลคันธกุฎีหลังใหม่.....	๕๘
๖.๒ ตราประจำประเทศ.....	๕๙
๖.๓ ธงชาติ.....	๕๙
๖.๔ บั้นปลายชีวิต อุปสมบทเป็นพระภิกษุ.....	๕๙
๗. ผลกระทบต่อสังคม.....	๖๐

ดร.อัมเบตการ์ มหาบุรุษผู้นำพุทธศาสนากลับคืนสู่มาตุภูมิ

๑. ประวัติของ ดร. อัมเบตการ์.....	๖๑
๑.๑ การศึกษา.....	๖๑
๒. การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา.....	๖๓
๓. กิจกรรมสำคัญของ ดร.อัมเบตการ์.....	๖๔
๔. แนวคิดและปรัชญา ของ ดร.อัมเบตการ์.....	๖๖
๕. ดร.อัมเบตการ์ ถึงแก่กรรม.....	๖๗
๖. ผลกระทบต่อสังคม.....	๖๘

ทะเล ลามะ

๑. ดาไล ลามะ องค์ ๑๔ (องค์ปัจจุบัน).....	๖๙
๑.๑ การศึกษา.....	๖๙
๒. นิกายวัชรยาน.....	๗๑
๒.๑ นิกายหมวดแดง.....	๗๑
๒.๒ นิกายหมวดขาว.....	๗๓
๒.๓ นิกายหมวดดำ.....	๗๓
๒.๔ นิกายหมวดเหลือง.....	๗๔
๓. ดาไล ลามะ กับการปกครอง.....	๗๕

โกเอ็นก้า (สตียา นารายัน โกเอ็นก้า (S.N. Goenka)

๑. ประวัติและการดำเนินชีวิตของ “ท่านโกเอ็นก้า” (สตียา นารายัน โกเอ็นก้า) (S.N. Goenka).....	๗๕
๒. ปณิธานชีวิตในการเปิดสอนวิปัสสนากรรมฐาน.....	๗๗
๓. หลักและวิธีสอนวิปัสสนา.....	๗๘
๔. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน.....	๘๐
๔.๑ คำแนะนำในการเข้าอบรม.....	๘๑

๔.๒ คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติ.....	๘๑
๔.๓ วิปัสสนานี้มีใช่เป็น.....	๘๑
๔.๔ หากแต่วิปัสสนาเป็น.....	๘๒
๔.๕ วินัยในการปฏิบัติ.....	๘๒
๔.๖ ผู้ป่วยด้วยโรคทางจิตประสาท.....	๘๓
๔.๗ กฎระเบียบ.....	๘๓
๔.๘ ศील.....	๘๓
๔.๙ การยอมรับอาจารย์ผู้สอนและวิธีการปฏิบัติ.....	๘๔
๔.๑๐ พิธีกรรมและวัตรทางศาสนาตลอดจนวิธีการปฏิบัติ.....	๘๔
๔.๑๑ การเข้าพบอาจารย์ผู้สอน.....	๘๔
๔.๑๒ การรักษาความเงียบ.....	๘๔
๔.๑๓ คู่สมรส.....	๘๕
๔.๑๔ การสัมผัสร่างกาย.....	๘๕
๔.๑๕ โยคะและการออกกำลังกาย.....	๘๕
๔.๑๖ เครื่องราง ลูกประคำ หรืออื่นๆ.....	๘๕
๔.๑๗ ของมีเงินมาและยา.....	๘๕
๔.๑๘ สูบบุหรี่.....	๘๕
๔.๑๙ อาหาร.....	๘๕
๔.๒๐ เสื้อผ้า.....	๘๕
๔.๒๑ ความสะอาด.....	๘๖
๔.๒๒ การติดต่อภายนอก.....	๘๖
๔.๒๓ ดนตรี อ่านหนังสือ และเขียนหนังสือ.....	๘๖
๔.๒๔ เครื่องบันทึกเทปและกล้องถ่ายรูป.....	๘๖
๔.๒๕ นาฬิกาปลุก นาฬิกาข้อมือที่มีเสียงบอกเวลา.....	๘๖
๔.๒๖ ทุนทรัพย์ในการดำเนินงาน.....	๘๗
๕. ผลกระทบต่อสังคม.....	

บทที่ ๓ องค์ความรู้และสาระสำคัญของขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

สำนักหนองป่าพง

๑. คำสอนสำคัญของสำนักหนองป่าพง.....	๘๘
๑.๑ คติธรรมคำสอน.....	๘๙
๑.๒ วิธีการสอนของหลวงพ่อบุญ.....	๙๐
๑.๓ สอนให้อยู่กับธรรมชาติ.....	๙๐
๑.๔ สอนให้อยู่กับความเพียร.....	๙๐
๑.๕ ยิ่งอยาก ยิ่งไม่ได้.....	๙๑
๑.๖ หมาบนกองข้าวเปลือก.....	๙๑

๑.๗ ไม่ทุกข์ ก็ไม่เห็นทุกข์.....	๙๒
๑.๘ ไม่ห่างครูอาจารย์.....	๙๓
๑.๙ สอนธรรมภาษาอะไร.....	๙๓
๑.๑๐ ไก่กไข่ทั้งวัน ไม่เห็นตรัสรู้.....	๙๓
๑.๑๑ อย่างนี้ก็แต่ว่า เราทุกข์คนเดียว.....	๙๔
๑.๑๒ จงสอนใจตนเอง.....	๙๔
๑.๑๓ หยดขี้มັນก็ดี.....	๙๕
๑.๑๔ นอกเหนือเหตุผล.....	๙๖

สำนักสวนโมกขพลาราม

๑. หลักการดำเนินชีวิตทั่วไป.....	๙๖
๑.๑ หน้าที่ของชีวิต.....	๙๗
๑.๒ ปฏิบัติบูชา.....	๙๗
๑.๓ งานเร่งด่วน.....	๙๘
๑.๔ ชีวิตทางสังคม.....	๙๘
๑.๕ ยอดสิ่งปรารถนาในชีวิต.....	๙๙
๑.๖ กระแสชีวิตคนตาดีชี้คอคนตาบอด.....	๙๙
๑.๗ คำเปรียบชีวิต.....	๑๐๐

ด้านการศาสนา..... ๑๐๑

๑. ศีลธรรม กฎหมาย และศาสนา.....	๑๐๒
---------------------------------	-----

ด้านการเมือง..... ๑๐๒

๑. บทนิยาม “การเมือง” ตามแนวทางศาสนา.....	๑๐๓
๒. วิพากษ์การเมือง.....	๑๐๔
๓. ความหมาย ธัมมิกสังคมนิยม.....	๑๐๔

ด้านการศึกษา..... ๑๐๘

๑. ข้อผิดพลาดของวงการศึกษปัจจุบัน.....	๑๐๙
๒. สิ่งทีพระพุทธเจ้าสอน.....	๑๑๐
๓. วิธีเรียน วิธีสอน.....	๑๑๐
๔. ปณิธาน ๓ ประการ.....	๑๑๓

อนาคาริก ธรรมปาละ

๑. การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา.....	๑๑๕
-------------------------------	-----

ดร.เอ็มเบ็ดการ์

๑. ความเป็นอิสระภาพ.....	๑๒๐
--------------------------	-----

๒. อีสรภาพกับศาสนา.....	๑๑๙
๓. แนวคิดเกี่ยวกับศาสนา.....	๑๒๐
๔. แนวคิดเกี่ยวกับวัดที่ฮินดูวางแหน.....	๑๒๑
๕. เอ็มเบ็ดการ์กับพระพุทธศาสนา.....	๑๒๑

ดาไล ลามะ

๑. พระพุทธศาสนาสายทิเบตนิกายวัชรยาน.....	๑๒๒
๑.๑ นิกายหมวดแดง.....	๑๒๒
๑.๒ นิกายหมวดขาว.....	๑๒๔
๑.๓ นิกายหมวดดำ.....	๑๒๔
๑.๔ นิกายหมวดเหลือง.....	๑๒๕

สัตยานารายัน โกอเ็นก้า

๑. หลักของการทำวิปัสสนา.....	๑๒๖
------------------------------	-----

บทที่ ๔ วิเคราะห์องค์ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชา

สำนักหนองป่าพง

๑. คำสอนสำคัญของสำนักหนองป่าพง.....	๑๒๙
๒. บทวิเคราะห์.....	๑๓๐

สำนักสวนโมกขพลาราม

๑. คำสอนสำคัญของสำนักสวนโมกขพลาราม.....	๑๓๑
๒. บทวิเคราะห์.....	๑๓๓

อนาคาริก ธรรมปาละ

๑. อนาคาริก ธรรมปาละกับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา.....	๑๓๓
๒. บทวิเคราะห์.....	๑๓๔

ดร.อัมเบตการ์

๑. ดร.อัมเบตการ์ กับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา.....	๑๓๔
๒. บทวิเคราะห์.....	๑๓๕

องค์ดาไล ลามะองค์ที่

๑. คำสอนสำคัญของดาไล ลามะ.....	๑๔๐
๒. บทวิเคราะห์.....	๑๔๓

สัตยานารายัน โโกเอ็นก้า

๑. สัตยานารายัน โโกเอ็นก้าร์.....	๑๔๔
๒. บทวิเคราะห์.....	๑๔๕

กิจกรรมเสริมการเรียนการสอน

๑. ผลกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน เป้าหมายเชิงคุณภาพ.....	๑๔๖
๒. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษา วิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน.....	๑๔๘

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล

๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๕๒
๕.๑.๑ ผลการจากจัดกิจกรรม.....	๑๕๓
๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม.....	๑๕๔
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๕๖
๕.๓ บทวิจารณ์.....	๑๕๖
๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๑๕๖
บรรณานุกรม.....	๑๕๗
ภาคผนวก.....	๑๖๐
ภาคผนวก ก บทความ.....	๑๖๑
ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรม.....	๑๗๒
ภาคผนวก ค แบบสอบถาม.....	๑๗๔
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์.....	๑๗๖
ประวัติผู้ทำการวิจัย.....	๑๗๗
สรุปโครงการวิจัย.....	๑๗๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่นช.ช. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๐๓ หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ภาษาไทย เล่ม ๒๕ ชื่อ ๑๐ หน้า ๑๐๓ อ.ปริ.ม (ไทย) หมายถึง สุตตันตปิฎก อภิปัญญาสก เล่ม ๑๔ ชื่อ ๗๗ หน้า ๗๘

พระสุตตันตปิฎก

ช.ช. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ)

อ.ปริ.ม (ไทย) = สุตตันตปิฎก อภิปัญญาสก มัชฌนิกาย

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน (Neo-Buddhist Movements in Contemporary World) เป็นการดำเนินกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้เคลื่อนไหวไปได้และแสดงบทบาทที่เหมาะสมในสภาพการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อนและทุนนิยมขบวนการพุทธศาสนาปรากฏการณ์และมีปฏิกริยาต่ออิทธิพลต่อคนในยุคใหม่ อาทิการตีความคัมภีร์ตามตัวอักษร เพราะผู้นำขบวนการดังกล่าวจำนวนไม่น้อยได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ ในปัจจุบันบทบาทของขบวนการพุทธศาสนาได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางพุทธศาสนาที่เด่นชัดที่สุดโลกาภิวัตน์ก็มีส่วนไม่น้อยในการสร้างความเติบโตให้แก่ขบวนการพุทธศาสนา

กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่เพียงช่วยให้เป็นกระตุ้นให้การขยายขอบเขตของขบวนการพุทธใหม่เท่านั้น หากยังมีส่วนอย่างมากในการทำให้ขบวนการศาสนาอื่น ๆ ที่มีความเข้มข้นรุนแรงน้อยกว่าเติบโตขึ้นทั่วโลกด้วย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ไม่เพียงแต่จะทำให้ค่านิยมแบบโลกวิสัย เสรีนิยม และบริโภคนิยมแพร่ขยายไปทั่วโลกอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน จนบางคนเรียกกระบวนการนี้ว่าการทำให้วัฒนธรรมเป็นหนึ่งเดียวกัน (Homogenization of culture) หรือเรียกอย่างเจาะจงว่า Mcdonaldization หากยังก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมากขึ้น รวมทั้งสร้างแรงบีบคั้นทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น แก่ประชาชน จำนวนมาก ซึ่งได้กล่าวแล้วว่า เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยหันไปพึ่งพุทธศาสนา หรือทำให้พุทธศาสนากลับมามีบทบาทต่อผู้คนมากขึ้น

เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองกับความซับซ้อนของสังคมหรือมองอีกมุมหนึ่งอาจเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการเชิงพุทธภายใต้ความล้มเหลวของพระพุทธรูปศาสนากระแสหลัก ที่นับวันจะเดินห่างออกจากหลักการเดิมของพระพุทธเจ้าออกไปทุกที จึงทำให้เกิดการแสวงหาคูณค่าแท้ในเชิงของการปรับเปลี่ยน ตามนัยของการเปลี่ยนแปลงตามความคิดเห็นของนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาว่าทุกครั้งที่มีกระแสความคิดหรือกระแสความเปลี่ยนแปลงแบบใหม่ไหลบ่าเข้ามาในสังคม หากเป็นกระแสใหญ่ ผลที่เกิดขึ้นกับศาสนาดั้งเดิมในสังคมมี ๔ แบบ คือ ๑) ศาสนานั้นถูกลดบาทลง ๒) ศาสนาดั้งเดิมโอนอ่อนผ่อนตามไปตามสถานการณ์ใหม่หรือความคิดใหม่ ๓) เกิดการปรับตัวในศาสนาเพื่อธำรงคุณค่าเดิมเอาไว้ ๔) ศาสนาปิดตัวเองและพยายามกลับไปหาความจริงแท้ในอดีต^๑

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน เพื่อเป็นการเสริมศักยภาพในด้ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการขบวนการเกิดขึ้นของขบวนการพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันโดยเฉพาะพระนิสิตซึ่งเป็นพระสงฆ์รุ่นใหม่ของมหาวิทยาลัยจึงตระหนักถึงความสำคัญของพระนิสิตที่เข้าศึกษาขบวนการพระพุทธศาสนาใหม่ใน

^๑ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙.

ระดับบัณฑิตศึกษา เพราะถือว่าเป็นบุคลากรที่สำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของพระพุทธศาสนา ทั้งทางด้าน ศาสนบุคคล วิชาการด้านพระพุทธศาสนา

ดังนั้นผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในเชิงวิเคราะห์ห้องค้ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้การเกิดขึ้นของขบวนการพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันอันจะเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ตรงให้กับพระนิสิตให้ม้องค้ความรู้ที่ชัดเจนในขบวนการพุทธใหม่และเข้าใจถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย คือสมาคम्मหาโพธิ์ของท่านอนาคาริกธรรมปาละ เพื่อจะได้เข้าใจถึงบริบทและความต้องการทางสังคมให้มีลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

๒. วัตถุประสงค์

- ๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน
- ๒.๒ เพื่อพัฒนาเอกสารประกอบรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน
- ๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ห้องค้ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๓. ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้ทำการวิจัยออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๓.๑ ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาบาลี ภาษาอังกฤษและศึกษาข้อมูลเกี่ยวขบวนการเกิดของพุทธในยุคปัจจุบันจากเอกสารวิชาการ สิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับขบวนการพุทธใหม่ที่เกิดขึ้นโลกปัจจุบัน

๓.๒ ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการเกิดของพุทธใหม่ตามแนวคิดของกลุ่มพุทธใหม่ในสังคมปัจจุบันสิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับขบวนการพุทธใหม่ที่เกิดขึ้นโลกปัจจุบัน

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาที่ห้องค้ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันจากเอกสารแล้วนำองค์ความรู้และสาระที่สำคัญเข้าสู่การพัฒนาเอกสารประกอบรายวิชาแล้วทำการวิเคราะห์ห้องค้ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๔. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้ที่ปรากฏในเอกสารและผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าใน

การทำวิจัย (Know how หรือ how to) ที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและ
ประสิทธิผลที่กิจกรรมอื่นๆ ไม่สามารถทำได้

พัฒนาเอกสาร หมายถึงพัฒนาเอกสารที่ทำการเรียนการสอน หรือเอกสารประกอบคำสอน
ที่จัดขึ้นเพื่อการใช้ในสอนในรายวิชา

ขบวนการพุทธใหม่ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้เคลื่อนไหวและแสดง
บทบาทที่เหมาะสมในสภาพการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อนของขบวนการทาง
พุทธศาสนาที่ปรากฏการณ์และมีปฏิริยาต่ออิทธิพลต่อคนในยุคใหม่

พระนิสิต หมายถึง นิสิตปริญญาโทสาขาวิชาพระพุทธศาสนาปี ๑ ของมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นที่เข้าร่วมโครงการศึกษาดูงานใน
ประเทศอินเดีย

๕. ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๕.๑ หนังสือ

ท่านได้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของจังหวัดคยาเพื่อจุดประสงค์ที่จะฟื้นฟูพุทธคยา ได้รับการ
ชี้แจง ว่าพระวิหารมหาโพธิ์พร้อมกับ รายได้ที่เกิดขึ้นนั้น ตอนนีกลายเป็นของมหันต์ แต่ว่าด้วยความ
ช่วยเหลือของรัฐบาลก็อาจมีทางเป็นไปได้ที่จะขอซื้อพระวิหาร และบริเวณดังกล่าวจากมหันต์ (นำ
แปลอยู่เหมือนกัน ที่ว่าเราต้องขอซื้อ ขอมีกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ที่ควรจะเป็นของเราชาวพุทธเอง)
ท่านธรรมपालะได้เดินทางกลับมายังโคลัมโบ เพื่อที่จะไปจัดตั้งสมาคมขึ้น เพื่อการนำพุทธคยากลับคืน
มาสู่ชาวพุทธ และในวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ พุทธสมาคม เพื่อจุดประสงค์ดังกล่าว ในชื่อว่า
“พุทธคยามหาโพธิ์โซไซเอตี้” ก็ได้รับการตั้งขึ้น ณ กรุงโคลัมโบ ประเทศลังกา มีท่านประธานนายกะ
เอช. สุมังคละมหาเถระ เป็นนายกสมาคม พันเอกโอลลคอตต์เป็นผู้อำนวยการ ท่านธัมมपालะเป็น
เลขาธิการ นอกนั้นก็ยังมีผู้แทนจากประเทศและกลุ่มชาวพุทธต่างๆ เข้าร่วม ในการก่อตั้งด้วย โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง มีผู้แทนจากประเทศไทยของเราเข้าร่วมด้วย คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า จันทราช
จุฑาธาร (His Royal Highness Prince Chandradat Chudhadharn) ชื่อของสมาคมนี้ ต่อมาได้ตัด
คำว่า พุทธคยาออก คงไว้แต่ มหาโพธิ์โซไซเอตี้ ตั้งในปัจจุบันโดยมีประสงค์ของสมาคมมหาโพธิ์ ที่ได้
จัดตั้งขึ้นในคราวนั้น คือ

๑. เพื่อสร้างวัดพระพุทธศาสนาและก่อตั้งพุทธวิทยาลัย กับส่งคณะพระภิกษุซึ่งเป็นผู้แทน
ของประเทศพระพุทธศาสนา คือ จีน ญี่ปุ่น ไทย เขมร พม่า ลังกา จิตตะกอง เนปาล ธิเบต และอาร
กันไปประจำอยู่ ณ พุทธคยา

๒. เพื่อจัดพิมพ์วรรณคดีพระพุทธศาสนาขึ้นในภาษาอังกฤษ และภาษาท้องถิ่นของอินเดีย^๒
องค์การพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เรียกว่า Neo-Buddhism เป็นพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้น
ขึ้นมาเพื่อดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้เคลื่อนไหวไปได้และแสดงบทบาทที่เหมาะสมในโลก

^๒ พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุภิตติ), *จดหมายเหตุเรื่องอนาคตการศึกษารูปแบบ*, (กรุงเทพมหานคร:

ยุคโลกาภิวัตน์และทุนนิยม หลายคนคงแปลกใจว่า พระพุทธศาสนามหายานทำไมจึงทำอะไรได้หลากหลาย ทำให้พระพุทธศาสนามหายานถูกมองไปในสองประเด็นที่สุดขั้ว กล่าวคือ ขั้วหนึ่งถูกมองไปในแง่บวกว่า มีความคล่องตัวในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกขั้วหนึ่งก็ถูกมองว่าทำอะไรเกินภาวะของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เมื่อมองให้ดี ๆ แท้จริงลักษณะที่พระพุทธศาสนาแสดงออกในยุคนี้ไม่ใช่มหายานอย่างที่คิดกัน แต่เป็นพระพุทธศาสนาแนวใหม่ของคนยุคใหม่ มันเริ่มจากกระบวนการปรับตัวของคนในสังคมที่มีกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไป พอดีเกิดขึ้นในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามหายานเท่านั้นจึงถูกมองว่าเป็นมหายานไปทั้งหมด อันที่จริงไม่ว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทหรือมหายานก็สามารถทำได้ เพราะไม่ได้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแต่เกี่ยวกับคนในสังคมที่รับเอาแนวคิดของการบริหารจัดการยุคทุนนิยมมาปรับใช้กับศาสนา^๓

กระบวนการสร้างความทันสมัยในประเทศต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมาก ต่อชุมชนตามประเพณีดั้งเดิม ส่วนใหญ่อยู่ในสถานะเสื่อมถอยหรือถึงกับแตกสลาย ทำให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยหลั่งไหลเข้าสู่เมืองใหญ่ ซึ่งมีวัฒนธรรมและสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างอย่างมากจากชุมชนดั้งเดิม โดยเฉพาะวิถีชีวิตแบบปัจเจกนิยม และการไหลบ่าของบริโภคนิยมและวัฒนธรรมตะวันตกหรือเสรีนิยม สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือความรู้สึกแปลกแยก โดดเดี่ยว และไร้ราก ในสภาพดังกล่าว กลุ่มคนเหล่านี้ได้พบว่า ศาสนาหรือชุมชนทางศาสนานั้นสามารถช่วยให้ตนปรับตัวเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมเมืองได้ เป็นเสมือน ฉนวนหรือเบาะที่ช่วยต้านทานแรงอัดจากสภาพสังคมแวดล้อมที่พร้อมจะท่วมทับหรือคุกคาม ในสหรัฐอเมริกา องค์กรคริสเตียนฝ่ายขวาซึ่งเติบโตใหญ่ตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๘๐ สมาชิกส่วนใหญ่ล้วน เป็นผู้อพยพจาก หัวเมือง ไปยังเมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะในภาคใต้ ในตะวันออกกลาง ชุมชนและประเพณีอิสลามช่วยให้คนที่มา จากชนบทไม่รู้สึกแปลกแยกเมื่อเข้ามาอยู่ในเมือง แม้แต่เครื่องแต่งกายแบบอิสลาม เช่น ผ้าคลุมหัวช่วยให้เขา รู้สึกว่าไม่ได้ตัดขาดจากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่คุ้นเคย ความรู้สึกสืบเนื่องกับวิถีชีวิตแบบเดิม แม้จะอยู่ในเมืองที่ทันสมัย รวมทั้งการมีชุมชนสังกัดเป็นสิ่งที่ผู้คนได้รับ จากการนับถือและปฏิบัติ ตามประเพณีอิสลาม และเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ศาสนาอิสลามแพร่หลายในเมืองใหญ่ ๆ ทั้งในตะวันออกกลาง และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรายังพบปรากฏการณ์นี้ได้แม้กระทั่งในญี่ปุ่นก็เติบโตใหญ่อย่างรวดเร็วจนกลายเป็นองค์กรพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ สมาชิกขององค์กรดังกล่าว ส่วนใหญ่ก็คือคนที่อพยพจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง^๔

ขบวนการศาสนาแบบเคร่งจารีตที่เรียกว่า fundamentalist เป็นปรากฏการณ์สมัยใหม่ โดยเป็นทั้ง ปฏิกริยาต่อความทันสมัย ขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลจากความทันสมัยไม่น้อยด้วย (อาทิ การตีความคัมภีร์ตามตัวอักษร เพราะผู้นำขบวนการดังกล่าวจำนวนไม่น้อยได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ (ในอินโดนีเซีย ขบวนการเคร่งจารีตเริ่มต้นจากนักศึกษาในมหาวิทยาลัยทางโลก นี่เป็นเหตุผลที่ ทำให้มหาวิทยาลัย เป็นจุดเริ่มต้นของกระแสการเรียกร้องให้เข้มงวดในทางศาสนาเช่น สวมผ้าคลุมหัวตามสถานที่สาธารณะ รวมทั้งการเรียกร้องให้จัดสถานที่ละหมาดในที่สาธารณะ) ในปัจจุบันบทบาทของขบวนการศาสนา เคร่งจารีต ได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาที่เด่นชัดที่สุดอันหนึ่ง

^๓ Valuedealshopper.com/?subid=201810-6388 (วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗)

^๔ พระไพศาล วิสาโล. พลวัตของศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, อ้างใน Armstrong, Karen The Battle for God, (New York: Ballantine Books. 2002).

จนกล่าวได้ว่าเมื่อพูดถึงศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ จะละเว้น ขบวนการดังกล่าวมิได้เลย แม้ว่าขบวนการประเภทนี้มีกำเนิดมาก่อนกระแสโลกาภิวัตน์ แต่โลกาภิวัตน์ก็มีส่วนไม่น้อยในการสร้างความเติบโตใหญ่ให้แก่ขบวนการดังกล่าวแต่ก่อนอื่น ควรทำความเข้าใจลักษณะร่วมของขบวนการศาสนาเคร่งจารีต^๕

ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศอินเดียอีกกรณีหนึ่ง เอ็มเบ็ดการ์ได้นำพาชนชั้นวรรณะฮิซุทระประกาศตนเป็นพุทธมามกะด้วยเหตุผลที่ว่า การนับถือฮินดูของฮิซุทระก็คือการยอมเป็นทาสด้วยความสมัครใจ และเขาก็กล่าวโจมตีระบบวรรณะในศาสนาฮินดูว่า เป็นระบบที่ไม่มีความเสมอภาคและไร้ความยุติธรรมและกล่าวว่า “ศาสนานี้ (ฮินดู) ได้ทำลายพวกเราและยังไม่ยุติเพียงเท่านั้น จะทำลายพวกเขาเองและจะทำลายอินเดียในที่สุด ฮินดูมักจะทำลายหน้าวรรณะฮิซุทระ ว่ามีค่าต่ำกว่าสุนัขอะไรจะดีเท่ากับการผล่ออกจากลัทธิปาเถียน ปลีกตัวออกจากมูมมีตมาหามุมสว่าง พุทธศาสนาได้อำนวยสุขให้ทุกคนโดยไม่เลือกหน้า”^๖

ท่านธรรมปาละชาวศรีลังกาผู้นำพระพุทธรูปมาตุภูมิท่านได้ขอยื่นใบลาออกจากราชการ โดยให้เหตุผลว่า “จะทำงานเพื่อพระพุทธรูปศาสนา” การอุทิศตนในครั้งทำงานได้พบปะชาวพุทธมากมาย ทำให้ทราบปัญหาความเดือดร้อนที่ถูกกดขี่ ทั้งด้านการศาสนา และการทำงาน หรืออื่นๆ ท่านจึงพยายามที่หาโอกาสในการช่วยเหลือโดยการทำกิจกรรมในการเดินสายเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างความเสมอภาคให้กับคนที่ถูกกดขี่ข่มเหงในทางสังคมทั้งในประเทศอินเดียและศรีลังกาที่มีอยู่มากมาย กิจกรรมที่ท่านขึ้นและเกิดมรรคผลคือ การทำให้มีการตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษด้านพระพุทธรูปศาสนา ซึ่งต่อมากลายเป็นวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงคือ อานันท์คอลลิจ^๗

กิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิดตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตทั้งด้านการเรียนและอาชีพ สามารถปรับตัว ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักและเข้าใจผู้เรียน ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือ และให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียนมาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา^๘

๕.๒ งานวิจัย

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (เกษนคร) ได้กล่าวถึงขบวนการเน้นการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมตามความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง มีการผูกโยงเข้ากับความเชื่อลัทธิวิญญานนิยม พระศรีอารยเมตไตรย พระยานาค สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคล ซึ่งเป็นความเชื่อที่ควบคู่มากับสังคมไทยเป็น

^๕ อ่างแล้วหน้าเดียวกัน

^๖ Bhagawan Das, In the Prefect of Thus Spoken Ambedkar, Vol. II P. 142

^๗ <https://th.wikipedia.org/wiki/%E>

^๘ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

เวลาช้านาน นอกจากนั้นยังเน้นให้มีการผูกโยงเข้ากับชีวิตประจำวันกับโลกวิญญูณ... คาดว่าน่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้ศาสนิกชนมีความเคารพเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น และยอมรับแนวคิดใหม่นี้ได้อย่างสนิทใจ ถึงแม้ว่าลัทธิวิญญูณนิยมนี้จะทำให้คนไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็ตาม แต่อาจจะมีผลดีในแง่การควบคุมความประพฤติของคนหรือชุมชนไม่ให้เกิดความผิดต่อสังคม เพราะเกรงกลัวต่อสิ่งที่เหนือธรรมชาติ^๔

สรุปได้ว่า ผลของการเกิดขึ้นของเกิดขึ้นของกระบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันเป็นการสร้างความทันสมัยของการเรียนการสอน แต่เมื่อเราพิจารณาถึงกระบวนการการจัดกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมักจะตามมาด้วยการเผยแพร่แนวคิดแบบโลกียวิสัย (secularism) ซึ่งมักจะสวนทางกับแนวคิดทางศาสนาเดิม ซึ่งจะมีผลดีและผลเสียตามมาจนต้องลุกขึ้นสู้กันทางด้านหลักการและเหตุผล จนดูเหมือนต่อต้านความทันสมัยของพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของนักเผยแผ่ มีรูปแบบที่หลากหลาย ที่ใช้กลวิธีในการนำเสนอธรรม และใช้พุทธวิธีในการเผยแผ่ ซึ่งการเผยแผ่นั้นจะใช้เทคนิคอันเป็นเฉพาะของแต่ละบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำหลักธรรมที่แท้จริงเป็นเครื่องรองรับ ดังนั้นขบวนการพุทธใหม่ที่เกิดขึ้นก็เพื่อสนองความต้องการของสังคมเพื่อให้ความเรามีความเสถียรภาพในการดำเนินชีวิต

๖. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งขั้นตอนการวิจัย ได้แก่

- การเก็บรวบรวมข้อมูล
- จัดหมวดหมู่ข้อมูล
- เรียบเรียงข้อมูล
- วิเคราะห์ข้อมูล

๖.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสรุปเนื้อหาและการตีความ แล้วนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) เพื่ออธิบายถึงขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน มี ๓ ด้าน ดังนี้

๑) แนวทางการส่งเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันอย่างถูกต้องตามหลักการและเข้าใจประวัติศาสตร์ของขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันอย่างถูกต้อง

๒) สร้างองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันให้พระนิสิต

๓) ขบวนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ และเสริมสร้างแรงจูงใจให้เกิดการพัฒนาวิสัยทัศน์ด้านพระพุทธศาสนาของพระนิสิต

^๔ พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (เกษนคร), **ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย** (Neo-Buddhist Movements in Thailand), สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปี ๒๕๕๒)

๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๒.๑ ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๒.๒ ทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาเอกสารประกอบรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๒.๓ สามารถนำวิเคราะห์องค์ความรู้และไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

บทที่ ๒ ขบวนการพุทธใหม่ในสังคมโลกปัจจุบัน

ในบทนี้จะทำการศึกษาถึงการเกิดขบวนการและองค์กรใหม่ๆ ทางพระพุทธศาสนาได้ อธิบายถึงแนวคำสอนสำคัญของขบวนการและองค์กรใหม่ๆ ทางพระพุทธศาสนาและได้ศึกษาถึงกิจกรรมสำคัญของขบวนการและองค์กรใหม่ๆ ทางพระพุทธศาสนาได้ พร้อมทั้งอธิบายถึงผลกระทบต่อสังคมของขบวนการและองค์กรใหม่ๆ ทางพระพุทธศาสนาด้วย

สำนักวัดหนองป่าพง

๑. ประวัติหลวงปู่ชา สุภัทโท

๑.๑ ชีวิตปฐมวัย

ชา ช่วงโชติ เป็นลูกอีสานโดยกำเนิด ท่านเกิดที่จังหวัดอุบลราชธานี ในหมู่บ้าน บ้านจิกก่อ หมู่ที่ ๙ ต. ธาตุ อ. วารินชำราบ จ. อุบลราชธานี บิดาชื่อน นายมา มารดาชื่อน นางพิมพ์ ช่วงโชติมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๑๐ คน ท่านเกิดวันศุกร์ ที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๖๑ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมียท่านเป็นบุตรคนที่ ๕ ของนายมา และนางพิมพ์ ช่วงโชติ มีพี่น้องร่วมมารดา ๑๐ คน

๑.๒ การศึกษา

เรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านก่อ ต.ธาตุ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี จนเมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ก็ได้ลาออกจากโรงเรียนเพราะมีความสนใจในศาสนา และมีความตั้งใจที่จะบวช จึงได้ขออนุญาตจากบิดามารดาและท่านก็เห็นดีด้วย

หลังจากลาออกจากโรงเรียนประถมศึกษาแล้ว บิดาก็ได้นำเด็กชาไปฝากกับเจ้าอาวาสเพื่อเรียนรู้ระเบียบการบรรพชา หลังจากนั้นจึงได้รับอนุญาตให้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อเดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยมีพระครูวิจิตรธรรมภาณี (พวง) อดีตเจ้าอาวาสวัดมณีวนาราม จ.อุบลราชธานี เป็นพระอุปัชฌาย์

หลังจากนั้นสามเณรชา ช่วงโชติ ได้อยู่จำพรรษาและศึกษาพระปริยัติธรรม รวมถึงการเอาใจใส่ต่อภารกิจของสามเณร ทั้งการท่องสวดมนต์, ทำวัตร และศึกษาหลักสูตรนันทกรรมปฏิบัติพระเถระเป็นเวลา ๓ ปี เนื่องจากต้องออกมาช่วยบิดามารดาทำไร่ ทำนา

แต่ด้วยใจที่ใฝ่ในการศึกษาธรรมะอยู่เสมอจึงมีความคิดที่อยากจะบวชเป็นพระให้ได้ จนเมื่ออายุ ๒๑ ปี ก็ได้ขอบิดามารดาและท่านก็อนุญาต จึงได้ฝากตัวไว้ที่วัดก่อใน (ปัจจุบันเป็นที่ธรณีสงฆ์) และก็ได้รับการอุปสมบทเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒ เวลา ๑๓.๕๕ น. ที่พัทธสีมา วัดก่อใน ต. ธาตุ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี โดยผู้ที่ให้การอุปสมบทคือพระครูอินทสารคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์, พระครูวิรุฬหสุตการ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอธิการสอน เป็นพระอนุสาวนาจารย์

จารย์ หลังจากนั้นก็ได้จำพรรษาอยู่ที่วัดก่อนอก ๒ พรรษา ซึ่งมีความตั้งใจในการศึกษาปริยัติธรรมทั้งจากตำราและจากครูอาจารย์จนสอบนักธรรมชั้นตรีได้ในวัดก่อนอกแห่งนี้^๑

ในขณะนั้นหลวงพ่อยุ่มีอายุ ๑๓ ปี เมื่อโยมบิดาได้นำไปฝากกับท่านเจ้าอาวาส และได้รับการฝึกหัดอบรมให้รู้ระเบียบการ บรรพชาดีแล้ว จึงอนุญาตให้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยมีพระครูวิจิตรธรรมภาณี (พวง) อดีตเจ้าอาวาสวัดมณีวนาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ก็ได้ท่องทำวัตรสวดมนต์ เรียนหนังสือพื้นเมือง(ตัวธรรม) และได้ศึกษานักธรรมชั้นตรี อยู่ปฏิบัติครูบาอาจารย์เป็นเวลา ๓ พรรษา เนื่องจากมีความจำเป็นบางอย่างจึงได้ลาสิกขาออกไปทำงานช่วยบิดามารดาตามความสามารถของตน ตั้งอยู่ในโอวาทของบิดามารดา มีความเคารพบูชาในพระคุณของท่าน พยายามประพฤติตนเป็นลูกที่ดีของท่านเสมอมา ครั้นอยู่ต่อมาอีกหลายปี ไม่ว่าจะทำงานอะไรอยู่ที่ไหนความสนใจในการอุปสมบทเพื่อศึกษาธรรมดูเหมือนคอยเตือนให้มีความสำนึกอยู่เสมอ คิดอยากจะบวชเป็นพระ ได้ปรึกษากับบิดามารดา เมื่อตกลงกันดีแล้ว บิดาจึงนำไปฝากที่วัดบ้านก่อใน (ปัจจุบันเป็นที่ธรณีสงฆ์เพราะร้างมานานแล้ว) และได้อุปสมบทที่พัทธสีมาวัดก่อใน ต.ธาตุ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ.๒๔๘๒ เวลา ๑๓.๕๕ น. โดยมี

ท่านพระครูอินทสรสารคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์

ท่านพระครูวิสุตการ เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระอธิการสวน เป็นพระอนุสาวนาจารย์

เมื่ออุปสมบทแล้ว พรรษาที่ ๑-๒ จำพรรษาอยู่ที่วัดก่อนอก ได้ศึกษาปริยัติธรรม และสอบนักธรรมชั้นตรีได้ เมื่อสอบนักธรรมตรีได้แล้วก็คิดที่จะออกไปศึกษาในต่างถิ่น ที่ต้องการจะไปศึกษาต่างถิ่นนั้นก็เพราะอาจารย์ในขณะสำนักยังขาดความชำนาญในการสอน จึงตั้งใจจะไปแสวงหาความรู้ต่างถิ่น เพราะยังจำภาสิตโบราณสอนไว้ว่า “บ่ออกจากบ้าน บู้ฮ่อมทางเทียว บ่เสียนวิชาห่อนสืมมีความฮู้” หลวงปู่ชาจึงทุ่มเทให้การศึกษาทั้งนักธรรมและบาลีโดยผ่านสำนักต่างๆ มากมาย จนในที่สุดก็สอบนักธรรมชั้นโทได้ที่สำนักของพระครูอรุณธรรมวิจารณ์ และต่อมาก็สอบนักธรรมชั้นเอกได้ แต่ก่อนที่จะได้นักธรรมชั้นเอกนั้นหลวงปู่ชาก็ได้สูญเสียบิดาไป

ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงได้ย้ายจากวัดก่อนอกไปศึกษาปริยัติธรรมที่วัดสวนสวรรค์ อ. พิบูลมังสาหาร จ. อุบลราชธานี และอยู่ที่นี้ ๑ พรรษา และได้พิจารณาเห็นว่า เรามาอยู่ที่นี่เพื่อศึกษาก็ดี พอสมควรแต่ยังไม่เป็นที่พอใจนัก ได้ทราบข่าวว่า ทางสำนัก ต่างอำเภอมีการสอนดีอยู่หลายแห่งซึ่งมีมากทั้งคุณภาพและ ปริมาณ จึงชวนเพื่อนลาท่านเจ้าอาวาสแจ้งความประสงค์ให้ท่าน ทราบ

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เดินทางจาก อ. พิบูลมังสาหาร มุ่งสู่สำนักเรียนวัดหนองหลัก ต. เหล่าบก อ.ม่วงสามสิบ จ. อุบลราชธานี ได้พักอาศัยอยู่กับท่านพระครูอรุณธรรมวิจารณ์ ได้ถามจากเพื่อนบรรพชิตก็ทราบว่า ท่านสอนดีมีครูสอนหลายรูปมีพระภิกษุ สามเณรมารูปด้วยกันสระยะที่ไปอยู่เป็นฤดูแล้ง อาหารการฉัน รู้สึกจะอด เพื่อนที่ไปด้วยกันไม่ชอบจึงพูดรบเร้า อยากจะพาไปอยู่สำนักอื่น หลวงพ่อพูดว่า ใหม่ๆที่เราก็ตอบอัยาศัยของครูอาจารย์ที่วัดหนองหลักแต่ไม่อยากจะขัดใจเพื่อน จึงตกลงกันว่า ถ้าไปอยู่แล้วเกิดไม่พอใจหรือไม่ถูกใจแล้วจะกลับมาอยู่ที่หนองหลักอีก จึงได้เดินทางไป

^๑เสถียรพงษ์ วรรณปก, **สองอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙๐.

อยู่กับท่านมหาแจ้ง วัดเค็งใหญ่ ต. เค็งใหญ่ อ. อำนาจเจริญ จ. อุบลราชธานี ได้อยู่จำพรรษาศึกษานักธรรมชั้นโทและบาลีไวยากรณ์ แต่ตามความรู้สึกเท่าที่สังเกตเห็นว่าท่านมิได้ทำการสอนเต็มที่ ดูเหมือนจะถอยหลังไปด้วยซ้ำ ตั้งใจไว้ว่าเมื่อสอบนักธรรมเสร็จ ได้เวลาสมควรก็จะลาท่านมหาแจ้งกลับไปอยู่ที่วัดหนองหลักเมื่อสอบแล้ว และผลการสอบตอนปลายปีปรากฏว่าสอบนักธรรมชั้นโทได้

ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ จึงย้ายจากวัดเค็งใหญ่ มาอยู่กับหลวงพ่อ พระครูอรุณธรรมวิจิตร วัดหนองหลัก ต. เหล่าบก อ. ม่วงสามสิบ จ. อุบลราชธานี ตั้งใจศึกษาทั้งนักธรรมชั้นเอกและเรียนบาลีไวยากรณ์ซ้ำอีกทั้งพอใจในการสอนการเรียนในสำนักนี้มาก

ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นปีที่หลวงพ่อซาเองเกิดความภูมิใจ สนใจในการศึกษา มุ่งหน้าบากบั่นขยันเรียนอย่างเต็มที่ และได้ตั้งความหวังไว้ว่า เมื่อผลการสอบตอนปลายปีออกมาจะพาให้ได้รับความดีใจแต่กาลเวลามันไม่เป็นไปตามความหวัง หลังจากออกพรรษา ปวารณาและกาลกฐินผ่านไปชาวที่ไม่คาดคิดก็มาถึง นั้นหมายความว่าทางบ้านส่งข่าวมาบอกว่าโยมบิดาป่วยหนัก ด้วยข่าวนี้ต้องทำให้ท่านต้องเกิดความลังเลใจ พะว้าพะวง ห่วงการศึกษาที่ห่วง ห่วงโยมบิดาก็ห่วง แต่ความหวังผู้บังเกิดเกล้ามีน้ำหนักมากกว่า ด้วยเหตุผลว่าโยมบิดาเป็นผู้มีพระคุณอย่างเหลือล้น เรามีชีวิตและเป็นอยู่มาได้ก็เพราะท่าน สมควรที่เราจะแสดงความกตัญญูให้ปรากฏ เสียการศึกษายังมีเวลาเรียกกลับมาได้ แต่สิ้นบุญพ่อเราจะขอได้จากที่ไหน...ความกตัญญูมีพลังมารั้งจิตใจให้คิดกลับไปเยี่ยมโยมพ่อเพื่อพยาบาลรักษาท่านทั้งๆ ที่วันสอบนักธรรมก็ใกล้ เข้ามาทุกที แต่ยอมเสียสละถ้าหากโยมพ่อยังไม่หายป่วยและนึกถึงคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงตรัสไว้ว่า ความกตัญญูทุกเดวี่ เป็นเครื่องหมายของคนดี ด้วยความสำนึกดังกล่าว จึงได้เดินทางกลับบ้าน เมื่อถึงแล้วก็ได้เข้าเยี่ยมดูอาการป่วยทั้งๆ ที่ได้ช่วยกันพยาบาลรักษาจนสุดความสามารถ อาการของโยมพ่อก็มีแต่ทรนกับทรุดคืดๆ ดูก็เหมือนต่อไม้ที่ตายแล้ว แม้ใครจะให้น้ำให้ปุ๋ยถูกต้องตามหลัก วิชาการเกษตรสักเพียงใด ก็ไม่สามารถทำให้มันแตกหน่อเจริญ งอกงามขึ้นมาได้^๒

ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อจัดการกับการมาปนกิจโยมบิดาเรียบร้อยแล้ว หลวงพ่อก็เดินทางกลับสำนักวัดหนองหลัก เพื่อตั้งใจศึกษาเล่าเรียนต่อไป แต่บางวันบางโอกาส ทำให้ท่านนึกถึงภาพของโยมพ่อที่นอนป่วย ร่างซูบผอมอ่อนเพลีย นึกถึงคำสั่งของโยมพ่อ และนึกถึงภาพที่ท่านมรณะไปต่อหน้า ยิ่งทำให้เกิดความลัดใจสังเวชใจ ความรู้สึกเหล่านี้มันปรากฏเป็นระยะๆ

ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้กลับสำนักเดิมแล้วเรียนหนังสือต่อในขณะที่แปลหนังสือธรรมบทจบไปหลายเล่ม ได้ทราบพุทธประวัติสาวกประวัติจากหนังสือเล่มนั้นแล้วมาพิจารณาดู การที่เราเรียนอยู่นี้ ครูก็พาแปลแต่สิ่งที่เราไม่รู้ เราเห็นมาแล้ว เช่น เรื่องต้นไม้ ภูเขา ผู้หญิง ผู้ชาย และสัตว์ต่างๆ สัตว์มีปีกบ้าง ไม่มีปีกบ้าง สัตว์ มีเท้าบ้าง ซึ่งล้วนแต่เรา ได้พบเห็นมาแล้วเป็นส่วนมาก จิตใจก็รู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย จึงคิดว่ามีไซ้ทางพันทุกข์ พระพุทธองค์คงจะไม่มีพุทธประสงค์ให้บวชมาเพื่อเรียนอย่างเดียว และเราก็ได้เรียนมาบ้างแล้ว จึงอยากจะศึกษาทางปฏิบัติบ้าง เพื่อจะได้ทราบว่ามีความแตกต่างกันเพียงใด แต่ยังไม่เห็นครูบาอาจารย์ผู้พอจะเป็นที่พึ่งได้ จึงตัดสินใจจะกลับบ้าน

ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ในระหว่างฤดูแล้ง จึงได้ปรึกษากับ พระถวัลย์ (สา) ญาณจารี เข้ากราบลาหลวงพ่อพระครูอรุณธรรมวิจิตร เดินทางกลับมาพักอยู่วัดก่อนอกตามเดิม และในพรรษานั้นก็ได้

^๒ อ่างแล้วหน้า. ๑๙๐.

เป็นครูช่วยสอนนักเรียนให้ท่านอาจารย์ที่วัด จึงได้เห็นภิกษุสามเณรที่เรียนโดยไม่ค่อยเคารพในการเรียน ไม่เอาใจใส่ เรียนพอเป็นพิธี จึงทำให้เกิดความสังเวชใจมากขึ้นตั้งใจว่าออกพรรษาแล้วเราจะต้องแสวงหาครูบาอาจารย์ ด้านวิปัสสนาให้ได้ เมื่อส่งนักเรียนเข้าสอบและหลวงท่านก็เข้าสอบนักเรียนเอกด้วย (ผลการสอบปรากฏว่าสอบนักเรียนเอกได้)

๒. การเกิดขึ้นของสำนักหนองป่าพง

วัดหนองป่าพงตั้งอยู่ที่บ้านพงสว่าง หมู่ที่ ๑๐ ตำบลโนนผึ้ง อำเภอรามอินทรา แขวงจากตัวจังหวัด อุบลราชธานี ไปทางอำเภอกันทรลักษ์ ตามถนนทางหลวงหมายเลข ๒๑๗๘ ประมาณ ๘ กม. โดยได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ตามประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๑ ตอนที่ ๗๑ โดยกำหนดเขตกว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร มีพื้นที่ป่าภายในเขตกำแพง ๑๘๖ ไร่ ๓ งาน ๙๔ ตารางวา

จุดเริ่มต้นของวัดหนองป่าพง เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ (ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเส็ง) พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท) ท่านและคณะอุปัชฌาย์เดินทางมาถึงชายป่าดงดิบอันหนาที่ชาวบ้านเรียกว่า ดงหนองป่าพง ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านก่อ(บ้านเกิดของท่าน) ไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๓ กิโลเมตร เมื่อเดินทางมาถึง ก็ได้ทำการปักกลดเรียงรายอยู่ตามชายป่าประมาณ ๕-๖ แห่ง ดงป่าพงในสมัยนั้น มีสภาพเป็นป่าที่กรกร้าง บุกด้วยไขป่า ในอดีตป่าพงเป็นดงใหญ่ มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด ชาวบ้านเรียกดงดินนี้ว่า “หนองป่าพง” เพราะเป็นที่อยู่อาศัยสัตว์ป่านานาชนิด ต่อมาบริเวณผืนป่าที่กว้างใหญ่ได้ถูกทำลายหมดไป ยังคงเหลือเพียงส่วนที่เป็นบริเวณของวัดในปัจจุบัน

สาเหตุที่ป่านี้ถูกบุกรุกถากถางเพราะชาวบ้านเชื่อถือกันว่า มีอำนาจกลับแฝงเร้นอยู่ในดงนั้น เพราะปรากฏอยู่เสมอว่า คนที่เข้าไปทำอะไรตัดไม้หรือล่าสัตว์ เมื่อกลับออกมาจะมีอันต้องล้มตายไปทุกราย โดยที่หาสาเหตุไม่ได้ ชาวบ้านจึงพากันเกรงกลัวภัยมีอนัน มีมีใครกล้าเข้าไปทำลาย หรืออาศัยทำกินในป่านี้เลย ดงป่าพงจึงดำรงความเป็นอยู่อย่างสมบูรณ์ ชื่อ วัดหนองป่าพง นี้เป็นชื่อที่ท่านคิดตั้งขึ้นเอง โดยอาศัยสภาพภูมิประเทศเป็นหลัก แต่ชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากก็คือวัดป่าพง โดยระยะแรกๆ หลวงปู่ชา สุภทโท และลูกศิษย์ต้องต่อสู้กันอย่างเด็ดเดี่ยวกันใช้ปากกับไขป่า ซึ่งขณะนั้นชุกชุมมากโดยที่ท่านไม่ยอมขอความช่วยเหลือเลย เพราะว่า ท่านต้องการให้ผู้ที่มาพบเห็นด้วยตา แล้วเกิดความเลื่อมใสเอง ท่านสอนอยู่เสมอว่า พระไปยุ่งกับการหาเงินก่อสร้างวัด เป็นสิ่งน่าเกลียดแต่ให้พระสร้างคน คนจะสร้างวัดเอง

จากวัดเล็กๆ ที่มีบรรณศาลา (กระท่อม) ไม่กี่หลัง จึงได้มีสิ่งก่อสร้างอันควรแก่สมณวิสัยเพิ่มเติม จนพอแก่ความต้องการในปัจจุบัน ทั้งที่พักอาศัยของภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสิกา อุบาสิกา ที่มาค้างแรมเพื่อปฏิบัติธรรม กระท่อมชั่วคราวได้กลายมาเป็นกุฏิถาวรจำนวนมาก ศาลามุงหญ้า ซึ่งเคยใช้เป็นที่ฉันและแสดงธรรม ได้เปลี่ยนมาเป็นศาลาและโรงฉันอันถาวร กำแพงวัด หอระฆัง เสนาสนะอื่น ได้เพิ่มมากขึ้นจากแรงศรัทธา ความเลื่อมใสในตนเอง

วัดหนองป่าพงเป็นป่าฝ่ายอรัญวาสี เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ อันสงบอันสัจ มีบรรยากาศร่มเย็นเหมาะแก่การพำนักอาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม

ชีวิตพระในวัดหนองป่าพง ยึดหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เป็นแนวทางปฏิบัติฝึกหัดกายวาจาใจในชีวิตประจำวัน เน้นการศึกษาประพฤติ ปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ในศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมทั้งนำจุดศักราช ๑๓ และ ๑๔ และกำหนดกฎกติการะเบียบต่างๆ มาผสมผสานเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปด้วยดีและมีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ต่อมาเห็นว่าควรตั้งเป็นสำนักสงฆ์ จึงได้เริ่มการปลูกสร้างเสนาสนะขึ้นด้วยแรงศรัทธาจากญาติโยมชาวบ้านก่อนและบ้านกลาง มีกุฏิเล็กๆ ๓-๔ หลัง มุงด้วยหญ้าคา ปูด้วยฟากไม้ไผ่ ฝาทำด้วยใบตองชาดและต้นเลาต้นแซม ต่อจากนั้นหลวงพ่อกัปปาญาติโยมออกไปปักเขตวัดเนื้อที่ประมาณ ๑๘๗ ไร่ และตัดถนนรอบ หลวงพ่อตั้งชื่อวัดว่า “วัดหนองป่าพง” แต่ชาวบ้านมักเรียกกันติดปากว่า วัดป่าพง

สภาพปัจจุบันของวัดหนองป่าพง เป็นสำนักวัดป่าที่มีพระภิกษุสามเณรมาอาศัยประพฤติปฏิบัติธรรมเรื่อน้อย มีกุฏิพระกว่า ๗๐ หลัง กุฏิแม่ชีกว่า ๖๐ หลัง นอกจากนั้นยังมีโบสถ์ ศาลาอเนกประสงค์ โรงฉัน เมรุเผาศพ เป็นต้น บนเนื้อที่ ๓๐๐ ไร่

นอกจากนั้น วัดหนองป่าพงยังมีวัดสาขาในประเทศไทย ๘๒ แห่ง ในต่างประเทศ ๘ แห่ง สาขาสำรองอีก ๕๑ แห่ง หลวงพ่อให้เหตุผลของการขยายสาขาไว้หลายประการ เป็นต้นว่า เพื่ออนุเคราะห์ญาติโยมผู้ต้องการสร้างวัดป่าใกล้บ้านของตน เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ การส่งพระออกไปตามคำนิมนต์ของชาวบ้านอย่างนี้ ถือเป็น การตอบสนองความต้องการของสังคม สำหรับพระเถระที่รับผิดชอบเป็นเจ้าของสำนักในแต่ละวัด ท่านก็ได้มีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถที่ได้ศึกษามา สร้างประโยชน์แก่พระศาสนามากขึ้น และการที่หลวงพ่อกอยส่งคนเก่าออกจากวัดหนองป่าพงเรื่อยๆ ก็ทำให้มีที่ว่างสำหรับคนใหม่อยู่เสมอ

๓. คำสอนสำคัญของสำนักหนองป่าพง

คำสอนที่สำคัญที่ทางสำนักได้เผยแผ่สำหรับบรรพชิต สำหรับคฤหัสถ์ เสียสละเพื่อธรรม การเข้าสู่หลักธรรม ธรรมะที่ยังรู้ยาก ธรรมะธรรมชาติ ปฏิบัติกันเกิด ธรรมปฏิบัติสั้นถาวร สองหน้าของสังขธรรม ปัจฉิมกถา การฝึกใจ มรรคสามัคคี ดวงตาเห็นธรรม อยู่เพื่ออะไร เรื่องจิตนี้ น้ำไหลนิ่ง ธรรมในวินัย บ้านที่แท้จริง สัมมาสมาธิ ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า ความสงบก่อเกิดปัญญา พระองค์เดียว นอกเหตุเหนือผล สมมตติและวิมุตติ การทำจิตให้สงบ ตจโณไปฐฐิลละ ดวงตาเห็นธรรม ทำใจให้เป็นบุญ ทรงไว้ซึ่งข้อวัตร เหนือเวทนา เพียรละกามฉันทะ ทางพ้นทุกข์ ไม่แนคืออนิจจัง โอวาทบางตอน อ่านใจธรรมชาติ อยู่กับงูเห่า สัมมาทิวที่เยือกเย็น มรรคผลไม้พินสมัย นักบวชนกรบ ชูตงค์ทุกข์ตง สัมมาปฏิบัติ พึงต่อสู้ความกลัว กว่าจะเป็นสมณะ เครื่องอยู่ของบรรพชิต กุญแจภาวนา วิมุตติและสอนนี้บางครั้งก็จะสร้างออกมาเป็นคำกลอนให้ง่ายต่อการทรงจำดังนี้

เธอจงระวังความคิดของเธอ

เพราะความคิดของเธอ

จะกลายเป็นความประพฤติของเธอ

เธอจงระวังความประพฤติของเธอ

เพราะความประพฤติกของเธอ
 จะกลายเป็นความเคียดชังของเธอ
 เธอจงระวังความเคียดชังของเธอ
 เพราะความเคียดชังของเธอ
 จะกลายเป็นอุปนิสัยของเธอ
 เธอจงระวังอุปนิสัยของเธอ
 เพราะอุปนิสัยของเธอ
 จะกำหนดชะตากรรมของเธอชั่วชีวิต
 ทุกข์มี...เพราะยึด
 ทุกข์ยึด...เพราะอยาก
 ทุกข์มาก...เพราะพลอย
 ทุกข์น้อย...เพราะหยุด
 ทุกข์หมด...เพราะปล่อย (หลวงปู่ชา)^๓
 ถ้ามีใครทำไม่ดีหรือโกรธ
 อย่าโกรธตอบ ถ้าท่านโกรธตอบ
 ท่านจะโง่ยิ่งกว่าเขา จงเป็นคนฉลาด
 สงสารเห็นใจเขา เพราะว่าเขา กำลังได้ทุกข์ (หลวงพ่อชา)
 จากคำสอนของหลวงปู่ชาในข้างต้นนี้จะเห็นว่าท่านสอนด้วยวิธีการมองเข้าหาตัวเอง และ
 เปรียบเทียบตัวเองกับธรรมชาติ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือทำให้ดูแล้วรู้ตาม อาทิ

๓.๑ หยุดชั่วมันก็ดี

คนเราบางคน บางทีก็อยากจะทำบุญ เช่น ผ้ายังสกปรกอยู่ ยังไม่ได้ทำความสะอาด แต่
 อยากจะยอมสละแล้ว ลองเอาผ้าเช็ดเท้าที่ยังไม่ได้ฟอกไปยอมสละดูสิ มันจะสวยไหม การไม่กระทำบาป
 นั้นมันเลิศที่สุด บางคนบางคราว โจรมันก็ให้ได้ มันก็แจกได้ แต่ว่าจะพยายามสอนให้มันหยุดเป็นโจร
 นั้นนะ มันยากที่สุด การจะละความชั่วไม่กระทำผิดมันยาก การทำบุญ โจรมันมันก็ทำได้มันเป็นปลาย
 เหตุมัน การไม่กระทำบาปทั้งหลายทั้งปวงนั้นนะเป็นต้นเหตุ

๓.๒ นอกเหนือเหตุผล

พระพุทธองค์ท่านทรงสอนว่าให้ “นอกเหตุเหนือผล” ไม่ว่าจะทำอะไร ปัญหาของท่านให้
 นอกเหตุเหนือผล ให้นอกเกิดเหนือตาย นอกสุขเหนือทุกข์ ลองคิดตามไปซีลองพิจารณาไปตาม
 คนเราเคยอยู่ในบ้าน พอหนีจากบ้านไปไม่มีที่อยู่ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะเรามันเคยอยู่ในภพ อยู่ใน
 ความยึดมั่นถือมั่นเป็นภพดังนั้นคำสอนของหลวงปู่ชาทั้งหมด สามารถสรุปลงได้ดังนี้

๑. จุดหมาย : มรรค ผล นิพพาน พันทุกข์
๒. เนื้อหา : ศีล สมาธิ ปัญญา

^๓อ้างแล้วหน้า, ๑๙๗.

๓. วิธีการ : สมถ วิปัสสนา

๔. กลวิธี : มองเข้าหาตัว ดูธรรมชาติ เปรียบเทียบ กับธรรมชาติ ทำให้ดู แล้วรู้ตาม

ขณะที่หลวงปู่ชา สุภัทโท ยังมีชีวิตอยู่ท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อการปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งชื่อเสียงของท่านขจรไกลไปถึงต่างแดนจนมีชาวต่างประเทศเลื่อมใส ศรัทธาขอบวชกับหลวงปู่เป็นจำนวนมาก ท่านจึงได้สร้างวัดป่านานาชาติให้ภิกษุชาวต่างชาติได้ใช้เป็นที่พักปฏิบัติธรรม นอกจากนั้นยังได้สร้างวัดสาขาของวัดหนองป่าพงเพื่อเผยแผ่ศาสนาไปทั่วทุกภาค ซึ่งในประเทศไทยมีจำนวนทั้งสิ้น ๘๒ สาขา ส่วนที่ต่างประเทศมีทั้งหมด ๗ สาขา

๔. ผลกระทบต่อสังคม

ผลกระทบต่อสังคม สำนักวัดหนองป่าพง วัดหนองป่าพง เป็นวัดต้นแบบของวัดป่ากว่า ๑๐๐ แห่งในไทย อีก หลายแห่งในยุโรป ออสเตรเลีย แคนาดา หลวงพ่อชาเป็นตัวอย่างที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแม้จะมีพุทธศาสนิกชนมากมายที่ศรัทธาเลื่อมใส แต่ก็ไม่สร้าง ความแตกแยกให้เกิดนิกาย และไม่พัวพันกับการเมือง วัดเน้นความเรียบง่ายใกล้จิตธรรมชาติ ไม่ฟุ้งเฟ้อหรือสะสม คงความเป็นพุทธ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อย่างแท้จริง ดังนั้นสำนักนี้จึงส่งผลกระทบต่อสังคมหลายประการ แนวคำสอนของหลวงพ่อชามีลักษณะเข้าใจง่าย สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ท่านให้ความสำคัญกับศีล สมาธิ และปัญญา เท่าๆ กัน ในบรรดาศิษย์ที่เป็นกำลังสำคัญในการประกาศและเผยแผ่ พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศคือ ท่านสุเมธภิกษุ ซึ่งเป็นชาวอเมริกัน และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งวัดป่านานาชาติที่จังหวัดอุบลราชธานี อังกฤษ อเมริกา ยุโรป และออสเตรเลีย

สำนักสวนโมกขพลาราม

๑. ประวัติพุทธทาสภิกขุ หรือ พระธรรมโกศาจารย์

๑.๑ชีวิตปฐมวัย

นามเดิม เจื่อม พานิช เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๔๙ ณ บ้านกลาง ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๔๕๗ เมื่ออายุ ๘ ขวบ บิดามารดาพาเด็กชายเจื่อมไปฝากเป็นเด็กวัดที่วัดพุมเรียง หรือวัดใหม่เป็นเวลา ๓ ปี เพื่อรับการศึกษาเบื้องต้นตามแบบโบราณ ซึ่งวัดพุมเรียง หรือวัดใหม่เป็นวันที่คนในสกุลพานิชเคยบวชสืบต่อกันมา โดยในสมัยก่อนวัดที่จะมีโรงเรียนนั้น พ่อแม่มักจะให้ลูกชายได้อยู่ที่วัด เพื่อที่จะให้ได้รับการศึกษาขั้นต้นตามแบบโบราณ รวมทั้งจะได้มีการคุ้นเคยกับพระพุทธศาสนา

อุปสมบท = ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๙

มรณภาพ = ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

พรรษา ๗๒ อายุ ๘๖

วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม)จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สังกัดมหาวิทยาลัยวชิราวุฒิกการศึกษา ป.ธ.๓, น.ธ.เอก

บิดาของท่านพุทธทาสภิกขุชื่อ เชียง พานิช ประกอบอาชีพหลักคือการค้าขายของชำ บิดาของท่านพุทธทาสภิกขุมีเชื้อสายจีน เนื่องจากปู่ของท่านพุทธทาสภิกขุอพยพจากมณฑลฮกเกี้ยนในประเทศจีน มาเป็นช่างเขียนภาพสีบนกระจกที่เมืองไชยา ย่าของท่านพุทธทาสภิกขุชื่อส้มจิ้น ซึ่งเชื้อสายของย่าอพยพจากอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มาอยู่เมืองไชยาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เดิมบิดาของท่านพุทธทาสภิกขุใช้แซ่ไชวหรือช่อ (หรือไค้ว ในสำเนียงแต้จิ๋ว) ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัตินามสกุลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางราชการจึงเปลี่ยนนามสกุลของบิดาท่านเป็น พานิช เพราะตอนนั้นมีเพียงครอบครัวของท่านเท่านั้นที่ทำการค้าขาย^๔

งานอดิเรกที่รักยิ่งของบิดาท่านพุทธทาสภิกขุคืองานด้านช่างไม้ โดยในเวลาว่าง บิดาของท่านพุทธทาสภิกขุจะทำการต่อเรือไม้เป็นอาชีพเสริม ซึ่งทำให้ท่านพุทธทาสภิกขุสนใจ และชอบในงานด้านนี้ไปด้วย แม้ที่สวนโมกขพลาราม งานไม้ส่วนใหญ่ก็เกิดจากการทำกันเองของคณะสงฆ์ นอกจากนี้ บิดาของท่านพุทธทาสภิกขุยังมีความสามารถในทางกวี ซึ่งความสามารถด้านนี้ส่งอิทธิพลต่อท่านพุทธทาสภิกขุเป็นอย่างมาก โดยผลงานธรรมะของท่านพุทธทาสภิกขุส่วนหนึ่งได้ประพันธ์ไว้ในรูปร้อยกรอง ซึ่งมีความไพเราะ และดึงดูดใจให้คนทั้งหลายเข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้ง่ายขึ้น

มารดาของท่านพุทธทาสภิกขุชื่อ เคลื่อน พานิช เกิดที่อำเภอท่าฉาง ตาของท่านพุทธทาสภิกขุชื่อเล่ง มียศเป็นขุนสิทธิสาร ปกครองหัวเมืองกระตะ หรืออำเภอกาญจนดิษฐ์ในปัจจุบัน ครอบครัวของตายายมีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติสมาธิภาวนากันภายในบ้านเรือน ทำให้มารดาของท่านพุทธทาสภิกขุใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่เด็ก ซึ่งความศรัทธาในพระพุทธศาสนานี้ได้ส่งต่อมาที่บุตร และหล่อหลอมให้เด็กชายเงื่อม พานิช กลายเป็นท่านพุทธทาสภิกขุในเวลาต่อมา

ท่านพุทธทาสภิกขุมีน้องสองคน ซึ่งมีอายุห่างจากท่านพุทธทาสภิกขุ ๓ ปี และ ๖ ปี ตามลำดับ น้องคนโตเป็นชาย ชื่อ ยี่เกย พานิช ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น ธรรมทาส พานิช และได้เป็นกำลังหลักของคณะธรรมทานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสนองงานของท่านพุทธทาสภิกขุ ส่วนน้องสาวคนสุดท้ายของท่านพุทธทาสภิกขุชื่อ กิมซ้อย พานิช ซึ่งภายหลังแต่งงานไปอยู่บ้านดอน (๑) และใช้นามสกุลสามีว่า เหมะกุล

๑.๒ การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๕๗ เมื่ออายุ ๘ ขวบ บิดามารดาพาเด็กชายเงื่อมไปฝากเป็นเด็กวัดที่วัดพุมเรียงเป็นเวลา ๓ ปี เพื่อรับการศึกษาเบื้องต้นตามแบบโบราณ

พ.ศ. ๒๔๖๐ เด็กชายเงื่อมกลับมาอยู่บ้าน เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดโพธาราม และเล่าเรียนที่นี้จนถึงชั้นมัธยม

พ.ศ. ๒๔๖๔ ย้ายมาเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๒ ที่โรงเรียนสารภีอุทิศ ตำบลตลาด เพื่อจะได้อยู่กับบิดา ซึ่งมาเปิดร้านค้าขายข้าวเปลือกที่ตลาดไชยา เด็กชายเงื่อมต้องรับหน้าที่ลำเลียงสินค้าจากบ้านที่ไชยาไปบ้านที่พุมเรียง

^๔เสถียรพงษ์ วรรณปก, สองอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐๗.

พ.ศ. ๒๔๖๕ บิดาถึงแก่กรรมด้วยโรคลมปัจจุบัน ในช่วงที่เด็กหนุ่มเงื่อมกำลังเรียนหนังสือ อยู่ชั้น ม. ๓ เมื่อจบชั้น ม. ๓ แล้วออกจากโรงเรียนมาช่วยดำเนินการค้ากับมารดา และส่งน้องชาย ซึ่ง ในขณะนั้นเป็นสามเณรเย่เกย ให้มีโอกาสดูเรียนที่โรงเรียนประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. การเกิดขึ้นของสำนักสวนโมกขพลาราม

เริ่มก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ที่ อ.ไชยา ท่านพุทธทาสภิกขุอุทิศตนเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนกระทั่งถึงแก่กรรมอย่างสงบ ณ สวนโมกขพลาราม เมื่อวันที่ ๘ ก.ค. ๒๕๓๖

ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสวนโมกขพลาราม เมื่อวันที่ ๑๒ พ.ค. ๒๔๗๕ และหัน มาเน้นการเผยแผ่ศาสนาด้วยการใช้ปากกาโดยใช้นามปากว่า “พุทธทาส” การก่อตั้ง สวนโมก ขพลารามนอกจากจะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการออกหนังสือและยังเป็นสถานที่ปฏิบัติ ธรรม นอกจากนี้ ผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุยังมีปรากฏอยู่มากมายทั้งในรูปพระธรรมเทศนา โดย ท่านพุทธทาสภิกขุตั้งใจทำการถ่ายทอดพระพุทธศาสนาให้อยู่ในฐานะที่เป็น พุทธ ศาสนา อย่าง แท้จริง นั่นคือเป็นศาสนาแห่งความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน ไม่เจือปนไปด้วยความหลงผิดที่เข้า แทรกมากมายจนกลายเป็นเนื้อร้ายที่คอยกัดกิน ทั้งเรื่องพุทธพาณิชย์ เรื่องไสยศาสตร์ เรื่องลัทธิ พราหมณ์ เรื่องความยึดมั่นถือมั่นในบุญบาป เรื่องความหลงใหลในยศลาภของพระสงฆ์ และเรื่อง ปลีกย่อยอื่นๆ อีกมากมาย ท่านพุทธทาสภิกขุมุ่งชี้ให้ชาวพุทธทั้งหลายเห็นถึงมัจฉาธิฐิและสี่ลัทธิพตป รามาสเหล่านี้เสมอมา ทำให้หลายคนขนานนามท่านพุทธทาสภิกขุว่าเป็น พระผู้ปฏิรูป แต่แท้จริงแล้ว คำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุก็ไม่มีอะไรนอกเหนือไปกว่าความจริงอันสูงสุดที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ เลย เพียงแต่ระยะเวลาอันยาวนานได้ทำให้ความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าเปลี่ยนแปลงหรือถูก เบี่ยงเบนไป ท่านพุทธทาสภิกขุจึงทำหน้าที่เสมือนผู้กลั่นให้พระพุทธศาสนากลับมาบริสุทธิ์อีกครั้ง

๓. คำสอนสำคัญของสำนักสวนโมกขพลาราม

การกระทำของผู้หนึ่ง ผลเกิดจากการกระทำของผู้ใด ผู้หนึ่งต้องได้รับอย่างแน่นอนและ ยุติธรรม ไม่มีใครอาจสับเปลี่ยน ตัวผู้ทำ กับ ตัวผู้รับ หรือมีอำนาจเหนือกฎอันนี้ได้ นี้เรียกว่า ลัทธิ กรรม มีเป็นหลักสั้นๆ ว่า สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน หมุนไปตามอำนาจเก่า ซึ่งในระหว่างนั้น ก็ ทำกรรมใหม่ เพิ่มเข้า อันจะกลายเป็น กรรมเก่า ต่อไปตามลำดับ เป็นเหตุและผลของกันและกัน ไม่ รู้จักสิ้นสุด คาบเกี่ยวเนื่องกัน เหมือนลูกโซ่ ไม่ขาดสาย เราเรียกความเกี่ยวพัน อันนี้กันว่า สังสารวัฏ หรือสายกรรม มันคาบเกี่ยวระหว่าง นาที่นี้ กับนาที่หน้า หรือ ชั่วโมงนี้กับชั่วโมงหน้า วันนี้นี้กับวันหน้า เดือนนี้กับเดือนหน้า ปีนี้กับปีหน้า จนถึง ชาตินี้กับชาติหน้า สับสน แทรกแซงกัน จนรู้ได้ยาก ว่าอัน ไหน เป็นเหตุของอันไหนแน่ ดูเผินๆ จึงคล้ายกับว่า มีใครคอยบันดล สายกรรม ประจำบุคคลหนึ่งๆ ย่อมผิดจากของอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ต่างคน จึงต่างเป็นไปตาม แนวกรรม ของตน ไม่เหมือนกัน กรรมเป็นเหตุ สุขและทุกข์เป็นผลเกิดมาแต่กรรมนั้นๆ

๓.๑ ธรรม ๙ ตา

แก่นคำสอนที่ท่านนำมาเผยแผ่และเพียรอธิบายอยู่บ่อยครั้งทั้งในรูปของ การบรรยาย คือ ธรรม ๙ ตา ได้แก่ชีวิตเมื่อเกิดขึ้นมาตั้งแต่กำเนิดในครรภ์จนกระทั่งวาระสุดท้ายย่อมตกอยู่ใต้อนาจ

ของกฎธรรมชาติ ๓ อย่าง ได้แก่ อนิจจตา (ความไม่เที่ยง) ทุกขตา (ความถูกกดตัน) และอนัตตตา (ความหาสภาพที่เป็นตัวตนแท้จริงไม่ได้) หรือกล่าวตามภาษาที่คล้องปากกันว่า ชีวิต เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาทัง ๓ ประการนี้มีชื่อเรียกตามภาษาธรรมะว่า ไตรลักษณ์ หรือ สามัญญลักษณ์^๕ ดังนี้

๓.๑.๑ อนิจจตา

อนิจจตา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่อยู่ในสภาพเดิมตลอดไป ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไปกล่าวคือ ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีสิ่งใดที่จะคงอยู่ในสภาพเดิมตลอดชั่ววินาที เพียงแต่บางสิ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงเร็ว แต่บางสิ่งอาจเปลี่ยนแปลงช้าเท่านั้น แต่สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดก็จะถูกกาลเวลาเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน

พระพุทโธชยาจารย์ผู้รจนาศรีวิสุทธิธรรมรค ได้กล่าวอธิบายเกี่ยวกับความจริงของชีวิตตามหลักไตรลักษณ์ไว้ดังนี้ (เดือน ค่ำปี : ๒๕๓๔: ๑๑๒)

อนิจจลักษณ์ ๑๐ ประการ

(๑) ชีวิตไม่เที่ยง เพราะไม่เป็นอยู่ตลอดไป และเพราะมีเบื้องต้นและเบื้องปลาย (การเกิดและการตาย)

(๒) ชีวิตย่อมห้วนไหว เพราะห้วนไหวด้วยพยาธิ ชรา มรณะ และด้วยโลกธรรมทั้งหลาย มีลาภและเสื่อมลาภ (การได้มาและการเสียไป) เป็นต้น

(๓) ชีวิตย่อมหงทลาย เพราะพังไปด้วยพยาธิ ชรา และมรณะ

(๔) ชีวิตย่อมแตกสลาย เพราะมีความเป็นปกติเข้าถึงการแตกสลายโดยการกระทำของตนเองบ้าง คนอื่นบ้าง และเป็นเองบ้าง

(๕) ชีวิตได้ชื่อว่าไม่คงทน เพราะมีความเป็นปกติตกไปได้ทุกรุ่นทุกวัย (ตายได้ทุกกระยะแห่งชีวิต)

(๖) ชีวิตได้ชื่อว่าแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เพราะมีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นปกติ เพราะอาการ ๒ อย่าง คือ ชรา และมรณะ

(๗) ชีวิตได้ชื่อว่า ไม่มีแก่นเพราะเป็นสิ่งอ่อนแอ และเพราะเป็นสิ่งหักพังได้ง่ายเหมือนไม้กระพี้

(๘) ชีวิตได้ชื่อว่าเสื่อม เพราะปราศจากความเจริญและเพราะเป็นตัวเสื่อม

(๙) ชีวิตได้ชื่อที่มีความตายเป็นธรรมดา เพราะมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บเป็นปกติ

(๑๐) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นสังขตะ เพราะเป็นสิ่งที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น

เหตุผลทั้ง ๑๐ ประการนี้แสดงถึงความเป็นอนิจจลักษณ์ของชีวิต คือ ความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่มั่นคง และจะต้องแปรไปตามเหตุปัจจัย เป็นต้น

^๕ พุทธทาสภิกขุ, พระไตรลักษณ์, (หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรของพุทธทาสภิกขุ), (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

๓.๑.๑.๑ สันตติปิดบังอนิจจลักษณะ

คำว่า สันตติ แปลว่า ต่อเนื่อง คือ ติดต่อกันไปไม่ขาดสาย เหมือนน้ำที่ไหลในลำธาร น้ำเก่าไหลไปน้ำใหม่ไหลเข้ามาแทนที่ แต่ดูแล้วเป็นสายน้ำเดียวกันหากมองเจาะเข้าไปลึกๆ น้ำแต่ละอะตอมต่างก็เป็นอิสระแก่กัน ชีวิตของเราที่เช่นเดียวกัน เพราะมิได้มนสิการ จึงดูประหนึ่งว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งๆ ที่ชีวิตนั้นเกิดดับเกิดดับอยู่ทุกขณะหรือตายเกิดๆ อยู่ทุกเมื่อ แต่เพราะความไวของการเกิดดับจึงดูเป็นการต่อเนื่องและไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอนิจจัง หากชีวิตมีการขาดตอนเมื่อไรความตายย่อมมาถึงเข้า และทุกชีวิตก็จะหลีกเลี่ยงสิ่งนี้ไม่ได้ไม่วันใดก็วันหนึ่งดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า สันตติ

ชีวิตถูกสันตติปิดบังจึงไม่เห็นการเปลี่ยนแปลง ต่อเมื่อเวลาผ่านไปประยะหนึ่งจึงเห็นความแตกต่างของชีวิตปรากฏชัดเจนนั่น เช่น เราไม่ได้พบกันนานเป็น ๑๐ - ๒๐ ปี เมื่อพบกันตอนที่ป็นหนุ่มเป็นสาว จะเห็นว่ารูปร่างหน้าตาต่างต่าง ๒๐ ปีต่อมาหน้าตาเริ่มเหี่ยวยุบ ผมเริ่มหงอก และยิ่งนานวันเข้าก็ยิ่งเปลี่ยนแปลงไปมากบางคนก็ยังไม่ได้อายุถึงวัยกลางคนหรือวัยแก่ชรา แต่ก็ได้สิ้นชีวิตไปเพราะโรคภัยไข้เจ็บ หรืออุบัติเหตุ นี่คือความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่มั่นคง และไม่จีรังยั่งยืนตามหลักแห่งอนิจจตา หรืออนิจจังในไตรลักษณ์

๓.๑.๑.๒ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอนิจจัง

เมื่อได้เรียนรู้ความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งปวงแล้ว จะได้ประโยชน์หลายประการดังนี้

ก. ความไม่ประมาท ทำให้คนไม่ประมาทหมัวเมาในวัยว้าวัยหนุ่มสาว ในความไม่มีโรคและในชีวิต เพราะความตายอาจมาถึงเมื่อไรก็ได้ไม่แน่นอน ทำให้ไม่ประมาทในทรัพย์สิน เพราะคนมีทรัพย์สินอาจกลับเป็นคนจนได้ ทำให้ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เพราะผู้ที่ไร้ทรัพย์สิน ไร้ยศ ต่ำต้อยกว่าภายนอกอาจมีทรัพย์สินมียศ และเจริญรุ่งเรืองกว่าก็ได้เมื่อคิดได้ดังนี้จะทำให้สำรวมตน อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่ยโสโอหัง วางท่าใหญ่ ยกตนข่มท่าน

ข. ทำให้เกิดความพยายาม เพื่อที่จะก้าวไปข้างหน้า เพราะรู้ว่าถ้าเราพยายามก้าวไปข้างหน้าแล้วชีวิตย่อมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

ค. ความไม่เที่ยงแท้ ทำให้รู้สภาพการเปลี่ยนแปลงของชีวิต เมื่อประสบกับสิ่งไม่พอใจ ก็ไม่สิ้นหวังและเป็นทุกข์ไม่ปล่อยตนไปตามเหตุการณ์นั้นๆจนเกินไปพยายามหาทางหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี

๓.๑.๑.๓ คุณค่าทางจริยธรรม

ในทางจริยธรรม หลักอนิจจตาอาจใช้ให้เป็นประโยชน์ได้เป็นอันมาก โดยเฉพาะที่เป็นหลักใหญ่ ๒ประการ

๑) มีชีวิตซึ่งเป็นอยู่ด้วยปัญญาที่ด้านนอกไม่ประมาท เร่งชวนชวายทำการปรับปรุงแก้ไข ด้วยความรู้ที่ตรงต่อเหตุปัจจัย

๒) มีชีวิตซึ่งเป็นอยู่ด้วยปัญญา ที่ด้านในจิตใจอิสระ เป็นสุขผ่องใสปล่อยวางได้ด้วยความรู้เท่าทันเหตุปัจจัย

๓.๑.๒ ทุกขตา

ทุกขตา (Suffering) ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กอดัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้อยู่สภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์อันมีความบกพร่องอยู่ในตัว

ทุกขลักษณะ ๒๕ ประการ

(๑) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะถูกความเกิดความเสื่อมบีบคั้นและเพราะเป็นพื้นที่ตั้งสำหรับทุกข์

(๒) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นอุบาทว์ เพราะเป็นพื้นที่ที่ตั้งสำหรับอุบาทว์ทั้งปวงเพราะเป็นเหตุนำมาซึ่งอนัตตผลที่รู้ไม่ได้กล่าวคือ ไม่ได้คาดคิดไว้ก่อนเลยว่าจะเกิดขึ้น

(๓) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นภัย เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งภัยทั้งปวง

(๔) ชีวิตได้ชื่อว่าอุปสรรค เพราะถูกอนัตตผลพัวพัน เพราะถูกสิ่งที่เป็นโทษขัดขวาง และเพราะควรแก่การไม่พึงรับเอาสิ่งที่เป็นตัวอุปสรรค

(๕) ชีวิตได้ชื่อว่ามีที่ต้านทาน เพราะไม่มีที่คุ้มครองและเพราะหาความปลอดภัยมิได้

(๖) ชีวิตได้ชื่อว่ามีกำบัง เพราะไม่มีที่ลี้ภัยที่จะหลบซ่อนได้ และเพราะไม่ทำหน้าที่กำบังให้แม้แก่สัตว์ทั้งหลายผู้ซ่อนตัวอยู่

(๗) ชีวิตได้ชื่อว่ามีที่พึง เพราะไม่มีความเป็นที่กำจัดภัยให้แก่ผู้อาศัยทั้งหลายได้

(๘) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นจัญไร เพราะนำโชคร้ายมาให้เป็นอนเนก

(๙) ชีวิตได้ชื่อว่ามีชาติ (การเกิด) เป็นธรรมดา เพราะมีความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นปกติ

(๑๐) ชีวิตได้ชื่อว่ามีชรา (ความแก่) เป็นธรรมดา เพราะมีความเกิดและความเจ็บเป็นปกติ

(๑๑) ชีวิตได้ชื่อว่ามีพยาธิ (ความเจ็บไข้) เป็นธรรมดา เพราะมีความตาย ความเกิด และความแก่เป็นปกติ

(๑๒) ชีวิตได้ชื่อว่ามีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา เพราะมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายเป็นปกติ

(๑๓) ชีวิตได้ชื่อว่า เป็นอาทินพ (โทษ) คือเป็นผลร้าย เพราะมีทุกข์เป็นที่ไปโดยชีวิตทำให้ทุกข์เกิด และทุกข์นั้นเองเป็นตัวโทษ

(๑๔) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นรากเหง้าแห่งความลำบาก เพราะเป็นเหตุแห่งความทุกข์ยาก

(๑๕) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นผู้ฆ่า เพราะมักทำลายความไว้วางใจเสียดุจศัตรูผู้มีหน้าที่เป็นมิตร

(๑๖) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นโรค เพราะประดังอยู่ด้วยปัจจัยและเพราะเป็นมูลเหตุให้เกิดโรค

(๑๗) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นผี เพราะความเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยความเจ็บปวด คือความเป็นทุกข์ทรมาน เพราะเป็นที่ไหลออกแห่งหนอง คือ กิเลส

(๑๘) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นลูกศร เพราะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดเพราะทิ่มแทงอยู่ในภายใน และเพราะพึงชักออกได้ยาก

(๑๙) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นของชั่ว เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความติเตียนของอริยชน เพราะนำความไม่องงามมาให้และเพราะเป็นพื้นที่สำหรับของชั่ว

(๒๐) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นอาหาร (เจ็บป่วย) เพราะเป็นสิ่งที่ยังความไม่เป็นเสรีให้เกิด และเพราะเป็นปทัสถานแห่งความเจ็บไข้

(๒๑) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นความคร่ำครวญเป็นธรรมดา เพราะมีชาติชรา พยาธิ มรณะ และความเศร้าใจเป็นปกติ

(๒๒) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นความคับแค้นใจเป็นธรรมดา เพราะมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความคร่ำครวญเป็นปกติ

(๒๓) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นไปกับาสาละ (กิเลส) เพราะเป็นปทัสถานแห่งอาสวะ

(๒๔) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นเหยื่อของมาร เพราะเป็นเหยื่อของกิเลสมาร (มารคือกิเลส) และมีัจจุมาร (มารคือความตาย)

(๒๕) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา เพราะมีความเป็นวิสัยแห่งสังกิเลส คือ ตัณหา ทิฏฐิ และทุจจริตเป็นธรรมดา

๓.๑.๒.๑ อริยาบถปิดบังทุกขลักษณะ

คำว่า อริยาบถ แปลว่า การเคลื่อนไหวทางกาย ได้แก่ ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ต้ม ทำ พุด เป็นต้น การเคลื่อนไหวในอริยาบถต่างๆ ทำให้ร่างกายผ่อนคลายไม่เครียด หากอยู่ในอริยาบถใด อริยาบถหนึ่งนาน ๆ จะเกิดความเครียดและรู้สึกหงุดหงิดไม่สบาย เช่น เบื่อหน่าย และเกิดความปวดเมื่อยตามมา นั่นก็คือถูกความทุกข์หรือทุกขตานั่นเองครอบงำ ทำให้เกิดการบีบคั้นหรือกดดันชีวิต ผู้ที่เคลื่อนไหวประกอบกิจกรรมต่างๆ อยู่ตลอดเวลา จะรู้สึกว่าเวลาผ่านไปอย่างรวดเร็ว บางครั้งเผลอไปเวลาผ่านไป ๒ - ๓ ชั่วโมงรู้สึกว่าเวลาผ่านไปอย่างรวดเร็ว ตรงกันข้ามหากคนเราก่ออยู่ในอริยาบถใดอริยาบถหนึ่งแต่เพียงอริยาบถเดิม จะรู้สึกว่าเวลาผ่านไปช้าเหลือเกิน ลักษณะของอาการเช่นนี้ก็คือถูกทุกขลักษณะครอบงำนั่นเอง ดังนั้น การเปลี่ยนอริยาบถหรือการเคลื่อนไหวทำให้คลายทุกข์ ในความหมายที่แท้จริงก็คืออริยาบถปิดบังทุกข์ไว้หากไม่มีมนสิการไตร่ตรองดูอาจมองไม่เห็นตัวทุกข์ได้ง่าย ทั้งๆ ที่ตัวทุกข์ดังกล่าวได้มีอยู่ในชีวิตนั้นอย่างมากมาย

๓.๑.๒.๒ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องทุกข์

เมื่อผู้ใดได้เรียนรู้เรื่องความทุกข์แล้ว จะรู้ว่า ความทุกข์เป็นของธรรมดาประจำโลก อย่างหนึ่งซึ่งใคร ๆ จะหลีกเลี่ยงได้ยาก ต่างกันก็แต่เพียงรูปแบบของทุกข์นั้น เมื่อความทุกข์เกิดขึ้นแก่ชีวิตผู้มีปัญญาตรองเห็นความจริงว่าความทุกข์เป็น สัจธรรมอย่างหนึ่งของชีวิต ชีวิตย่อมระคนด้วยทุกข์เป็นธรรมดา เมื่อเห็นเป็นธรรมดา ความยึดมั่นก็มีน้อย ความทุกข์สามารถลดลงได้หรืออาจหายไป เพราะไม่มีความยึดมั่นความสุขที่เกิดจากการปล่อยวางย่อมเป็นสุขอันบริสุทธิ์

๓.๑.๒.๓ คุณค่าทางจริยธรรม

ในหลักทุกขตา มีเกณฑ์สำคัญสำหรับกำหนดคุณค่าทางจริยธรรมอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑) ทุกข์ที่เป็นธรรมดาของสังขาร ต้องรู้ทันไม่ยึดฉวยเอามาใส่ตัวให้เป็นทุกข์ของเรา แต่เป็นภาระที่ต้องจัดการด้วยปัญญาที่รู้เหตุปัจจัย

๒) หลักอริยสัจบอกหน้าที่กำกับไว้ว่า ทุกข์สำหรับปัญญาผู้รู้ทันและทำให้ไม่เกิดไม่มี แต่สุขที่คนมุ่งหมายต้องทำให้กลายเป็นชีวิตของเรา

๓.๑.๓ อนัตตา

หลักอนัตตาทรงสอนว่า ไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง ไม่มีสิ่งอันควรเรียกได้ว่า ตัวตน สรรพสิ่งไม่มีผู้ใดสร้าง เกิดขึ้นแปลกๆ ก็เพราะปัจจัยตามธรรมชาติที่จะต้องค่อยๆ แปรไปตามลำดับ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยไม่อยู่ในอำนาจของใคร เรียกว่า มันเป็นอนัตตา หลักอนัตตา นี้จึงมีแต่ใน พุทธศาสนา ไม่มีในศาสนาอื่น อันสอนว่า ทุกสิ่งพระเจ้าสร้างขึ้นเป็นตัวตน และอยู่ใต้อำนาจพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของแห่งตัวตนทั้งหลาย

ทรงสอนว่า ไม่มีตัวตน ซึ่งเที่ยง และยั่งยืน สิ่งหนึ่งย่อมเกี่ยวเนื่องมาแต่อีกสิ่งหนึ่ง และสิ่งนั้นก็เกิด หายไปมาแต่สิ่งอื่น แม้สิ่งอื่นนั้น ก็เกิดหยาบมา แต่สิ่งอื่นอีก ตั้งต้นมานาน ซึ่งไม่มีใครกำหนดได้ และจะเกิด สืบต่อกันไปข้างหน้าอีกเท่าไรแน่ ก็กำหนดมิได้ เหมือนกัน กฎข้อนี้เป็นไปทำนองเดียวกัน ทั้งสิ่งที่มีวิญญาณ และที่หาวิญญาณมิได้ สำหรับสิ่งที่หาวิญญาณมิได้จักยกไว้ เพราะไม่เกี่ยวกับ สุขทุกข์ ส่วนสิ่งที่มีวิญญาณ เช่น มนุษย์ และ สัตว์เดรัจฉาน ทั่วไป เป็นสิ่งควรเรียนรู้ เพราะเกี่ยวกับ สุข ทุกข์ ในชีวิตมนุษย์เรา เกิดจากการรวมพร้อมแห่ง รูปธาตุ (Physical Element) และนามธาตุ (Mental Element) อันมีประจำอยู่ตามธรรมดาในโลกนี้ เมื่อสองอย่างนี้ ยังประชุมกัน เข้าได้อย่างเหมาะสมส่วน ก็เป็นมนุษย์ขึ้น เช่นเดียวกับ พืชพรรณไม้ ที่อาศัย ดินฟ้าอากาศ และเชื้อในเมล็ดของมันเอง งอกงาม กลายเป็น ต้นไม้ ใหญ่โต ขึ้นได้ รูปธาตุ และ นามธาตุ นั้น แต่ละอย่าง ก็ล้วนเกิดมาจากการรวมพร้อม ของพืชอื่น อีกต่อหนึ่ง เกิดสืบต่อกันมาเป็นลำดับ จนกว่าจะเหมาะ สำหรับผสมกันเข้า ในรูปใหม่เมื่อใด รูปธาตุในกายนี้ เช่น พืชและเนื้อสัตว์ ซึ่งอาศัย สิ่งอื่น เกิดมาแล้ว หลายต่อหลายทอด จนมาเป็น เชื้อบำรุง ร่างกายนี้ โดยเป็นเชื้อให้เกิดและบำรุง ส่วนเล็กที่สุด ของร่างกาย (Cell) ที่สำคัญจะเป็นเนื้อ หนัง กระดูก ฝม ขน เล็บ ฟัน โลหิต และอื่นๆ ในร่างกายเรา ธาตุลม อันเกิดขึ้น จากธรรมชาติส่วนอื่นๆ ก็ได้ใช้เป็นลมหายใจ เข้าไป บำรุงโลหิต และ สิ่งต่างๆ โลหิตเป็นเหตุให้เกิดความร้อนขึ้นได้ เท่านั้นที่จะมองเห็นได้ว่า มันอาศัยกัน เกิดขึ้น เป็นลำดับๆ มากมาย นี่เป็นการเกิด การผสม การแปร ของธรรมชาติ ฝ่ายรูปธาตุ

ส่วนนามธาตุนั้น ยิ่งละเอียดมาก นามธาตุอาศัยอยู่ได้เฉพาะใน รูปธาตุ ที่ได้ปรับปรุงกันไว้เหมาะสมแล้ว และมีหน้าที่บังคับรูปธาตุ พร้อมทั้งตนเองให้ตั้งอยู่ หรือ เป็นไปต่างๆ ตลอดเวลา ที่เข้ามา เนื่องเป็นอันเดียวกัน ควรเปรียบเรื่องนี้ด้วย เครื่องไดนาโมไฟฟ้า ขึ้นโลหะต่างๆ กว่าจะมาคุมกันเข้า จนเป็นอย่างนี้ได้มันล้วนแต่เกิดจากอนุกรมสืบมา ไม่รู้ก็หมิ่นก็แสนปี จนมนุษย์นำมาปรับปรุงให้เป็นรูปต่างๆ ก็ยังมีไฟฟ้าเกิดขึ้นไม่ แต่เมื่อได้ยกย้ายประกอบกันเข้าจนถูกส่วนพร้อมด้วย อากาศ หมุน มันจึงปรากฏแรงไฟฟ้าอย่างแรงขึ้นได้ ไฟฟ้าบางส่วนนั้น ปรากฏขึ้น มาจากการหมุนของเครื่อง การหมุนของเครื่อง กลับได้แรงไฟนั่นเอง มาช่วย สนับสนุนในการหมุนบางส่วนก็มี ถ้ามีแต่ชิ้นโลหะก็ดี มีแต่อาการหมุน อย่างเดียวก็ดี หรือมีแต่กระแสไฟฟ้า อันเป็นธรรมชาติประจำอยู่ใน สิ่งต่างๆ ในโลกก็ดี ยังไม่ประชุมกัน เข้าได้แล้ว กระแสไฟฟ้าใหม่จะไม่ปรากฏขึ้น มาได้เลย ฉันทิดก็ฉันทัน รูปธาตุ หรือ ร่างกายนี้ เปรียบเหมือน เครื่องไดนาโม นามธาตุ เปรียบเหมือน กระแสไฟฟ้า ได้อาศัยกัน กลับไปกลับมาจึงเป็นไปได้ตั้งแต่ละอย่างๆ ล้วนต้องอาศัยความประจวบพร้อมแห่งเครื่องประกอบ ซึ่งเกิดมาแต่สิ่งอื่น หลายทอดด้วยกัน นามธาตุ ก็เกิดสืบมาโดยตรงจากพวกนามธาตุ อิงอาศัยอยู่กับรูปธาตุ เมื่อรวมกันเข้าแล้วเราสมมุติเรียกคนหรือสัตว์ ซื่อนั้นชื่อนี้ เพื่อสะดวกแก่การพูดจา เช่นเดียวกับ

สมมุติเรียก ชิ้นโลหะและวัตถุต่างๆ ว่าเครื่องไดนาโม ยี่ห้อนั้นยี่ห้อนี้เหมือนกันหลักของการ ที่สิ่งต่างๆ เป็นเหตุผลของกัน และให้เกิดสืบสาวกันไปนี่ เป็นปัญหา ที่ละเอียด ลึกซึ้ง ซึ่งพระองค์ ได้ทรงตีแตก อย่างทะลุปรุโปร่ง ในตอนหัวค่ำ แห่งคืนตรัสรู้ ที่ได้ต้นมหาโพธิ์ ที่พุทธคยา เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท

ความรู้อันนี้ ทำให้พระองค์ ทรงรู้จักโลกดี พอที่จะตี ปัญหาที่สอง ออกได้ สืบไปว่า มนุษย์ เราควรทำอะไรกัน จึงเหมาะแก่โลก ซึ่งมีธรรมชาติ เป็นอย่างนี้ หรือ จะอยู่เป็นสุขในโลกอันมี สภาวะเช่นนี้ได้? การตีปัญหาข้อสองออก ได้สำเร็จผล เกิดเป็น หลักธรรมต่างๆ ที่พระองค์ใช้สอน บริษัทในสมัยต่อมานั่นเอง อันรวมใจความได้สั้นๆ ว่า สิ่งซึ่งเกิดมาจาก สิ่งอื่น ซึ่งไม่เที่ยงถาวร และ ทั้งอาการที่สืบต่อกันมากก็ไม่ถาวรแล้ว สิ่งนั้นจะเที่ยงถาวรอย่างไรได้ ย่อม กระสับกระส่าย โยกโคลง แปรปรวน ไปตามกัน สิ่งที่แปรปรวนไม่คงที่ ย่อมก่อให้เกิด ภาวะชนิดที่ หนีได้ยาก คือ ทำให้เจ้าของ ได้รับความไม่พอใจ เสียใจ และเป็นทุกข์ เมื่อมันแปรปรวน และเป็นทุกข์อยู่อย่างนี้แล้ว มนุษย์จึงไม่ ควร ผินธรรมตา สะเออะเข้าไปรับเอาความทุกข์นั้น โดยเข้าใจตัวเอง เป็นเจ้าของร่างกายนี้ และ ร่างกายอื่น มันไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของเราเห็นได้ตรงที่ไม่อยู่ในอำนาจเรา เราไม่ได้ทำมันขึ้น นอกจากอำนาจธรรมชาติแห่ง นาม และ รูป เท่านั้น ผู้ที่เข้าไป ผูกใจ ในสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นของภายใน และภายนอกตน ก็ดี ว่าเป็นสิ่งที่จะเป็นไปตามความประสงค์ ของตนทุกเมื่อแล้ว จะเกิดเป็นปัญหา ยุ่งยากขึ้น ในใจของผู้นั้น มีตมิดเกินกว่าที่เขาจะสะสางได้ พระองค์จึงทรงสอน ให้หน่าย และละวาง สิ่งต่างๆ ด้วยการไม่ยึดถือทางใจ แม้ว่าตามธรรมดา คนเราจะต้องอิงอาศัยสิ่งนั้นๆ เพื่อมีชีวิตอยู่ หมายความว่า เราปฏิบัติต่อมัน ให้ถูกต้อง ก็แล้วกัน

เมื่อเราไม่เข้าไปผูกใจ ในสิ่งใด สิ่งนั้น ก็ไม่เป็นนาย บังคับใจเรา ให้อยาก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้อิจฉา ให้เหี้ยมแข็ง หรือ ให้อาลัย ถึงมันได้ เราจะอยู่ เป็นสุข เมื่อใจหลุดพ้นแล้ว ก็เป็นอันว่า ไม่มี อะไร มาทำให้เรากลับเป็น ทุกข์ได้อีกจนตลอดชีวิต การคิดแล้วคิดอีก เพื่อตีปัญหานี้ให้แตก จนใจ หลุดพ้น เรียกว่า วิปัสสนากัมมัฏฐาน และเมื่อใจเราไม่คอยยอมคิดให้จริงจังลึกซึ้ง เพราะอาจฟุ้งซ่าน ด้วยความรัก ความโกรธ ความกลัว ความขี้เกียจ หรืออะไรก็ตาม จะต้องทำการข่มใจ ให้ปลอดจาก อุปสรรคนั้นๆเสียก่อน การข่มใจนั้น เราเรียกกันว่า สมถกัมมัฏฐาน ถ้าไม่มีอุปสรรคเหล่านี้ สมถ กัมมัฏฐาน ก็ไม่เป็น ของจำเป็นนัก นอกจากจะเข้าฌาน เพื่อความสุขของพระอริยเจ้า เช่นเดียวกับ การหลับนอน เป็นการ พักผ่อน อย่างแสนสุขของพวกเรา เหมือนกัน คำสั่งสอน ส่วนมากของ พระองค์ เราจึงพบแต่วิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นส่วนใหญ่

อนัตตา จึงมีแต่พูดกันแต่พวกเราพุทธศาสนา จะมีความรู้ความเข้าใจขึ้นมาได้ ก็แต่ในหมู่ บุคคลที่ถูกสอนว่า สิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ถ้าสอนว่ามีอัตตาที่ควรยึดมั่นถือมั่นเสีย แล้ว ก็ไม่มีทางที่จะปฏิบัติเพื่อความว่างจากตัวตนนี้ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องสังเกตให้เห็นในข้อที่ว่า มัน ต้องเห็นโทษของไฟ เราจึงจะกลัวไฟไหม้เรา เช่นเดียวกับที่เราต้องเห็นโทษของไฟ คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือไฟของความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวเรา ซึ่งเป็นต้นเหตุของไฟทั้งปวงนี้ มันจึงจะค่อยๆ เบื่อหน่าย เกลียดขังสิ่งที่เรียกว่าไฟ คือคลายความยึดมั่นถือมั่นเสียได้ ไม่คิดที่จะก่อไฟอีกต่อไป

ที่นี้ ก็มาถึงความว่าง ที่ว่าถ้าเห็นแล้วจะพอใจในนิพพาน นั้น เราต้องเข้าใจให้ดีๆ ว่า ความ ว่างนี้เป็นอย่างไร? ความว่างในขั้นแรกก็คือว่า ว่างจากความรู้สึกว่าตัวเราของเรา เรียกว่าว่าง ถ้า ความรู้สึกว่าตัวเราของเรามีอยู่แล้ว มันก็ไม่ใช่ความว่าง มันเป็นจิตที่กำลังวุ่นอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวเราของเรา

ฉะนั้น เราเอาคำสองคำขึ้นมาเป็นเครื่องช่วยการกำหนดจดจำว่า ว่างกับวุ่น ว่างคำหนึ่ง วุ่นคำหนึ่ง ว่างก็คือว้างจากความรู้สึกว่าตัวเราหรือของเรา วุ่น ก็คือมันวุ่น มันกลุ่ม มันปั่นป่วนอยู่ด้วยความรู้สึกที่ตัวเราของเรา

ที่ว่าว้างจากความรู้สึกว่าตัวเราว่าของเรานั้น มันมีอาการอย่างไร? บาลีที่เป็นพระพุทธรูป ภาชิตเรียงไว้ให้ ๔ ข้อ คือว่า “น อหิ กวจินิ” รู้สึกว่าไม่มีอะไรที่เป็นตัวเรา “น กสสจิ กิญจนิ กิสมิญจิ” ความกังวลต่อสิ่งใดหรือในอะไรๆ ก็ไม่มีว่าเป็นตัวเรา นี้คู่หนึ่ง คู่ที่ ๒ ก็ว่า “น มม กวจินิ” ไม่มีอะไรที่เป็นของเรา “กิสมิญจิ กิญจนิ นตถิ” กังวลในอะไรๆ ก็ไม่มีว่าของเรา^๖

เอากันง่ายๆ เป็นไทยๆ ก็ว่าไม่รู้สักว่ามีเราแล้วก็ไม่มีการกังวลอะไรที่เป็นตัวเรา แล้วอีกคู่หนึ่งก็ว่า ไม่มีอะไรว่าเป็นของเรา แล้วไม่มีกังวลในอะไรว่าเป็นของเรา

เรารู้สึกว่าไม่มีอะไรเป็นเรา แต่บางทีก็มีเหลืออยู่เป็นกังวลว่าจะมีอะไรเป็นของเรา เรารู้สึกว่าไม่มีอะไรเป็นของเรา แต่เราอดสงสัยไม่ได้ว่ามันอาจมีอะไรที่เป็นของเรา

มันจะต้องมีความเห็นชัดแจ้งเด็ดขาด กลิ้งเกลากลไปว่า มันไม่มีอะไรเป็นของเรา และไม่มีอะไรที่อาจจะเป็นของเราที่เราคอยสงสัย กังวล คอยคิด คอยนึก คอยทำอยู่ เมื่อจิตใจของใครกลิ้งไปจากสิ่งทั้งสี่นี้ เมื่อนั้นพระพุทธรูปเจ้าท่านถือว่าเป็นความว่าง ในอเนกอุปัฏฐาสูตร มัชฌิมนิกาย บัญญัติไว้ดังนี้ในฐานะที่เป็นพุทธรูปภาชิต

อรรถกถาก็สรุปไว้ตื้อๆ ตรงๆว่า “น อตตเนน” ไม่เห็นว่าเป็นตัวตน “น อตตนิเยน” ไม่เห็นว่าเป็นของตนนี้ก็พอแล้ว ก็เหมือนกับที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ต้องปราศจากความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตน ของตนนั่นเอง

ที่นี้เมื่อไม่มีความรู้สึกอย่างนี้แล้ว ลองคิดดูเถอะว่า มันจะมีอะไร มันมองไม่เห็นอะไรที่ไหนที่น่าจะเป็นตัวตนหรือเป็นของของตน หรือได้กำลังเป็นตัวตนหรือเป็นของของตนอยู่ หรือว่าควรจะเป็นตัวตนหรือของของตนต่อไปข้างหน้า มันไม่มีทั้งนั้น อย่างนี้เรียกว่าไม่มีทั้งขณะนี้ และไม่มีทั้งที่จะกังวลข้างหน้า และข้างหลังด้วย เป็นจิตที่เข้าถึงความว่าง ด้วยการมองเห็นสิ่งทั้งปวงชัดเจน ตามลักษณะที่ถูกต้องของมันว่า ไม่มีส่วนไหนที่มีความหมายของคำว่าตัวตนหรือของตนเลย เป็นธรรมชาติ คือธรรมชาติล้วนๆ เหมือนกับที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นอย่างยืดยาว

นี่แหละคือจิตที่เป็นอันเดียวกับความว่าง หรือว่าความว่างที่เป็นสิ่งเดียวกับจิต หรือที่เราจะพูดว่าจิตเข้าถึงความว่างหรือบางทีก็พูดถอยหลังมาอีกนิดว่า จิตได้ลุถึงความว่างซึ่งทำให้คนบางคนที่เกิดความเข้าใจว่าจิตอย่างหนึ่ง ความว่างก็อย่างหนึ่ง

ที่ใช้คำว่า “เข้าไปรู้ต่อความว่าง” อย่างนี้ยังไม่ถูกต้องนัก ขอให้เข้าใจว่า ถ้าจิตไม่เป็นอันเดียวกับความว่างแล้ว ไม่มีทางที่จะรู้เรื่องความว่าง และจิตมันก็เป็นความว่างอยู่แล้วตามธรรมชาติ ความโง่ต่างหากที่เข้าไปทำให้ไม่เห็นเป็นว่าง ฉะนั้นพอความโง่ออกไป จิตกับความว่างก็เป็นอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นมันจึงรู้ตัวมันเอง ไม่ต้องไปรู้อะไรที่ไหน ถือว่ารู้ความว่างและเป็นอันรู้ว่าไม่มีอะไรนอกจากความว่างจากตัวตน จากของตน

นี่แหละความว่างอันนี้คือสิ่งสูงสุดเพียงสิ่งเดียวที่เป็นพุทธวจนะที่ทรงสอน ทรงมุ่งหมายจนถึงกับพระพุทธรูปเจ้าท่านตรัสว่า ตถาคตภาชิต คือคำที่ตถาคตกล่าวนั้น มีแต่สุญญตา มีแต่เรื่องสุญญ

^๖อุปริ.ม. (ไทย) ๑๔/๗๗/๗๘.

ตา บาลีสังยุตติกายมียู้อย่างนี้ และในบาลีนั้นเองก็ว่า ธรรมที่ลึกที่สุดก็คือเรื่องสุญญตา นอกนั้นเรื่อง ตัน ธรรมะที่ลึกจนต้องมีพระตถาคตตรัสรู้ขึ้นมาในโลกนี้ และสอนนั้นมีแต่สุญญตา เรื่องนอกนั้นเรื่อง ตัน ไม่จำเป็นจะต้องมีตถาคตเกิดขึ้นมา ที่นี้ในอีกวรรคหนึ่งในสังยุตติกายนั้นว่า ธรรมที่เป็นประโยชน์ เกื้อกูลตลอดกาลนานแก่พวกฆราวาสนั้น คือเรื่องสุญญตา

ที่มาของเรื่องสุญญตานี้ อาตมาได้เคยเล่าให้ฟังหลายครั้งหลายหนในที่อื่นว่า มีฆราวาส คหบดี พวกหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลขอเรื่องที่จะได้รับธรรมะที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลตลอด กาลนานแก่พวกฆราวาสที่ครองเรือน แอ้อด้วยตัวบุตร ภรรยา ลูกไล่กระแจะจันทน์ของหอม พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสูตรนี้ คือตรัสเรื่องสุญญตา

เมื่อเขาวามันยากไป ก็ทรงลดมาเพียงเรื่องโสดาปัตติยงค์ คือข้อปฏิบัติธรรมเพื่อความ เป็นพระโสดาบัน กล่าวคือให้เข้าถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้จริง แล้วก็มีศีลชนิดที่เป็นอริยกัน ตศีล คือเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้าได้จริง แต่แล้วมันกลายเป็นว่า ถูกพระพุทธเจ้าล่อเข้าบ่วง เข้ากับ ของพระองค์ได้สนิท พูดอย่างโวหารหยาบๆ ของพวกเราก็คือว่า พระพุทธเจ้าท่านต้มคนพวกนี้ได้สนิท คือว่าเขาไม่เอาเรื่องสุญญตา พระองค์ก็ยื่นเรื่องทีลึกลับสุญญตาไปไม่พ้น คือบ่วงที่จะคล้องเข้าไปสู่ สุญญตาให้คนเหล่านี้ไป ให้เขาไปทำอะไรที่จะเข้าไปถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ที่แท้ และมี ศีลที่เป็นที่พอใจของพระอริยเจ้าได้ มันก็มีแต่เรื่องนี้ คือมองเห็นความไม่น่ายึดมั่นถือมั่นไปเรื่อยๆ

ที่นี้เรามาคิดดูว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ผิดหรือเปล่า ในการที่พูดว่า เรื่องสุญญตานี้เป็นเรื่อง สำหรับฆราวาส ถ้าพระพุทธเจ้าถูก พวกเราสมันนี่ก็เป็นคนบ้าๆ บอๆ ไปทั้งหมด คือผิดๆไปทั้งหมด เพราะไปเห็นว่าเรื่องสุญญตานี้ไม่ใช่เรื่องสำหรับพวกเราฆราวาสที่ครองเรือน เรื่องสุญญตาเป็นเรื่อง ของผู้ที่จะไปนิพพานที่ไหนก็ไม่รู้ นี่แหละกำลังพูดกันอยู่อย่างนี้ แต่พระพุทธเจ้ากำลังพูดอีกอย่างหนึ่ง ว่า เรื่องสุญญตานี้ คือเรื่องที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ฆราวาสโดยตรง แล้วใครจะเป็นฝ่ายผิดฝ่ายถูก เราก็ต้องยอมพิจารณาเรื่องสุญญตาว่าจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลตลอดกาลนานแก่ฆราวาสอย่างไร?

ทางที่พิจารณาเรื่องนี้ ก็จะต้องมองกันไปตั้งแต่ว่าใครมันทุกข์มากที่สุด ร้อนมากที่สุด หรืออยู่ ในใจกลางเตาหลอมยิ่งกว่าใคร? มันก็ไม่มีใคร นอกจากพวกฆราวาส และเมื่อเป็นดังนี้แล้ว ใครเล่าที่ จะต้องการเครื่องดับไฟ หรือว่าสิ่งที่จะมากำจัดความทุกข์โดยประการทั้งปวง? มันก็พวกฆราวาสนั้น แหะ พวกที่อยู่กลางกองไฟ จึงต้องหาเครื่องดับไฟให้พบในท่ามกลางกองไฟ มันดับไป ไปที่ไหนไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรนอกจากไฟ ไม่มีอะไรนอกจากธรรมะ ชนิดที่ไม่ยึดถือเข้าแล้วเป็นไฟทั้งนั้น เพราะฉะนั้นจึงจะต้องหาจุดที่เย็นที่สุด กลางกองไฟนั่นเอง มันก็คือความว่างจากตัวตนของตน คือ สุญญตา

ฆราวาสต้องหาให้พบสุญญตา ต้องอยู่ในขอบวงของสุญญตา ถ้าไม่อยู่ตรงจุดศูนย์กลางของ สุญญตาได้ อย่างน้อยอย่างเลวที่สุดก็ควรจะอยู่ในขอบวงของสุญญตา คือรู้เรื่องความว่างตามสมควรที่ ควรจะรู้ นี่แหละจึงจะนับว่าเป็นประโยชน์สุขตลอดกาลนานของพวกฆราวาส^๗

พวกนี้เขาไปถามว่า อะไรจะเป็นประโยชน์สุขเกื้อกูลสิ้นกาลนาน แก่พวกข้าพระองค์? พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า “สุญญตปปฏิสัจจตา โลกุตตรา ฌมมา” แปลว่า ธรรมทั้งหลายอยู่เหนือวิสัย โลก ที่เนื่องเฉพาะอยู่ด้วยสุญญตา โลกุตตรา อยู่เหนือวิสัยโลก ก็คือว่ามันอยู่เหนือไฟ เราหาความ

^๗พุทธทาสภิกขุ, *สุญญตาธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๗.

ในที่นี้ว่า โลกนี้มันคือไฟ ฉะนั้น โลกุตตรา คือต้องอยู่เหนือไฟ และที่เนื่องเฉพาะอยู่ด้วยสัญญาตานี้ มันย่อมต้องหมายถึงตัวความว่าง ว่างจากความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวเรา หรือว่าของเรา^๕

ดังนั้น “สัญญาตปฏิสัญจตา โลกุตตรา ธมมา” นั้นจึงคือของขวัญสำหรับฆราวาสโดยตรงที่พระพุทธเจ้าท่านมอบให้เป็นพุทธภาชิตที่ยืนยันอยู่อย่างนี้ ลองคิดดูใหม่ว่ามันจำเป็นเท่าไรที่จะต้องสนใจ และมีเพียงเรื่องเดียวจริงหรือไม่ ไม่ต้องพูดถึงเรื่องอื่นกันเลย

ในบาลีสัญญตนิยานั้น ได้ตรัสยืนยันไว้ชัดว่า สัญญาตาคือนิพพาน นิพพานก็คือสัญญาตา ในที่แห่งนั้น มันมีเรื่องที่จะต้องให้ตรัสอย่างนั้น ซึ่งเป็นความจริงง่ายๆ ว่า นิพพานก็คือสัญญาตา สัญญาตาก็คือนิพพาน ก็หมายถึงว่าว่างจากกิเลส และว่างจากความทุกข์ ฉะนั้น นิพพานนั่นแหละคือเรื่องราวสำหรับฆราวาส ถ้าฆราวาสยังไม่รู้ความหมายของนิพพาน ยังไม่ได้อยู่ในขอบวงของนิพพาน ก็แปลว่าอยู่กลางกองไฟมากกว่าพวกไหนหมด

ที่นี้นิพพานก็ขยายความออกไปได้ชัดๆ ว่า ว่างจากความทุกข์ รวมทั้งว่างจากกิเลส ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ พวกเรามีจิตว่างจากตัวตน ว่างจากของตนอยู่บ้าง เช่นขณะที่นั่งอยู่ที่นี้ เดี๋ยวนี้ เวลาที่ อุตมายืนยันได้ว่า ทุกคนหรือแทบจะทุกคนนี้ มีจิตว่างจากความรู้สึกว่าตัวตนหรือของของตน เพราะมันไม่มีอะไรมาก่อให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้น มันมีแต่คำพูดที่เอาตมากำลังกล่าวไปแต่ในทางที่ให้เกลียดชังตัวตนหรือของตน และท่านทั้งหลายกำลังสนใจฟังเรื่องมันก็ไม่มีโอกาสที่จะเกิดความรู้สึกว่าตัวตน แล้วลองคิดดูว่าในใจว่างหรือไม่ว่าง ว่างจากตัวตนหรือของตนนั้น มันว่างหรือไม่ว่าง ถ้ามันว่างอยู่บ้าง (ใช้คำว่าอยู่บ้างเท่านั้น ไม่ใช่ทั้งหมด หรือตลอดเวลา) นั่นก็เรียกได้ว่า ท่านทั้งหลายกำลังอยู่ในขอบวงของนิพพาน แม้ว่าไม่ได้เด็ดขาดหรือสมบูรณ์ ก็ยังเป็นนิพพานอยู่นั่นเอง

ธรรมะมีอยู่หลายความหมาย หลายชั้น หลายระดับ ธรรมะที่เป็นความหมายของนิพพาน หรือในระดับของนิพพานนั้น มันอยู่ที่จิตใจของท่านทั้งหลายที่กำลังว่างจากความรู้สึกว่าตัวตนหรือของตนอยู่บ้างในบางขณะ เพราะฉะนั้น ขอให้กำหนดจดจำความรู้สึกอันนี้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ไว้ให้ดีๆ และให้มันติดไปที่บ้านด้วย บางทีกลับไปที่บ้านแล้วมันจะรู้สึกเหมือนกับขึ้นไปบนเรือนของคนอื่น หรือว่าไปทำการงานอะไรที่บ้าน จะได้มีความรู้สึกเหมือนไปกับช่วยงานของคนอื่น ที่บ้านคนอื่น อย่างนี้ ยิ่งๆ ขึ้นไป แล้วมันไม่ทุกข์ บ้านหรือการงานที่เคยเป็นทุกข์นั้น มันจะไม่ทุกข์ แต่จะเป็นอยู่ด้วยจิตว่างจากตัวตนหรือของตนอยู่ตลอดเวลา เรียกว่าเอานิพพาน หรือเอาสัญญาตาเป็นพระเครื่องรางแขวนคออยู่เสมอ มันคุ้มครองป้องกันความทุกข์หรืออุปัทวะ เสนียดจัญไรนี้ โดยประการทั้งปวง นี้แหละเป็นเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธเจ้าจริงๆ นอกนั้นเป็นเรื่องมายา

ที่พูดอย่างนี้ เดียวจะว่าเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ ท่านทั้งหลายต้องไม่คิดว่า อตมาเป็นคนเดินตลาดขายสินค้าของพระพุทธเจ้า จะต้องคิดว่าเราเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัน ถ้าจะพูดเรื่องอะไรที่เป็นเรื่องชั่วชวนให้เกิดความสนใจนี้ มันก็เพราะว่ามีความหวังดีต่อกัน แต่ถ้าใครมีสติปัญญามากกว่านั้น ก็อาจจะเห็นได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องเชื่ออตมา ไม่ต้องเชื่อตามอตมา ก็มีทางที่จะสนใจศึกษาต่อไปได้ ถึงความจริงที่เป็นปรมัตถสัจจะนี้ ยิ่งขึ้นไปทุกที ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว เราก็คงต้องเขยิบการศึกษาขึ้นไปถึงเรื่องธาตุ

^๕ อ่างแล้วหน้าเดียวกัน

คำว่า “ธาตุ” นี้มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “ธรรม” รากของศัพท์ก็เป็น Root เดียวกัน ด้วย คำว่าธรรมะนี้มาจากคำว่า ธร แปลว่า ทรง คือทรงตัวมันอยู่ได้เหมือนที่ได้อธิบายมาแล้ว คำว่า “ธาตุ” นี้ก็เหมือนกัน นักศัพทศาสตร์เขายอมรับว่ามันมาจากคำว่า ธร ด้วยเหมือนกัน คือแปลว่า ทรง เพราะฉะนั้นคำว่าธาตุนี้ มันก็แปลว่าสิ่งที่ทรงตัวมันเองอยู่เหมือนกัน เช่นเดียวกับคำว่าธรรมะ ที่เปลี่ยนแปลงก็มีการทรงตัวอยู่ได้ด้วยการเปลี่ยนแปลง ที่ไม่เปลี่ยนแปลงก็ทรงตัวอยู่ได้ด้วยการไม่เปลี่ยนแปลง ฉะนั้นเราต้องมาเรียนถึงสิ่งที่ไม่อาจเป็นตัวตนได้เลย คือสิ่งที่เรียกว่าธาตุนี้บ้าง

ท่านทั้งหลายรู้จักธาตุชนิดไหนกันบ้าง ที่จะเอามาเป็นตัวความว่างได้? คนที่เรียนฟิสิกส์หรือเคมี ก็รู้เรื่องธาตุแต่ฝ่ายวัตถุล้วนๆ เป็นธาตุแท้ก็สีบอย่างหรือถึงน้อยอย่าง และยังพบเรื่อยๆ ธาตุอย่างนี้เป็นความว่างไม่ได้ หรือว่าถ้าว่างก็เป็นความหมายอันลึกของสิ่งเหล่านี้ เพราะว่าเป็นแต่เพียงรูปธาตุ

ที่นี้ยังมีธาตุฝ่ายจิตใจ ฝ่ายวิญญาณ ฝ่ายนามธรรมอีกธาตุหนึ่ง ซึ่งเราไม่อาจจะพิสูจน์ได้ด้วยวิชาฟิสิกส์หรือเคมีอย่างนั้น มันก็ต้องเรียนวิทยาศาสตร์อย่างพระพุทธรเจ้า จึงจะรู้เรื่องธาตุ นามธาตุ หรือรูปธาตุ คือธาตุที่ไม่มีรูป และเป็นแต่เพียงนามหรือเรื่องทางจิต ทางเจตสิก ทางจิตใจ ที่ว่ามาถึงแค่นี้เรารู้มา ๒ ธาตุแล้ว

สิ่งที่เรียกว่าความว่างนี้จะอยู่ในธาตุไหน?

ถ้าใครคิดว่าความว่างเป็นรูปหรือวัตถุธาตุ เพื่อนก็หัวเราะตาย บางคนอาจจะคิดว่า ความว่างนี้เป็นนามธาตุหรือรูปธาตุ อย่างนี้พระอริยะเจ้าก็หัวเราะตาย หัวเราะคนๆนั้น เพราะว่าความว่างนี้มันไม่ใช่ ทั้งรูปธาตุ และ อรูปธาตุ มันยังมีธาตุของมันอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่อยู่ในความหมายของคนธรรมดาจะพูดกัน ท่านก็เลยเรียกมันว่า นิโรธธาตุ

วัตถุธาตุ หรือ รูปธาตุ นั้นก็หมายถึงของที่เป็นวัตถุนี้อย่างหนึ่งแล้ว จะเป็น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อะไรก็ตาม และ อรูปธาตุ นั้นหมายถึง จิตใจ จิตเจตสิก หรือความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นในทางจิต ทางเจตสิก นี้เรียกว่าอรูปธาตุ แล้วมันจะมีธาตุชนิดไหนอีกที่มันจะไม่ซ้ำกับสองธาตุนี้ มันก็มีได้ทางเดียว แต่ว่าเป็นธาตุที่มันตรงกันข้ามจากสองอย่างนี้ และเป็นที่ยึดมั่น หายไปหมดของสองธาตุนี้ด้วย ท่านจึงเรียกมันว่า นิโรธธาตุ บางทีก็เรียกว่า นิพพานธาตุ บางทีก็เรียกว่า อมตธาตุ

ที่เรียกว่า นิโรธธาตุ หรือ นิพพานธาตุ นั้น ล้วนแต่แปลว่าดับ ธาตุแห่งความดับของธาตุอื่นๆ ทั้งหมด หรือว่าธาตุเป็นที่ยึดมั่นของธาตุทั้งหมด และที่เรียกว่า อมตธาตุ แปลว่าธาตุที่ไม่ตายนั้น หมายความว่า ธาตุอื่นๆ นอกจากนั้นมันตายหมด มันตายได้ มันตายเป็น ส่วนนิโรธธาตุนี้ ไม่เกี่ยวกับการเกิดหรือการตาย แต่ว่ากลับเป็นที่ยึดมั่นของธาตุอื่นๆ แล้วสูญญตาก็คือสิ่งซึ่งอยู่ในธาตุพวกนี้ หรือเป็นธาตุพวกนี้ จะเรียกว่าสูญญตธาตุก็ได้ เป็นธาตุอันเป็นที่ทำความว่างให้แก่ธาตุอื่นๆ

เพื่อความเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “ธาตุ” ชนิดที่ทำให้เข้าใจธรรมะได้แล้ว ต้องเรียนธาตุอย่างที่กำลังมานี้ อย่าไปมัวหลงเข้าใจว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม รู้เท่านั้นแล้วก็พอแล้ว มันเป็นเรื่องของเด็กกอมมือ ก่อนพุทธกาลเขาก็พูด เขาก็สอนกันอยู่ มันต้องรู้ต้องไปถึงวิญญาณธาตุ คือธาตุทางนามธรรม หรือวิญญาณ แล้วก็อากาศธาตุ แล้วก็สูญญตธาตุ กล่าวคือธาตุแห่งความว่างเข้าไปอีกทีหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยึดมั่นของ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ แปลว่าเรามีธาตุที่ประหลาดที่สุดในพุทธ

ศาสนานี้ เรียกว่าธาตุแห่งความว่างหรือสูญญตธาตุ หรือ นิโรธธาตุ หรือ นิพพานธาตุ หรือ อมตธาตุ^๔ ส่วน ดิน น้ำ ลม ไฟ นั้นมันอยู่ในพวกรูปธาตุ ส่วนจิตใจ วิญญาณ เจตสิก อะไรต่างๆ นั้น มันอยู่ในพวกอรูปธาตุ ส่วนนิพพานหรือสูญญตธาตุนี้ มันอยู่ในพวกนิโรธธาตุ ท่านต้องไปหาเวลาสงบๆ นั่งดูธาตุให้ทั่วทุกธาตุ แล้วจะเห็นชัดว่ามันมีอยู่ ๓ ธาตุอย่างนี้จริงๆ ก็จะเริ่มพบสูญญตธาตุหรือนิพพานธาตุแล้วจะเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า อนัตตา หรือ สูญญตา ที่เรากำลังกล่าวนี้ได้มากขึ้น

เพราะฉะนั้น เราอาจจะวางหลักได้ว่า ในตัวความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวกูของกูนั้นแหละ มันมีรูปธาตุและอรูปธาตุ แล้วที่ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกูว่าของกูนั้นแหละ ก็มีนิโรธธาตุหรือจะกลับกันเสียก็ได้ ถ้ามีนิโรธธาตุเข้ามา มันก็เห็นแต่ความว่าง เห็นความว่างจากตัวกูของกูนี้ปรากฏชัดออกมา ถ้าธาตุนอกนั้นเข้ามา มันก็เห็นเป็นรูป เป็นนาม เป็นรูป เป็นเสียง เป็นกลิ่น เป็นรส เป็นโผฏัพพะ เป็นเวทนา สัญญ สังขาร วิญญาณ อะไรยุ่งไปหมด แล้วก็มีส่วนที่จะเกิดความยึดถือทั้งนั้น หรือถ้าไม่ยึดถือในทางรัก ก็ยึดถือในทางไม่รัก คือเกลียด

ดังนั้นคนเราจึงมี ๒ อารมณ์เท่านั้น คือ พอใจ กับ ไม่พอใจ เราเคยชินอยู่แต่กับ ๒ อารมณ์นี้เท่านั้น เราสนใจกันอยู่แต่อารมณ์ที่น่ารัก เพื่อจะให้ดีและสนใจอยู่แต่ที่จะหลบเลี่ยงอารมณ์เกลียดหรือทำลายมันเสีย เรื่องมันก็วนอยู่ตลอดเวลา ไม่มีว่าง ถ้าให้ว่างละจะทำอย่างไร? ก็คือเราอยู่เหนือหรือว่าเอาชนะธาตุที่วนเหล่านั้น มาอยู่กับธาตุที่ว่าง มันก็ว่างได้

อีกอย่างหนึ่ง ท่านเรียกเพื่อแสดงคุณสมบัติของธาตุว่า เนกขัมมธาตุ เนกขัมมธาตุนี้ เป็นเหตุให้ออกจากกามารมณ์ แล้วถัดมาธาตุที่สองเรียกว่าอรูปธาตุ ธาตุนี้เป็นเหตุให้ออกจากรูป แล้วธาตุที่สามเรียกว่า นิโรธธาตุ ธาตุนี้เป็นเหตุให้ออกจากสังขตะ

ถ้าพูดเป็นภาษาบาลีอย่างนี้ เรื่องซักจะยุ่งขึ้นทุกที จำต้องพูดเป็นภาษาไทยจะดีกว่า คือว่า ถ้าเรามองเห็นเนกขัมมธาตุ ก็จะเป็นเหตุให้ออกจากกาม กามารมณ์ หมายความว่า เรามองเห็นสิ่งที่ตรงกันข้ามจากกาม เห็นธาตุชนิดที่ตรงข้ามจากกาม เรียกว่า เห็นเนกขัมมธาตุ กามเป็นไฟ และถ้าไม่ถูกไฟนั้นเผา คือตรงกันข้ามอย่างนี้ เรียกว่า เนกขัมมธาตุ จิตที่น้อมไปสู่การออกจากกามนี้ เรียกว่า ประกอบอยู่ด้วยเนกขัมมธาตุ

ที่นี้สัตว์ทั้งหลายที่พ้นไปจากกามได้นั้น ก็ไปติดอยู่ที่ของสวยงาม สนุกสนาน ที่ไม่เกี่ยวกับกาม แต่ว่ายังเกี่ยวกับรูป คือรูปธรรมที่บริสุทธิ์ อย่างพวกฤาษี มุนี โยคี ติดความสุขในรูปฌาน เหล่านี้เป็นต้น หรือบางทีเราเห็นคนแก่ๆ บางคนติดในเครื่องลายคราม ต้นบอน ต้นโกศล อะไรไม่เกี่ยวกับกาม แล้วหลงใหลยิ่งกว่ากามไปก็มี อย่างนี้ก็สงเคราะห์เรียกว่า เป็นพวกติดอยู่ในรูปเหมือนกัน ออกจากรูปไม่ได้ ถ้าออกจากรูปให้ได้ ก็ต้องมีความรู้เรื่องอรูปธาตุ คือธาตุที่เป็นไปเหนือรูป

ที่นี้มันจะไปติดอะไรอีก ถ้ามันหลุดรูปไปได้ ไม่ติดรูป? หลุดจากรูปไปได้ ก็ไปติดสิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งต่างๆ ไป ที่มากไปกว่านั้น ข้อนี้อีกได้แก่กุศลธรรมทั้งปวง อกุศลธรรมเราไม่พูดถึงก็ได้ เพราะมันไม่มีใครเอา เพราะมีแต่คนเกลียด แต่กุศลทั้งปวงที่ปรุงแต่งให้เป็นคนดีพิเศษ เกิดในสวรรค์ ผันกันไม่มีที่สิ้นสุด นี้เรียกว่า สังขตะ คือสิ่งปรุงแต่ง คนเราก็มัวเมาอยู่แต่ที่จะเป็นตัวตน เป็นของของตน เป็นตัวตนอย่างสัตว์เดรัจฉานไม่ดี ก็เป็นอย่างมนุษย์ เป็นอย่างมนุษย์ไม่ดี ก็เป็นอย่างเทวดา เป็นอย่าง

^๔พุทธทาสภิกขุ, *สูญญตาธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔.

เทวดาไม่ดี ก็เป็นอย่างพรหม เป็นอย่างพรหมไม่ดี ก็เป็นอย่างมหาพรหม แล้วก็มีตัวตนอยู่เรื่อย อย่างนี้เรียกว่าสังขตะทั้งนั้น ต่อเมื่อเข้าถึงนิโรธธาตุ มันจึงจะออกจากสังขตะได้

นี่แหละเป็นธาตุสุดท้าย เป็นนิพพานธาตุ คือเป็นที่ดับสิ้นแห่งตัวกูและของกู ถ้าดับได้สิ้นเชิงจริงๆ ก็เป็นพระอรหันต์ เรียกว่า อนุปาทิสเสนินิพพานธาตุ ถ้ายังดับไม่ได้สิ้นเชิง ก็เป็นพระอริยเจ้าที่รองๆ ลงมา เรียกว่า สอุปาทิสเสนินิพพานธาตุ คือตัวกูยังมีเชื้อเหลืออยู่บ้างไม่ว่างทีเดียว หรือมันว่างได้ แต่มันยังไม่ถึงที่สุด ไม่ใช่ ปรมัง สุขุณฺยัง

รวมความแล้ว เราจะต้องรู้จักธาตุ คือหมายถึงส่วนประกอบอันแท้จริงของสิ่งทั้งปวงนี้ ขอให้เข้าใจในลักษณะอย่างนี้ คือว่า โดยหลักใหญ่แล้ว มันจะมีอยู่ คือ รูปธาตุ ธาตุที่มีรูป อรูปธาตุ ธาตุที่ไม่มีรูป และนิโรธธาตุ ธาตุซึ่งเป็นที่ดับทั้งของรูปและของอรูป อย่างนี้แล้วกล่าวกันว่า ไม่มีอะไรที่จะนอกไปจาก ๓ คำนี้

นี่แหละ เราลองเรียนวิทยาศาสตร์อย่างของพระพุทธเจ้ากันบ้าง ที่มีนครอบคลุมทั้งฝ่ายกาย (Physics) ฝ่ายจิต (Mental) และฝ่ายวิญญาณ (Spiritual) เป็นเหตุให้เรารู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงหมดครบถ้วนจริงๆ จึงจะเรียกว่า เรารู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงจริง จึงจะไม่ไปยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งปวงได้อีกต่อไป ไม่มีคามยึดมั่นในสิ่งทั้งปวงนั้น นี่แหละความว่างของเรา มันต้องมีความหมายอย่างนี้

ที่นี่เราจะพูดกันถึงสิ่งประกอบเล็กๆ น้อย ให้ยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อแวดล้อมความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับความว่างในอุปปณาสก มัชฌิมนิกาย มีพุทธภาษิตว่า สุขุณฺตานิ เรียกว่า มหาปุริสวิหาร สุขุณฺตาคือมหาปุริสวิหาร แปลว่าความว่างนั้น นั่นแหละคือวิหารของพระมหาบุรุษ คือว่ามหาบุรุษอยู่ในวิหารนี้ วิหารนี้ได้แก่ความว่าง นี่หมายความว่า มหาบุรุษนั้น ไม่มีจิตใจที่เที่ยงออกแซกไปอยู่ที่มุม นั้นมุมนี้เหมือนปุณฺชน แต่ว่ามีจิตใจอยู่ในความว่าง อยู่ด้วยความว่าง หรือเป็นความว่างเสียเลย ฉะนั้นจึงเรียก สุขุณฺตาวา มหาปุริสวิหาร โดยเฉพาะก็คือพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์นั่นเอง ความว่างเป็นวิหาร เป็นที่อยู่ของมหาบุรุษ ก็แปลว่า จิตใจของท่านอยู่ด้วยความว่าง คือมีลมหายใจอยู่ด้วยความว่าง

พระพุทธเจ้าท่านตรัสยืนยันส่วนพระองค์โดยเฉพาะว่า ตถาคตอยู่ด้วยสุขุณฺตาวิหาร หรือให้ชีวิตล่วงไป ด้วยสุขุณฺตาวิหาร คือว่าเมื่อท่านกำลังแสดงธรรมสอนคน จิตของท่านก็ว่างจาก ตัวตน-ของตน เมื่อไปบิณฑบาตหรือทำกิจส่วนพระองค์ จิตของท่านก็ยังว่างจากตัวตนหรือของตน หรือเมื่อท่านทรงพักผ่อนหาความสุขส่วนพระองค์ ที่เรียกว่ายามว่าง ทิววิหาร สุขุณฺตาวิหาร อะไรนี้ ท่านก็เป็นอยู่ด้วยความว่างจากตัวตน หรือของตน ท่านจึงทรงยืนยันแก่พระสารีบุตรว่า ตถาคตให้เวลาล่วงไปด้วยสุขุณฺตาวิหารนี้เราไม่พูดกันถึงบุคคลธรรมดาสามัญที่เป็นปุณฺชน เราพูดถึงมหาบุรุษ พูดถึงพระพุทธเจ้า ว่าท่านมีลมหายใจอยู่อย่างไร ท่านอยู่ในโบสถ์วิหารอะไร ถ้าเราอยากไปเห็นกุฏิวิหารของพระพุทธเจ้าแล้ว อย่าได้นึกถึงเรื่องอิฐเรื่องปูนเรื่องอะไรที่อื่นเดียวกันนัก ลองนึกถึงวิหารที่ชื่อว่า “สุขุณฺตาวิหาร” หรือ “มหาปุริสวิหาร” กันบ้าง แต่อย่าลืมว่า มันต้องเป็น “ปรมัง สุขุณฺยัง” คือว่างอย่างยิ่ง

อนัตตตา (Non-Self) ความมิใช่ตัวตน ความมิใช่ตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายทั้งที่เป็นฝ่ายรูปธรรมและนามธรรม หมายความว่าชีวิตร่างกายนี้มีใช้ตัวที่แท้จริงของเราที่เรามองเห็นเป็นรูปร่างก็เพราะการรวมกันของขันธ์ ๕ คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เมื่อส่วนประกอบทั้งที่เป็นรูปขันธ์และนามขันธ์มารวมกันเข้าแล้ว มันก็คุมกันอยู่ได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น มันก็จะ

เปลี่ยนแปลง เสื่อม คร่ำคร่า ทรุตโทรม ในที่สุดมันก็จะแยกออกจากกัน ดังนั้นตัวตนที่แท้จริงของเราจึงไม่มี สิ่งที่เราเรียกว่าตัวตนก็เป็นเพียงเรียกอาการรวมกันของขั้น ๕ เท่านั้น

อนัตตลักษณะ ๕ ประการ

- (๑) ชีวิตได้ชื่อว่าเป็นฝ่ายอื่น ๆ (ปรปักษ์) เพราะไม่อยู่ในอำนาจและไม่เชื่อฟัง
- (๒) ชีวิตได้ชื่อว่าว่าง เพราะว่างจากความยั่งยืน ความงามและความสุขตามที่คนเขาคาดคิด
- (๓) ชีวิตได้ชื่อว่าเปล่า เพราะความเป็นของว่างนั่นเอง
- (๔) ชีวิตได้ชื่อว่าสูญ เพราะว่างจากเจ้าของผู้ครอง ผู้สร้าง ผู้สวय (ผล) และผู้ดูแลรักษา
- (๕) ชีวิตได้ชื่อว่ามิใช่ตน เพราะแม้แต่ตนเองก็มีได้เป็นเจ้าของ เป็นต้น

๓.๑.๓.๑ ขณะปิดบังอนัตตา

คำว่า ขณะ แปลว่า ก้อน คือการรวมกลุ่มกันของอวัยวะหรืออวัยวะทุกส่วนกลายเป็นตัวตนขึ้นมาเรียกกันว่าคนบ้าง สัตว์บ้าง และมีชื่อเรียกเฉพาะไปอีกต่าง ๆ กันตามสมมุติบัญญัติ เพราะความเป็นกลุ่มก้อนหรือเป็นแห่งนี้เองทำให้ผู้ไม่มีมนสิการมองไม่เห็นความเป็นอนัตตา และหลงไปตามสมมุติบัญญัติจนไม่สามารถมองเห็นความว่าง ความเปล่า และความตรงกันข้ามกับสิ่งที่เรียกว่า อัตตา

คำว่า อนัตตา แยกศัพท์ออกเป็น น + อัตตา คำว่า น แปลว่า ไม่ อัตตา แปลว่า ตัวตน เมื่อรวมกันเข้าเป็นอนัตตา แปลว่า สภาพที่หาความเป็นตัวตนแท้จริงไม่ได้โดยความหมายก็คือ ไม่มีตัวตนนั่นเอง กล่าวคือชีวิตนี้หาความเป็นตัวตนแท้จริงไม่มี เป็นเพียงผลรวมของรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณมาประกอบรวมกันเข้า จึงกลายเป็นชีวิตขึ้นมา เมื่อแยกแยะออกความเป็นตัวตนหรือเป็นขณะก็จะหายไป แต่ผู้ไม่มีมนสิการก็มองไม่เห็นความเป็นอนัตตาและยึดว่าเป็นตัวตนของคนและสัตว์ คือเห็นว่าเป็นตัวกูและของกู แล้วยึดติดแน่นจนเป็นเหตุให้เกิดความหลงมกมาย มองไม่เห็นความเป็นจริงตามสภาพของมัน

๓.๑.๓.๒ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอนัตตา

การเรียนรู้เรื่องอนัตตา ทำให้เรารู้ความจริงของสิ่งทั้งปวง ไม่ต้องถูกหลอกลวงจะทำให้คลายตัณหา มานะ ทิฎฐิ ทำให้ไม่ยึดมั่น เบากาย เบาใจ เพราะเรื่องอนัตตาสอนให้เรารู้ว่า สังขารทั้งปวงเป็นไปเพื่ออาพาธ ฝืนความปรารถนา บังคับบัญชาไม่ได้อย่างน้อยที่สุดเราจะต้องยอมรับความจริงอย่างหนึ่งว่า ตัวเราเองจะต้องพบกับธรรมชาติแห่งความเจ็บปวด ความแก่ชรา และความตายจากครอบครัวและญาติพี่น้องตลอดจนทุกสิ่งทุกอย่าง

จึงเห็นได้ว่าการศึกษาไตรลักษณ์ทำให้ผู้ศึกษาสามารถปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในอุปาทาน ไม่ว่าจะเป็นกามอุปาทาน (ความถือมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส) ทิฎฐูปาทาน (ความถือมั่นในความคิดเห็นหรือทฤษฎีต่างๆ) และสิลัพพอุปาทาน (ความถือมั่นในศีลวัตรที่ผิดๆ) รู้เท่าทันถึงสิ่งที่เป็นมายาแล้วพัฒนาตนให้เข้าถึงสัจจะและสามารถบรรลุคุณธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนาได้

๓.๑.๓.๓ คุณค่าทางจริยธรรม

คุณค่าที่สำคัญในทางจริยธรรม คือ

- ๑) ในขั้นต้น ทางด้านตัณหา ช่วยลดทอนความเห็นแก่ตน มิให้ทำการต่างๆ โดยยึดถือแต่

ประโยชน์ตนเป็นประมาณ ทำให้มองเห็นประโยชน์ในวงกว้าง ที่ไม่มีตัวตนมาเป็นเครื่องกีดกันจำกัด
 หนึ่ง ภาวะที่สิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตนของมันเอง เกิดจากส่วนประกอบและเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้น สอน
 ว่า สิ่งทั้งหลายจะปรากฏรูปเป็นอย่างไร ย่อมแล้วแต่การปรุงแต่ง ด้วยการกระทำที่เหตุปัจจัยและชัก
 โยงเชื่อมความสัมพันธ์ให้เป็นไปตามความมุ่งหมายและขอบเขตวิสัยความสามารถโดยนัยนี้ จึงเป็นการ
 ย้ำข้อที่ว่าบุคคลควรปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายตรงตัวเหตุปัจจัย ด้วยท่าทีที่เป็นอิสระ ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่
 จะให้ได้ทั้งผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย และไม่เกิดทุกข์เพราะตัณหาอุปาทาน

๒) ในชั้นกลาง ทางด้านทฤษฎีทำให้จิตใจกว้างขวางขึ้น สามารถเข้าไปเกี่ยวข้อง พิจารณา
 และจัดการกับปัญหาและเรื่องราวต่างๆ โดยไม่เอาตัวตน ความอยากของตน ตลอดจนความเห็น
 ความยึดมั่นถือมั่นของตนเข้าไปขัด แต่พิจารณาจัดการไปตามธรรม ตามเหตุตามผล ตามที่มันเป็น
 ของมันหรือควรจะเป็นแท้ๆ คือ สามารถตั้งอุเบกขา วางจิตเป็นกลาง เข้าไปฟังตามที่เป็นจริง งดเว้น
 อัตตาธิปไตย ปฏิบัติตามหลักธรรมาธิปไตย

๓) ในขั้นสูง การรู้หลักอนัตตตา ก็คือ การรู้สิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นอย่างแท้จริง คือ รู้หลัก
 ความจริงของธรรมชาติถึงที่สุด ความสมบูรณ์ถึงขั้นนี้ทำให้ลดความยึดมั่นถือมั่นเสียได้ ถึงความหลุด
 พันบรรลุนิสรภาพโดยสมบูรณ์อันเป็นจุดหมายของพุทธธรรม อย่างไรก็ตามความรู้แจ่มแจ้งในหลักอนัตต
 ตา ต้องอาศัยความเข้าใจตามแนวปฏิจจนูปบาท และการปฏิบัติตามแนวมรรค ซึ่งจะกล่าวต่อไป

๔) กล่าวโดยทั่วไป หลักอนัตตตา พร้อมทั้งหลักอนิจจตา และหลักทุกขตาเป็นเครื่องยืนยัน
 ความถูกต้องแท้จริง ของหลักจริยธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะหลักกรรม และหลักการปฏิบัติเพื่อความหลุด
 พัน เช่น เพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ความเป็นไปในรูปกระแสแห่งเหตุปัจจัย ที่สัมพันธ์สืบต่อเนื่อง
 อาศัยกัน จึงเป็นไปได้กรรมจึงมีได้และเพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ความหลุดพ้นจึงมีได้ดังนี้ เป็นต้น

๓.๑.๔ อิทัปปัจจยตา

อิทัปปัจจยตา กฎที่เหนือกฎทั้งปวง หัวข้อธรรมที่ท่านอาจารย์พุทธทาสแสดงให้เห็นถึง
 ตรรกะแห่งเหตุและผล อันว่าด้วย “ความที่สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงมี” อิทัปปัจจยตา คำเดียวจึง
 ครอบคลุมหมวดธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาได้ทั้งหมด ทุกสิ่งในโลกล้วนมีปัจจัย : เมื่อมีสิ่ง
 ที่เป็นปัจจัย สิ่งนี้ย่อมมีไม่ยกเว้นอะไรทั้งหมด สิ่งมีชีวิต - ไม่มีชีวิต ความนึกคิดตรึกตรองฝ่ายทุกข์ -
 ฝ่ายดับทุกข์ ล้วนเกี่ยวเนื่องเป็นปัจจัยส่งผลต่อกันและกัน ทุกอย่างจึงมีความหมายที่อิทัปปัจจยตา
 ถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตาทั้งนั้น แม้พระพุทธองค์ก็ทรงอยู่ในกฎนี้ คำสอนเรื่อง อริยสัจ
 ปฏิจจนูปบาท ฯลฯ ล้วนมี หัวใจอยู่ที่อิทัปปัจจยตา ทั้งสิ้น !! อิทัปปัจจยตา จึงเป็นหมวดธรรมสำคัญ
 ที่เราไม่ควรมองข้ามและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านจะได้รับประโยชน์ตามสมควร

สูตรของอิทัปปัจจยตามีว่าอย่างนี้ เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
 เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป ก็คือส่วนที่เห็นเหตุมี แล้วส่วนที่เป็นเหตุดับ
 ไป ส่วนที่เป็นผลก็จะดับไป

นี่เป็นกฎของธรรมชาติ เรียกว่ากฎของธรรมชาติ เป็นความจริงของธรรมชาติ เป็นสิ่งมี
 อำนาจสูงสุดของธรรมชาติ เรียกกฎอิทัปปัจจยตา พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้สิ่งนี้ ค้นคว้าสิ่งนี้ โดย
 รายละเอียดที่เรียกว่าปฏิจจนูปบาท

คำว่า อิทัปปัจจยตาเป็นคำย่อ ให้เหลือแต่คำว่าน้อยๆ เป็นคำกว้างจะหมายถึงอะไรก็ได้ ของอะไรก็ได้ แต่คำว่าปฏิจจสมุปบาทนี้ กระจายออกเป็นละเอียด แล้วใช้เฉพาะสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้นแหละ คำว่าอิทัปปัจจยตาเราใช้ไปได้ทุกสิ่ง จะมีชีวิต ไม่มีชีวิต รูปธรรม นามธรรม อะไรก็ได้ แม้แต่ก้อนหินนี้ก็ได้ มีกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา แต่ถ้าใช้คำว่าปฏิจจสมุปบาทแล้วมันจะใช้เฉพาะสิ่งมีชีวิตที่รู้สึกเป็นทุกข์ได้

เรื่องที่สำคัญมันอยู่ที่ความทุกข์ของสิ่งที่รู้สึกได้ ฉะนั้นเราจึงพูดถึงแต่คำว่า ปฏิจจสมุปบาท แต่การตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้านั้นรู้หมด ทั้งส่วนที่เป็น อิทัปปัจจยตา และส่วนที่เป็นปฏิจจสมุปบาท ดังนั้นในพระบาลีจึงเรียกควบคู่กันไปเสียเลยว่า อิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปปาโท เป็นคำเดียวกันว่า มันเป็นอย่างนั้น มันต้องเป็นอย่างนั้น เรียกว่าวิตถตา มันไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น อนัญญถตา มันไม่เป็นโดยประการนั้น ธัมมัญญิตตา เป็นการตั้งอยู่ตามธรรมดา ธัมม नियมตา เป็นกฎตายตัวของธรรมดา อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปปาโท นี่แหละคือ อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาทนั่นแหละคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ถ้าพูดแจกรายละเอียดมันก็ยาว แต่ถ้าพูดให้สั้น มันก็เหลือแต่คำว่าอิทัปปัจจยตา

พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ คือค้นพบกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ที่นี้มันก็ใช้สำหรับรู้ว่า ความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร ความดับทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร กฎของอิทัปปัจจยตาจึงถูกแยกออกเป็น ๒ สาย หรือเป็น ๒ ทิศทาง ทิศทางหนึ่งเป็นกฎสำหรับให้มันเกิดทุกข์ขึ้นมา ทิศทางหนึ่งสำหรับจะทำไมให้เกิดทุกข์ได้

เราจงรู้จักอิทัปปัจจยตาทั้ง ๒ สาย คือ ทั้งสายที่จะให้เกิดทุกข์ขึ้นมา และสายที่ไม่ให้เกิดทุกข์ได้ นั่นแหละรู้สิ่งที่พระพุทธเจ้ารู้ ตรัสรู้ แล้วเราก็รู้ตาม ฉะนั้นขอให้ทุกคนพยายามรู้เรื่องนี้ ว่าความทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร? มันเกิดขึ้นโดยกฎของอิทัปปัจจยตาอย่างไร ถ้าแจกโดยละเอียดก็เป็นเรื่องปฏิจจสมุปบาท ๑๑ อากาโร ถ้าแจกเป็นอริยสัจ ๔ ก็อาการเดียว คือ ตัณหาให้เกิดทุกข์

เราจะไม่เพียงแต่ได้ยินได้ฟังอย่างนี้ เราต้องเอาไปจับเข้ากับความจริงที่มันมีอยู่จริง ที่ปรากฏอยู่ในจิตใจของเรา จริงว่าเดี๋ยวนี้เรากำลังเป็นอย่างไร? แล้วก็ไล่ไปๆ มันก็จะครบทั้ง ๑๑ อากาโร เหมือนที่พระพุทธเจ้าทรงนั่งใคร่ครวญไล่เสียดอยู่ ในคืนวันที่ตรัสรู้นั้น

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา คือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ อันเฉียบขาดตายตัว ว่าความทุกข์จะต้องเกิดขึ้นมาอย่างนี้ ว่าความทุกข์จะต้องดับไปอย่างนี้ ถ้ารู้จริงมันก็ป้องกันได้ดับทุกข์ได้ อยู่ได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ นี่เรียกว่าเราได้รับประโยชน์จากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยที่เราก็ได้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า มีการประสูติและมีการนิพพาน อย่างเดียวกันด้วย เกิดชีวิตใหม่ อยู่ในชีวิตใหม่ นี่เรียกว่าประสูติใหม่ เกิดใหม่ แล้วก็นิพพาน คือดับเย็นแห่งความร้อนทั้งปวง ชีวิตนี้กลายเป็นชีวิตเย็น นี่คือประโยชน์ของการที่เราได้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า มีประสูติ มีนิพพาน เหมือนพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นใจความสำคัญของวันนี้ ใจความสำคัญของวันนี้ คือวันวิสาขปุณณมี สำหรับพระพุทธเจ้า เรื่องโดยละเอียดมันยังมีอีกมาก แต่โดยหัวข้อมันมีอย่างนี้

ขอให้ท่านทั้งหลายจดจำให้ดี แล้วเอาไปคิด ไปนึก ไปใคร่ครวญ ไปทดสอบ ไปปฏิบัติดู ที่ขอร้องให้ปฏิบัติเป็นอย่างยิ่งก็คือว่า ถ้ามันเกิดความทุกข์หม่นหมองใจ แม้แต่นิดเดียวขึ้นมา แล้วก็รีบหาให้พบว่า มันมาจากยึดมั่นถือมั่นในอะไร? เพราะยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้นมันจึงได้เป็นทุกข์ ถ้าว่างไปเสียจากความยึดมั่นถือมั่น จิตว่างจากความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีทางที่จะเกิดความทุกข์

เราป้องกันไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นด้วยสติ เราต้องมีสติ เราจึงต้องฝึกกรรมฐานให้มั่นมีสติ ให้ระลึกได้โดยเร็ว นี้เรียกว่าสติ ให้มีปัญญาารู้เรื่องอทิปปัจจยตา นี้ ซึ่งสรุปแล้วก็จะเหลือแต่ ตถตา ว่ามันเช่นนั้นเอง มันเช่นนั้นเอง อริยสังข์ก็ดี ปฏิจจสมุปบาทก็ดี คือความเป็นเช่นนั้นเอง ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตนอะไร นี้เรียกว่าปัญญา

พอกระทบอะไรทางตาเป็นต้น ก็ให้มีสติ เอาปัญญาว่าเช่นนั้นเองมาทันท่วงที เห็นว่าสิ่งนี้เช่นนั้นเอง ผัสสะนี้เช่นนั้นเอง เวทนานี้เช่นนั้นเอง แล้วก็ไม่มียึดถือ ก็ไม่เกิดความอยาก คือตัณหา ไม่เกิดความยึดถือ คือ อุปาทาน มันก็ไม่เกิดทุกข์ เพราะว่ามีสติรวดเร็ว เอาปัญญามาเพียงพอว่ามันเช่นนั้นเอง ผัสสะเช่นนั้นเอง เวทนาเช่นนั้นเอง อย่างนี้เรียกว่า ไม้โง่เมื่อมีผัสสะ คำพูดสั้นๆ เมื่อตอนกลางวันว่าไม้โง่ เมื่อมีผัสสะ นั่นแหละเป็นหลักสำคัญ ที่จะไม่ให้เกิดความทุกข์

เดี๋ยวนี้เรามันโง่ จนความทุกข์เกิดแล้วก็ยังไม่รู้สึก ฉะนั้นจะต้องมีสติว่องไวฉับพลันทันที ถ้ามันไม่ว่องไวฉับพลันทันที มันก็ต้องฝึกมัน ฝึกมัน ก็ต้องฝึกมัน ให้เป็นสติที่ว่องไว แล้วก็อบรมปัญญาให้มากพอ มีปัญญาถูกต้องมากพอ สติรวดเร็ว สตินั้นเหมือนเครื่องขนส่ง สติเหมือนกับเจ้าหน้าที่ขนส่ง มันขนเอาปัญญา คือความรู้เรื่องอทิปปัจจยตามาทันท่วงทีเมื่อผัสสะ ผัสสะของเราไม้โง่ซิ เพราะเป็นผัสสะที่เต็มอยู่ด้วยสติและปัญญา มันไม่เป็นผัสสะโง่ ความทุกข์ไม่มีทางจะเกิด

เมื่อตอนกลางวันก็บอกแล้วว่า ความทุกข์เกิดที่จิต เพราะเห็นผิดเมื่อผัสสะ ถ้าเห็นถูกต้อง ผัสสะเสียแล้ว ความทุกข์ไม่อาจจะเกิดที่จิต ความทุกข์จะไม่โผล่ ถ้าไม้โง่เมื่อผัสสะ ถ้าเรามีความเข้าใจ แดกฉานเรื่องผัสสะ ควบคุมผัสสะได้ ด้วยสติปัญญา แล้วความทุกข์ก็เกิดไม่ได้ นี้ช่วยจำไว้เล่นๆ เหมือนกับร้องเพลงเล่นก็ได้ มันมีประโยชน์

ความทุกข์เกิดที่จิต

เพราะเห็นผิดเมื่อผัสสะ

ความทุกข์จะไม่โผล่

ถ้าไม้โง่เมื่อผัสสะ

ความทุกข์เกิดไม่ได้

ถ้าเข้าใจเรื่องผัสสะ

นั่นแหละ คือผลของการรู้เรื่องอทิปปัจจยตา แล้วควบคุมกระแสแห่งอทิปปัจจยตาได้ปิดกั้นกระแสแห่งการเกิดทุกข์เสียได้โดยสติ สติเป็นเครื่องกั้นกระแสแห่งความทุกข์ นี่เป็นหลักใหญ่ทั่วไปในพระพุทธศาสนา

เรารู้เรื่องอทิปปัจจยตา ว่ากระแสแห่งความทุกข์มันเกิดขึ้นอย่างไร ไหลไปอย่างไร แล้วเราก็มีสติ กั้นกระแส นั้น ความทุกข์ก็ไม่อาจจะเกิด หรือเกิดแล้วมันก็หยุด ถ้าเราเป็นคนสติไม่สมบูรณ์ ก็อุตสาห์ฝึกสติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือฝึกอานาปานสติ มีหลายแบบ แบบที่มี ๑๖ ชั้น อย่างที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ นั้นแหละเป็นแบบดีที่สุด

คำว่าอานาปานสตินี้มันกว้าง เมื่อฝึกอยู่ทุกครั้งที่ยายใจเข้าออกเป็นอานาปานสติทั้งนั้น แต่มีหลายแบบ แบบที่บริบูรณ์เป็นเทคนิคที่สุด ก็คือแบบที่เราเอามาสอนกันอยู่เรื่องอานาปานสติ ๑๖ ชั้นขอให้ศึกษาให้เข้าใจทีละชนิด แล้วปฏิบัติดูไปตามลำดับ เข้าใจชนิดหนึ่งก็ปฏิบัติเท่าที่เข้าใจ แล้วก็รู้เพิ่มขึ้น แล้วก็ศึกษาเพิ่มเติม แล้วก็ปฏิบัติอีก นี้เรียกว่าศึกษา ศึกษาพอให้เข้าใจเรื่อง แล้วก็ปฏิบัติให้ได้ แล้วก็ศึกษาต่อ แล้วก็ปฏิบัติให้ได้ ให้มันมีการปฏิบัติ ให้มันมีการปฏิบัติ เพราะมันรู้เมื่อปฏิบัติ มันไม่รู้เมื่ออ่าน หรือเมื่อพูด หรือเมื่อฟัง

ในเรื่องสตินี้มันต้องฝึก แล้วก็จะมีผล คือได้หรือรู้ แล้วก็ทำต่อๆ ไปจนถึงที่สุด เป็นผู้ที่มีสติสมบูรณ์ คือสติไวที่สุด เหมือนสายฟ้าแลบ เพราะว่าการเกิดแห่งกิเลสหรือกระแสแห่งอทิปปัจจยตา

นั่น มันเหมือนสายฟ้าแลบ มันเร็วมาก เราก็ต้องฝึกสติของเราให้เร็วขึ้น ให้เป็นสิ่งที่เร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบ มันก็จะแก้ปัญหาได้

ส่วนเรื่องของปัญญานั้น ในขั้นตอนของธัมมานุปัสสนา ๔ ข้อข้างท้ายนั้น มันเห็นอนิจจัง จณกระทั่งเห็นวิราคะ จณนิโรธะ จณปฏินิสสัคคะ นี้ปัญญามันสมบูรณ์แล้ว มันตัดกิเลสแล้ว มันหลุดพ้นแล้ว เพราะอำนาจของการปฏิบัติที่ถูกต้องอย่างนี้

รู้เรื่องกาย รู้เรื่องเวทนา รู้เรื่องจิต รู้เรื่องธรรม คือ สิ่งทั้งปวง มันก็เท่ากันว่ารู้กระแส อิทุปัจจยตา ของทุกสิ่ง รู้กระแสการเกิดขึ้นอย่างไร ดับไปอย่างไร ประุ่งแต่งกันอย่างไร ของกาย ของเวทนา ของจิต และของธรรมทั้งปวง

นี่เรียกว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้ ท่านตรัสรู้สิ่งใด เราก็รู้ตามในสิ่งนั้น ท่านที่ตรัสรู้ ไปรวมอยู่ที่รู้กฎของอิทัปปัจจยตา ว่าเป็นสิ่งสูงสุด นี่คือเรื่องอิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้

คำว่าเป็นสิ่งสูงสุดนั้น จะต้องอธิบายกันอีกมาก ว่ากฎอิทัปปัจจยตานั้นแหละเป็นสิ่งสูงสุด เหมือนกับพระเจ้าที่สูงที่สุด มันควบคุมทุกสิ่ง มันทำการปรุงแต่งทุกสิ่ง มันทำลายทุกสิ่ง มันมีอำนาจเหนือทุกสิ่ง มันมีอยู่ในที่ทั่วไป นั่นแหละเหมือนกับพระเจ้าที่แท้จริง เขาพูดกันว่าพระเจ้า พระเจ้าต่างคนต่างก็พูด แล้วมีพระเจ้าไหน ที่ว่าจะสร้างหรือให้เกิดสิ่งทุกสิ่ง ควบคุมสิ่งทุกสิ่ง ทำลายสิ่งทุกสิ่ง เป็นใหญ่กว่าสิ่งทุกสิ่ง มีอยู่ในที่ทุกแห่ง แล้วก็รู้ทุกสิ่ง สามารถจะสร้างอะไรก็ได้ ที่มีมนุษย์สร้างอะไรขึ้นได้แปลกๆ ใหม่ๆ อย่างเดี๋ยวนี้ มันก็ตามกฎอิทัปปัจจยตา ซึ่งมีอยู่แล้ว สำหรับจะรู้ทุกสิ่ง หรือจะสร้างทุกสิ่ง

นี่พระเจ้าของเราเป็นพระเจ้าที่แท้จริง ยิ่งกว่าพระเจ้าในศาสนาไหนหมดแหละ แล้วเป็นพระเจ้าที่พระพุทธองค์ก็ทรงเคารพในทันที เมื่อคนพบ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้เรื่องกฎอิทัปปัจจยตา ได้ตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านยังเคารพธรรมะ ที่ท่านตรัสรู้ คือเรื่องอิทัปปัจจยตา

เอาละเป็นอันว่า เรามาพูดกันอย่างเพียงพอแล้ว ถึงเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่ทำให้เกิดพระพุทธเจ้าและการนิพพาน คือการเย็นลงของความร้อน ของกิเลส และความทุกข์ พระพุทธเจ้าตรัสรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา นำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร เราก็จะนำมาใช้ประโยชน์ให้ได้ อย่างนั้น ป้องกันการเกิดแห่งความทุกข์ หรือว่าหยุดการไหลไปแห่งความทุกข์ นี่คือ เป็นพุทธบริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว ยังไม่ถึงความเป็นพุทธบริษัท

๓.๑.๓.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา

การกำจัดเสียซึ่งอัตตานุทิทธิ หรือ ความสำคัญว่าตัวตน ให้ชัดเจนลงไป ถ้าฟังแต่จำแนกให้เห็นว่าขันธห้าเป็นอนัตตา อย่างนั้น อย่างนี้ มันยังไม่พอ จึงต้องแสดงให้เห็นชัดด้วยลักษณะการของอิทัปปัจจยตาว่า ขันธทั้งหลาย เพิ่งเกิดเมื่อมีอาการ ๑๑ อาการของอิทัปปัจจยตาขึ้นล้วนโดยหลักที่ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ฯลฯ”

๓.๑.๓.๒ คุณค่าทางจริยธรรม

หลักอิทัปปัจจยตาเป็นเครื่องยืนยันความถูกต้องแท้จริง ของหลักจริยธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะหลักกรรม และหลักการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เช่น เพราะสิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันจึงมีได้

ความเป็นไปในรูปกระแสแห่งเหตุปัจจัย ที่สัมพันธ์สืบต่อเนื่องอาศัยกัน จึงเป็นไปได้กรรมจึงมีได้และ เพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความหลุดพ้นจึงมี

๓.๑.๕ สุญญตา

สุญญตาคือ ความเป็นของว่าง คำว่า “ว่าง” ในที่นี้ ก็คือว่างจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน คำ ๆ นี้ กินความรวมยอดไปถึงหมด ทั้ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่ว่า ว่างจากตัวตน นี้ หมายถึง ว่างจากสาระที่เราควรเข้าไปยึดถือเอาด้วยกำลังใจทั้งหมดทั้งสิ้น ว่าของเรา การพิจารณาให้เห็นว่าสิ่งทั้งปวงว่างจากความหมายหรือสาระที่ควรเข้าไปยึดถืออันเป็นตัวพุทธศาสนาแท้ เป็นหัวใจหรือใจความสำคัญ ที่เป็นจุดศูนย์กลางของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อรู้แจ้งว่าทุกสิ่งทุกอย่างว่างจากตัวตนแล้ว ก็เรียกว่ารู้จักพุทธศาสนาถึงที่สุด คือรู้ว่าอะไรเป็นอะไรถึงที่สุด ถ้าเราจะถอยมารวมไว้ที่คำว่า “ว่างจากตัวตน” คำเดียว ก็เป็นการเพียงพอ เพราะจะรวบเอาคำว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มาไว้ด้วยเสร็จ : เมื่อมันไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีส่วนไหนยังยืนถาวร ก็เรียกว่าว่างได้เหมือนกัน; เมื่อเต็มไปด้วยลักษณะที่พิจารณาดูแล้วน่าสังเวชใจ ก็แปลว่าว่างจากส่วนที่เราควรจะไปเข้าไปยึดถือเอา; เมื่อพิจารณาดูไม่มีลักษณะไหนที่จะคงทนถาวรเป็นตัวของมันเองได้ เป็นเพียงสักว่าเป็นธรรมชาติที่เป็นไป หรือตั้งอยู่ตามลักษณะหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือไม่มี หรือไม่ควรเรียกว่าตัวตนของมันเอง ดังนี้ ก็เรียกว่าว่างจากตัวตนได้ รวมความว่า ลักษณะที่เห็นว่าว่างจากความเป็นตัวตน หรือว่างจากความหมายที่สมควรแก่การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะมอบกายถวายชีวิตจิตใจเข้าไปยึดถือเอา นี้เรียกว่า “เห็นความว่าง” ที่เป็นใจความสำคัญของพุทธศาสนา ถ้าบุคคลใดเห็นความว่างของสิ่งทั้งปวงดังนี้แล้ว จะเกิดความรู้สึกที่เรียกว่า “ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น” ในสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาทันที

สุญญตา ความว่างเปล่า ความศูนย์ คือสุญจากความมีตัวตน เวลาพระท่านพิจารณาสังขาร โดยความเป็นสภาพศูนย์ หมายถึงพิจารณาเห็นความเป็นจริงว่า สิ่งที่เราเรียกว่าตัวตนเราเขา นั้นที่แท้ไม่มี มีเพียงการประกอบเข้าแห่งธาตุสี่ดินน้ำลมไฟเท่านั้นเอง เมื่อเห็นว่าว่างอย่างนี้แล้ว ท่านก็ไม่ยึดมั่นถือมั่น ดังที่หลวงพ่อบุญทาสกล่าวว่างจากตัวกูของกู ไม่ขึ้นอยู่กับการเกิดขึ้นของศาสนาหรือศาสนาใดๆ

ความหมายของหลักสุญญตาดำเนินที่ชนะของพุทธทาสภิกขุ: ธรรมที่ลึกที่สุดก็คือเรื่อง “สุญญตา” นอกนั้นเรื่องอื่น ธรรมที่ลึกจนต้องมีพระตถาคตตรัสรู้ขึ้นมาและสอนนั้นมีแต่สุญญตา เรื่องนอกนั้นเรื่องอื่น ไม่จำเป็นจะต้องมีตถาคตเกิดขึ้นมา^{๑๐} ถ้ามว่า “ความว่าง” หรือ “สุญญตาธรรม” คืออะไร? พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า ความว่างในภาษาธรรมไม่ได้หมายถึง ความว่างเปล่าโล่งเตียนไม่มีอะไร เลยตามที่เข้าใจกันในภาษาสามัญ หากหมายถึงสภาพความจริงที่สรรพสิ่งในโลกล้วนอิงอาศัยกัน เกิดอยู่และมีอยู่ ด้วยเหตุนี้แต่ละสิ่งจึงปราศจากแก่นสารในตัวเอง (self-nature) หรือพูดอีกแบบหนึ่งคือไม่มีอัตลักษณ์แยกต่างหาก (separate identity)^{๑๑}

พุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายของสุญญตาดำเนินตามรูปศัพท์เดิม ว่า สุญญตา มาจากคำ ๒ คำ คือ สุญญ แปลว่า ว่าง + ตา ปัจจัย ในภาวตัทธิต ซึ่งมีคำแปลประจำว่าความ เมื่อรวมความแล้ว สุญญ

^{๑๐}พุทธทาสภิกขุ, *ขุมขุมธรรมบรรยายเรื่องความว่าง*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๓๒.

^{๑๑}พุทธทาสภิกขุ, *จิตว่างในชีวิตประจำวัน*, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖.

ตา จึงหมายถึง ความว่าง ซึ่งความว่าง ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นมีความหมายที่กว้างมากและไม่ได้มีความหมายว่า ความไม่มีหรือความขาดสูญ (อูจเฉททิฎฐิ) แต่สูญญุตานั้นแปลว่า ความว่าง ความว่างของโลก คือ ความไม่มีตัวตนที่จะหาได้ในโลก ความว่างของจิต คือ จิตที่ประกอบด้วยปัญญา (ว่างจากกิเลส)^{๑๒}

พุทธทาสภิกขุกล่าวถึงสูญญุตว่าเป็นภาชิตของพระพุทธเจ้า ไม่ได้มุ่งแสดงความว่างที่ไม่มีอะไรเลย แต่มุ่งแสดงลักษณะสูญญุตที่ว่างจากตัวตนที่เป็นลักษณะของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง สูญญุตจึงเป็นเรื่องสำคัญคนส่วนมากเห็นว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด เล็กน้อยหรือเห็นว่าเป็นธรรมแขนงหนึ่งของหลักธรรมใหญ่ๆ ใช้สำหรับอธิบายประกอบเรื่องอื่นๆ ทั้งยังเห็นว่าเรื่องสูญญุตไม่ใช่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท

พุทธทาสภิกขุให้ความหมายของสูญญุตว่าดังนี้

สูญญุต มีความหมายว่า ว่างเปล่า ซึ่งกินความเลยไปถึงความเป็นมายาหาสาระอะไรอันแท้จริงและแน่นอนตายตัวไม่ได้ เช่นน้ำมันมีใตหมายความว่า มันไม่มีอะไรอยู่เลย แต่มันอาจจะมียะไรๆ มากมายเท่าไรก็ได้ เพียงแต่ว่าทั้งหมดนั้นที่ปรากฏอยู่นั้นเป็นมายา ครั้นไปค้นหาสวนที่เป็นสาระเข้ากลับคว้าน้ำเหลว นี่เป็นความหมายอันหนึ่งตามทางธรรมของคำว่า ว่างอีกความหมายหนึ่งนั้น เล็งถึงความว่างโดยเฉพาะ โดยไม่ต้องคำนึงถึงปรากฏการณ์ต่างๆ คือมองข้ามปรากฏการณ์ต่างๆ ไปเสียไม่สนใจหรือใส่ใจ หรือไม่รู้สึกต่อปรากฏการณ์เหล่านั้นเลย หรือรู้สึกอยู่แต่ภาวะแห่งความว่าง ซึ่งเป็นของจริงและไม่ได้เป็นมายาแต่ประการใด แต่ก็เรียกสิ่งนั้นว่าความว่าง^{๑๓}

ในทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ ความว่างมี ๒ อย่าง คือ ปรากฏการณ์ที่เป็นเพียงมายา หาสาระอะไรไม่ได้ และตัวของความว่างอันแท้จริงคือพระนิพพานซึ่งหมายถึงสูญญุตคือความว่างจากตัวตน “ความว่างกับลักษณะของความว่างพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกัน กลมเกลียวกันจนไม่สามารถแยกออกได้ว่า สวนไหนเป็นความว่าง สวนไหนเป็นลักษณะของความว่าง เพราะความว่างที่แท้จริงไม่มีลักษณะแต่ประการใด”^{๑๔} ความว่างกับลักษณะของความว่างเป็นลักษณะเดียวกัน แต่แยกกัน เพื่ออธิบายในรายละเอียดให้เห็นแง่มุมต่างๆ ทั้ง ๒ อย่างเป็นอันเดียวกันและอยู่ในขณะเดียวกัน

พุทธทาสภิกขุยังให้ทรรศนะเกี่ยวกับสูญญุตและจิตว่าง มีความสัมพันธ์กันกล่าวคือ คำว่า สูญญุต แปลว่า ความว่าง ความว่างของโลก คือ ความไม่มีตัวตนที่จะหาพบได้ในโลก ความว่างของจิต หมายความว่า จิตประกอบด้วยปัญญา หรือความว่างจากตัวกู ของกู คือ ความเต็มแห่งสติปัญญา^{๑๕}

คำว่า สูญญุต ความว่าง หมายถึง ความว่างจากตัวตน เป็นคำที่รวบรวมความหมายของคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไว้ทั้งหมด คือเมื่อมันไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีส่วนไหนที่ยั่งยืนถาวร เรียกว่า ว่างได้ เมื่อเต็มไปด้วยลักษณะที่ดูแล้ว น่าสังเวชใจ ก็แปลว่าว่างจากส่วนที่ควรเข้าไป

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, สูญญุตปริทรรศน์ เล่ม ๒, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมสภา, ๒๕๑๙), หน้า ๔๘.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

ยึดถือเอา^{๑๖} เมื่อพิจารณาไม่เห็นลักษณะที่จะคงทนเป็นตัวตนของมันเองได้ เรียกว่า ว่างจากตัวตน ถาจิตมองเห็นความว่างของสิ่งทั้งปวงเป็นเช่นนี้แล้ว จะเกิดความรู้สึกว่า ไม่มีอะไรนำเอานำมาเป็นในสิ่งต่างๆ ขึ้นมาทันที ความรู้สึกชนิดนี้มีอำนาจเพียงพอที่จะคุ้มครองคนเรา ไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส หรืออารมณ์ทุกชนิดทำให้จิตเป็นอิสระปราศจากทุกข้อยู่เสมอ การพิจารณาให้เห็นว่าสิ่งทั้งปวงว่างจากสาระที่ควรเข้าไปยึดถืออันนั้น เป็นตัวแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา เป็นหัวใจของการปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง^{๑๗}

นอกจากนี้ พุทธทาสภิกขุยังกล่าวว่า สุนฺญตา แปลว่า ภาวะของจิตที่ว่างจากกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา ภาวะที่ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนหรือของตนนั่น เรียกว่า สุนฺญตา หมายความว่าว่างจากความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกูหรือของกูหรือว่างจาก อนันการ มมังการ อหังการก็คือตัวกู มมังการ ก็คือของกู^{๑๘}

พุทธทาสภิกขุกล่าวถึงความหมายของหลักสุนฺญตาไว้คือ

๑. ความว่างทางวัตถุธาตุ เราเรียกว่าเรื่องทางฟิสิกส์ คำว่า “ความว่าง” หมายถึงไม่มีอะไร, ไม่มีอะไรอย่างที่เราเรียกว่า สุญญากาศ หรือ vacuum หมายความว่าไม่มีวัตถุอะไรเลย อย่างที่หนึ่งนี้เป็นเรื่องทางวัตถุ มันหมายถึงร่างกายด้วย คือว่างจากวัตถุก็ว่างจากร่างกาย คือไม่มีอะไรเลย นี่มันก็เป็นความว่างชนิดหนึ่ง

๒. ความว่างทางจิต ก็คือว่า จิตไม่มีความคิดอะไรเลยเหมือนกับคนสลบสติ ไม่มีความคิดนึกสิ้นสมปฤดี อย่างนี้เป็นความว่างทางจิต

๓. ความว่างของสติปัญญา เป็นความว่างทางสติปัญญา ทางธรรม,ซึ่งผมชอบพูดว่า ทางวิญญาณ,หมายถึง ความว่างจากความคิดนี้กว่าตัวกู - ของกู^{๑๙}

โดยสรุปแล้ว สุนฺญตา ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หมายถึง ความว่างอันเป็นสภาวะแห่งความว่างที่ปราศจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นภาวะที่ชั้น ๕ เป็นอนัตตา กล่าวคือ ว่างจากความเป็นตัวตน ตลอดจนว่างจากสาระต่างๆเช่นสาระคือความเที่ยงแท้ ความสวยงาม ความสุข โดยปริยาย หมายถึง หลักธรรมฝ่ายปรมัตถ์ เช่น ชั้นธ ธาตุ อายตนะ และปัจจัยการ แสดงตัวสภาวะให้เห็นความว่างเปล่า ปราศจากความเป็นสัตว์ บุคคลตัวตน เรา เขา เป็นเพียงธรรม หรือกระบวนการทางธรรมชาติล้วนๆ หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไป

๓.๑.๕.๑ ลักษณะของสุนฺญตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

เนื่องจากการปฏิบัติกันในแนวยึดความว่างหรือสุนฺญตากันอย่างผิดๆ ยึดในความว่างพยายามทำให้ว่างจากความคิด ความเห็นอย่างผิดๆ เห็นว่าไม่มีสิ่งใดที่เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง ทุกสิ่งเป็นของว่างเปล่า การกระทำใดๆ ก็ตามจะไม่มีผลใดๆ เกิดขึ้นเพราะทุกสิ่งอย่างเป็นของว่างเปล่า จึง

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส, หน้า ๔๗๒ -๔๗๓.

^{๑๗} พุทธทาสภิกขุ, สุนฺญตาปริทรรศน์, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๗๑ -๘๕.

^{๑๘} พุทธทาสภิกขุ, โอสารัตถ์พหุธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๔.

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, ขรราวาสธรรม, หน้า ๒๒๖.

ปฏิบัติไปในลักษณะหยุดคิด หยุดนึกไปยึดความว่าง แต่แท้ที่จริงแล้วความว่างในที่นี้ ไม่ได้ลักษณะดังที่เข้าใจกัน เพราะเหตุนี้พุทธทาสภิกขุจึงได้แสดงลักษณะของสุญญตาไว้ดังนี้

พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า สุญญตา ความว่าง มีลักษณะ ๒ ประการ^{๒๐} คือ

๑. ความว่างที่เป็นลักษณะของสิ่งทั้งปวง ดังบาลีว่า สัพเพ ธมมา อนตตา แปลว่า สิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา โลกนี้จึงว่างโดยธรรมชาติ แต่คำว่า ว่าง ที่พุทธทาสภิกขุเข้าใจในที่นี้ มิได้หมายความว่าไม่มีอะไร แต่หมายความว่า มีทุกสิ่งทุกอย่างมีตามที่เราเห็นอยู่เพียงแต่ว่ามันว่างจากความหมายที่ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตนหรือของตน เพราะฉะนั้น ในสุญญตาสูตร จึงเขียนกล่าวไว้ชัดเจนว่า โลกนี้ว่าง เพราะว่าไม่มีส่วนใดที่ควรจะยึดถือเอาว่าเป็นตัวตนหรือเป็นของตน แต่มิได้หมายความว่า ไม่มีโลกนี้หรือไม่ได้หมายความว่า ไม่มีอะไรอยู่ในโลกนี้

๒. ความว่างเป็นลักษณะของจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งปวง ข้อนี้สืบต่อมาจากความว่างในข้อแรก นั่นคือ สิ่งทั้งปวงรวมเอาทั้งจิตด้วย ว่างจากความหมายที่ควรจะยึดถือว่า เป็นตัวตนหรือของตน จิตนั้นจึงไม่ไปยึดถือถือเอาส่วนหนึ่งส่วนใดในโลกนี้ ว่าเป็นตัวตนจิตนั้นจึงว่าง เพราะจิตนั้นเห็นความว่างของโลกอยู่เสมอ จึงไม่เกิดการปรุงแต่งยึดถือเอาเป็นตัวตน เมื่อไม่มีการปรุงแต่งยึดถือเอาเป็นตัวตน ก็ไม่อาจจะเกิดโลภะ โทสะ และโมหะได้ ดังนั้น ท่านจึงกล่าวว่า จิตว่าง เพราะว่างจากกิเลส คือ โลภะ โทสะ และโมหะนั้นเอง

สภาวะที่ได้ชื่อว่า สุญญตา ประกอบด้วยเหตุผล ๓ ประการ^{๒๑} คือ

๑. เพราะลွှင့်ด้วยปัญญาที่กำหนดพิจารณาความเป็น มองเห็นภาวะที่สังขารเป็นสภาพว่างจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา

๒. เพราะว่างจากจากกิเลส มีโลภะ โทสะ และโมหะ

๓. ว่างเพราะมีสุญญตา คือ นิพพานเป็นอารมณ์

สภาวะความว่าง ๓ ประการนี้ เป็นความว่างในโลภุตรมรรค

ส่วนความว่างที่เกิดจากการกำหนดหมายในใจ หรือทำใจเพื่อให้เป็นอารมณ์ของจิตในการเจริญสมาบัติ เช่น ผู้เจริญอภิญญาญาณตนสมาบัติ กำหนดใจให้ถึงภาวะว่างเปล่าไม่มีอะไรเลย จัดเป็นความว่างอย่างหนึ่งในระดับโลกียฌานด้วยเหมือนกัน^{๒๒}

อีกประการหนึ่ง สุญญตา ความเป็นสภาพสูญหรือความว่างเพราะเหตุคือ^{๒๓}

๑. ความเป็นสภาพที่ว่างจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เฉพาะอย่างยิ่ง ภาวะที่ชั้น ๕ เป็นอนัตตา คือ ไรตัวมิใช่ตน ว่างจากความเป็นตน ตลอดจนว่างจากสาระต่างๆ เช่น สาระคือความเที่ยง สาระคือความสวยงาม สาระคือความสุข เป็นต้น, โดยปริยายหมายถึงหลักธรรมฝ่าย

^{๒๐}พุทธทาสภิกขุ, เอกสารชุดมองด้านใน อันดับ ๒๖ จิตประภัสสร-จิตเดิมแท้-จิตว่างเหมือนกันหรืออย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : คณะเผยแผ่วิธีการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ, ๒๕๑๗), หน้า ๒๐.

^{๒๑}พุทธทาสภิกขุ, บวชทำไม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๗๕.

^{๒๒}พุทธทาสภิกขุ, เอกสารชุดมองด้านใน อันดับ ๒๖ จิตประภัสสร -จิตเดิมแท้-จิตว่างเหมือนกันหรืออย่างไร, หน้า ๒๕.

^{๒๓}พุทธทาสภิกขุ, วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง, (กรุงเทพมหานคร : ไพลิน, ๒๕๔๙), หน้า ๕๑.

ปรมัตถ์ ดังเช่นขันธ ชาติ อายตนะและปัจจัยอาการ (อิทัปปัจจยตาหรือปฏิัจจสมุปบาท) ที่แสดงแต่ตัว สภาวะให้เห็นความว่างเปล่าปราศจากสัตว์บุคคล เป็นเพียงธรรมหรือกระบวนการล้วนๆ

๒. ความมาจากกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น กิติ สภาวะที่ว่างจากสังขารทั้งหลายกิติ หมายถึง นิพพาน

๓. โลกุตตรมรรค ได้ชื่อว่าเป็นสุญญตา ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ

๓.๑ เพราะลุดด้วยปัญญาที่กำหนดพิจารณาความเป็นอนัตตา มองเห็นสภาวะที่สังขารเป็นสภาพว่าง (จากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน)

๓.๒ เพราะว่างจากกิเลสมีราคะ เป็นต้น

๓.๓ เพราะมีสุญญตา คือ นิพพาน เป็นอารมณ์

๔. ความว่าง ที่เกิดจากความกำหนดหมายในใจ หรือทำใจเพื่อให้เป็นอารมณ์ของจิตในการเจริญสมาบัติ เช่น ผู้เจริญอภิญญาจัญญายตนสมาบัติกำหนดใจถึงภาวะว่างเปล่าไม่มีอะไรเลย

๓.๑.๕.๒ ลักษณะของสุญญตาที่ประกอบด้วย (พุทธทาสภิกขุ)

๑. สุญญตาจากวัตถุ^{๒๔} กล่าวคือ ความว่างจากความไม่มีอะไรเลย เป็นความว่างทางวัตถุ ในข้อนี้สำหรับคนที่ไม่เคยได้รับฟังเกี่ยวกับเรื่องของสุญญตามาก่อน ก็จะมีใจที่เข้าใจว่า ความว่างจากตัวกู คือว่างอย่างไม่มีอะไรเหลือ เป็นการถึงเรื่องทางร่างกายหรือทางวัตถุ จึงมีความคิดว่า เมื่อว่างคนก็จะคิดว่า ไม่มีอะไรเลย จะทำให้ตนเองขาดสิ่งที่เคยได้อยู่ จึงไม่สนใจในเรื่องความว่างตามความหมายที่สูงขึ้นไปกว่านั้น

๒. สุญญตาทางจิต หมายถึงจิตกำลังว่างไม่ได้คิดอะไร ไม่รู้สึกอะไร ไม่ทำหน้าที่อะไรเลย ซึ่งมีความหมายเท่ากับคนที่ตายแล้ว เป็นเหมือนท่อนไม้ เป็นความว่างอันเกิดจากการอยู่ในสมาบัติทุกชนิด

๓. สุญญตาทางปัญญาหรือทางวิญญาน เป็นความรู้ความคิดที่มีอย่างสมบูรณ์ รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา โดยมีความรู้ว่าไม่มีอะไรเป็นตัวตนที่แท้จริง ไม่มีความยึดมั่นเป็นตัวตนขึ้นมาได้เป็นจิตว่างจากตัวตนด้วยอำนาจแห่งสติปัญญา พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงลักษณะของสุญญตาอีกลักษณะหนึ่งคือ^{๒๕}

๑. ความว่างในฐานะที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุเห็นว่า ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงหลักแห่งสุญญตาไว้หลายแห่ง และถือเป็นการที่ที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งด้วย และยังได้มีพุทธภาษิตที่ได้กล่าวถึงความสำคัญนี้ คือ ตถาคตพุดแต่เรื่องสุญญตาหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วยสุญญตา เรื่องว่าเปนธรรมปฏิบัติสังยุตตา (ธรรมะอันเกี่ยวเนื่องด้วยสุญญตาคือความว่าง) นอกนั้นไม่กล่าวถึงสุญญตา จะกล่าวว่าสุญญตาเป็นตัวแท้ทั้งหมดทั้งสิ้นก็ได้ เป็นแค่หัวใจนิดเดียวก็ได้ เป็นทั้งหมดทั้งตัวของพระพุทธศาสนาก็ได้ นี้ขอยืนยันในข้อนี้ นั่นคือการเป็นหัวใจและเป็นตัวแท้ เพราะสุญญตาไม่มีเปลือก ไม่มีกะพี้ มีแต่แก่น เป็นสุญญตาที่

^{๒๔}อรุณ เวชสุวรรณ, วิชาพระห้วง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชกับพุทธทาสภิกขุภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : แพรพพิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖๔.

^{๒๕}พุทธทาสภิกขุ, วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง, (กรุงเทพมหานคร: ไพลิน, ๒๕๔๙), หน้า ๕๕ - ๕๗.

ถูกต้องในพระพุทธศาสนาจึงเป็นตัวของตัวเองเท่านั้น ไม่มีมากไปกว่านี้ เป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนาที่ ปอกเปลือกเข้าไปไม่ได้อีกแล้ว อุปมาเหมือนเพชรที่เป็นทั้งหมดในตัวของตัวเองและเป็นหัวใจของมันเอง เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ไม่มีอะไรเจือปนและมีค่าที่สุด

๒. ความว่างในฐานะที่เป็นสภาวะสูงสุด

พุทธทาสภิกขุได้อ้างหลักฐานในพระบาลีอังคุตตรนิกายหมวดที่ว่าด้วยเรื่องของสิ่ง ๕ อย่างที่ปรากฏอยู่หลายแห่ง ที่กล่าวถึงข้อความนี้คือ เย เต สุตตุนตา ตถาคเตน ภาสิตา คมภีรตธา โลกุตตรา สุตตปปฏิสยุตตา ความว่า พระสูตรใดๆ ที่ตถาคตได้กล่าวแล้ว เป็นเรื่องลึกซึ้ง มีอรรถอันลึกซึ้งเหนือโลกแล้วก็เนื่องด้วยสัญญาตา นั่นเอง

๓. ความว่างเป็นสภาวะอันจำเป็นสำหรับทุกคน

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวว่า โดยความเป็นจริงแล้ว ธรรมข้อเดียวใช้ได้กับทุกชนชั้น เพราะหากเปรียบกับพระเจ้าที่มีสอนอยู่ในศาสนาต่างๆ แล้ว พระเจ้าองค์เดียวก็ได้ใช้กับคนทุกๆ ชั้น โดยไม่จำเป็นต้องมีอยู่หลายๆ องค์ เช่นเดียวกับกับสัญญาตา นี้มีความจำเป็นแก่คนทุกๆ คนเช่นกัน ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ เพราะทั้งสองต้องเดินไปทางเดียวกัน อาจจะทำกันไปด้วย เพราะคฤหัสถ์ต้องหาบ ต้องคอนรุงรังไปอย่างซ้ำๆ ล้มลุกคลุกคลานกันไป สอนบรรพชิตมีลักษณะเหมือนนก มีภาระแต่เพียงปีกเท่านั้น ก็ไปได้เร็วแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน คือไปตามทางแห่งมรรคมงคล ๘ ประการ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน

ผู้ที่เห็นลักษณะของสัญญาตาได้นั้น จะต้องมีความว่างที่ประกอบด้วยสติปัญญา ซึ่งผู้ที่จะเห็นโลกตามความเป็นจริงว่า เป็นของว่างในที่นี้พุทธทาสภิกขุได้แสดงให้เห็นว่าลักษณะของความว่าง ๓ ประการคือ^{๒๖}

๑. ความว่างในความหมายของปริยัติ คือ การรู้ว่าไม่มีอะไรเป็นตัวตน
๒. ความว่างในความหมายของปฏิบัติ คือ จิตที่กำลังปล่อยไม่จับฉวยอะไร
๓. ความว่างในความหมายของปฏิเวธ คือ จิตที่บรรลุลถึงความสะอาด สว่างและสงบ

ดังนั้น ถ้าบุคคลใดมีความรู้ที่ถูกต้องและรู้อะไรแล้วยอมปล่อยวาง ยอมบรรลุลถึงผลทันที นี่คือการว่างทั้ง ๓ ประการ เป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกันที่จะนำไปสู่ความว่าง หรือหลักแห่งการศึกษาทั้ง ๓ ประการนี้ ต้องรวมเข้าเป็นหนึ่ง จึงจะสำเร็จประโยชน์ จะเลือกปฏิบัติเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้นจะต้องเริ่มด้วยการมีญาณทัศนะ คือ มองเห็นแจ่มแจ้งตามความเป็นจริงว่า โลกเป็นของว่าง แล้วการปล่อยวางและการบรรลุลผลย่อมมาเอง

สรุปแล้ว ลักษณะของสัญญาตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือ สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่ว่าง ทุกสิ่งอย่างที่อาศัยกันเกิดขึ้นนั้นล้วนเป็นของว่างหรือเป็นสัญญาตา นอกจากนั้น สัญญาตายังเป็นความว่างเป็นลักษณะของสิ่งทั้งปวง เป็นจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งทั้งปวง ความไม่มีอะไรเลย เป็นความว่างทางวัตถุ และสัญญาตาเป็นความรู้ความคิดที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา เป็นทั้งปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ

^{๒๖} พุทธทาส, สัญญาตาธรรม ฉบับย่อ ย่อโดยภิกขุ ฉ.ช. วิมุตตยานันทะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘๕.

๓.๑.๕.๓ หลักการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสุญญตา (พุทธทาสภิกขุ)

สุญญตาเมื่อมองในมุมมองทางด้านของปรัชญา จะถูกยกให้เป็นแนวคิดทางด้านของปรัชญา เพราะเหตุที่ คำว่า ปรัชญา มีความหมายว่า ความรู้ ซึ่งหมายถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์ทั้งที่เป็นอดีตปัจจุบันและอนาคต ทั้งที่อยู่ในภพนี้และภพหน้า^{๒๗} ในเรื่องนี้พุทธทาสภิกขุได้กล่าวสนับสนุนเกี่ยวกับเรื่องของปรัชญาว่า ปรัชญา คือ สิ่งให้เห็นแจ้งด้วยการพิสูจน์และทดลองไม่ได้ ต้องอาศัยการคำนึง คำนวณไปตามหลักการแห่งเหตุผลระบบหนึ่ง^{๒๘} นั้นย่อมหมายความว่าแนวปรัชญานั้นเป็นเพียงความรู้ในบางสิ่งบางอย่าง แต่ไม่ได้คำนึงถึงหลักการปฏิบัติ ส่วนคำว่า ศาสนานั้นหมายถึงระเบียบวิธีการปฏิบัติ^{๒๙} ถึงความหมายดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่า คำว่าปรัชญากับ ศาสนา มีหลักการคือ ปรัชญาจักใช้ในภาคทฤษฎี ส่วนหลักการทางศาสนาจักใช้ในภาคปฏิบัติ เมื่อกล่าวถึงสุญญตาตามมุมมองทางศาสนาแล้ว สุญญตาจึงเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามหลักของศาสนา

หลักการที่จะต้องปฏิบัติเพื่อเข้าถึงหลักสุญญตานี้ พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ผู้ปฏิบัติจักต้องมีการตั้งจิตไว้ทั้งภายในและภายนอกเอาใจใส่สุญญตาทั้งภายในและภายนอกและฝึกฝนจนมีสัมปชัญญะ พุทธทาสภิกขุได้กล่าวอธิบายถึงคำว่าสุญญตาทั้งภายในและภายนอกไว้ว่า คำว่าสุญญตาภายใน คืออารมณ์ที่อาศัยเบญจขันธ์ของตนเองส่วนสุญญตาภายนอก คือ อารมณ์ที่อาศัยเบญจขันธ์ของบุคคลอื่น^{๓๐} และคำว่าฝึกจิตให้เกิดสัมปชัญญะ คือ การฝึกจิตให้เกิดความรู้สึกตัว ไม่หลงลืม รู้สึกตัวอยู่เสมอทุกขณะจิตว่ากำลังทำอะไรอยู่ที่เกี่ยวข้องกับปัจจุบัน ไม่ส่งใจไปในอดีตหรืออนาคต สติสัมปชัญญะ เป็นสติที่มีปัญญาสนับสนุนให้น้อมนำเข้ามาดูจิตใจตัวเองมองตัวเองในการกระทำ การพูด การคิด เป็นสภาวะที่รู้เท่าทัน ไม่หลงผิดไปตามกิเลส ตัณหาและอารมณ์ที่มากกระทบ เมื่อมีสมาธิสมบูรณ์แล้ว จึงจะเกิดสัมปชัญญะขึ้นได้ ดังนั้น ผู้ที่จะเข้าถึงสุญญตาได้จะต้องฝึกจิตให้เห็นความว่างในเบญจขันธ์ทั้งที่อยู่ในตัวเองและของบุคคลอื่น เป็นการปฏิบัติเพื่อมุ่งให้จิตเห็นความว่างหรือให้เกิดสัมปชัญญะหรือฝึกอบรมให้จิตเห็นความว่าง

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสุญญตาและความสำคัญของ สุญญตาไว้ว่า พาหิยะเมื่อเธอเห็นรูปก็สักแต่ว่ารูป ฟังเสียงสักแต่ว่าฟัง รับรู้อารมณ์ที่ใดรับรู้ก็สักแต่ว่ารับรู้ รู้แจ้งธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งก็สักแต่ว่ารู้แจ้ง เมื่อนั้นเธอก็จะไม่มี เมื่อใดเธอไม่มีเมื่อนั้น เธอก็จะไม่ยึดติดในสิ่งนั้น เมื่อใดเธอไม่ยึดติดในสิ่งนั้น เมื่อนั้นเธอก็จักไม่มีในโลกนี้ไม่มีในโลกอื่น ไม่มีในระหว่างโลกโลกทั้งสอง นี่เป็นที่สุดแห่งทุกข^{๓๑}

จากพุทธภาษิตข้างต้น พุทธทาสภิกขุได้อธิบายว่า พระโยคาวจร ครั้นกำหนดได้ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของสูญ (ว่างเปล่า) ด้วยปฏิสังขานุปสนาญาณ (ญาณอันคำนึง พิจารณาหาทางหลุดพ้น คือ เมื่อต้องการจะพ้นไปเสียจากสังขารจึงกลับหันไปยกเอาสังขารทั้งหลายขึ้นมาพิจารณากำหนดด้วยไตรลักษณ์เพื่อมองหาอุบายที่จะปลดเปลื้องหรือหาทางหลุดพ้น) อย่างนี้แล้ว จึงกำหนดสุญญ

^{๒๗} สนั่น ไชยานุกูล, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

^{๒๘} พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๒๒๔.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๓๐} พุทธทาสภิกขุ, การปฏิบัติเพื่อความมีจิตว่าง, (กรุงเทพมหานคร: ไพลิน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓.

^{๓๑} ข.ข. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๐๓.

ตา เป็น ๒ เดือนอีกว่า สังขารนี้ว่างเปล่าจากอัตตะ (ตัวตน) ก็ดี จากอัตตนิยะ (ของๆ ตน) ก็ดี^{๓๖} จากข้อความนี้ เป็นการยืนยันว่า ผู้ที่จักเขาถึงสุญญตาได้นั้น จักต้องปฏิบัติให้ถึงขั้นปฏิสังขานุปัสสนาญาณ จึงจะเข้าถึงสุญญตาหรือเห็นสุญญตาได้

๓.๑.๕.๔ สุญญตาสำหรับฆราวาส

มีฆราวาส คหบดี พวกหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลขอเรื่องที่จะได้รับธรรมะที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลตลอดกาลนาน แก่พวกฆราวาสที่ครองเรือน แอ้อด้วยด้วยด้วยบุตร ภรรยา ลูกไล่ กระแจะจันทน์ของหอม พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสูตรนี้ คือ สูตรเรื่องสุญญตา

เมื่อเขาวามันยากไป ก็ทรงลดลงมาเพียงเรื่องโสดาปัตตียังคะ คือข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นพระโสดาบัน กล่าวคือให้เข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ให้จริง แล้วก็มีศีลชนิดเป็นอริยกันตศีล คือ เป็นที่พอใจของพระอริยเจ้าได้จริง แต่แล้วมันก็กลายเป็นว่าถูกพระพุทธเจ้าล่อเข้าบ่วง เข้ากับของพระองค์ได้สนิท

พูดอย่างโวหารหยาบๆ ของพวกเราก็คือว่า พระพุทธเจ้าท่านตมคนพวกนี้สนิทคือว่าเขาไม่เอาเรื่องสุญญตา พระองค์ก็ยื่นเรื่องที่หลีกสุญญตาไม่พ้น คือบ่วงที่จะคล้องเข้าไปสู่สุญญตาให้คนเหล่านี้ไป ให้เขาไปทำอย่างไรที่จะเข้าไปถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่แท้จริง และมีศีลที่เป็นที่พอใจของพระอริยเจ้าได้ มันก็มีมีแต่เรื่องนี้คือ มองเห็นความไม่น่ายึดมั่นถือมั่นไปเรื่อยๆ

ที่นี้เรามาคิดดูว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ผิดหรือเปล่า ในการที่พูดว่า เรื่องสุญญตานี้เป็นเรื่องสำหรับฆราวาส?

ถ้าพระพุทธเจ้าถูก พวกเราสมัยนี้ก็เป็นคนบ้าๆ บอๆ ไปทั้งหมด คือผิดไปทั้งหมด เพราะไปเห็นว่า เรื่องสุญญตานี้ไม่ใช่เรื่องสำหรับพวกเราฆราวาสที่ครองเรือน, เรื่องสุญญตาเป็นเรื่องของผู้ที่จะไปนิพพานที่ไหนก็ไม่รู้ นี่แหละเรากำลังพูดกันอยู่นี้คือเรื่องที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ฆราวาสโดยตรง. แล้วใครจะเป็นฝ่ายผิดฝ่ายถูก? ถ้าพระพุทธเจ้าเป็นฝ่ายถูก เราก็ต้องยอมพิจารณาเรื่องสุญญตาว่าจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลตลอดกาลนานแก่ฆราวาสอย่างไร?

ทางที่จะพิจารณาเรื่องนี้ ก็จะต้องมองกันไปตั้งแต่ว่า ใครมันทุกข์มากที่สุด ร้อนมากที่สุด หรืออยู่ในใจกลางเตาหลอมยิ่งกว่าใคร? มันก็ไม่มีใครนอกจากพวกฆราวาส. แล้วเมื่อเป็นดังนี้แล้วใครเล่าที่จะต้องการเครื่องดับไฟ หรือว่าสิ่งที่จะมากำจัดความทุกข์ด้วยประการทั้งปวง? มันก็พวกฆราวาสนั่นแหละ พวกที่อยู่กลางกองไฟจึงต้องหาเครื่องดับไฟให้พบในท่ามกลางกองไฟ มันดันไปที่ไหนไม่ได้. เพราะไม่มีอะไรนอกจากไฟ, ไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติชนิดที่ไปยึดเข้าแล้ว เป็นไฟทั้งนั้น. เพราะฉะนั้นจะต้องหาจุดที่เย็นที่สุดที่กลางกองไฟนั่นเอง มันก็คือความว่างจากตัวตนของตน คือสุญญตา

ฆราวาสต้องหาให้พบสุญญตา ต้องอยู่ในขอบวงของสุญญตาถ้าไม่อยู่ตรงจุดศูนย์กลางของสุญญตาได้ อย่างน้อยอย่างเร็วที่สุด ก็ควรจะอยู่ในขอบวงของสุญญตาคือรู้เรื่องความว่างตามสมควรที่จะรู้ นี่แหละจึงจะนับว่าเป็นประโยชน์สุขตลอดกาลนานของพวกฆราวาส

^{๓๖}พุทธทาสภิกขุ, การปฏิบัติเพื่อความมีจิตว่าง, หน้า ๑๕.

พวกนี้เजाไปถามว่า อะไรจะเป็นประโยชน์สุขแก่อกุลสันกาลนานแกพวกข้าพระองค์? พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “สุญญตปฏิบัติสุตตะ โลกุตตรา ธมมา” แปลว่า ธรรมทั้งหลายที่อยู่เหนือวิสัยโลก ที่เนื่องเฉพาะอยู่ด้วยสุญญตา. โลกุตตรา-อยู่เหนือวิสัยโลก ก็คือว่ามันอยู่เหนือไฟ. เพราะเราหมายความว่านี่ว่า โลกนี้มันคือไฟ ฉะนั้น โลกุตตรา ต้องอยู่เหนือไฟ. และที่ว่าเนื่องเฉพาะอยู่ด้วยสุญญตานั้นมันย่อมต้องถึงตัวความว่าง, ความว่างจากความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวเราหรือว่าของเรา.

ดังนั้น “สุญญตปฏิบัติสุตตะ โลกุตตรา ธมมา” นั้น จึงคือของขวัญสำหรับฆราวาสโดยตรง ที่พระพุทธเจ้าท่านทรงมอบให้โดยตรง เป็นพระพุทธภาชิตที่ยืนยันอยู่อย่างนี้. ขอให้ลองคิดดูใหม่ว่ามันจำเป็นเท่าไรที่จะต้องสนใจ และมีเพียงเรื่องเดียวจริงหรือไม่ ไม่ต้องพูดถึงเรื่องอื่นกันเลย.

ในบาลีสันยัตตนิทานั้น ได้ตรัสยืนยัน ได้ตรัสยืนยันไว้ชัดว่า สุญญตา คือนิพพาน นิพพานคือสุญญตา; ในที่แห่งนั้นมันมีเรื่องที่จะต้องให้ตรัสอย่างนั้น ซึ่งเป็นความจริงง่ายๆ ว่า นิพพานคือสุญญตา สุญญตาคือนิพพาน ก็หมายถึงว่างจากกิเลส และว่างจากความทุกข์ ฉะนั้น นิพพานนั่นแหละคือเรื่องสำหรับฆราวาส ถ้าฆราวาสยังไม่รู้ความหมายนิพพาน ยังไม่ได้อยู่ในขอบวงของนิพพานก็แปลว่าอยู่กลางกองไฟมากกว่าคนพวกไหนหมด^{๓๓}

๓.๑.๖ ธัมมัญญิตตา

ธัมมัญญิตตา ธัมมนิยามตาคือ การที่สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับสลายไปเป็นกฎธรรมชาติหรือภาวะที่ยืนตัวเป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา เป็นกฎธรรมดาหรือกำหนดแห่งธรรมดา ไม่ขึ้นอยู่กับผู้สร้างผู้บันดาล ไม่ขึ้นอยู่กับกาเกิดขึ้นของศาสนาหรือศาสนาใดๆ ดังพุทธทวณะว่า “ไม่ว่าตถคตทั้งหลาย (พระพุทธเจ้าทั้งหลาย) จะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม กฎธรรมชาติ กฎธรรมดานั้นก็ยังคงอยู่

๓.๑.๖.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องธัมมัญญิตตา

การเรียนรู้เรื่องธัมมัญญิตตาทำให้รู้และเข้าใจในสรรพสิ่งว่ามีการตั้งอยู่ ดำรงค้อยู่ตามธรรมดาของมันเอง ไม่มีผู้สร้างผู้บันดาล อะไรทั้งสิ้น ทำให้เข้าใจถึงสภาวะที่เป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา เป็นกฎธรรมดาหรือกำหนดแห่งธรรมดา ไม่มีใครสามารถสร้างและบันดาลได้ดังพุทธทวณะที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้น

๓.๑.๗ ธัมมนิยามตา

การที่สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับสลายไปเป็นกฎธรรมชาติ หรือภาวะที่ยืนตัวเป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา เป็นกฎธรรมดาหรือกำหนดแห่งธรรมดา ไม่ขึ้นอยู่กับผู้สร้างผู้บันดาล ไม่ขึ้นอยู่กับกาเกิดขึ้นของศาสนาหรือศาสนาใดๆ ดังพุทธทวณะว่า “ไม่ว่าตถคตทั้งหลาย (พระพุทธเจ้าทั้งหลาย) จะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม กฎธรรมชาติ กฎธรรมดานั้นก็ยังคงอยู่”

ธัมมนิยามตา คือ การที่สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับสลายไปเป็นกฎธรรมชาติหรือภาวะที่ยืนตัวเป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา เป็นกฎธรรมดาหรือกำหนดแห่งธรรมดา ไม่ขึ้นอยู่กับผู้สร้างผู้บันดาล

^{๓๓}พุทธทาสภิกขุ, แก่นพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๐-๑๐๓.

๓.๑.๗.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องธัมมนิยามตา

การเรียนรู้เรื่องธัมมนิยามตา ทำให้เข้าใจว่า การที่สรรพสิ่งย่อมเป็นไปตามธรรมชาติที่ทำให้เป็นไปซึ่งกฎตายตัวแห่งธรรมชาติ แห่งธรรม กฎเกณฑ์อันเด็ดขาดของธรรมชาติบังคับทั้ง ๕ ประการ จึงทำให้สรรพสิ่งแตกต่างกัน นิยามทั้ง ๕ นั้นคือ อุตุ พิช กรรม จิต ธรรม อันเป็นตัวกำหนดให้สรรพสิ่งเกิดความแตกต่างกันนั่นเอง

๓.๑.๘ อตัมมยตา

ส่วนหนึ่งจากหนังสือ “อตัมมยตาที่ควรรู้จักกันไว้บ้าง” ของท่านพุทธทาสภิกขุ (อตัมมยตา เป็นคำที่ท่านพุทธทาสค้นพบในพระไตรปิฎกและนำมาเผยแพร่ เป็นคำบอกตัดขาดไม่เอาอีกแล้วกับกิเลสท่านองว่า “กูไม่เอาอะมึงอีกแล้วโว้ย”)

ทำไมต้องรู้เรื่องนี้ต้องทำความเข้าใจกันเล็กน้อย เกี่ยวกับเรื่องธรรมะที่สูง ซึ่งมักจะถูกถือกันว่า ไม่ควรเอามาพูดกับคนทั่วไป หรือว่าคนแรกศึกษา ก็มีคนเขาคัดค้าน แม้ที่สุดแต่เรื่อง อนัตตา สุนฺญตา เขาก็ยังว่าไม่ควรจะเอามาพูดกับคนแรกศึกษา เคยถูกคัดค้านมาแล้ว แต่เราก็ไม่ถือเอาเป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่ามันเป็นเรื่องชั้นหัวใจ ก็ควรจะทราบไว้บ้าง แล้วมันก็เป็นเรื่องสูงสุด ถึงขนาดที่ว่า ถ้าไม่มีเรื่องนี้ก็ไม่มีพุทธศาสนา ไม่มีศาสนาอื่นที่สอนสูงขึ้นมาจนถึงนี้ นี่มันมาสอนสูงสุดแล้ว ไม่มีใครจะสอนให้สูงไปกว่านี้ได้อีกต่อไป พระพุทธเจ้าเมื่อก่อนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เทียวศึกษาในสำนักครูบาอาจารย์ต่างๆ คนสุดท้ายก็สอนเรื่อง เนวสัณฺญานา สัณฺญายตนะ พระพุทธเจ้า (พระสิทธัตถะ ยังไม่พอใจ ก็จึงบอกลา แล้วก็ไปหาเอง ก็พบสูงถึงเรื่อง “อตัมมยตา” คือระงับเสียซึ่งภพทั้งปวง มันสูงกว่าเนวสัณฺญานา สัณฺญายตนะ และก็ไม่มีปรากฏว่าใครจะสอนไปได้มากกว่านี้อีก

เราก็ควรจะทราบไว้ในฐานะเป็นหลักหัวใจ เป็นเนื้อเป็นตัวด้วย เป็นหัวใจด้วย ของพระพุทธศาสนา ยิ่งกว่านั้นมันก็มีทางที่จะนำมาใช้ได้ แม้แต่คนธรรมดาสามัญ คนทำไร่ ทำนา ทำสวน ใช้อตัมมยตา ได้ตามสมควรแก่อัตตภาพความหมายของ อตัมมยตาตามตัวหนังสือก็แปลว่า “ไม่สำเร็จมาแต่ปัจจัยเครื่องปรุงแต่งนั้นๆ” มันยังฟังไม่ค่อยจะรู้เรื่องก็คือ ไม่สำเร็จมาแต่ปัจจัยที่เข้ามาปรุงแต่งให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หมายความว่า ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ ถ้าปัจจัยปรุงแต่งได้ จิตมันก็เป็นไปตามที่ปัจจัยปรุงแต่ง มันผิดจากจิตเดิม มันก็ต้องเป็นทุกข์ จิตเดิมแท้ไม่มีกิเลส ตามปกติไม่มีกิเลส แต่ถ้ามีอะไรมาเป็นปัจจัยปรุงแต่ง มันก็กลายเป็นผิดจากจิตเดิม ก็คือใจที่ใหม่ขึ้นมา มันเป็นไปตามปัจจัยที่ปรุงแต่ง คือเป็นทุกข์นั่นเอง

ภาวะที่เรียกว่า “อตัมมยตา” คือภาวะที่อะไรเข้ามาปรุงแต่งไม่ได้ เป็นจิตที่ไม่ถูกปรุงแต่ง^{๓๔} คือจิตเดิมแท้จิตเดิมแท้นั้นประภัสสรหลักสำคัญที่สุดมันมีว่า จิตแท้ๆ หรือ จิตที่ไม่มีอะไรเข้าไปปรุงด้วยนั้น มันไม่มีความทุกข์ เรียกว่า จิตประภัสสร มันไม่มีความทุกข์ แต่ถ้าว่าไปเกิดอะไรขึ้น มันก็ไม่ประภัสสร มันเป็นไปตามสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องปรุงแต่ง มันก็เป็นทุกข์ ถ้าไม่มีอะไรมาปรุงแต่ง มันคงเป็นประภัสสร ไม่มีทุกข์ ถ้าไม่ให้มีอะไรเข้ามาปรุงแต่งได้ ก็ต้องมีอตัมมยตาที่ว่านี้

สิ่งที่เข้ามาปรุงแต่งจิตปัจจัยปรุงแต่งจากภายใน ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า

“ตัณหา” คือความอยาก

^{๓๔} เสถียรพงษ์ วรรณปก, **สองอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๙), หน้า ๘๔.

“มานะ” สำคัญหมายมันว่าอย่างนั้นอย่างนี้คือ ดีกว่า เลวกว่า เสมอกัน

“ทิวฐิ” คือความคิดเห็นว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

ถ้า “ตณหา” มาปรุงแต่ง มันก็คือ “อุปาทาน” แล้วก็ “ทุกข”

ถ้า “มานะ” มาปรุงแต่ง มันก็เกิด “ตัวตน” ยกหูชูหาง

ถ้า “ทิวฐิ” มาปรุงแต่ง มันก็เป็น “มิจฉาทิวฐิ”

คำว่าทิวฐินี้หมายถึงมิจฉาทิวฐิ ทิวฐิ นี้มี ๒ ชนิด ถ้าเป็น “สัมมาทิวฐิ” มันปรุงแต่งที่จะไปสู่นิพพาน ก็แปลว่ามันก็ต้องละสภาพเดิมด้วยเหมือนกันแต่ว่ามันจะไปในทางที่ดีปัจจัยปรุงแต่งจากภายนอก ที่เป็นรูปธรรม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ตลอดเวลา คนธรรมดาถูกปัจจัย 5 อย่างนี้ ปรุงอยู่เสมอ

บางเวลาก็เป็นปัจจัยภายในปรุงแต่ง ทั้งนี้เพราะเรามีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย ถ้าไม่มีอายตนะเหล่านี้ มันก็รู้สึกอะไรได้ไม่ถูกปรุงแต่งเพราะเห็นเป็น ตถตา “เช่นนั้นเอง” สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติที่เกิดเป็นอุบัติเหตุขึ้น น้ำท่วม ไฟไหม้ พายุร้าย ที่ทำให้ตายกันมากๆ สิ่งเหล่านี้ก็มีอำนาจปรุงแต่งจิตเหมือนกัน ให้โกรธ ให้กลัว ให้สะดุ้ง หวาดเสียว ถ้ามี “อตัมมยตา” ก็ไม่หวั่นไหว “มันเป็นเช่นนั้นเอง” “มันเป็นเช่นนั้นเอง” จะมีอย่างแปลกประหลาด อย่างไม่รู้ไม่หวั่น เวทนาเป็นจุดเริ่มการปรุงแต่ง สิ่งปรุงแต่งมันมาสรุปอยู่ที่เวทนา มันจะมีอะไรก็ตาม รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อะไรก็ตาม มันจะเกิดเป็นเวทนา แล้วเวทนานั้นมันปรุงแต่งตัวกู ของกู ก็เป็นทุกข ถ้าเวทนาปรุงแต่งไม่ได้ ก็เท่านั้นละ จบหมด

เวทนาคำนี้มันมีความหมายเหลือประมาณ เวทนานี้มันเป็นนายเหนือสัตว์ทุกตัว และคนทุกคนในโลก รวมทั้งเราด้วย เราทำอะไรๆ ต่างๆ มันก็ทำไปเพื่อสุขเวทนา จะหาเงิน หาทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง บุตรภรรยาสามีอะไร มันก็เวทนาทั้งนั้น ต้องการเวทนานี้แหละ อุตส่าห์เล่าเรียน ทำการงาน อุตส่าห์สะสมเงิน ทำอะไรต่างๆ สิ่งที่มีงหมายแท้จริงคือสุขเวทนา เวทนาเป็นตัวร้ายที่จะปรุงให้เป็นอะไรก็ได้ เวทนาที่พอใจก็ปรุงไปอย่างหนึ่ง เวทนาที่ไม่พอใจก็ปรุงไปอย่างหนึ่ง ที่ยังไม่รู้ว่าพอใจหรือไม่พอใจ ก็ให้สงสัย ให้งัง ให้หลงอยู่นั้นแหละ ติดอยู่นั่นเอง

ถ้ามีเวทนาแล้ว มันก็เกิดตณหา มันก็เกิดกิเลสানাชนิด กามตณหาก็คือราคะ ภวตณหาก็คือเหมือนกัน ให้เกิดโลภะ วิภวตณหาก็คือโทสะ หรือโกรธะ มันปนๆ กันมันก็เกิดโมหะ มีเวทนาเกิดก็มีตณหาครบถ้วน เกิดตณหาแล้วก็เกิดอุปาทานครบถ้วน มีอุปาทานก็เกิดภพ มีความที่จะต้องปรุงแต่งเป็นตัวกูครบถ้วน ก็เกิดชาติออกมาเป็นตัวกู

วันหนึ่งเกิดกันก็หนก็ครั้งลงสังเกตดู ที่จริงพูดได้เลยว่า มันเกิดใหม่ทุกคราวที่ได้รับอารมณ์ ถ้ามีสติปัญญาพอ ก็มีอตัมมยตาได้จิตของเราจะอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยสิ่งที่มีมันจะปรุง สิ่งที่มีอำนาจในการปรุงเต็มไปหมด ไม่ว่าที่ไหน มีอตัมมยตาคอยป้องกันได้ รักษาอตัมมยตาไว้ได้ ป้องกันไม่ให้เกิดการปรุงขึ้นมา สตินั้นแหละเป็นเครื่องป้องกัน เอาสติปัญญามาเป็นอาวุธ ตัดมันออกไปเสียอารมณ์นั้น อารมณ์นั้นก็ไม่ปรุง ไม่มีโอกาสที่จะปรุง จิตนั้นก็สบาย ก็ไม่มีความทุกข์ ใช้อตัมมยตาเป็นเหมือนกับมนต์คาถาอันศักดิ์สิทธิ์ ขบไล่ผีคือกิเลสนั้นออกไป สิ่งที่เป็นเสนห์ ที่จะเข้ามาครอบงำจิตใจให้หลงไปนั้น มันก็เป็นผีชนิดหนึ่งเหมือนกัน

อตัมมยตาสามารถขบไล่ผีได้ทุกชนิดเราต้องสนใจมันไว้บ้าง เกิดมานานแล้ว หลายปีแล้ว ก็ควรเห็นอะไรเป็นอะไร มันหลอกอย่างไร มันหลงได้โดยวิธีใด ก็รู้เท่ารู้ทันมันไว้ ศึกษาเรื่อง อนิจจัง ทุก

ซึ่ง อนัตตา อยู่เสมอ มันก็หลงไม่ได้ เห็นว่า โอ้ธรรมดาเนี่ย ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ แล้วมันก็เป็นอย่างนั้นเอง เห็นสัญญาตา วางจากตัวตน เป็น ตถาตา เป็นเช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง สนใจศึกษาไว้เกิด เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้นจะช่วยให้เกิดอตัมมยตาได้โดยง่ายอยู่ในโลก แต่เหนือโลกไม่มีอะไรมาปรุงแต่งได้นั้นแหละโลกุตตระ เหนือโลกเป็นโลกุตตระ ถ้ายังปรุงแต่งได้ก็อยู่ในโลก หรือเป็นโลกียะ คืออยู่ใต้วงศ์ของโลก อยู่กับโลกก็อย่าอยู่ใต้อะไร อยู่เหนือโลกดีกว่า ไหนๆ ก็ต้องอยู่ในโลกแล้ว มีอตัมมยตาสำหรับจะไม่ให้จมไปในโลก แต่จะอยู่เหนือโลกกันเถิด

อตัมมยตา คือ ภาวะของจิต ที่ไม่มีอะไรมาทำให้เป็นบวกหรือเป็นลบ คงอยู่ในความถูกต้องตามปกติ. ไม่บวกไม่ลบ คือไม่พ่ายแพ้แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถ้าบวกไปหลงรัก ก็แพ้ด้วยความรัก, ถ้าลบไปโกรธไปเกลียดด้วยความโกรธ ก็แพ้ด้วยความโกรธและความเกลียด ทั้งบวกทั้งลบมันเป็นความพ่ายแพ้ในทางจิตใจ; ถ้ามันเป็นอิสระไม่พ่ายแพ้ มันคงที่ เป็นอตัมมยตา คงที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งที่เข้ามาช่วย หรือปรุงแต่ง

ถ้ามนุษย์ในโลกรู้จักทำจิตใจอย่างนี้ จะไม่เห็นแก่ตัวจะไม่เกิดวิฤตการณ์ อันเกิดมาจากความเห็นแก่ตัว ดังนั้น จึงถือว่า เป็นถ้อยคำที่ควรมีอยู่ในปทานุกรมธรรมดา แม่ของเด็ก ๆ ให้เด็ก ๆ เริ่มรู้จัก เริ่มสนใจ เริ่มเห็นประโยชน์ของความมีจิตใจคงที่ ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งที่เข้ามาช่วยให้รักให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้ตื่นเต้น ให้วิตกกังวล ให้อาลัยอาวรณ์ ให้อัจฉริยยา ให้หวัง ให้หึง

นี่อตัมมยตา ภาวะของจิตที่ไม่มีอะไรมาปรุงแต่ง ให้เปลี่ยนแปลงเป็นบวก หรือเป็นลบ หมายความว่า ไม่ยินดียินร้าย, ไม่ดีใจไม่เสียใจ ก็ไม่เกิดความเห็นแก่ตัว ไม่เกิดตัวกูบวก แล้วเห็นแก่ได้, ไม่เกิดตัวกูลบ แล้วเห็นแก่ทำลาย จึงเป็นทางแห่งสันติสุข

อตัมมยตา แก้ปัญหา ได้ทุกเรื่อง
ไม่ขุ่นเคือง ช้องชัด หัดทำไว้
เป็นสภาพ สภาวะ ที่อะไรๆ
ไม่สามารถ ปรุงแต่งจิต ใจได้เลย

ไม่เป็นบวก ไม่เป็นลบ ภาวะจบสิ้น
ไม่มีหยิน ไม่มีหยาง อยู่ว่างเฉย
ไม่มีดี ไม่มีชั่ว เหลืออยู่เลย
จิตเปิดเผย ไม่มีคู่ อยู่เดียวดาย

เป็นสภาพ สภาวะ ละของคู่
มีแต่รู้ เห็นรู้ ดูใส
ไม่มีใช่ หรือไม่ใช่ ให้รำไร
เพราะว่าใจ เห็นอตัมมยตา

เป็นชีวิต ที่ไม่คิด กัดเจ้าของ
ไม่สนอง ตอบรับ กลับไปมา

สงบเย็น ไม่เด่นแรง ไม่เด่นกา
ไม่หลงบ้า ไม่หลงดี ไม่มีตน

ไม่มีตัวให้เห็น ก็จะไม่ เห็นแก่ตัว
ไม่เมามัว ไม่หลงไหล ไม่สับสน
ไม่มีโลก ไม่มีสัตว์ ไม่มีคน
มีแต่ธรรม เอ้อลั่น ฟนพรมโพรย

๓.๑.๘.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่องอตัมมยตา

การเรียนรู้เรื่องอตัมมยตา ทำให้เข้าใจสภาวะของระดับจิตสูงสุด กล่าวคือ เป็นระดับที่ไม่ยึดถือหรือยึดติดต่อสิ่งทั้งปวง เป็นสภาพจิตที่อะไรๆปรุแงให้ไปเป็นทุกข์ไม่ได้อีกต่อไป เป็นจิตแห่งพระอรหันต์ นั่นเอง ซึ่งคำนี้ท่านพุทธทาสภิกขุ แปลเสียอย่างถึงใจว่า “กูไม่เอา กับ มึงแล้วโว้ย” หมายความว่า เราไม่ทุกข์กับมันอีกแล้วจิตสามารถหลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

๓.๑.๘.๒ ตถตา

ท่านพุทธทาสภิกขุถือว่าธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ “สพเพ ธมมา นาล อภินเวสาย สรรพสิ่งไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” เพราะ สอดคล้องกับไตรลักษณ์ สำนักสวนโมกขพลาราม ความเป็นเช่นนั้นเอง ความที่สิ่งทั้งหลายเป็นเหตุปัจจัยแห่งกันและกัน เมื่อมีเหตุปัจจัยมันก็เกิดขึ้น ดำรงอยู่และเป็นไปตามกฎธรรมดา เมื่อหมดเหตุปัจจัยมันก็ดับ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการดลบันดาลของใคร ดังพุทธวจนะว่า “ไม่ว่าตถาคตทั้งหลาย (พระพุทธเจ้าทั้งหลาย) จะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม กฎธรรมชาติ กฎธรรมดานั้นก็ยังมีอยู่”

“สพเพ ธมมา นาล อภินเวสาย” นี้แล้วก็ยืนยันว่าได้ยินได้ฟังทั้งหมด ถ้าได้ปฏิบัติในขั้นนี้ก็เป็นอันว่าได้ปฏิบัติทั้งหมด ถ้าได้ผลมาจากขั้นนี้ก็คือ ได้ผลทั้งหมด เพราะนั้น เราไม่ต้องกลัวว่ามันจะมากมายเกินไปจนเราเข้าใจไม่ได้ เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านเปรียบเทียบว่า สิ่งที่ตรัสรู้นั้นเท่ากับ ไบไม้ทั้งป่าทั้งดง แต่สิ่งที่นำมาสอนให้พวกเขาปฏิบัติมันก็มีมือเดียว ก็หมายถึงหลักที่ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด โดยความเป็นตัวตน หรือของตนนั่นเอง^{๓๕}

ตถตา ความเป็นเช่นนั้นเอง เมื่อผู้สื่อข่าวถามว่า ท่านคิดอย่างไรกับการที่พลตรีจำลอง ศรีเมือง, ออกมาขับไล่ท่าน ท่านนายกเหลี่ยม เอียนายกแห่งประเทศไทย กล่าวสั้นๆ ว่า ตถตา มันเป็นเช่นนั้นเอง ทำเอาผู้สื่อข่าวงงไม่รู้ว่าเป็นเช่นไร^{๓๖}

ตถตา เป็นการอธิบายความที่สิ่งทั้งหลายเป็นเหตุปัจจัยแห่งกันและกัน เมื่อมีเหตุปัจจัยมันก็เกิดขึ้นดำรงอยู่และเป็นไปตามกฎธรรมดา เมื่อหมดเหตุปัจจัยมันก็ดับ การที่มันจะเกิด จะคงอยู่หรือจะดับไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การดลบันดาลของใคร ไม่ขึ้นอยู่กับ การขอร้องอ้อนวอน หรือความต้องการของ

^{๓๕} พุทธทาสภิกขุ, **แก่นพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๗๓.

^{๓๖} พุทธทาสภิกขุ, **อิตถีปัจจัยตา**, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๔.

ใคร เมื่อเหตุปัจจัยมันสุกงอมแล้ว ไม่อยากไปก็จำต้องไป เพราะทุกอย่างเป็นตถตา = มันเป็นเช่นนั้นเอง

จะยืนยันอย่างไรว่าไม่ไม่
ชอกุหลาบกำลังใจหลายหลากสี
กลางเสียงร้อง...สู๊ สู๊...อยู่มากมี
ตถตาซี้...มันเป็นเช่นนั้นเอง

๓.๑.๙.๑ ประโยชน์ของการเรียนรู้เรื่อง ตถตา

การเรียนรู้เรื่อง ตถตา ทำให้เข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นเช่นนั้นเอง ตถตา เป็นการอธิบายความที่สิ่งทั้งหลายเป็นเหตุปัจจัยแห่งกันและกัน เมื่อมีเหตุปัจจัยมันก็เกิดขึ้นดำรงอยู่ และเป็นไปตามกฎธรรมดา เมื่อหมดเหตุปัจจัยมันก็ดับ การที่มันจะเกิด จะคงอยู่หรือจะดับ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับใคร ตถตา คือ มันเป็น เช่นนั้นเอง

๔. กิจกรรมสำคัญของสำนักสวนโมกขพลาราม

เห็นได้จากงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ มากมาย ตั้ง โรงมหรสพทางวิญญาน เพื่อให้มนุษยศึกษาระยะ ตั้งสวนโมกข์นานาชาติขึ้น สำหรับชาวต่างชาติผู้สนใจปฏิบัติธรรม ตั้ง อารามธรรมมาตา เปิดโอกาสให้ สตรี ศึกษาและปฏิบัติธรรม ที่สำคัญท่านร่วมกับน้องตั้งคณะธรรมทานขึ้น เพื่อจัดพิมพ์หนังสือพระพุทธศาสนาเผยแผ่ สำนักสวนโมกขพลาราม

๕. ผลกระทบต่อสังคม

สำนักสวนโมกข์ระยะเวลา ๕๐ ปี ส่งผลกระทบ เรียกกันว่า การปฏิรูปใน หลายๆ ลักษณะด้วยกัน ลักษณะเด่นและสำคัญ ดังนี้ ๑. การวิจารณ์ความเชื่อและการปฏิบัติศาสนาในสังคมไทย ๒. การอธิบายธรรมบางเรื่องใหม่ ๓. การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน ๔. การเกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์และศาสนาอื่นๆ ๕. ทศนะการเมืองแบบ “ธรรมิกสังคมนิยม” สำนักสวนโมกขพลาราม

๓. อนาคตริก ธรรมปาละ

๑. ประวัติ ท่านอนาคตริก ธรรมปาละ

๑.๑ ชีวิตปฐมวัย

เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๗ ที่เมืองโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา เดิมมีชื่อว่า “ดอน เดวิด เววาวิตารเน (Don Devid Vewavitarne)

บิดา ชื่อ ดอน คาโรลิส เววาวิตารเน

มารดา ชื่อว่า มัลลิกา เววาวิตารเน (ธรรมคุณวิพัฒน)

ธรรมปาละหรือ ดอน เดวิด ผู้เกิดในครอบครัวเป็นนักธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ของชาวสิงหลในเมืองโคลัมโบ ด้วยอาชีพนี้ทำให้ฐานะทางสังคมของท่านเป็นฐานะชนชั้นกลางหรือมีฐานะดีในสังคมศรีลังกา ท่านถูกส่งไปเรียนในโรงเรียนของมิชชันนารีและท่านมีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับ

ประวัติศาสตร์ของประเทศ แต่ว่าพื้นฐานความรู้เรื่องประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาท่านก็มีความรู้อยู่พอสมควรเพราะท่านเกิดในตระกูลของชาวพุทธ โดยอาชีพของตระกูลบิดาเป็นกสิกรรมในเมืองมาตะระ ทางตอนใต้ของศรีลังกา ปู่ของท่านชื่อว่า ทินศิริ อิปุฮามี มีบุตร ๒ คน คนที่ ๑ ออกบวชเป็นพระภิกษุชื่อว่า หิตตะติเย อัทถัทสสี เป็นเจ้าอาวาสวัดหิตตะติเยมหาวิหาร ลูกคนที่ ๒ ชื่อว่า นายดอน คาโรลิส เวาวิตารเน บิดาของท่านดอน เดวิด เวาวิตารเน (ธรรมปาละ) ทำงานที่โคลัมโบ สมรสกับนางมัลลิกา ธรรมคุณวิวัฒนะ แล้วตั้งรากฐานในกรุงโคลัมโบ ตระกูลนี้ได้ให้การอุปถัมภ์ในการศึกษาโดยการอุทิศที่ดิน ๑ แปลง สร้างมหาวิทยาลัยแห่งพระพุทธศาสนาชื่อว่า วิทยาลัยปริเวณะ ปัจจุบัน คือมหาวิทยาลัยโยทัย บิดากับมารดาของท่านอยากได้ลูกชาย แต่มีจุดหมายต่างกัน โดยบิดาอยากได้ลูกชายไว้สืบสกุล ส่วนมารดา อยากได้ลูกชายเพราะปรารถนาจะเห็นลูกชายเป็นพระภิกษุผู้ครองผ้าการสาวพัศตร์ ที่จะเป็นดวงประทีปแห่งธรรม ส่องสว่างให้แก่ประชาชาติชาวลังกา ทุกๆ เช้า นางจะเก็บดอกไม้มาบูชาพระรัตนตรัยแล้วเจริญพระพุทธมนต์ นางได้ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์อยู่เป็นประจำ ในขณะที่เดียวกันนางก็จะ อธิฐานขอให้มีบุตรชายที่เกิดมาเป็นผู้มีปัญญาแจ่มใส มีจิตใจใฝ่ในพระธรรมและเป็นผู้จะนำประชาชาติให้พ้นจากความมืดมนจากการปกครองอัน อยุติธรรมของคนต่างศาสนา ด้วยแรงอธิฐานของนางก็กลายเป็นจริง นางได้ให้กำเนิดบุตรชายในเวลาต่อมา กล่าวคือ กลางคึกของวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๔๐๗ นางมัลลิกา เวาวิตารเน ก็ให้กำเนิดบุตรชายที่แข็งแรงและมีใบหน้าผ่องใส ให้ชื่อว่า ดอน เดวิด เวาวิตารเน

พระพุทธศาสนาในสังคมศรีลังกาในยุคนั้นมีสภาพที่เสื่อมถอยไปมาก แม้สภาพทางสังคมยุคก็เสื่อมถอยที่สุดๆ สาเหตุที่ทำให้เสื่อมในยุคนั้นก็มีอยู่หลายเหตุการณ์ด้วยกัน อย่างเช่นภัยต่างชาติบ้าง ภัยศาสนาบ้าง ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ต่างชาติได้รุกรานเข้าสู่ประเทศในยุคนั้นไม่ว่าเป็นโปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษ ที่รุกรานในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงถูกเบียดเบียน ชาวพุทธถูกกดขี่ข่มเหง อีกทั้งถูกเรียกเก็บภาษีแพงๆ ชาวพุทธที่รับราชการจะมีชื่อแบบต่างชาติ เช่น เดวิด เป็นต้น

ดอน เดวิด เกิดมาในตระกูลที่นับถือพระพุทธศาสนา พ่อแม่ของท่านจึงอบรมสั่งสอนให้อยู่ในศีลในธรรม มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาปฏิบัติตนต่อพระรัตนตรัยด้วยความเคารพ เด็กชายเดวิดจึงเติบโตมาท่ามกลางฝ่ายธรรมะ ในขณะที่สังคมรอบข้างไม่เว้นแม้แต่ครูอาจารย์ที่โรงเรียนก็มักพูดดูหมิ่นพระพุทธศาสนา บุคคลเหล่านั้นพยายามพูดโน้มน้าวให้เขาหันมานับถือศาสนาคริสต์ บางครั้งอาจารย์ที่โรงเรียนของเดวิด ถึงกับกล่าวว่า “ที่ฉันมาที่ประเทศนี้ ไม่ใช่เพื่อสอนภาษาอังกฤษให้เธอ แต่มาเพื่อเปลี่ยนศาสนาของเธอ” แต่เด็กชายเดวิดก็ยังมั่นคงในพระพุทธศาสนาเช่นเดิม เพราะการอบรมเลี้ยงดูอย่างดีในพระพุทธศาสนานั้นเอง บางครั้งเพราะความมั่นคงในพระพุทธศาสนานี้เอง เขาถึงกับต้องถูกลงโทษจากอาจารย์ที่โรงเรียน เพียงเพราะลาหยุดไปเพื่อประกอบพิธีกุศลในวันวิสาขบูชา

๑.๒ ออกบรรพชา

ท่านธรรมปาละ ได้ตั้งใจไว้ตั้งแต่ต้นว่า หากท่านจะตายขอตายในเพศบรรพชิต ดังนั้น ท่านจึงได้รับการบรรพชา (บวชเป็นสามเณร) ที่ วัดมุลคันธกุฎิวินัย ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในบริเวณห่างจากสารนาถ ซึ่งเป็นสถานที่แสดงปฐมเทศนาของพระพุทธองค์ ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ โดย มีพระโพธิ์รุทุมุเลเรวตะเถระ จากศรีลังกาเป็นอุปัชฌาย์

ถึงบัดนี้ สุขภาพของท่านธรรมปาละก็เริ่มเจ็บหนักขึ้น เพราะการตรากตรำทำงานหนักมากเกินไป แต่ท่านก็ได้ปรารถนาที่จะได้บวชเป็นพระภิกษุให้ได้ ณ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๔ ที่วัดมูลคันธกุฎีวิหารก็ได้ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ และมีการผูกพัทธสีมาเป็นวัดโดยสมบูรณ์ โดยคณะสงฆ์ศรีลังกา สิ้นเงินการสร้างวัดตลอดจนเงินค่าจ้าง ช่างชาวญี่ปุ่น คือ โกเซทซุ โนสุ มาเขียนภาพฝาผนังพุทธประวัติ รวมทั้งหมด ๑๓๐,๐๐๐ รูปี

วันเปิดมูลคันธกุฎีวิหาร มีชาวพุทธและข้าราชการรัฐบาลอินเดียหลายท่าน และชาวพุทธจากต่างประเทศมากมาย ได้มาร่วมงานกว่าพันคน รัฐบาลอินเดียได้มอบพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ให้กับผู้แทนสมาคม ได้มีการนำพระธาตุขึ้นสู่หลังช้าง แห่รอบพระวิหารสามรอบ แล้วจึงนำขึ้นประดิษฐานยังยอดพระเจดีย์ในพระวิหาร ท่านธรรมปาละได้กล่าวปราศรัยในงานเปิดวันนั้น ความตอนสุดท้ายที่น่าประทับใจว่า "...หลังจากที่พระพุทธศาสนาได้ถูกเนรเทศออกไปเป็นเวลานานถึง ๘๐๐ ปี ชาวพุทธทั้งหลายก็ได้กลับคืนมายังพุทธสถานอันเป็นที่รักของตอนนี้ก็ ... เป็นความปรารถนาของสมาคมมหาโพธิ์ ที่จะมอบพระธรรมคำสอนอันเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาของพระพุทธองค์ ให้แก่ประชาชนชาวอินเดียทั้งหมด ไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ และลัทธินิกาย...ข้าพเจ้ามั่นใจว่าท่านทั้งหลายจะพร้อมใจกันเผยแผ่อารยธรรม (ธรรมอันประเสริฐ) ของพระตถาคตเจ้า ไปให้ตลอดทั่วทั้งอินเดีย..."

๒. การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

ดอน เดวิด เหวะวิตารเน ต้องหันเหชีวิตจากเดิมไปสู่ความเป็นผู้มีบทบาทอย่างสูง ในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดีย โดยเริ่มต้นจากความมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นต้นทุนบวกกับการมีโอกาสได้เข้าร่วมฟังการโต้วาทีธรรมที่เมืองปานะดุราเป็นการโต้วาทีเกี่ยวกับหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา และศาสนาคริสต์ ซึ่งมีพระมิเคตต์วัตเต คุณานันทะ นักบวชในพระพุทธศาสนา ได้รับคำท้าทายจากนักบวชที่เรียกกันว่า ศิษยาภิบาล ของศาสนาคริสต์ ให้มาโต้วาทีธรรมกัน ซึ่งฝ่ายคริสต์เห็นท่านคุณานันทะเป็นศัตรูตัวฉกาจ เพราะเวลาที่นักสอนศาสนาไปตำว่าร้ายพระพุทธศาสนาที่ไหน พระคุณานันทะ ก็มักจะไปโต้วาที แก้อ้อกล่าวหาในทีนั้นด้วยเหตุนี้ท่านคุณานันทะนี่จึงเป็นวีรบุรุษในดวงใจของเด็กชายเดวิด (ท่านธรรมปาละ) มาโดยตลอดและเมื่อการโต้วาทีธรรมครั้งสุดท้าย ที่เมืองปานะดุรา ระหว่างท่านคุณานันทะและศิษยาภิบาลเดวิด เดอ สิลวา ปรากฏว่า ฝ่ายพระพุทธศาสนา คือท่านคุณานันทะได้รับชัยชนะ ฝ่ายศาสนาคริสต์ก็เริ่มเข็ดขยาดถึงขนาดไม่กล้าต่อขานว่าร้ายพระพุทธศาสนาในที่สาธารณะอีกเลยยิ่งทำให้เด็กชายเดวิดศรัทธามากขึ้น ผลการโต้วาทีเกี่ยวกับหลักธรรมครั้งสุดท้ายนี้ ได้มีผู้แปลการโต้วาทีเป็นภาษาต่างประเทศ ก็ปรากฏมีชาวต่างประเทศสองท่าน เกิดได้อ่านและมีความศรัทธาในความมีเหตุผลของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงได้เดินทางมายังศรีลังกา สองท่านนี้คือ พันเอก เฮนรี สติล โอลคอตต์ และ มาตาม เอช.พี. บลาวัตสกี ทั้งสองท่านได้มาปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ที่เมืองกอลล์ ทางภาคใต้ของศรีลังกา และเด็กชายเดวิด ได้มีโอกาสทำความรู้จักกับทั้งสองท่านนี้ด้วย ต่อมาทั้งสองท่าน ได้ตั้งสมาคม ที่ดำเนินงานด้านศาสนสัมพันธ์ (โดยส่วนใหญ่ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องทางพระพุทธศาสนา) คือ สมาคมธีออสโซพี ตั้งสาขาขึ้นที่อัทยาไกล์ๆ กับเมืองมัทราสทางตอนใต้ของอินเดียทางด้านชายหนุ่ม เดวิดซึ่งตอนนี้หัวใจของเขาเต็มไปด้วยความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา *ก่อนหน้าที่เขาจะเดินทางมาที่พุทธคยานั้น เขาได้อ่านบทความของท่านเซอร์ เอ็ดวินด์ อาโนลด์ (Sir Edwin Arnold) ผู้เรียบเรียงหนังสือ*

พุทธประวัติภาษาอังกฤษ ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง และกล่าวกันว่า เป็นพุทธประวัติฉบับภาษาอังกฤษ ที่มี ความไพเราะ และน่าเลื่อมใสมาก คือ ประทีปแห่งทวีปเอเชีย (The Light of Asia) ซึ่งท่านเซอร์ ได้ เดินทางไปที่พุทธคยา ได้พบกับความน่าเศร้าสลดใจหลายประการ^{๓๗} ท่านได้เขียนบทความไว้ตอน หนึ่งว่า (แปลจากภาษาอังกฤษ)ในความเป็นจริง ไม่มีข้อกังขาสงสัยใดๆ ในความเป็นจริงของสถานที่ สี่เหลี่ยมสถาน ๔ ตำบลของชาวพุทธ คือ กบิลพัสดุ์ (ปัจจุบัน Bhula) ซึ่งเจ้าชายสิทธัตถะประสูติ, ป่าอิสิปตนะ ภายนอกเมืองพาราณสี ซึ่งพระพุทธองค์ได้แสดงธรรมเทศนา กุสินารา ที่พระองค์ได้ ปรีนิพพาน และสถานที่ตรัสรู้ซึ่งมี ต้นโพธิ์เป็นเครื่องหมาย ในวันเพ็ญเดือน ๖ เมื่อ ๒๘๓๘ ปี บรรดา สี่เหลี่ยมสถาน ๔ ตำบล ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยา คือสิ่งที่มีค่าและศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธทั่วทั้ง เอเชีย ปัจจุบันตกอยู่ในมือของนักบวชพราหมณ์ ผู้ไม่ได้ดูแลวัดเลย นอกจากว่าจะถือเอาเป็น กรรมสิทธิ์เท่านั้น และพวกเขาได้ตัดทวงเอาผลประโยชน์ เป็นอย่างมากความจริงในเรื่องนี้ ตั้งแต่พุทธ ศตวรรษที่ ๑๓ กล่าวคือ ๑๔๐๐ ปีมาแล้ว สถานที่แห่งนี้เป็นที่พิเศษสุดและชาวพุทธรักษาไว้ แต่ ได้ทรุดโทรมลงและถูกปล่อยปละละเลย เหมือนกับวัดพุทธศาสนาแห่งอื่น ๆ จากการอันตรายานสูญ หายของพุทธศาสนาจากอินเดีย ๓๐๐ ปีต่อมา นักบวชศาสนาพราหมณ์ที่ นับถือพระศิวะมาถึงที่นี่ และตั้งหลักปักฐาน ณ ที่ตรงนี้ ได้เริ่มครอบครองสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ซึ่งได้เห็นและก่อตั้งโรงเรียนสอน ศาสนาขึ้นมา พวกเขามีกำลังมากจึงเข้ายึดครองเป็นเจ้าของวัดพุทธคยา ซึ่งรัฐบาลเบงกอลได้เข้ามา บุรณะและพื้นที่รอบพุทธคยา ในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ (ค.ศ. ๑๘๘๐) และได้ขอส่วนหนึ่งของรั้วเสาดินสมัย พระเจ้าอโศก จากพวกมหันต์ ซึ่งพวกเขาได้นำไปสร้างบ้าน เพื่อนำกลับมาตั้งไว้ ณ ที่เดิม แต่พวก มหันต์ไม่ได้คืนมา และท่านเซอร์ อาชเลย์ เอเดน (Sir Ashley Eden) ก็ไม่สามารถผลักดันการ บุรณะให้แล้วเสร็จได้

ชาวพุทธทั่วโลกได้ลิ้มคินที่ดีและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นศูนย์กลางที่ยิ่งใหญ่ของศรัทธา ดังเช่น นครเมกกะ และเยรูซาเลม (Mecca and Jeruzaiem) เป็นศูนย์กลางศรัทธาของผู้ศรัทธา นับ ล้านคน เมื่อปีสองปีที่ผ่านมาข้าพเจ้าได้พักที่โรงแรมที่พุทธคยา ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าใจที่เห็นเครื่องบูชา สาร์ท (Shraddh) ของพวกฮินดูในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ และวัตถุโบราณที่มีค่าจำนวนมากหลายพัน ชิ้น ซึ่งจารึกด้วยภาษาสันสกฤตได้ถูกทิ้งจมอยู่ในดิน ข้าพเจ้าได้ถามนักบวชฮินดูว่า “ข้าพเจ้าจะขอใบ โปธิ์จากต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ได้หรือไม่” นักบวชฮินดูได้บอกกับข้าพเจ้าว่า “เจ้านาย จงหัก เอาเท่าที่คุณชอบ มันไม่มีค่าอะไรสำหรับเรา” นี่เป็นคำตอบจากพวกเขาไม่มีความละอายจากอาการที่ พวกเขาไม่สนใจใยดี ข้าพเจ้าเก็บใบโพธิ์ ๓-๔ ใบอย่างเงียบ ๆ ซึ่งพวกมหันต์ได้หักมาจากกิ่งบนหัวของ พวกเขา และข้าพเจ้าได้นำใบโพธิ์ไปยังศรีลังกา เมื่อได้คัดลอกจารึกที่เป็นภาษาสันสกฤต ที่นั่น (ศรี ลังกา) ข้าพเจ้าได้พบว่า ใบโพธิ์เป็นสิ่งมีค่าสำหรับชาวพุทธที่ศรีลังกา ซึ่งต้อนรับด้วยความ กระตือรือร้นและศรัทธา ใบโพธิ์ที่ข้าพเจ้าถวาย ได้ถูกนำไปที่เมืองแคนดี้ และได้ใส่ไว้ในผอบที่มีค่า และได้รับการบูชาทุก ๆ วัน”^{๓๘} และอีกตอนหนึ่งที่ท่านเซอร์อาร์โนลด์เขียนถึงพวกมหันต์ที่พุทธคยา มี ดังต่อไปนี้ “แต่ ๒-๓ ปีผ่านไป ในขณะที่ความคิดไปแผ่ขยายไปทั่วเอเชีย และสมาคมอย่างมากมาได้

^{๓๗} พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา,ดร. เยือนอินเดีย ตามรอยอารยธรรมพุทธ, (มปป: บริษัท เดลิตไทย จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

^{๓๘} พระราชาธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตติ), จดหมายเล่าเรื่องอนาคาริกธรรมปาละ, (กรุงเทพมหานคร: มปป, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

ก่อตั้งขึ้น ด้วยจุดประสงค์พิเศษ เพื่อเรียกร้องดินแดนศักดิ์สิทธิ์คืนมา พวกมหันต์ได้เรียกร้องเอาทรัพย์สินมากเกินไป และเข้ายึดครองวัดมากขึ้นทุกที จดหมายที่ข้าพเจ้าได้รับจากทางตะวันออก แสดงว่า พวกรัฐบาลได้นึกถึงคำขู่ของพวกพราหมณ์และผู้บริหารท้องถิ่น ได้มีท่าทีเปลี่ยนไปในการเจรจา

ข้าพเจ้าคิดว่า พวกมหันต์เป็นคนดี ข้าพเจ้าไม่ได้ปรารถนาอย่างนี้มาก่อนเลย แต่มีมิตรภาพและความพอใจที่พวกเขามีให้ ถ้าคุณเดินเข้าไปในสถานที่ซึ่งผู้คนที่ศรัทธาขับไล่คนเลื่อมใสศรัทธาอยู่ คุณอาจสังเกตเห็นสิ่งที่น่าอึดอัดและระทมใจในสวนมะม่วง ด้านตะวันออกของแม่น้ำ ลิลาจัน (Lilajan) พระพุทธรูปสมัยโบราณได้ถูกนำมาติดไว้ที่คลองชลประทานใกล้กับหมู่บ้านมุจลินท์ คือ สระมุจลินท์ และได้เห็น พระพุทธรูปใช้เป็นฐานรองรับบันไดที่ทำตักน้ำ

ข้าพเจ้าได้พบขานาในหมู่บ้านรอบๆ วิหารพุทธคยา พวกเขาใช้แผ่นสลักที่มีความงดงามจากวิหาร มาทำเป็นชั้นบันไดของพวกเขา ข้าพเจ้าได้พบภาพสลักสูง ๓ฟุต ซึ่งมีสภาพดีเยี่ยม จมอยู่ใต้กองขยะด้านตะวันออกของวังมหันต์ อีกส่วนหนึ่ง ติดอยู่กับผนังด้านตะวันออกของสวนมะม่วงริมแม่น้ำ และรั้วเสาหินพระเจ้าอโศกซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดของอินเดีย ซึ่งล้อมวิหาร แต่ปัจจุบันกลายเป็นส่วนหนึ่งของห้องครัวพวกมหันต์”นี่เป็นส่วนหนึ่งของบทความที่ท่านเซอร์ เอ็ดวิน อาร์โนลด์ได้ตีพิมพ์ออกไปสู่สาธารณะจนเป็นเหตุให้ชาวพุทธต้องทางเดินทางมาเพื่อพิสูจน์ความจริง หนึ่งในนั้นก็คือชายหนุ่ม ดอน เดวิด ผู้ที่เป็นชาวพุทธผู้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาต้องการพิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตัวเองแต่ในขณะนั้นดูเหมือนโอกาสยังไม่อำนวยเท่าที่ควร

ราว พ.ศ. ๒๔๒๗ ขณะนั้นชายหนุ่ม ดอน เดวิด ได้มีอายุครบ ๒๐ ปีพอดี เขาได้ขอร้องบิดามารดาเพื่อที่จะเดินทางไปร่วมงานของ สมาคมธีออสโซฟี่ อัทยา ซึ่งเขาก็ได้ไปตามความปรารถนา ที่นั่นชายหนุ่ม ดอน เดวิด ก็ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา และภาษาบาลีเพิ่มมากขึ้น ตามคำแนะนำช่วยเหลือของนางบลาวด์สกีต่อมานางบลาวด์สกี ถูกพวกคณะเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในอินเดียใส่ร้ายป้ายสีต่างๆ นานา เพราะการที่มีสมาคมธีออสโซฟี่ ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา และมีพันธกิจโอบอ้อมค้อม และนางบลาวด์สกีอยู่ ทำให้การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทำให้นางบลาวด์สกีต้องเดินทางกลับยุโรป

ถึงขณะนั้น ดอน เดวิด เวลาวีตารเน ก็จำเป็นต้องอยู่ที่สมาคมธีออสโซฟี่ต่อไป ได้เขียนจดหมาย ถึงพ่อแม่และญาติ ๆ ที่ศรีลังกาว่าขอประกาศสละงานบ้านเรือนเพื่อถือเพศเป็นอนาคาริกเป็นผู้ถือพรหมจรรย์ (ถึงตอนนี้ แสดงว่า ชายหนุ่มดอน เดวิด ได้ชื่อว่า เป็น อนาคาริก ธรรมปาละอย่างสมบูรณ์แล้ว) และขอทำงานที่สมาคมธีออสโซฟี่ต่อไปอีกสักพัก ทางฝ่ายบิดา ก็ทัดทานอยู่บ้างกล่าวว่า หากลูกชายคนโตทิ้งบ้านเรือนไปแล้วใครจะดูแลน้องๆ ดอน เดวิด ได้ตอบบิดาด้วยหัวใจที่เด็ดเดี่ยวอันเป็นปกตินิสัยของเขาว่า "ทุกคนมีกรรมเป็นของตน และกรรมนั้นแหละ จะดูแลรักษาพวกเขาเอง" ทางฝ่ายมารดาเองก็มีศรัทธาและปรารถนาที่จะเห็นบุตรของตนเป็นเช่นนี้อยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ได้ให้ศีลให้พรและบอกว่า ไม่ต้องเป็นห่วงทางบ้าน หากตัวของมารดาเองไม่มีภาระที่ต้องดูแลลูกๆ ของท่านอีกสองคน เธอเองก็คงจะได้อยู่ร่วมด้วยในชีวิตใหม่ของท่านธรรมปาละเป็นแน่

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๒๙ ขณะนั้นท่านธรรมปาละกำลังทำงานรับราชการเป็นเสมียน ชั้นผู้น้อยในกรมศึกษาธิการในกรุงโคลัมโบอยู่และได้สอบเลื่อนชั้นในตำแหน่งที่สูงกว่า ในช่วงนั้นพันธกิจโอบอ้อมค้อมและเพื่อนต้องการที่จะเดินทางจาริกทั่วศรีลังกา เพื่อพบปะพี่น้องชาวพุทธและท่านต้องการ

ล่าม ท่านธรรมปาละอาสาจะเป็นล่าม เพราะในตอนนั้นก็จืดจางของท่านธรรมปาละที่จะทำนอกจาก พระพุทธศาสนาไม่มีอีกแล้ว ท่านได้ขอยื่นใบลาออกจากราชการ โดยให้เหตุผลว่า "เพื่อทำงานเพื่อ พระพุทธศาสนา" และท่านได้พบปะชาวพุทธมากมาย ทำให้ทราบปัญหาความเดือดร้อนที่ถูกกดขี่ ทั้ง ด้านการศาสนา และการทำงาน หรืออื่นๆ ซึ่งเรื่องช่วยเหลือและหาโอกาสหรือหาแนวทางในการสร้าง ความเสมอภาคให้กับคนที่ถูกกดขี่ข่มเหงในทางสังคมนั้นในประเทศศรีลังกามีมากมาย เช่น การทำให้ มีการตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งต่อมากลายเป็นวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง คือ อานันทะคอลเลจ

ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ พันเอก เฮนรี สตีล โอลคอตต์ ได้เดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่น เพื่อพบปะกับ ชาวพุทธที่นั่น และท่านได้พาพระภิกษุจากประเทศญี่ปุ่น ที่ปรารถนาจะมาศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ศรีลังกามาด้วย ซึ่งได้รับการต้อนรับจากชาวศรีลังกาอย่างเอิกเกริก

ปี พ.ศ. ๒๔๓๔ พันเอกโอลคอตต์เดินทางมายังประเทศพม่า เพื่อพบปะชาวพุทธที่พม่า และหารือเกี่ยวกับงานฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ในขณะที่ท่านธรรมปาละ ได้เดินทางไปยังอินเดียเพื่อ นมัสการพุทธสถาน และสังเวชนียสถานทีอินเดีย โดยเดินทางมากับ พระภิกษุชาวญี่ปุ่น คือพระโกเซน คุณรัตน์ะ โดยเดินทางมายังอัทยา จากอัทยาไปบอมเบย์ จากบอมเบย์ไปที่สารนาถ ซึ่งเป็นสถานที่ แสดงปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้า สมัยพุทธกาล เรียกว่า ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และจากสารนาถ เดินทางไปยังพุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ของพระองค์ ท่านธรรมปาละได้บันทึกเหตุการณ์ตอนนี้ไว้เอง ว่าวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๔๓๔ เมื่อครั้งเดินทางมาพุทธคยา “หลังจากขับรถออกมาจากคยา ๖ ไมล์ (ประมาณ ๑๐ กม.) พวกเราได้มาถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ภายในระยะทาง ๑ ไมล์ ท่านสามารถเห็นซาก ปริกหักพังและภาพสลักที่เสียหายเป็นจำนวนมาก ที่ประตู ทางเข้าวัดของพวกมหันต์ ตรงหน้ามุขทั้งสองด้าน มีพระพุทธรูปปางสมาธิและปฐมเทศนาติดอยู่ จะแกะออกได้อย่างไร พระวิหารที่ศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนบัลลังก์ งดงามมาก ซึ่งแผ่ไปในใจของพุทธศาสนิกชนสามารถทำให้หยุด นิ่งได้ ช่างอัศจรรย์จริงๆ ทันใดนั่นเอง ข้าพเจ้าได้มานมัสการพระพุทธรูป ช่างน่าปลื้มอะไรเช่นนี้ เมื่อ ข้าพเจ้าจดหน้าผาก ณ แทนวีระชอาสน์ แรงกระตุ้นอย่างฉับพลันก็เกิดขึ้นในใจ แรงกระตุ้นดังกล่าวนี้ กระตุ้นให้ข้าพเจ้าหยุดอยู่ที่นี้ และ ดูแลรักษาพุทธสถานอันศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นสถานที่ตั้งแห่งต้นพระศรี มหาโพธิ์ ซึ่งเจ้าชายศากยะสิงหะ (พระสิทธัตถะ) ได้ประทับตรัสรู้และเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์อย่างไม่มีที่แห่งใดในโลกมาเทียบเท่านี้ (As soon as I touched with my forehead the Vajrasana a sudden impulse came to my mind to stop here and take care of this sacred spot, so sacred that nothing in the world is equal to this place where Prince Sakya Sinha attained enlightenment under the Bodhi Tree) เมื่อมีแรงบันดาลใจ ข้าพเจ้าถามท่านโกเซน คุณรัตน์ะ ว่า ท่านจะร่วมมือกับข้าพเจ้าหรือไม่และท่านได้ตอบตกลงอย่างเต็มใจและมากไปกว่านั้น ท่านเองก็มีความคิด เช่นเดียวกัน เราทั้งสองสัญญากันอย่างลูกผู้ชายว่า พวกเราจะพักอยู่ที่นี้ จนกระทั่งมีพระสงฆ์บางรูปมาดูแล สถานที่แห่งนี้”

ท่านธรรมปาละและพระโกเซน ได้พักอยู่ที่พุทธคยาชั่วคราว ที่ศาลาพักของพม่า ซึ่งคณะทูต ของพระเจ้ามินดงมิน ได้สร้าง ไว้เป็นที่พัก เรียกเสียง่าย ๆ ว่า วัดพม่า จากนั้นท่านธรรมปาละก็เริ่ม งานของท่าน โดยการเขียนจดหมายบอกเล่าสภาพของพุทธคยา ส่งไปยังบุคคลแทบทุกวงการของพม่า ลังกา อินเดีย และเรียกร้อง ชักชวนให้ร่วมมือกัน เพื่องานฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และพุทธสถานการ

พื้นฟูพระพุทธศาสนาจึงเริ่มขึ้นขณะที่ท่านได้ทุ่มเทชีวิตที่เหลืออยู่ทั้งหมดให้กับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่พุทธคยานี้เอง

๓. การก่อตั้งสมาคมมหาโพธิ์

ท่านได้ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของจังหวัดคยาเพื่อจุดประสงค์ที่จะฟื้นฟูพุทธคยา ได้รับการชี้แจงว่าพระวิหารมหาโพธิ์พร้อมกับ รายได้ที่เกิดขึ้นนั้น ตอนนี้อยู่ในของพวกมหันต์ แต่ว่าด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาลก็อาจมีทางเป็นไปได้ที่จะขอซื้อพระวิหารและบริเวณดังกล่าวจากพวกมหันต์ (นำแปลกอยู่เหมือนกัน ที่ว่าเราต้องขอซื้อ ขอมีกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ที่ควรจะเป็นของเราชาวพุทธเอง)

ท่านธรรมปาละได้เดินทางกลับมายังโคลัมโบ เพื่อที่จะไปจัดตั้งพุทธสมาคมขึ้นมาให้เป็นองค์กรในการดำเนินการในการเรียกร้องพุทธคยาให้กลับคืนมาเป็นของชาวพุทธอย่างจริงจัง พอวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ ก็ได้ก่อตั้งพุทธสมาคมในชื่อว่า “พุทธคยามหาโพธิ์ไฮเอต์” ก็ได้รับการตั้งขึ้น ณ กรุงโคลัมโบ ประเทศลังกา มีท่านประธานนายก เอช. สุมังคลมหาเถระ เป็นนายกสมาคม พันเอกโกลคอตต์เป็นผู้อำนวยการ ท่านธัมมปาละเป็นเลขาธิการ นอกจากนี้ก็มีผู้แทนจากประเทศและกลุ่มชาวพุทธต่างๆ เข้าร่วม ในการก่อตั้งด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีผู้แทนจากประเทศไทยของเราเข้าร่วมด้วย คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า จันทระหัตถ์จุฑาทร (His Royal Highness Prince Chandradat Chudhadharn) ชื่อของสมาคมนี้ ต่อมาได้ตัดคำว่า พุทธคยาออก คงไว้แต่ มหาโพธิ์ไฮเอต์ ดังปรากฏในปัจจุบัน

จุดประสงค์ของสมาคมมหาโพธิ์ ที่ได้จัดตั้งขึ้นในคราวนั้น คือ

๑. เพื่อสร้างวัดพระพุทธศาสนาและก่อตั้งพุทธวิทยาลัย กับส่งคณะพระภิกษุซึ่งเป็นผู้แทนของประเทศพระพุทธศาสนา คือ จีน ญี่ปุ่น ไทย เขมร พม่า ลังกา จิตตะกอง เนปาล ธิเบต และอารกัน ไปประจำอยู่ ณ พุทธคยา

๒. เพื่อจัดพิมพ์วรรณคดีพระพุทธศาสนาขึ้นในภาษาอังกฤษ และภาษาท้องถิ่นของอินเดีย

หลังจากนั้น ในวันอาสาฬหบูชาปีนั้น ท่านอนาคาริกธรรมปาละได้กลับไปยังพุทธคยา พร้อมกับพระภิกษุชาวลังกาอีก ๔ รูป ที่พร้อมจะมาร่วมด้วยกับท่าน การขอมติในการสร้างที่พักในเขตพุทธคยาในครั้งนี้ท่านได้ขอติดต่อกับพวกมหันต์อย่างยากลำบาก ขณะนั้นเป็นยุคของเหมนารยันคีมหันต์ได้มีมติให้ท่านเช่าที่แปลงเล็กๆ ส่วนหนึ่งในพุทธคยาเพื่อทำเป็นที่พัก ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ ท่านธัมมปาละได้จัดให้มีการประชุมชาวพุทธระหว่างชาติขึ้นที่พุทธคยา โดยมีผู้แทนชาวพุทธจากลังกา จีน ญี่ปุ่น และจิตตะกอง เข้าร่วมประชุม ซึ่งได้มีการประชุมกันในวันที่ ๓๑ ของเดือนตุลาคม ผู้แทนจากญี่ปุ่นกล่าวว่า ชาวพุทธญี่ปุ่นยินดีที่จะสละทรัพย์ เพื่อขอซื้อพุทธคยาคืนจากพวกมหันต์ คำกล่าวนี้เป็นที่อนุโมทนาในที่ประชุมอย่างมาก ท่านธัมมปาละได้ให้มีการประดับ ธงชาติญี่ปุ่นไว้ข้างๆ ธงพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นเกียรติแก่ชาวพุทธญี่ปุ่น แต่กลับไม่เป็นผลดี อย่างที่คิด เมื่อข้าหลวง เบงกอล เดินทางมาถัดจากวันที่มีการประชุม เพื่อจะมาเยี่ยมชมพุทธคยา แต่เมื่อเห็นธงชาติญี่ปุ่น ก็เกิดระแวงขึ้นมาทันที เพราะขณะนั้นอังกฤษที่ปกครองอินเดีย ยังวิตกกับท่าทีทางการเมืองของญี่ปุ่นอยู่ ทำให้ข้าหลวงเบงกอล เดินทางกลับทันที และปฏิเสธที่จะพบกับผู้แทนชาวพุทธอย่างไม่มีข้อแม้ และยังบอกผ่านเจ้าหน้าที่ ไปยังท่านธัมมปาละอีกว่า พุทธคยาเป็นของพวกมหันต์ รัฐบาลจึง

ไม่ประสงค์จะไปยุ่งเกี่ยวใดๆ กับเรื่องนี้ ในการนั้นชาวพุทธ ได้เรียกร้องพุทธคยาให้กลับมาเป็นสมบัติของชาวพุทธเหมือนเดิมดูเหมือนกลับมือนต่อไปมากขึ้นกว่าเดิมด้วยซ้ำ

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ สมาคมมหาโพธิ ก็ได้ย้ายจากโคลัมโบมาอยู่ที่กัลกัตตา ที่อินเดีย และได้ออกวารสารสมาคมมหาโพธิ (Mahabodhi Review) ซึ่งยังคงอยู่จนปัจจุบันนี้ ถึง ๑๑๑ ปี แล้ว และเป็นวารสารที่โด่งดังในทั้งตะวันออก และตะวันตก ในช่วงแรกๆ ว่ากันว่าท่านธรรมปาละ และทีมงานต้องอดมืออดตีนเพื่อนำเงินไปซื้อแสตมป์มาส่งหนังสือกันทีเดียว

๔. พระมหาเจดีย์พุทธคยากับพราหมณ์มหันต์

มหาเจดีย์พุทธคยา อันเป็นอนุสรณ์สถานระลึกถึงการตรัสรู้ของพระพุทธองค์นั้น มีการสร้างพระมหาเจดีย์มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชและสร้างเติมต่อมา โดยกษัตริย์ชาวพุทธในอินเดีย พระองค์ต่อๆ มา จนกระทั่งเมื่อกองทัพมุสลิม ได้บุกเข้ามาโจมตีอินเดีย พุทธคยาก็ถูกปล่อยให้รกร้าง ไม่มีผู้คอยเฝ้าดูแลราวปี พ.ศ. ๒๑๓๓ นักบวชฮินดูรูปหนึ่ง ชื่อ โคเสนขมณทศิรี ได้เดินทางมาถึงที่พุทธคยาเกิดชอบใจในทำเลนี้จึงได้ตั้งสำนักเล็กๆ ไกลๆ กับพระมหาเจดีย์พุทธคยา พออยู่ไปนานๆ ก็คล้ายๆ กับเป็นเจ้าของที่ไปโดยปริยาย สิ่งที่น่าสังเกตก็คือพวกมหันต์โดยส่วนมากแล้วก็จะเป็้นนักธุรกิจการค้าที่มาในรูปนักบวชฮินดูเสียส่วนมาก กล่าวกันว่าเป็นพวกที่ติดอันดับ มหาเศรษฐี ๑ ใน ๕ ของรัฐพิหาร ผู้นำของมหันต์ปัจจุบันก็มีการสืบทอดมาตั้งแต่ โคเสนขมณทศิรี ตอนนี้เป็นองค์ที่ ๑๕ จะเห็นได้ว่าการที่พวกมหันต์มาครอบครองพุทธคยานั้น ก็ไม่ได้ดูแลพุทธคยาแต่อย่างใดทั้งสิ้น เพียงใช้พื้นที่เพื่อหาประโยชน์เท่านั้นเอง

ปี พ.ศ. ๒๔๑๗ พระเจ้ามินตงมิน แห่งพม่า ได้ส่งคณะทูตมายังอินเดีย เพื่อขอบูรณะปฏิสังขรณ์พระวิหารและจัดการบางประการเพื่อดูแลรักษาพุทธสถานแห่งนี้ เมื่อได้รับความยินยอมจากพวกมหันต์และรัฐบาลอินเดีย จึงได้เริ่มทำการบูรณะ ทางรัฐบาลอินเดียได้ส่งเซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันนิงแฮม กับ ดร.ราเชนทราลาล มิตระ เข้าเป็นผู้ดูแลกำกับการบูรณะ หลังจากนั้นคณะผู้แทนจากพม่าจำเป็นต้องเดินทางกลับ ทางรัฐบาลอินเดียจึงรับงานบูรณะทั้งหมดมาทำแทนและเสร็จสมบูรณ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ ดังที่เห็นในปัจจุบัน

๕. อุปสรรคจากพวกมหันต์

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๖ ท่านธรรมปาละ และพันเอกโอลคอตต์ เดินทางจากศรีลังกามาที่พุทธคยา ก็ได้รับข่าวทันทีว่า พระภิกษุที่จำพรรษาประจำอยู่ที่พุทธคยา ขณะกำลังนั่งสนทนาธรรมกันอย่างสงบในที่พักวัดพม่า ก็ถูกพวกมหันต์ยกพวกมารุมทุบตี รูปหนึ่งอาการสาหัสต้องเข้าพักรักษาตัวที่โรงพยาบาล พันเอกโอลคอตต์เข้าพบมหันต์ทันที เพื่อเจรจาและขอเหตุผลกับเรื่องที่เกิดขึ้น ปรากฏว่าพวกมหันต์ไม่ยอมรับการเจรจาใดๆ และยังปฏิเสธไม่ยอมขายที่ ไม่ยอมให้เช่า ไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ไม่ยอมให้สร้างแม้แต่ที่พักสำหรับชาวพุทธผู้มาแสวงบุญ เป็นอันว่าเรื่องของพุทธคยาก็ยังคงอยู่ในภาวะยุ่งยากลำบากเช่นเคย

ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๓๖ ท่านธรรมปาละได้รับเชิญในฐานะผู้แทนชาวพุทธ ให้เข้าร่วมการประชุมสภาศาสนา (parliament religion) ที่เมืองชิคาโก สหรัฐอเมริกา การที่ท่านธรรมปาละได้เดินทางไปครั้งนี้ นับว่าเกิดผลอย่างมากต่อพระพุทธศาสนา และต่อศาสนาทั้งหลาย ท่านธรรมปาละ

ได้กล่าวปราศรัยในหลายๆ เรื่อง ทำให้ที่ประชุมรู้สึกทึ่ง ในคำสอนของ พระพุทธศาสนา ถึงกับมี นักการศาสนา และปรัชญาท่านหนึ่ง คือ มิสเตอร์ ซี. ที. สเตราส์ ประกาศปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ นับถือพระพุทธศาสนา ท่านธรรมปาละจึงได้จัดให้มีการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะที่สมาคมเรืออัสโซฟี แห่งซิดนีย์ นับว่าเป็นอุบาสกคนแรก ในประเทศอเมริกาที่เดียวเมื่อท่านธรรมปาละ เดินทางกลับจากการประชุมสภาศาสนาครั้งนี้ ท่านได้ผ่าน ฮอนโนลูลู และสมาชิกสมาคมเรืออัสโซฟี แห่งฮอนโนลูลู ได้มาต้อนรับท่าน ซึ่งท่านได้พบกับ นางแมรี มิกายาลา ฟอสเตอร์ นางเป็นเชื้อสาย เจ้าผู้ครองฮาวาย นางเป็นคนโศกะจริต มีอารมณ์ขุ่นมัวเสมอ มักทำให้ทั้งเธอ และคนรอบข้างเกิดความเดือดร้อน จะเอาหลักศาสนาไหนๆ มาปฏิบัติก็ไม่หาย ได้มาปรึกษาท่านธรรมปาละ ท่านธรรมปาละจึงแนะนำ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างง่ายๆ ให้เธอนำไปปฏิบัติปรากฏว่า เธอนำไปปฏิบัติได้ไม่นานก็หายจากอาการเจ้าโศกะ อารมณ์ร้าย เธอจึงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และท่านธรรมปาละมาก นางแมรี ฟอสเตอร์นี่เอง ที่เป็นผู้อุปถัมภ์ท่านธรรมปาละ ด้านทุนทรัพย์ในการฟื้นฟูพุทธคยา ด้วยจำนวนเงินรวมๆแล้วกว่าล้านรูป มีคนถึงกับขนานนามเธอว่า “วิสาขาที่ ๒” ที่เดียว หลังจากนั้นท่านได้เดินทางผ่านประเทศญี่ปุ่น จีน ไทย สิงคโปร์ และศรีลังกา เพื่อพบปะกับผู้นำฝ่ายศาสนาและบ้านเมืองขอความร่วมมือด้านกิจกรรมฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ที่ท่านกำลังทำอยู่ ที่เมืองไทยเราท่านได้เฝ้ากรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ซึ่งทรงเป็นเสนาบดี กระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นและพบกับเจ้านายอีกหลายพระองค์ ท่านอยู่ในเมืองไทย ๓ อาทิตย์ จึงเดินทางกลับ

หลังจากนั้นท่านได้เดินทางมาอีก เพื่อมาขอรับส่วนแบ่งพระบรมธาตุซึ่งพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับทูลถวายจากรัฐบาลอินเดียซึ่งเป็นส่วนพระบรมธาตุที่ขุดได้จากบริเวณกรุงกบิลพัสดุ์ แถบเนปาล พระองค์ทรงประกาศไปยังประเทศพระพุทธศาสนาอื่นๆ ว่าพระองค์ทรงยินดีจะแบ่งพระบรมธาตุให้กับชาวพุทธในประเทศอื่นๆ ท่านธรรมปาละ ได้เดินทางมาขอรับพระราชทานส่วนแบ่งพระบรมธาตุ ในฐานะตัวแทนชาวพุทธศรีลังกา ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓

หลังจากนั้นท่านได้เดินทางผ่านประเทศญี่ปุ่น ได้รับพระพุทธรูปเก่าแก่ถึง ๗๐๐ ปี จากชาวพุทธญี่ปุ่น ซึ่งมีความประสงค์จะขอให้ท่านนำพระพุทธรูปนี้ไปประดิษฐานที่พุทธคยาด้วย ต่อมาท่านธรรมปาละก็ได้เดินทางกลับมายังอินเดีย ทั้งได้ติดต่อกับผู้มีอำนาจในการปกครองและผู้ดูแลพุทธคยา ในขณะที่ขอให้นำพระพุทธรูปที่ได้รับมาจากชาวญี่ปุ่นมาประดิษฐานยังพุทธคยา ซึ่งไม่ต้องบอกก็รู้ว่าพวกมหันต์ไม่ยอมอย่างแน่นอน ทางมิสเตอร์แมคเฟอร์สัน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของอังกฤษประจำพุทธคยา ได้ขอให้ท่านธรรมปาละ ลองหาเสียงสนับสนุนจากชาวฮินดูทุกๆ ไปก่อน แต่ท่านก็ได้รับคำตอบจากพราหมณ์ชั้นบัณฑิตที่พาราณสีอย่างข้างๆ คูๆ ว่าพระพุทธเจ้าเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์ ดังนั้นพระวิหารพุทธคยาจึงเป็นของฮินดู ชาวพุทธไม่มีสิทธิอะไรในวิหารนั้น พวกมหันต์เองก็ยืนยันว่าจะไม่ยอมให้นำพระพุทธรูปเข้าไปยัง วิหารพุทธคยาเป็นอันขาด และยังประกาศว่า หากยังขึ้นตั้งต้นจะนำเข้ามา ก็จะทำให้คนห้าพันคน มาคอยดักฆ่าและได้เตรียมเงินไว้ถึงแสนรูปเพื่อการนี้แล้วด้วย เป็นอันว่าเรื่องการนำพระพุทธรูปมาประดิษฐานยังวิหารพุทธคยากลายเป็นว่า การที่จะนำพระพุทธรูปที่ชาวญี่ปุ่นนำมามอบให้เพื่อประดิษฐานที่พุทธคยาในครั้งนั้นได้กลายเป็นชนวนความขัดแย้งครั้งประวัติศาสตร์ระหว่างท่านธรรมปาละกับพวกมหันต์ จนต้องพักไว้ก่อน

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๘ ท่านธรรมปาละก็ได้นำพระพุทธรูปมายังวิหารพุทธคยา โดยไม่กลัวการขู่จากพวกมหันต์ เมื่อท่านได้นำพระพุทธรูปญี่ปุ่นองค์นั้นไปถึงองค์พระเจดีย์พุทธคยา พร้อม

กับพระภิกษุอีก ๔ รูป ซึ่งประจำอยู่ที่นั่น กำลังจะยกพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐาน ปรากฏว่าพวกมหันต์หลายสิบคนกรูกันเข้ามาบังคับสั่งให้ท่านธรรมปาละเอาพระพุทธรูปออกและทำการทุบตีทำร้ายอีกด้วย ท่านธรรมปาละกล่าวไว้ในบันทึกของท่านว่า “มันช่างเจ็บปวดเหลือแสน ชาวพุทธถูกห้ามไม่ให้บูชาในวิหารที่เป็นสิทธิ์ของตนเอง” ศาลประจำจังหวัดคยา ได้ตัดสินความผิดให้กับพวกมหันต์ ในขณะที่ศาลสูงของกัลกัตตา กลับตัดสินให้พวกมหันต์ชนะคดี แต่ทางศาลสูงของกัลกัตตาก็มีความเห็นใจชาวพุทธ ได้พิจารณาว่าอย่างไรก็ตาม พุทธคยานั้นเป็นพุทธสถานและสมบัติของชาวพุทธอย่างชัดเจน

จากนั้นจึงเดินทางกลับลังกาและก่อตั้งสมาคมมหาโพธิ์ ขึ้นที่โคลัมโบ หลังจากนั้นท่านก็ได้ส่งสมณทูตมาที่พุทธคยา แต่ธรรมทูตทั้ง ๔ กลับถูกมหันต์ที่ยึดครองพุทธคยา รังแกจนบางรูปบาดเจ็บและบางท่านมรณภาพ ท่านต้องเดินทางกลับอินเดียอีก แล้วรณรงค์เพื่อให้พุทธคยา กลับเป็นของชาวพุทธเช่นเดิม ท่านเดินทางไปพุทธคยาและก็ได้โดนพวกมหันต์ห้ามเข้าพุทธคยา แต่ท่านก็ไม่ยอมพยายามที่จะเข้าไปพุทธคยาให้ได้จนที่สุดถูกทำร้ายจนเรื่องขึ้นศาล สุดท้ายศาลชั้นต้นชี้ขาดให้ชาวพุทธชนะ แต่มหันต์ไม่ยอมจึงฟ้องฎีกา ศาลฎีกากลับให้มหันต์ชนะ จึงทำให้มหันต์ยึดคืนอีกครั้งหนึ่ง

ดังนั้นท่านและพระสงฆ์จึงโดนขับออกจากพุทธคยา การแพ็คติในครั้งนั้นก็ไม่ได้ทำให้เป็นอุปสรรคแต่ท่านแต่อย่างไร ท่านยังไม่ยอมแพ้ยังต้องมีการรณรงค์บรรยายธรรมตามสถานที่ต่างๆ อีกทั้งเขียนหนังสือแจกจ่ายให้ชาวอินเดียทั่วไปอ่าน ทำให้ชาวอินเดียคนสำคัญ ทั้งคานธี ราธกฤษณ์ (อดีตประธานาธิบดีคนแรกของอินเดีย) ท่านรพินทรนาถ ฐากูร เห็นใจแล้วกล่าวสนับสนุนท่านธรรมปาละ ทำให้พวกมหันต์เสียงอ่อนลง ต่อมาท่านเดินทางไปสหรัฐอเมริกา เพื่อรณรงค์และบรรยายธรรม และทำให้นางแมรี อีฟอสเตอร์ที่ฮาวายเลื่อมใส ศรัทธา และได้ยอมตนเป็นพุทธมามกะและบริจาคหนึ่งล้านรูปแก่ท่านธรรมปาละ ต่อมาท่านธรรมปาละได้ก่อตั้งสมาคมมหาโพธิ์ขึ้นหลายแห่งในอินเดีย

หลังจากนั้นท่านก็ได้เดินทางไปยังจังหวัด เขตตำบลต่างๆ ในอินเดีย เพื่อชี้แจงเรื่องปัญหาของชาวพุทธกับกรรมสิทธิ์ของชาวพุทธในพระเจดีย์พุทธคยา ชาวอินเดียที่มีการศึกษาและประเทศใกล้เคียงต่างก็ให้ความสนใจ หลายฝ่ายทะคะแนนให้กับชาวพุทธและเห็นว่าพุทธคยานั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวพุทธอย่างไม่ต้องสงสัย แม้แต่นักปราชญ์ที่ได้รับการยกย่องในอินเดีย เช่น ท่านรพินทรนาถ ฐากูร กวีและนักวรรณคดีชาวอินเดียก็เห็นว่า พระวิหารพุทธคยานั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวพุทธอย่างแน่นอน

ตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นต้นมา ท่านก็ได้ดำเนินการเรียกร้องทั้งในอินเดียและในประเทศ เรื่องของพุทธคยาก็เป็นประเด็นที่ชาวอินเดียต่างให้ความสนใจ เรียกว่าเป็น Talk of The Town or Talk of word เลยทีเดียว

ท่านธรรมปาละได้เดินทางไปยังประเทศอื่นๆ อีก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อไปเปิดสาขามหาโพธิสมาคมขึ้นที่นั่น เนื่องจากการตรากตรำทำงานอย่างไม่หยุดหย่อน สุขภาพท่านจึงไม่ค่อยดีนัก

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ท่านธรรมปาละได้ทำงานที่ปรารถนาจะทำให้สำเร็จมานานได้เรียบร้อยแล้ว คือการที่จะให้มีพุทธวิหาร หรือวัดแห่งแรกในอินเดีย หลังจากพระพุทธรูปถูกทำลายไปกว่า ๗๐๐ ปี ที่กัลกัตตา และการจดทะเบียน สมาคมมหาโพธิ์ เป็นสมาคมที่ถูกต้องสมบูรณ์ด้วย

การสร้างพระวิหารนั้น ได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ ในวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ และสร้างแล้วเสร็จในวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๓ รัฐบาลอินเดียได้มอบพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุของพระพุทธองค์ ซึ่งขุดค้นพบในอินเดีย ให้ประดิษฐานในพระวิหาร ส่วนตึกอาคารสมาคมมหาโพธิ์นั้น สร้างเสร็จและเปิดในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓ สิ้นเงินการสร้างทั้งสองแห่ง ราวๆ ๒ แสนรูปี พระวิหารที่จัดสร้างขึ้นนี้ ให้ชื่อว่า “ศรีธรรมราชิกเจดีย์วิหาร”

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ท่านธรรมปาละได้เดินทางไปยังประเทศอังกฤษ และร่วมจัดงานวิสาขบูชาขึ้นที่กรุงลอนดอนด้วย

ในเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. ๒๔๗๓ มิสซิสฟอสเตอร์ ซึ่งคอยช่วยเหลือท่านธรรมปาละในด้านเงินทุนตลอดมา ได้ถึงแก่กรรมลง ซึ่งเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ อย่างไรก็ตาม นางได้ฝากมรดกเป็นเงินก้อนสุดท้าย จำนวน ๕ หมื่นดอลลาร์ ให้กับท่านธรรมปาละ

๖. ผลงาน

๑. การมุ่งมั่นทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและมนุษยชาติ จากประวัติจะเห็นได้ว่า ท่านอนาคาริก ธรรมปาละ เป็นผู้ที่มีเริ่มต้นที่สำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนายุคใหม่ และท่านได้พยายามทำงานเพื่อนำพระพุทธศาสนาไปสู่อินเดียจนสำเร็จ รวมตลอดถึงเป็นผู้ร่วมเรียกร้องให้พุทธคยา ได้กลับมาอยู่ในความดูแลของชาวพุทธจนเป็นเป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้ รัฐบาลอินเดียยังได้นำสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ หัวสิงห์สี่หัวของพระเจ้าอโศก? กลายเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติของอินเดียธรรมจักรที่ฐานก็ปรากฏอยู่ในธงชาติของอินเดียอีกด้วย

๒. การยึดมั่นนับถือพระพุทธศาสนา ตลอดชีวิตของท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา โดยทั้งการเผยแผ่ การก่อตั้งสถาบันทางพุทธศาสนา สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนา เป็นต้น นอกจากนี้ท่านธรรมปาละ เป็นผู้มีความทะเยอทะยานสูง ต่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดีย ประโยชน์ที่ท่านฝากไว้ในพระพุทธศาสนาพอสรุปได้ดังนี้

- เป็นผู้จุดประกายการศึกษาพระพุทธศาสนาในอินเดีย ทำให้ชาวอินเดีย ซึ่งแทบจะลืมเลือนพระพุทธศาสนา จนหมดสิ้นแล้วหันกลับมายึดการดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งอริยมรรคแห่งพระพุทธองค์อีกครั้ง

- ท่านได้สร้างอนุสรณ์สถาน บูชานียสถานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้มากมาย ตามสถานที่ต่างๆ ที่เป็นทีระลึกถึง พระพุทธองค์ เช่น วัดมูลคันธกุฎีวิหาร ใกล้ๆ กับสถานที่แสดงปฐมเทศนาที่สารนาถ

- ท่านได้เป็นผู้จุดประกายริเริ่มให้ชาวพุทธในประเทศอินเดียและต่างประเทศได้หันมาเอาใจใส่และฟื้นฟูพุทธสถาน ที่สำคัญของพระพุทธองค์ โดยเฉพาะพุทธคยา แม้ในสมัยของท่านยังไม่ทำให้พุทธคยาคืนสู่กรรมสิทธิ์ของชาวพุทธและอยู่ในการดูแลคุ้มครองของชาวพุทธไม่ได้ แต่ต่อมากการกระทำของท่านก็เป็นกระแสผลักดันสังคม ชาวอินเดียหลายฝ่าย นักปราชญ์หลายท่าน ก็ได้แสดงความเห็นว่าพุทธคยาเป็นสิทธิ์ของชาวพุทธอย่างแน่นอน ต่อมาในเดือนเมษายน ปี ๒๔๙๙ รัฐบาลแห่งรัฐพิหาร ได้ผ่านพระราชบัญญัติวิหารพุทธคยาซึ่งให้การบริหารพุทธคยาอยู่ในการดูแลของคณะกรรมการ “Bodhgaya Temple Management Committee” จำนวน ๙ คนประกอบด้วยชาวพุทธ ๔ ท่าน ชาวฮินดู ๔ ท่าน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดคยาเป็นประธาน

ด้วยผลงานที่ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มที่จะให้พุทธคยากลับมาเป็นชาวพุทธนั่นเอง จึงทำให้พุทธคยาจึงได้เป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลกและประสบความสำเร็จในที่สุด และในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลอินเดีย โดยการนำของเยาวยุทธาล เนรูห์ นายกรัฐมนตรีแห่งอินเดีย ได้จัดงานเฉลิมฉลอง พุทธชยันตี (วิสาขบูชา) อย่างยิ่งใหญ่โดยเชิญชวนประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั่วโลกมาสร้างวัดไว้ในบริเวณพุทธคยา ดินแดนพุทธภูมิ ซึ่งประเทศไทยโดยการนำของจอมพล แปลก พิบูลสงคราม ได้ดำเนินการสร้างวัดไทยพุทธคยาเป็นชาติแรก ต่อมาประเทศชาวพุทธอื่นๆ เช่น ญี่ปุ่น พม่า เกาหลี จีน ศรีลังกา ธิเบต ฯลฯ ก็ได้ดำเนินการสร้างวัดต่อมาตามลำดับ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ พุทธคยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก

๖.๑ พระบรมสารีริกธาตุที่พระมูลคันธกุฎีหลังใหม่

หลังจากที่ท่านอนาคาริกธรรมปาละได้ตั้งสมาคมมหาโพธิ์ แห่งอินเดียขึ้น โดยมีสำนักงานใหญ่ที่กัลกัตตา และได้รับเงินบริจาคจากมหาเศรษฐีชาวอเมริกาสร้างมูลคันธกุฎีที่ปาลีปัตตะนะฯ ขึ้น และได้เริ่มงานชักชวนให้ชาวโลกและอินเดีย รวมทั้งรัฐบาลอังกฤษที่ปกครองอินเดียหันมาสนใจและฟื้นฟูพระพุทธศาสนารวมทั้งบูรณะพุทธสถานต่างๆ ทั่วอินเดีย และก็ได้ประสบความสำเร็จ หลังจากการขุดค้นพบพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองตักศิลา ประเทศปากีสถาน รัฐบาลอังกฤษจึงได้มอบพระบรมสารีริกธาตุแก่สมาคมมหาโพธิ์ จึงได้นำมาประดิษฐานที่มูลคันธกุฎีหลังใหม่ที่ปาลีปัตตะนะฯ จนถึงทุกวันนี้ และจะนำออกมาให้ประชาชนทั่วไปสักการบูชาในวันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นประจำทุกปี บริเวณรอบๆ ปาลีปัตตะนะมฤคทายในปัจจุบันเต็มไปด้วยวัดทางพระพุทธศาสนาจากประเทศต่าง เช่น

๑. วัดไทย พระครูประกาศสมาธิคุณ คณะ ๒๕ วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เป็นประธานในการสร้าง มีเนื้อที่ประมาณ ๓๒ ไร่ ภายในร่มรื่นมีพระอุโบสถที่สร้างด้วยหินทรายแดงทั้งหลัง และธรรมศาลาที่พักสำหรับผู้แสวงบุญ และโรงเรียนประถมศึกษาสำหรับบุตรหลานชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง

๒. วัดพม่า

๓. วัดทิเบต มีจำนวน ๓ วัด ศูนย์ศึกษาทิเบตที่ใหญ่โต และวัดที่สร้างใหม่(วัชรวิทยาลัย) ด้านหลังปาลีปัตตะนะ

๔. วัดญี่ปุ่น

๕. วัดศรีลังกา และที่ตั้งสมาคมมหาโพธิ์ และพระมูลคันธกุฎีหลังใหม่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

๖. วัดจีน ปัจจุบันมีพระสงฆ์ไทยเป็นผู้ดูแลบริหาร (พ.ศ. ๒๕๔๓)

๗. วัดเกาหลีใต้

๘. พิพิธภัณฑ์สารนาถอยู่ตรงกันข้ามกับวัดไทย เก็บโบราณวัตถุที่ค้นพบจากปาลีปัตตะนะมฤคทายวันและเครื่องหมายประจำชาติของอินเดีย

๖.๒ ตราประจำประเทศ

เมื่ออินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ (ค.ศ. ๑๙๔๗) หลังจากเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ๓๔๘ ปี รัฐสภาได้พากันแสวงหาสัญลักษณ์ประจำชาติขึ้น ในที่สุดได้เลือกเอาหัวสิงห์บนยอดเสาพระเจ้าอโศก เป็นสัญลักษณ์ โดยมีเหตุผล คือ

๑. สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประเทศอินเดียเป็นปึกแผ่น มีเอกราชมีความยิ่งใหญ่เท่าที่เคยมีมา ไม่มียุคใดในประวัติศาสตร์อินเดียที่จะมีพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่เท่านี้

๒. สมัยพระเจ้าอโศกทรงใช้ธรรมเป็นเครื่องมือในการปกครองแทนการใช้อาวุธ ทำให้ประชาชนเกิดความร่มเย็นเป็นสุข

๓. พระเจ้าอโศกได้ทรงสร้างวัดจำนวน ๘๔๐๐๐ แห่งทั่วอินเดียและเสาศิลาจารึกที่มียอดเสาสลักเป็นรูปสัตว์ต่างๆ มีความแข็งแรงทนทานอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนที่ปาลีปิถนะมฤคทายวัน เป็นรูปสิงห์สี่ตัวนั่งหันหลังชนกันที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด สิงห์เป็นสัญลักษณ์แห่งความองอาจมีอำนาจ

ดังนั้นอินเดียจึงรับเอาสิงห์หัวเสาอโศกนี้เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติ โดยเลือกเอาด้านที่มีม้าและวัวที่ฐานเป็นด้านหน้า

๖.๓ ธงชาติ

สำหรับธงชาติอินเดียนั้นมีสามสี คือ ส้มหรือแสดหรือบนสุด ขาวอยู่ตรงกลาง และเขียวเข้มอยู่ล่างสุด และมีพระธรรมจักรที่มีซี่จำนวน ๒๔ ซี่อยู่ตรงกลาง ซึ่งธรรมจักรนี้เอามาจากฐานสิงห์บนยอดเสาพระเจ้าอโศกที่ค้นพบจากปาลีปิถนะมฤคทายวันนี่เอง ซึ่งปัจจุบันมีความหมายว่าธรรมจักรมี ๒๔ ซึ่ง หมายถึงอินเดียจะเคลื่อนที่พัฒนาไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้งตลอด ๒๔ ชั่วโมง

ปาลีปิถนะมฤคทายวัน สถานที่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ครบถ้วนบริบูรณ์ อุบาสก อุบาสิกา ผู้รับเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ครบถ้วนที่นี้ พระองค์ส่งพระสาวก ๖๐ รูปออกไปประกาศพระศาสนา เพื่อความสุขของชาวโลกที่ป่าแห่งนี้ ปาลีปิถนะมฤคทายวัน แห่งเมืองพาราณสี ได้เจริญสูงสุด และพบกับความทรุดโทรมต่ำสุด ซึ่งเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ แต่วันนี้ปาลีปิถนะมฤคทายวันกลับมารุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่งแล้ว และเราก็หวังว่า เมืองพาราณสีจะกลับมาเป็นเมืองแห่งพระรัตนตรัยอีกครั้งหนึ่ง สาธุ ๆ

๖.๔ บั้นปลายชีวิต อุปสมบทเป็นพระภิกษุ

ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๕ (ตรงกับปีไทยเปลี่ยนระบอบการปกครอง) ท่านธรรมปาละได้ล้มเจ็บหนักอีกครั้ง เมื่อพอสบายดีขึ้นท่านรู้ว่าใกล้จักถึงวาระสุดท้ายของท่านแล้ว ท่านจึงได้คิดที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุเสียที จึงได้นิมนต์ พระเถระชั้นผู้ใหญ่จากศรีลังกา ๑๐ รูป มีท่านพระสิทธัตถะ อนุนายกเถระ คณะสยามนิกาย วัดมัลลวิหาร เป็นประธาน และเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ทำการอุปสมบทท่านธรรมปาละ ได้รับภิกษุฉายาในทางศาสนาว่า “ศรีเทวมิตฺต” เมื่อท่านได้อุปสมบท ก็ปรากฏว่าท่านได้มีกำลังกายกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง แต่เป็นการกลับคืนมาเหมือนกับเปลวเทียนที่กำลังจะหมดไส้ ซึ่งจะสว่างได้ไม่นาน ดังนั้นในเดือนเมษายนของปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ท่านจึงได้ล้มเจ็บลงอีก โดยมีนายเทพปริยะ วาลีสิงหะ ซึ่งเป็นทั้งศิษย์และสหายของท่านได้คอยรักษาและดูแลอยู่

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ (ประวัติบางแห่งว่า วันที่ ๒๗) อาการโรคหัวใจของท่านกำเริบอย่างหนักถึงที่สุด แต่ท่านก็ยังพอจะพูดได้บ้าง และสิ่งที่ท่านกล่าวย่ำบ่อยๆ ในขณะเวลาที่เหลืออีกไม่นานก็คือ “ขอให้ข้าพเจ้าได้มรณะเร็วๆเถิด แต่ข้าพเจ้าจักกลับมาเกิดใหม่อีก ๒๕ ครั้ง เพื่อเผยแพร่ประกาศพระธรรมของพระพุทธเจ้า” และในเวลาเช้าของวันที่ ๒๙ เมษายน ท่านแทบไม่รู้สึกรู้สึอะไรอีก พูดออกมาได้เพียงคำว่า “เทพปริเยะ” ราวจะฝากฝังให้นายเทพปริเยะ จับังงานของสมาคมให้ดำเนินต่อไป เพราะพุทธคยายังไม่กลับมาเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวพุทธโดยสมบูรณ์ จนถึงบ่าย ๒ โมง อุณหภูมิในตัวของท่านสูงขึ้นเรื่อยๆ จนถึง ๑๐๔.๖ ถึงที่สุดแล้ว ทุกคนที่อยู่รอบๆ ก็ทราบว่าเป็นท่านกำลังจะมรณภาพ พระภิกษุสามเณรจากศรีลังกาและอินเดียที่อยู่ที่นี่ ได้ล้อมรอบท่าน พร้อมกับสวดพระพุทธรมนต์ไปเรื่อยๆ พอสิ้นเสียงสวด ...วิญญานของบรูซผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง ผู้เกิดมาเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนรวมและเชิดชูพระศาสนาของพระพุทธองค์ ก็ดับวูบลง ละร่างกายอันเก๋าคำคร่ำครึเกินเยียวยา เหลือเพียงใบหน้าอันยิ้มแย้มและเป็นสุขไว้เท่านั้น ในเวลา บ่าย ๓ ของวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้นเอง รวมอายุ ๖๙ ปี

๗. ผลกระทบต่อสังคม

ท่านอนาคาริก ธรรมปาละ รัตนบรูซแห่งศรีลังกา ผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยมหาปัญญาอันยิ่งใหญ่ อุทิศชีวิตทั้งชีวิตเพื่อเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมกลับคืนมาสู่ชาวพุทธ ด้วยการจัดตั้งองค์กรต่อสู้เคลื่อนไหวสร้างผลงานทางพระพุทธศาสนาให้แพร่กระจายไปสู่มหาภารตะจนได้ร่วมรับรู้และสนับสนุนข้อคิดเห็นในอันที่จะพลิกฟื้นพุทธธรรมกลับมาสู่ผืนแผ่นดินมาตุภูมิ ตลอดชีวิตที่ตรากตรำไม่ย่อหย่อนต่อสู้อุปสรรคใดๆ ถวายชีวิตเพื่องานพระศาสนาตราบสิ้นวาระสุดท้ายของท่าน ท่านเป็นบุคคลแบบอย่างในโลกต้องจารึกไว้ อันอนุชนรุ่นหลังควรศึกษาและชาวพุทธควรรับรู้ถึงคุณูปการที่ท่านมีต่อพระพุทธศาสนาไม่ควรเลยที่จะหลงลืมหรือเลือนหายไปจากความทรงจำ

ท่านสามารถเปิดแนวคิดของคนอินเดียให้รับเสรีภาพทางความคิดก่อตั้งสมาคมมหาโพธิ์ กัลกัตตา ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ รัฐบาลอินเดียให้สัญญาไว้ว่าถ้าสร้างสมาคมวิหารใหญ่ที่กัลกัตตา และที่สารนาถ เมืองพาราณสีแล้วเสร็จ จะยอมยกพระบรมธาตุที่รัฐบาลรักษาไว้ให้แก่สมาคมผลสุดท้ายสมาคมรับสร้างวิหารที่กัลกัตตาเป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ รูปี สร้างเสร็จได้ชื่อว่า ศรีธรรมะราชิกะเจดีย์วิหาร, ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ท่านถูกกักตัวไว้ในกัลกัตตาจนมหาสงครามสิ้นสุดลง เพราะท่านเที่ยวสอนให้คนตั้งอยู่ในศีลสิ่งเหล่าแล้วแต่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมต่อท่านได้ต่อสู้อันยาวนาน

ดร.อัมเบตการ์ มหาบรูซผู้นำพุทธศาสนากลับคืนสู่มาตุภูมิ

พุทธศาสนาถือกำเนิดและเคยยิ่งใหญ่ในชมพูทวีป แต่กลับสูญสลายไปจากดินแดนมาตุภูมิไปเกือบสิ้นในภายหลัง จนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๙๙ ของไทย) (ในอินเดียเป็นปี ๒๕๐๐ อินเดียนับพุทธศักราชเร็วกว่าไทย ๑ ปี เช่นเดียวกับพม่า และลังกา) ได้มีชาวอินเดียวรรณะต่ำประมาณ ๕ แสนคน ประกาศตนมานับถือพระพุทธศาสนา ด้วยการนำของ ดร. อัมเบตการ์ (Dr. Babasaheb Bhimrao Ramji Ambedkar) จึงได้มีชาวพุทธเกิดขึ้นในอินเดียอีกครั้ง เรียกว่า กลุ่มชาวพุทธใหม่ (New Buddhist) มีมากที่สุดในเมืองนาคปูร์ ตอนกลางของอินเดีย จากนั้นก็ได้มีชาว

อินเดียวรรณะต่ำได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และได้มีการประกาศตนเป็นชาวพุทธอยู่หลายเมือง เช่น เมืองนาคปุร์, เมืองคยา, เมืองเดลี ฯลฯ

ปัจจุบันมีชาวอินเดียที่หันมานับถือพระพุทธศาสนาประมาณ ๒๐ ล้านคน ทั้งนี้ ยังไม่ได้นับรวมชาวพุทธที่อพยพมาจากทิเบตในสมัยที่ถูกรุกราน ซึ่งได้กระจายอยู่ในเมืองต่างๆ ของอินเดีย

๑. ประวัติของ ดร. อัมเบดการ์

ดร. อัมเบดการ์ เกิดวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๓๔ ในวรรณะจัณฑาลซึ่งถือว่าเป็นวรรณะที่ยากจนที่สุดของอินเดีย ในเมืองนาคปุร์ รัฐมหาราษฏร์ ทางตอนกลางของอินเดีย ในหมู่บ้านคนอหิศูทร (คนวรรณะจัณฑาลที่มีชื่อเรียกมากมาย เช่น หริจันท์, จัณฑาล, อหิศูทร, ในที่นี้จะใช้คำว่า อหิศูทร) ชื่อว่า อัมพาวดี เป็นบุตรชายคนสุดท้อง คนที่ ๑๔ ของ रामจิ สักपाल และนางพิมมาไบ สักपाल^{๓๙}

๑.๑ การศึกษา

ก่อนที่ดร.อัมเบดการ์จะเกิดนั้น มีเรื่องเล่าว่า ลุงของพ่อของท่านซึ่งไปบวชเป็นสันยาสี(ผู้ถือสันโดษตามแนวคิดเรื่องอาศรม ๔ ของฮินดู พรหมจรรย์ คฤหัสถ์ วนปรีส สันยาสี) อาศัยอยู่ตามป่าเขา ได้มาพำนักในแถบละแวกบ้าน रामจิได้ทราบจากญาติคนหนึ่งว่าหลวงลุงของตนมาพำนักอยู่ใกล้ๆ จึงไปนิมนต์ให้มารับอาหารที่บ้าน นักบวชสันยาสีนั้นปฏิเสธ แต่ได้ให้พรแก่รามจิว่า "ขอให้มีการบวช และบุตรชายของเธอจะมีชื่อเสียง มีเกียรติ ในอนาคต ได้จารึกชื่อไว้ในประวัติศาสตร์ชาติอินเดีย" ซึ่งพรนั้นก็มาสำเร็จสมปรารถนาในเวลาต่อมา เมื่อวันที่ ดร.อัมเบดการ์เกิดนั่นเอง บิดามารดาได้ตั้งชื่อให้ว่า "พิม" แม้จะเกิดมาในครอบครัวอหิศูทรที่ยากจน แต่บิดาก็พยายามส่งเสียจนเด็กชายพิม สามารถเรียนจนจบประถม ๖ ได้ เมื่อจบแล้วบิดาของเด็กชายพิมก็ไม่ได้ให้หยุดเรียนยังต้องพยายามที่จะให้บุตรได้รับความรู้ ชีวิตต้องอดมื้อกินมื้อ เงินที่ได้รับจากการรับจ้างแบกหามก็เอามาส่งเสียเป็นค่าเล่าเรียนให้กับเด็กชายพิม จนกระทั่งสามารถส่งให้เรียนจนจบมัธยมได้สำเร็จ แต่ในระหว่างการเรียนนั้น พิมจะต้องเผชิญหน้ากับความดูหมิ่นเหยียดหยามของนักเรียนที่เป็นคนในวรรณะสูงกว่า และครู-อาจารย์ที่เกิดในตระกูลสูงศักดิ์หลายเรื่องที่กลายเป็นความเข้าใจในความทรงจำของพิม เช่น การแสดงอาการขะแยงครูและเพื่อนร่วมชั้นแสดงรังเกียจในความเป็นคนวรรณะต่ำของท่าน ท่านไม่ได้รับอนุญาตแม้แต่การที่จะไปนั่งบนเก้าอี้ในห้องเรียน ท่านต้องเลือกเอาที่มุมห้องแล้วปูกระสอบนั่งเรียนอยู่อย่างนั้น แม้แต่เวลาจะส่งงานต่ออาจารย์ อาจารย์ก็มีที่รังเกียจ ไม่อยากจะรับสมุดของท่าน เวลาที่เขาถูกสั่งให้มาทำแบบทดสอบหน้าชั้นเรียน นักเรียนในห้องที่เอาปืนโต ห่ออาหารที่นำมากินที่โรงเรียนวางไว้บนกระดานดำก็วิ่งกรูกันไปเอามาไว้ก่อน เพราะกลัวว่าความเป็นเสนียดของพิมจะไปติดห่ออาหารของพวกเขาที่วางอยู่บนกระดานดำ แม้แต่เวลาที่ท่านจะไปตักน้ำที่ทางโรงเรียนจัดไว้ ท่านก็ถูกห้ามอย่างเด็ดขาดที่จะไปจับต้องแท็งก์น้ำหรือแก้วที่วางอยู่ สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงความรังเกียจว่าเสนียดของท่านจะไปติดที่แก้วน้ำ ท่านต้องขอร้องเพื่อนๆ ที่พิมมีความเมตตาอยู่บ้าง ให้ตักน้ำแล้วให้พิมคอยแหงนหน้า อ้าปาก ให้เพื่อนเทน้ำลงในปากของพิม เพื่อป้องกัน

^{๓๙} อริยวงศ์, ดร.อัมเบดการ์ รัตนบุรุษแห่งชมพูทวี, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดิเอ็มจี, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๔.

เสียดใจในความเป็นคนต่างวรรณะของท่าน ซึ่งเป็นความน่าเจ็บใจยิ่งนัก อย่างไรก็ตาม ในโลกนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะมีแต่ยักษ์มาร ครูคนหนึ่งซึ่งเป็นวรรณะพราหมณ์ แต่เป็นผู้มีเมตตาติดกับคนในวรรณะเดียวกัน บางครั้งครูท่านนี้ก็จะแบ่งอาหารของตนให้กับพิม แต่เขาก็แสดงออกมากไม่ได้ เพราะอาจจะถูกคนในวรรณะเดียวกันเกลียดชังไปด้วย ครูท่านนี้คิดว่า เหตุที่พิมถูกรังเกียจเพราะความที่เป็นนามสกุลของท่านบ่งชี้ความเป็นอริศูทร ด้วยความเมตตาครูท่านนั้นจึงได้เอานามสกุลของตนเปลี่ยนให้กับพิม โดยแก้ที่ทะเบียนโรงเรียน ให้เขาใช้นามสกุลว่า “อัมเบตการ์”^{๕๐} พิมจึงได้ใช้นามสกุลใหม่นั้นเป็นต้นมา

หลังจากอดทนต่อความยากลำบาก การถูกรังเกียจจากคนรอบข้าง ที่รู้ว่าท่านเป็นคนอริศูทรแล้ว ท่านก็ได้สำเร็จการศึกษาจบมัธยม ๖ ซึ่งนับว่าสูงมาก สำหรับคนวรรณะอย่างพิม แต่มาถึงขั้นนี้ พ่อของท่านก็ไม่สามารถที่จะส่งเสียให้เรียนต่อไปได้อีกจนจบปริญญาตรี เพราะหัตถ์ที่ในขณะนั้นมหาราชาแห่งเมืองบาโรดา ซึ่งเป็นมหาราชาผู้มีเมตตา พระองค์ไม่มีความรังเกียจในคนต่างวรรณะปรารถนาจะยกระดับการศึกษาแม้คนระดับอริศูทร พระองค์ได้ทรงพระราชทานเงินทุนในการศึกษาต่อของพิม โดยให้เป็นเงินทุนเดือนละ ๒๔ รูปี ทำให้พิมสามารถเรียนจบปริญญาตรีได้ เรียนต่อที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย กลับมาสอนในวิทยาลัยซินาห์

ต่อมามหาราชาแห่งบาโรดาได้ทรงคัดเลือกนักศึกษาอินเดีย เพื่อจะทรงส่งให้ไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งพิมได้รับการคัดเลือกด้วย การที่ท่านได้เรียนต่างประเทศในครั้งนี้ทำให้ท่านได้พบกับสิ่งที่เรียกว่า อิสราภาพ และความเสมอภาค เพราะที่อเมริกา นั้นไม่มีคนแสดงอาการรังเกียจท่านในความเป็นคนอริศูทร เหมือนอย่างในประเทศอินเดีย หลังจากจบการศึกษาถึงขั้นปริญญาเอกแล้ว ท่านจึงมีชื่อเรียกว่า ดร. พิม อัมเบตการ์ และได้เดินทางกลับมายังอินเดีย

ดร. อัมเบตการ์ ได้ทำงานในหลายๆ เรื่อง หลังจากจบการศึกษาที่อเมริกาแล้ว ท่านได้เป็นอาจารย์สอนในวิทยาลัยซินาห์ เมืองบอมเบย์ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ต่อมาได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้าชายแห่งเมืองโครักขปุร์ ซึ่งเป็นผู้มีพระทัยเมตตาเช่นเดียวกับมหาราชาแห่งบาโรดา ซึ่งปรารถนาที่จะถนอมรักษาความอยู่ดีมีสุขที่สังคมอินเดีย กีดกันคนในวรรณะอื่นๆ ได้ทรงอุปถัมภ์ให้คนอริศูทรมารับราชการในเมืองโครักขปุร์ แม้นายความยุ่ง พระองค์ก็เลือกจากคนอริศูทร เจ้าชายแห่งโครักขปุร์ ได้ทรงอุปถัมภ์ในการจัดทำหนังสือพิมพ์ “ผู้นำคนใบ้” ของ ดร.อัมเบตการ์ เช่นอุปถัมภ์ค่ากระดาษพิมพ์ และอื่นๆ ซึ่ง ดร.อัมเบตการ์ไม่ได้เป็นบรรณาธิการเอง แต่อยู่เบื้องหลัง และเขียนบทความลงตีพิมพ์^{๕๑}

ในบทความชิ้นหนึ่งมีถ้อยคำที่น่าสนใจว่า “อินเดียเป็นดินแดนแห่งความเหลื่อมล้ำต่ำสูง สังคมอินเดียในช่วงสูงส่งประดุจหอคอยอันสูงตระหง่าน มีหลายชั้นหลายตอน แต่ไม่มีบันไดหรือช่องทางที่จะเข้าไปสู่หอคอยอันนั้นได้ คนที่อยู่ในหอคอยนั้นไม่มีโอกาสที่จะลงมาได้ และจะติดต่อกับคนในหอคอยเดียวกันในอีกชั้นหนึ่งก็ทำไม่ได้ ใครเกิดในชั้นใดก็ตายในชั้นนั้น”

ท่านได้กล่าวถึงว่า สังคมอินเดียมีส่วนประกอบอยู่สามประการ คือ พราหมณ์, มิใช่พราหมณ์, และอริศูทรพราหมณ์ผู้สอนศาสนา มักกล่าวว่า พระเจ้ามีอยู่ในทุกหนแห่ง ถ้าเช่นนั้น พระเจ้าก็ต้องมี

^{๕๐} อ่างแล้วหน้า ๑๐๕.

^{๕๑} อ่างแล้วหน้า ๑๐๗.

อยู่ในอริศูทร แต่พราหมณ์กลับรังเกียจคนอริศูทร เห็นเป็นตัวราศี นั้นแสดงว่าท่านกำลังเห็น พระเจ้า เป็นตัวราศีใช่หรือไม่

อิทธิพลต่อความเคลื่อนไหว ดร. อัมเบตการ์ มีได้มีอิทธิพลต่อความเคลื่อนไหวหลายๆ อย่างในอินเดียขณะนั้น ท่านเป็นอริศูทรคนแรก ที่ได้รับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมของ อินเดีย หลังจากทีอินเดียได้รับเอกราช เป็นผู้ร่วมร่างรัฐธรรมนูญของอินเดีย ท่านเป็นผู้ที่ชี้แจงต่อที่ ประชุมในโลกสภา โดยการอนุมัติของ ดร.ราเชนทรประสาท ให้ชี้แจงอธิบายต่อผู้ชกถาม ถึงบางข้อ บางประเด็นในรัฐธรรมนูญ หนังสือพิมพ์บางฉบับลงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า “ดร.อัมเบตการ์ ทำหน้าที่ ชี้แจงอธิบาย เรื่องร่างรัฐธรรมนูญต่อผู้ร่วมประชุม ประดุจพระอุบาลีเถระเจ้า วิสัชขนาข้อวินัยบัญญัติ ในที่ประชุมปฐมสังคายนา ต่อพระสงฆ์ ๕๐๐ มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ฉะนั้น” และท่านเป็นผู้ ต่อสู้เพื่อทำลายความอยุติธรรมที่คนในชาติเดียวกันเหยียบย่ำให้กับคนในชาติเดียวกัน แต่ต่างวรรณะกัน เท่านั้น

ดร.อัมเบตการ์ ได้พบรักกับแพทย์หญิงในวรรณะพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อว่า ซาดา คาโบ ใน โรงพยาบาลที่เขาไปรับการรักษาอาการป่วย และเป็นครั้งแรกที่คนในวรรณะต่ำเช่นท่านได้แต่งงานกับ คนในวรรณะสูง คือวรรณะพราหมณ์ และมีคนใหญ่คนโต นักการเมือง พ่อค้า คนในวรรณะต่างๆ มา ร่วมงานแต่งงานของท่านมากมาย

หลังจากนั้น ดร.อัมเบตการ์ ได้ลงจากเก้าอี้ทางการเมือง ท่านถือว่าท่านไม่ได้ชื่นชอบกับ ตำแหน่งทางการเมืองอะไรนัก ที่ท่านเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม ก็เพราะท่านต้องการทำงานเพื่อ เรียกร้องความถูกต้องให้แก่คนที่อยู่ในวรรณะต่ำที่ได้รับการข่มเหงรังแกเท่านั้น

๒. การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

ดร.อัมเบตการ์ได้กระทำให้สิ่งซึ่งมีคุณูปการมากต่อพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียคือ การ เป็นผู้นำชาวพุทธศูทรกว่า ๕ แสนคน ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่ง ดร.อัมเบตการ์สนใจ พระพุทธศาสนามานานแล้ว โดยเฉพาะจากการได้อ่านหนังสือพระประวัติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเขียน โดยพระธัมมานันทะ โกสัมพี ชื่อว่า “ภควาน บุตดา” (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ท่านได้ศึกษาแล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่มีข้อรังเกียจในเรื่องวรรณะ ไม่ปิดกั้นการศึกษาพระธรรม ให้ความ เสมอภาค และภราดรภาพ แก่คนทุกชั้น ในจิตใจของ ดร.อัมเบตการ์ เป็นชาวพุทธอยู่ก่อนแล้ว แต่ ท่านตั้งใจจะทำให้เป็นรูปเป็นร่างยิ่งขึ้นก็คือ การปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธพร้อมกับพี่น้องชาวอริศูทร ในงานฉลองพุทธชยันตี (Buddhajayanti)

ดร.อัมเบตการ์ ได้กล่าวสดุดีพระพุทธศาสนา โดยเขียนหนังสือเผยแพร่พระพุทธธรรมหลาย เล่ม เช่น “พุทธธรรม” (Buddha and His Dhamma) “ลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา” (The Essential of Buddhism) และคำปาฐกถาอื่นๆ ที่ได้รับการตีพิมพ์ภายหลัง เช่น “การที่ พระพุทธศาสนาหมดไปจากอินเดีย” (The down fall of Buddhism in india) เป็นต้น

ก่อนหน้าที่จะมีงานฉลองพุทธชยันตี เป็นที่ทราบกันดีว่า อินเดียในขณะนั้น มีชาวพุทธอยู่ แทบจะเรียกได้ว่าเป็น อัมภพหริก คือน้อยจนเรียกไม่ได้ว่ามี แต่เหตุใดจึงมีงานฉลองนี้ขึ้น คำตอบนี้ น่าจะอยู่ที่ ท่านยวาร์ ราล เนรุท์ ซึ่งได้กล่าวคำปราศรัยไว้ในที่ประชุมโลกสภา (รัฐสภาของอินเดีย) เรื่องการจัดงานฉลองพุทธชยันตี ว่า “พระพุทธเจ้า เป็นบุตรที่ปราดเปรื่องยิ่งใหญ่และรอบรู้ที่สุดของ

อินเดีย ในโลกนี้ซึ่งเต็มไปด้วยความวุ่นวาย เศียดแค้น และรุนแรง คำสอนของพระพุทธเจ้าส่องแสง เหมือนดวงอาทิตย์ที่รุ่งโรจน์ ไม่มีคนอินเดียคนใดที่จะนำเกียรติยศ เกียรติภูมิ กลับมาสู่อินเดียได้ เท่ากับพระพุทธองค์ หากเราไม่จัดงานฉลองท่านผู้นี้แล้ว เราจะไปฉลองวันสำคัญของใคร

ในงานฉลองพุทธชยันตีนั้น รัฐบาลอินเดียได้จัดสรรงบประมาณการจัดงาน ฉลองตลอด ๑ ปีเต็ม โดยเวียนเวียนฉลองกันไปตามรัฐต่างๆ รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ อย่างเช่น ทำการตัดถนนเข้าสู่พุทธสังเวชนียสถานต่างๆ ให้ดีขึ้น สร้างธรรมศาลา อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาร่วมงานพุทธชยันตี จากประเทศต่างๆ จัดพิมพ์หนังสือสวดิติพระพุทธศาสนา จัดทำหนังสือวิชาการพระพุทธศาสนา โดยนักปราชญ์หลายท่านเขียนขึ้น ประธานาธิบดีราชกฤษณ์นั้น เขียนคำนำสวดิติพุทธคุณ ให้ชื่อว่า “2500 years of Buddhism” (๒๕๐๐ ปีแห่งพระพุทธศาสนา) ทั่วทั้งอินเดีย ก้องไปด้วยเสียง พุทธัง สรณัง คัจฉามิ^{๔๒}

๓. กิจกรรมสำคัญของ ดร.อัมเบตการ์

ส่วนในการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะนั้น ดร.อัมเบตการ์ได้นำชาววรรณะศูทร ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะที่เมืองนาคปุร์ สาเหตุที่ท่านเลือกเมืองนี้แทนที่จะเป็นเมืองใหญ่ๆ อย่างบอมเบย์ หรือเดลี ท่านได้ให้เหตุผลว่า “ผู้ที่ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตอนแรกๆ นอกจากพระสงฆ์คือพวกชนเผ่าขนาด ซึ่งถูกพวกอารยันกดขี่ข่มเหง ต่อมาพวกนาคได้พบกับพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมจนพวกนาคเหล่านั้นเลื่อมใส ปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่ว เมืองนาคปุร์นี้ เป็นเมืองที่พวกนาคตั้งหลักแหล่งอยู่” (คำกล่าวของท่านอัมเบตการ์มีมูลอยู่ไม่น้อย และจะว่าไปแล้ว หลังจากพระพุทธศาสนาเริ่มถูกทำลายจากอินเดีย เมืองนาคปุร์เป็นเมืองที่มีชาวพุทธอาศัยอยู่มาก และเป็นเมืองที่มีชนชั้นศูทร หรือคนวรรณะต่ำอยู่มากอีกด้วย ดังนั้นศูนย์กลางพุทธศาสนิกชนในอินเดียปัจจุบันที่เป็นคนวรรณะศูทร จึงอยู่ที่นาคปุร์)

ในการปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธ ๕ แสนคน เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ (๒๔๙๙ของไทย) นั้น มีพระภิกษุอยู่ในพิธีร่วมเป็นสักขีพยานด้วย ๓ รูป คือ พระสังฆรัตนเถระ (Ven. M. Sangharatana Thera) พระสัทธาติสสะเถระ (Ven. S. Saddratissa Thera) และพระปัญญาันทะเถระ (Ven. Pannanand Thera) ในพิธีมีการประดับธงธรรมจักรและสายรุ้งอย่างงดงาม ในพิธีนั้น ผู้ปฏิญาณตนได้กล่าวคำปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ และ คำปฏิญาณ ๒๒ ข้อ ของ ดร.อัมเบตการ์ ดังนี้

๑. ข้าพเจ้าจะไม่บูชาพระพรหม พระศิวะ พระวิษณุต่อไป
๒. ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อว่าพระราม พระกฤษณะ เป็นพระเจ้า ข้าพเจ้าจะไม่เคารพต่อไป
๓. ข้าพเจ้าจะไม่เคารพบูชาเทวดาทั้งหลายของศาสนาฮินดูต่อไป
๔. ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อลัทธิอวตารต่อไป
๕. ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อว่า พระพุทธเจ้าคืออวตารของพระวิษณุ การเชื่อเช่นนั้น คือคนบ้า
๖. ข้าพเจ้าจะไม่ทำพิธีสารท และบิณฑบาตแบบฮินดูต่อไป
๗. ข้าพเจ้าจะไม่ทำสิ่งที่ขัดต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า

^{๔๒} วรัช ธีรพันธ์เมธี, ดร.อัมเบตการ์ รัฐบุรุษจากสลัม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๖๗.

๘. ข้าพเจ้าจะไม่เชียวพราหมณ์มาทำพิธีทุกอย่างไป
๙. ข้าพเจ้าเชื่อว่าทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้มีศักดิ์ศรีและฐานะเสมอกัน
๑๐. ข้าพเจ้าจะต่อสู้เพื่อความมีสิทธิเสรีภาพเสมอกัน
๑๑. ข้าพเจ้าจะปฏิบัติมรรคมืองค์ ๘ โดยครบถ้วน
๑๒. ข้าพเจ้าจะบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ โดยครบถ้วน
๑๓. ข้าพเจ้าจะแผ่เมตตาแก่มนุษย์และสัตว์ทุกจำพวก
๑๔. ข้าพเจ้าจะไม่ลักขโมยคนอื่น
๑๕. ข้าพเจ้าจะไม่ประพฤติผิดในกาม
๑๖. ข้าพเจ้าจะไม่พูดปด
๑๗. ข้าพเจ้าจะไม่ดื่มสุรา
๑๘. ข้าพเจ้าจะบำเพ็ญตนในทาน ศีล ภาวนา
๑๙. ข้าพเจ้าจะเลิกนับถือศาสนาฮินดู ที่ทำให้สังคมเลวทราม แบ่งชั้นวรรณะ
๒๐. ข้าพเจ้าเชื่อว่าพุทธศาสนาเท่านั้นที่เป็นศาสนาที่แท้จริง
๒๑. ข้าพเจ้าเชื่อว่าการศึกษาที่ข้าพเจ้าหันมานับถือพระพุทธศาสนานั้นเป็นการเกิดใหม่ที่แท้จริง
๒๒. ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด^{๔๓}

หลังจากปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ท่านกล่าวว่า “ข้าพเจ้าเกิดมาจากตระกูลที่นับถือศาสนาฮินดู แต่ข้าพเจ้าจะขอตายในฐานะพุทธศาสนิกชน”^{๔๔} คำปราศรัยในที่ประชุมปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ของ ดร. อัมเบตการ์ นั้น เป็นการแสดงถึงความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ต่อมาได้มีผู้พิมพ์คำปราศรัยนี้ลงเป็นหนังสือ เป็นคำปราศรัยที่ยาวถึง ๑๒๖ หน้า ขนาด ๘ หน้ายก มีตอนหนึ่งที่ควรกล่าวถึง เช่น “พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมาจากตระกูลต่างๆ กัน ย่อมมีความเสมอกันเมื่อมาสู่ธรรมวินัยนี้แล้ว เหมือนมหาสมุทร ย่อมเป็นที่รวมของน้ำที่ไหลมาจากแม่น้ำและทะเลต่างๆ เมื่อมาสู่มหาสมุทรแล้ว ก็ไม่สามารถจะแยกได้ว่าน้ำส่วนไหนมาจากที่ใด”^{๔๕}

“พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่ปฏิเสธระบบวรรณะ และคนบางคนไม่มีเหตุผลจะโจมตีพระพุทธศาสนา หรือไม่มีเหตุผลมาหักล้างคำสอนได้ ก็อ้างเอาอย่างหน้าด้านๆ ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาของพวกนอกวรรณะ” “ถ้าหากจะมีพระนามใด ที่โจษขานกันนอกประเทศอินเดียที่โด่งดังและกล่าวกันด้วยความเคารพสักการะแล้ว จะมีใช้พระนามของพระราม หรือพระกฤษณะ แต่จะเป็นพระนามของพระพุทธเจ้า เท่านั้น”

เมื่อนักหนังสือพิมพ์ถามถึงเหตุผลในการนับถือพระพุทธศาสนา ท่านกล่าวว่า “เพราะการกระทำอันป่าเถื่อนของชาวฮินดูที่มีต่อคนวรรณะอัศุทรเช่นเรามา นานกว่า ๒๐๐๐ ปี” พร้อมกันนั้นท่านกล่าวต่อว่า “พอเราเกิดมาก็ถูกตราหน้าว่าเป็นวรรณะอัศุทร ซึ่งมีค่าต่ำกว่าสุนัข อะไรจะดีเท่ากับการผละออกจากลัทธิป่าเถื่อน ปลีกตัวออกจากมมมืดมาหา มุมสว่าง พุทธศาสนาได้อำนวยสุข

^{๔๓} อ่างแล้วหน้าเดิม.

^{๔๔} อริยวงศ์, ดร. อัมเบตการ์ รัตนบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๗๐.

ให้ทุกคนโดยไม่เลือกหน้า โดยไม่เลือกว่าเป็นวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ความจริงข้าพเจ้าต้องการเปลี่ยนศาสนาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ แต่เหตุการณ์ยังไม่อำนวย ข้าพเจ้าขอกล่าวว่าระบอบวรรณะควรจะสูญไปจากอินเดียเสียที แต่ตราบดีที่ยังมีผู้นับถือพระเวทอยู่ ระบบนี้ก็ยังคงอยู่ กับอินเดียตลอดไป อินเดียก็จะได้รับความระทมทุกข์ ความเสื่อมโทรมตลอดไปเช่นกัน พวกพราหมณ์พากันจงเกลียดจงชังพระพุทธศาสนา แต่หารู้ไม่ว่าพระสงฆ์ในพุทธกาล ๙๐ % เป็นคนมาจากวรรณะพราหมณ์ทั้งสิ้น ข้าพเจ้าอยากจะถามพวกพราหมณ์ในปัจจุบันว่าเกิดอะไรขึ้น กับพวกเขาหรือ” เป็นที่น่าเสียดายว่า หลังจากพิธีปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธได้ ๓ เดือน ดร.เอ็มเบตการ์ ก็ได้ถึงแก่กรรมลง ด้วยโรคร้าย ในวันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ (ในอินเดียเป็นปี ๒๕๐๐ อินเดียนับพุทธศักราชเร็วกว่าไทย ๑ ปี เช่นเดียวกับพม่า และลังกา) สร้างความยุ่งเหยิงให้กับชาวศูทรมากมาย เพราะยังไม่ทันพาพวกเขาไปถึงจุดหมาย ท่านก็มาด่วนถึงแก่กรรมไปเสียก่อน เหมือนเรือที่ขาดหางเสือ

เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ประชาชนได้หลั่งไหลไปจากทิศานุทิศสู่เมืองนาคปูร์ แคว้นบอมเบย์ เพื่อปฏิญาณตนเป็นพุทธศาสนิกชน ภายใต้การนำของ ดร.เอ็มเบตการ์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมของอินเดีย ผู้ได้รับสมัญญานามว่า มนุษย์กระดูกเหล็ก ฝีปากกล้า และอภิชาติบุตรของชาวหริจันท์ หรือชาวศูทร ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญมากแม้ในปัจจุบันเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาที่เกิดจากการผลักดันของ ดร.เอ็มเบตการ์ ก็จะหลั่งไหลไปที่เมืองนาคปูร์เพื่อร่วมกันปฏิญาณตนเป็นพุทธศาสนิกชน และรำลึก ดร.เอ็มเบตการ์ ด้วยการเปล่งวาจาว่า พิมพัง สรณัง คัจฉามิ อยู่จนทุกวันนี้ (“พิมพัง” เป็นชื่อเดิมของ ดร.เอ็มเบตการ์)

๔. แนวคิดและปรัชญา ของ ดร.เอ็มเบตการ์

ดร.เอ็มเบตการ์ เป็นนักปรัชญาและรัฐบุรุษของอินเดีย ซึ่งมีแนวความคิดปรัชญาดังนี้

อหิงสา ได้กล่าวว่า หลักการอหิงสา เป็นคำสอนของเซน ไม่ใช่พุทธ พระพุทธเจ้าสอนเรื่องเจตนาที่จะฆ่า การฆ่า พระพุทธองค์ ทรงจำแนกแยกออกกระหว่าง หลักการ และกฎระเบียบ พระพุทธองค์จะไม่ทรงแสดงออกมาในรูปแบบกฎระเบียบบังคับ แต่ทรงแสดง หรือวิถีแห่งชีวิต ที่จะพาคุณเป็นอิสระจากการกระทำ

ความเสมอภาค ดร.เอ็มเบตการ์พยายามทำทุกวิถีทางเพื่อทำลายกำแพงแห่งระบอบชาติชั้นวรรณะ

ความเมตตา ดร.เอ็มเบตการ์ พยายามใช้เรี่ยวแรง กำลังสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือคนยากจนในสังคมยุคนั้นให้มีฐานะดีขึ้น มีสิทธิมากขึ้นในสังคม

ภราดรภาพ ดร.เอ็มเบตการ์ ดำเนินชีวิตในสังคมอย่างกับบุคคลรอบข้างด้วยความโอบอ้อมอารี

เป็นนักชาตินิยม เป็นนักต่อสู้และเป็นนักปฏิรูปสังคมของอินเดีย ท่านไม่ต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นเครื่องตอบแทนความเสียสละและงานที่ท่านทำ ไม่ต้องการชื่อเสียง ไม่ต้องการความร่ำรวยเป็นเครื่องตอบแทน ท่านอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อหมู่ชนที่ตกทุกข์ได้ยาก และหาทางช่วยเหลือผู้ได้ทุกข์

ชื่นชมพระพุทธศาสนามากกว่าสิ่งใด ซึ่งได้แสดงหลักการ ๓ หลักเอาไว้ ซึ่งในศาสนาอื่นไม่มี. พระพุทธศาสนาสอนเรื่อง ๑.ปรัชญา คือความเข้าใจในการต่อต้านกับความเชื่อถือ อภิธรรม

ชาตินิยม ๒. กรุณา คือความรัก ๓.สมตตา คือความเสมอภาค นี่คือนี่สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการเพื่อที่จะให้เกิดความดีและความสุขในชีวิตตน

วัฒนธรรมพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาเกือบจะสูญหายไปจากอินเดียแล้วก็ตาม แต่ก็ยังให้กำเนิดวัฒนธรรมที่มีกว่า และมั่งคั่งกว่า พวกวัฒนธรรมของพราหมณ์ เมื่อเกิดคำถามขึ้นเกี่ยวกับธงชาติ และตราสัญลักษณ์ประจำชาติ ซึ่งได้ถูกพิจารณาโดยที่ประชุมส่วนของรัฐสภา เราไม่สามารถที่จะพบถึงความเหมาะสมของวัฒนธรรมของพวกพราหมณ์ และอย่างที่สุดแล้ว วัฒนธรรมพุทธศาสนาได้ทำให้เราอยู่รอด พวกเราเห็นด้วยกับธรรมจักรในฐานะสัญลักษณ์ประจำชาติ(อินเดีย)

วรรณกรรมและขนบธรรมเนียม วรรณกรรมที่ได้แบ่งแยกขนบธรรมเนียมเฉพาะชั้นกรรมชีพ ได้ทำลายจิตวิญญาณสาธารณะ ได้ ทำลายความเห็นในสังคมอย่างไม่น่าจะเป็น เมื่อนำเอาคุณธรรมมาอยู่กับวรรณกรรม มันก็จะทำลายความดี ความเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนในสังคม

ธรรมะ พระพุทธเจ้าได้กล่าวเรื่อง ปัญญา และกรุณา ถ้าสังคมใดขาดธรรมะสองข้อนี้ ก็จะไม่เจริญและไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้ ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่มีที่สำหรับ ผู้สวดมนต์อ่อนน้อม พวกแสวงบุญ ทำตามประเพณี ประกอบพิธีกรรม การบูชาอัญญา

๕. ดร.อัมเบตการ์ ถึงแก่กรรม

เมื่อ ดร.อัมเบตการ์ ถึงแก่กรรมนั้น มีหลายท่านแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้ง เมื่อข่าวการมรณะกรรมของท่านแพร่สะพัดออกไป มีทั้งรัฐมนตรี นักการเมือง เดินทางมาเคารพศพและแสดงความเสียใจแก่ภรรยาของ ดร.อัมเบตการ์ นายกรัฐมนตรีเนรูห์ได้กล่าวอย่างเศร้าสลดว่า “เพชรของรัฐบาลหมดไปเสียแล้ว”^{๔๖} ในวันต่อมา นายกรัฐมนตรีเนรูห์ได้กล่าวไว้อาลัย ดร.อัมเบตการ์ และสดุดีความดีของท่านอย่างมากมาย ตอนหนึ่งท่านได้กล่าวว่า “ชื่อของอัมเบตการ์ จะต้องถูกจดจำต่อไปอีกชั่วกาลนาน โดยเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อลบล้างความอยุติธรรมในสังคมฮินดู อัมเบตการ์ต่อสู้กับสิ่งที่ทุกคนเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องต่อสู้ อัมเบตการ์ได้เป็นคนปลุกให้สังคมของฮินดูได้ตื่นจากความหลับ”^{๔๗} นอกจากนี้ยังได้ให้มีการหยุดประชุมโลกสภา เพื่อไว้อาลัยแด่ ดร. อัมเบตการ์ ด้วย

หลังจากนั้น ได้มีคนสำคัญต่างๆ และผู้ทราบข่าวการมรณกรรมของ ดร.อัมเบตการ์มากมาย ได้ส่งโทรเลขไปแสดงความเสียใจต่อภรรยาของ ดร.อัมเบตการ์ มุขมนตรีของบอมเบย์ คือนาย ชะวาน ถึงกับประกาศให้วันเกิดของ ดร.อัมเบตการ์ เป็นวันหยุดราชการของรัฐ เพื่อเป็นเกียรติแก่ดวงวิญญาณของ ดร.อัมเบตการ์

ภรรยาของท่านต้องการจะนำศพของ ดร.อัมเบตการ์ ไปทำพิธีฝังบอมเบย์ รัฐบาลก็ได้จัดเที่ยวบินพิเศษให้ เมื่อเครื่องบินนำศพมาถึงบอมเบย์ ประชาชนหลายหมื่นคนได้มารอรับศพของ ดร.อัมเบตการ์ หลายคนที่ไม่สามารถอดทนกับความเศร้าไว้ได้ต่างก็ร้องไห้ไปตามๆ กัน

ดร.อัมเบตการ์ ผู้เกิดมาจากสังคมอันต่ำต้อย ต่อสู้เพื่อตัวเอง เพื่อสังคม และเพื่อประเทศชาติ อันเป็นส่วนรวม ตั้งแต่เกิดจนวินาทีสุดท้ายของชีวิต บัดนี้ท่านได้จากไปแล้ว ทั้งแต่ความดีเอาไว้มาก่อน รุ่งหลังได้จดจำและสรรเสริญชาวพุทธในอินเดียเชื่อว่า วิญญาณของ ดร.อัมเบตการ์คงยังไม่ไปไหน จะ

^{๔๖} อ้างแล้วหน้า ๑๑๕.

^{๔๗} อ้างแล้วหน้าเดิม

คงอยู่กับพวกเขา คอยช่วยพวกเขา เพราะ ดร.เอ็มเบตการ์ไม่เคยทิ้งคนจน ไม่เคยลืมคนยาก ช่วยเหลือพวกเขาอยู่ตลอดเวลา

๖. ผลกระทบต่อสังคม

รัฐบาลอินเดีย ปัจจุบันได้สนับสนุนส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยจัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นที่นาลันทา ได้มีการบำรุงสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ทำให้คนอินเดียหันมาสนใจพระพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับ คนที่สำคัญในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดียอีกท่านหนึ่ง คือ ดร.เอ็มเบตการ์ ซึ่งเกิดในตระกูลศูทร ท่านได้ละทิ้งศาสนาฮินดูมานับถือพระพุทธศาสนาเพราะเป้าหมายต่อลัทธิบางอย่างของฮินดู ได้ประกาศพระพุทธศาสนาในอินเดีย อย่างไม่หวาดเกรงอิทธิพลใด ๆ นายคนเนส อานันต์ กล่าวว่า “การที่ ดร.เอ็มเบตการ์ ได้ละทิ้งศาสนาฮินดู มานับถือ ศาสนาพุทธ ย่อมเป็นการขัดต่อประเพณีของชาวฮินดูและการกระทำเช่นนั้น ไม่เห็นจะมีประโยชน์และความหมายอะไร เพราะศาสนาฮินดูก็สอนให้คนเป็นคนดีอยู่แล้ว”

หนังสือพิมพ์สัมภาษณ์ ดร.เอ็มเบตการ์ว่า “เพราะเหตุไรท่านจึงหันมานับถือพระพุทธศาสนา?”

ดร.เอ็มเบตการ์ ตอบว่า “เพราะการกระทำอันห่าเถื่อนของชาวฮินดูที่มีต่อชาวหริจันทร่าเป็นเวลาหลายพันปี” (ดร.เอ็มเบตการ์ ได้พูดในท่ามกลางพวกศูทร ๕ แสนกว่าคนในวันนั้นว่า) “ท่านอย่าสนใจในคำคัดค้านของคนอื่นเลย ให้เขาพูดไปเถิด อุปสรรคเหล่านี้มิได้ทำให้อุดมคติของข้าพเจ้าเปลี่ยนแปลงแม้แต่น้อย ข้าพเจ้าได้ต่อสู้ด้วยความทรหดอดทน และจะสู้ไปจนกว่าสิ้นลมปราณเพื่อความสุข และความเสมอภาคของพี่น้องทั้งหลาย ท่านย่อมรู้ว่า พอเราเกิดมาก็ถูกตราหน้าว่าเป็นศูทร ถูกเหยียดหยามยิ่งกว่าสุนัข อะไรเล่าที่จะดียิ่งไปกว่าการผล่อออกจากลัทธิป่าเถื่อน ปลีกตัวออกจากมมมิตของสังคมฮินดูมารับแสงสว่างของพุทธธรรม พระพุทธศาสนาอำนวยสุขให้แก่คนโดยไม่เลือกหน้า ไม่ว่าเขาเหล่านั้น จะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่จะสามารถยกระดับฐานะของเราให้ดีขึ้น

เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ประชาชนได้หลั่งไหลไปจากทิศานุทิศสู่เมืองนาคปูร์ แคว้นบอมเบย์ เพื่อปฏิญาณตนเป็นพุทธศาสนิกชน ภายใต้การนำของ ดร.เอ็มเบตการ์ อติตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมของอินเดีย ผู้ได้รับสมัญญานามว่า มนุษย์กระดูกเหล็ก ฝีปากกล้า และอภิชาตบุตรของชาวหริจันทร่า หรือชาวศูทร ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญมาก จึงมีชาวฮินดูบางคนได้คัดค้านการกระทำ ของดร.เอ็มเบตการ์

สวามี ฉินมยานันทะ พระฮินดูได้วิพากษ์ว่า “การที่ ดร.เอ็มเบตการ์ หันมานับถือพระพุทธศาสนาคราวนี้ จะเป็นเพราะอะไรไปมิได้นอกจากเหตุผลทางการเมืองเท่านั้น ไม่มีใครปลงใจเชื่อดอกว่า ดร.เอ็มเบตการ์ มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วยความบริสุทธิ์ใจ เขาเคยปราศัยในการเมืองมาหลายครั้งแล้วจึงมองไม่เห็นหนทางใดที่จะดีไปกว่านี้ เพราะนั่นเป็นอุบายสำหรับบิดบตาคนโง่ให้ไปสนใจพระพุทธศาสนา แล้วตนเองก็หาคะแนนนิยมจากพวกนั้น ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า ถึงแม้ชาวหริจันทร่าจะนับถือพระพุทธศาสนา ฐานะเป็นอยู่ของเขาก็จะไม่ดีไปกว่าเมื่อก่อนเลย”

ดาไล ลามะ

๑. ดาไล ลามะ องค์ ๑๔ (องค์ปัจจุบัน)

ประสูติเมื่อวันที่ ๖ ก.ค. ค.ศ.๑๙๓๕ (พ.ศ. ๒๔๗๘) ที่ “ตักเซอร์” หมู่บ้านเล็ก ๆ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของทิเบต และทรงถูกค้นพบ ด้วยวิธีการ ตามประเพณีของทิเบต เมื่ออายุได้ ๒ พรรษา ว่าเป็นองค์ทะไลลามะองค์ที่ ๑๓ กลับชาติมาประสูติ

พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ เป็นผู้นำประเทศทิเบต เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๔๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓)^{๔๘}

๑.๑ การศึกษา

เริ่มเข้ารับการศึกษามือชนอายุได้ ๖ พรรษา ทรงสอบมหาวิทยาลัยเมื่อทรงพรรษาได้ ๒๔ และเมื่ออายุได้ ๒๕ พรรษา ทรงจบปริญญาเอก ทางปรัชญาของทิเบต ชื่อ เกเช ลารามปา ทรงได้รับตำแหน่ง และอำนาจทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้นำประมุขของชาติ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๕๐

องค์ดาไลลามะ คือ ตำแหน่งสูงสุดในประเทศทิเบต ซึ่งเป็นทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นผู้นำทางการเมืองการปกครอง ทรงมีตำแหน่งโปตลาและตำแหน่งนอร์บูลิงกาเป็นที่ประทับและเป็นสถานที่สำหรับประชุมคณะรัฐมนตรี ตำแหน่งดาไลลามะนั้นเริ่มมีมาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ ๑๘ จนถึงปัจจุบันนี้นับเป็นองค์ที่ ๑๔ ชาวทิเบตนับถือศาสนาพุทธ นิกายมหายานซึ่งได้เผยแพร่เข้าสู่ประเทศทิเบตในราวพุทธศตวรรษที่ ๙ - ๑๐ ใช้เวลาหลายร้อยปีที่จะเอาชนะ ศาสนาบอน ซึ่งเป็นศาสนาท้องถิ่นได้ ต่อมาชาวทิเบตก็หันมายอมรับหลักคำสอนในพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลายในทุกระดับสังคม จึงทำให้เปลี่ยนจากเผ่าพันธุ์ที่ดุร้ายและชอบรบพุ่งมาเป็นชาวพุทธผู้อารีย์และรักสงบ จนกระทั่งถูกประเทศจีนบุกเข้ายึดครอง องค์ดาไลลามะต้องลี้ภัยไปอยู่ประเทศอินเดียจนถึงทุกวันนี้

ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดและการเข้าทรงของชาวทิเบตนั้น เป็นความเชื่อที่ฝังอยู่ในสายเลือดของชาวทิเบตมานาน การกลับชาติมาเกิดชาวทิเบตเรียกว่า “ตูลกู” หมายถึงผู้ที่เลือกที่จะกลับมาเกิดใหม่ เพื่อสืบทอดเจตนาธรรมของตนต่อไปหรือเลือกที่จะมาเกิดเพื่อโปรดสัตว์เพื่อช่วยสัตว์โลก ให้พ้นทุกข์เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวทางของพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่มุ่งปฏิบัติให้สำเร็จพระโพธิญาณ เพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ แต่ยังไม่ถึงนิพพาน เพื่อคอยโปรดสัตว์ผู้ยังมีทุกข์ให้พ้นจากสังสารวัฏ ทั้ๆที่สามารถนิพพานได้ นับเป็นการเสียดสีที่น่ายอกย่งยิ่งนัก ชาวทิเบตถือว่าการกลับชาติมาเกิดนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะในประเทศทิเบตมี “ตูลกู” คือผู้ที่กลับมาเกิดใหม่อยู่นับพันคน แต่ที่พิเศษไปกว่าตูลกูธรรมดา ก็คือการกลับชาติมาเกิดใหม่ขององค์ดาไลลามะหรือลามะชั้นสูงของทิเบต ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการ “อวตาร” มาเกิดก็ได้ ที่ผ่านมามีองค์ดาไลลามะและลามะชั้นสูงได้กลับชาติมาเกิดแล้วหลายท่าน ในที่นี้ผู้เขียนขอยกมาเฉพาะเรื่องราวการอวตารของ ดาไลลามะองค์ที่ ๑๓ หรือการจำอดีตชาติได้ของดาไลลามะองค์ที่ ๑๔^{๔๙} (องค์ปัจจุบัน)

^{๔๘} สนธิธรรม, ความกรุณาในหัวใจองค์ทะไลลามะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๕), ๑๒๓.

^{๔๙} “อิสรภาพในการลี้ภัย Freedom Exile” เขียนโดยดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ แปลเป็นภาษาไทยโดย “นัตรสุมาลย์กบิลสิงห์ ชัญเสน”

คำว่า “ทะไลลามะ” เป็นคำที่มาจากภาษามองโกล “ทะไล” แปลว่า มหาสมุทรอันกว้างใหญ่ ส่วน “ลามะ” หมายถึง ผู้มีความรู้ความชำนาญในพุทธศาสนา มองโกล จีน และฝรั่งนิยมเรียกชื่อนี้ โดยที่ฝรั่งออกเสียงเพี้ยนไปเป็น “ดาไลลามะ” (Dalai Lama) ที่เบตเองกลับเรียกว่า “เกียลวา รินโปเช” (Gyalwa Rinpoche) แต่ปัจจุบันก็เรียก “ทะไลลามะ” ตามที่รู้จักกันในทางสากล

ทะไลลามะ หรือทะไล ลามะ คือพระสงฆ์ ผู้เป็นผู้นำสูงสุดของชาวทิเบต

ฐานะทางบ้านเมือง เท่ากับตำแหน่งในเมืองไทยเรา คือ พระเจ้าแผ่นดิน

ฐานะทางศาสนา เท่ากับตำแหน่งในเมืองไทยเรา คือตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราช

เด็กชายลาโม ทอนดูป(Lhamo Thondup) เกิดเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๔๗๖ ณ หมู่บ้าน ตักเซอร์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กๆทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศทิเบต มีพี่น้องทั้งหมด ๘ คน เสียชีวิตไปแล้ว ๔ คน ยังมีชีวิตอยู่ ๔ คน คือ

๑. เซริง ดอลมา(หญิง)
๒. ทูบเท็นจิกเม นอร์บู(ลามะตักเซอร์ รินโปเช อวตารมาเกิด)
๓. ลอบซัง สามเท็น(ชาย)
๔. ลาโม ทอนดูป(ดาไลลามะองค์ที่ ๑๓ อวตารมาเกิด)^{๕๐}

ในครอบครัวของเด็กชายลาโมมี “ตุลกู” อีกคนหนึ่งคือ ทูบเท็น จิกเม นอร์บู ซึ่งได้รับการ พิสูจน์และยอมรับว่าเป็น ลามะ ตักเซอร์ รินโปเช ลามะชั้นสูงท่านหนึ่งกลับชาติมาเกิด และต่อมาเขา ได้ไปอยู่ที่วัดกุมบุมอันเป็นวัดที่ลามะ ตักเซอร์ รินโปเช เคยอยู่เมื่อในอดีตชาติ

มารดาของเด็กชายลาโม(ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔) เล่าถึงเรื่องราวการจำอดีตชาติได้ของ เด็กชายลาโมว่า เด็กชายลาโมเป็นเด็กที่มีความเมตตาสูง ชอบช่วยเหลือผู้คนโดยเฉพาะคนที่อ่อนแอ กว่า เขาชอบเก็บข้าวของลงกระเป๋าดูทางโดยบอกว่า “ฉันจะไปลาซา” เวลาที่กินข้าวกับครอบครัว เขาจะนั่งหัวโต๊ะเสมอและไม่ยอมให้ใครถือชามอาหารนอกจากมารดา สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นเพียงส่วน หนึ่งที่แสดงว่า เด็กชายลาโมจำอดีตชาติได้ แต่มารดาของเด็กชายลาโมคิดไม่ถึงว่าเด็กชายลาโมจะเป็น ดาไลลามะองค์ที่ ๑๓ กลับชาติมาเกิด และคิดไม่ถึงว่าในครอบครัวจะมี “ตุลกู” ถึงสองคน (มารดา ของ ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๔)

ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ ทรงเล่าเรื่องราวการจำอดีตชาติของท่านไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติ ของตัวท่านเองว่า ปัจจุบันนี้ท่านจำเรื่องราวในอดีตไม่ค่อยได้แล้ว เพราะว่าเหตุการณ์ได้เกิดขึ้นใน ขณะที่ท่านยังเด็กมาก เท่าที่พอจำได้ก็เป็นเรื่องราวที่มารดาของท่านเล่าให้ท่านฟังเมื่อตอนที่ท่านโต แล้วเท่านั้น เมื่อกล่าวถึงกรที่ท่านลืมเรื่องราวในอดีตชาตินั้น ท่านเองคิดว่าอาจมีสาเหตุมาจากการที่ ท่านแอบกินกินไข่ ซึ่งโบราณเชื่อว่าคนที่จำอดีตชาติได้ถ้ากินไข่แล้ว จะทำให้ลืมเรื่องราวในอดีตชาติ ซึ่งท่านได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “อาตมาถูกห้ามไม่ให้รับประทานอาหารบางชนิดเช่น ไข่ และ หมู จำได้ ว่าครั้งหนึ่ง ยอปเค็นโป ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จับได้ว่าอาตมาเสวยไข่ เขาตกใจมากพอกๆกับอาตมา ” โดยส่วนตัวของท่านเอง ท่านไม่ได้ให้ความสนใจเรื่องราวในอดีตชาติมากนัก เพราะท่านลืมไปมากแล้ว แต่เรื่องราวในช่วงที่ท่านจำความได้นั้น มีความสำคัญไม่แพ้กัน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ท่านรู้สึก มีความ

^{๕๐} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน แปล, **อัตชีวประวัติขององค์ทะไลลามะ: อิสรภาพในการลี้ภัย พระ ราชนิพนธ์ของทะไลลามะองค์ที่ ๑๔ แห่งทิเบต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, สำนักพิมพ์ สามสี, ๒๕๔๒.

ผูกพันกับอดีตชาติของท่านดังเช่น ครั้งหนึ่งท่านไปเยี่ยม วัดเชรา และ วัดศรีบุง ซึ่งเป็นสถานศึกษาสูงสุดของทิเบตเป็นครั้งแรก ท่านรู้สึกคุ้นเคยกับสถานที่ของวัดทั้งสองมาก รวากับว่าท่านเคยมาที่นี่มาก่อน ดังคำพูดตอนหนึ่งของท่านที่ว่า “อาตมาต้องเป็นกังวลที่จะต้องเยี่ยมวัด ซึ่งเป็นสถานศึกษาสูงสุดของทิเบตเป็นครั้งแรกในชีวิต แต่มีบางอย่างที่ทำให้รู้สึกคุ้นเคยและทำให้ค่อนข้างแน่ใจถึงความสัมพันธ์ในอดีตชาติของอาตมา กับสถานที่เหล่านั้น”

ปัจจุบันนี้ ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ ได้ลี้ภัยไปอยู่ในประเทศอินเดีย และยังคงต่อสู้เพื่ออิสรภาพของประเทศทิเบตและประชาชนของท่าน

๒. นิกายวัชรยาน

นิกาย วัชรยาน หรือ มหายานพิเศษนี้ เป็นพุทธศาสนาหายานนิกายหนึ่งในแบบลัทธิตันตระ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในประเทศอินเดีย (ในรัฐชัมมู, รัฐกัษมีร์, รัฐสิกขิม), เนปาล, ภูฏาน, ทิเบต, ปากีสถาน และ มองโกเลีย

โดยนิกายวัชรยานนั้นจะแบ่งออกเป็นนิกายย่อยๆ ออกไปอีก ๔ นิกายใหญ่ คือ

๑. นิกายณิงมาปะ หรือ นิกายหมวกแดง ซึ่งมีท่านคุรุ ปัทมสมภพ เป็นผู้ก่อตั้ง โดยนิกายนี้ถือกันว่าเป็นต้นนิกายพุทธศาสนาในทิเบตด้วย

๒. นิกายคากิว หรือ นิกายผ้าขาว ผู้ก่อตั้ง คือ ท่านมาร์ปะ ผู้สืบสายคำสอนมาจากท่านนาโรปะนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งมหาวิทยาลัยนาลันทา

๓. นิกายสักกยะ หรือ นิกายสักเจีย ผู้ก่อตั้ง คือผู้สืบเชื้อสายขุนนางเก่าแห่งตระกูล คอนคอนโซก เกียวโป

๔. นิกายกาดัม และ นิกายเกลูปะ หรือ นิกายหมวกเหลือง โดยจุดเริ่มของทั้ง ๒ นิกายนี้มาจากผู้ก่อตั้งคนเดียวกัน คือ ท่านอติชะ และศิษย์ของท่านชื่อ ท่านดอมทอนปะ และนิกายนี้ยังเป็นนิกายในสังกัดขององค์ทะไลลามะอีกด้วย

พระพุทธศาสนาสายทิเบตนิกายวัชรยาน มีอยู่ ๔ นิกายใหญ่ คือ นิกายหมวกแดง นิกายหมวกขาว นิกายหมวกดำ นิกายหมวกเหลือง แต่ละนิกายนั้นไม่ยุ่งเกี่ยวกัน

๒.๑ นิกายหมวกแดง

นิกายณิงมา (ทิเบต: ལྷིང་མ་ [ŋiŋma]) นิกายหมวกแดง เป็นนิกายสำคัญนิกายหนึ่งของศาสนาพุทธแบบทิเบต ถือกำเนิดจากปัทมสัมภวะ อาจารย์ชาวอินเดียคือที่เดินทางมาทิเบตเมื่อ พ.ศ. ๑๓๕๐ ซึ่งได้รับการนับถือจากชาวทิเบตอย่างกว้างขวาง และเป็นผู้สร้างวัดสัมเยซึ่งเป็นวัดแห่งแรกในทิเบต ปัทมสัมภวะได้เผยแพร่คำสอนของนิกายตันตระจนมีสานุศิษย์ที่สำคัญหลายคน

นิกายณิงมาปะ (Nyingmapa) ก่อตั้งโดยท่านคุรุปัทมสัมภวะ หรือ คุรุรินเปเช ซึ่งเป็นผู้นำศาสนาพุทธเข้ามาในทิเบตเป็นนิกายแรกและดำรงมาจนถึงปัจจุบัน คำว่า “ณิงมา” แปลว่า โบราณ นิกายนี้มุ่งห่มสีแดง จึงเรียกว่านิกายหมวกแดง

ณิงมา เป็น นิกายแรกและเก่าแก่ดั้งเดิม และยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยถือ ว่ากำเนิดจากท่านคุรุปัทมสมภพ ณิงมาปะ ได้มีพัฒนาการ ครั้งใหญ่ๆ ๓ ครั้ง คือ การเริ่มต้น ซึ่งก็ถือว่าเป็นการเริ่มต้นพุทธศาสนาของทิเบตด้วย และ เป็นนิกายเดียวที่มีอยู่ในช่วงนั้น คือศตวรรษที่ ๘-๑๑ คำว่า ณิง

มา แปลว่าโบราณ สัญลักษณ์ของนิกายคือใส่หมวกสีแดง ชาวทิเบตเลื่อมใสศรัทธาท่านคุรุปัทมภพ มาก เชื่อว่าท่านเป็นผู้ทรงพละคุณภาพอย่างมากในการให้ความช่วยเหลือขจัดอุปสรรคต่างๆได้ทั้งหมด สิ้น ฌิงมาปะ ได้เน้นในด้านพุทธตันตระ คำว่าตันตระนั้นแปลว่า เชือกหรือเส้น ด้ายใหญ่ๆ หรือความต่อเนื่องซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการถ่ายทอดคำสอนจากอาจารย์ไปสู่ศิษย์โดยไม่มีการขาดตอน โดยผ่าน พิธีอภิเษกและเป็นการถ่ายทอดคำสอนปากเปล่าจาก อาจารย์ สู่ศิษย์ ในคำสอนของตันตระเน้นใน การสวดมนตราธารณี การใช้สัญลักษณ์มูทรา สัญลักษณ์มันดาลา ในการประกอบพิธี เพื่อเข้าสู่การ บรรลุพระโพธิญาณ หลังจากสมัย คุรุปัทมสมภพแล้วก็ได้มีการค้นพบคำสอนซึ่งถูกซ่อนไว้ โดยคุรุปัทม สมภพ ในทิเบตเรียกว่า เตอร์มา ซึ่งแปลว่าขุมทรัพย์อันล้ำค่า และได้ทำนายไว้ว่าในอนาคต ศิษย์ของ ท่านจะเป็นผู้ค้น พบและเปิดขุมทรัพย์ องค์คุรุปัทมสมภพได้ให้เหตุผลไว้ ๓ ประการ ๑.เพื่อไม่ให้คำ สอนผิดเพี้ยน ไปเมื่อเวลาผ่านไปนานๆ ๒.เพื่อให้พลังแห่งคำสอนนั้นอยู่ ครอบถ้วนบริบูรณ์ ๓.เพื่อเป็น การให้พร แก่คนรุ่นหลังที่ได้สัมผัสกับคำสอนดั้งเดิม ^{๕๑}

คำสอนฌิงมาปะเน้นในเรื่องความไม่เป็นแก่นสารของจักรวาลและเน้นถึงความเป็นไปได้ใน การตรัสรู้ในเวลาอันสั้นหรือทันทีทันใด หลักการสอนและปฏิบัติฌิงปา คือปฏิบัติควบคู่กันไปทั้งสูตร และตันตระ โดยประยุกต์รวมผสานปรัชญานิกายมัจยมิก โยคอาจารย์และจิตอมตะเข้าด้วยการใช้หลัก ปฏิบัติของมนตรายาน (ดูรายละเอียดในนิกายของมหายานอินเดียในเพจปรัชญามหายาน) ฌิงมาปะ ได้แบ่งพุทธศาสนาออกเป็น๔ยานคือ สวากยาน ปัจเจกพุทธยาน และโพธิสัตว์ยาน คือสามยานขั้นต้น กริยาตันตระ จริยะตันตระ โยคะตันตระ เป็นสามยานในชั้นกลางหรือจัดเป็นตันตระต่ำและ มหาโยคะ ตันตระ อนุตรโยคะตันตระและอทิโยคะตันตระ สามยานสุดท้าย หรือจัดเป็นตันตระสูง อนุตรโยคะ ตันตระจัดเป็นตันตระสูงสุดของตันตระทุกระดับยกเว้น อทิโยคะตันตระ คุณยสมาช กาลจักร จักร สัจวร ล้วนจัดอยู่ในอนุตรโยคะตันตระทั้งสิ้น ส่วนอทิโยคะตันตระหรือชกเชนถือเป็นตันตระพิเศษ สูงสุดกว่าตันตระใดๆซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติของ สมัตร์ภัทรพุทธ เป็นวิธีการเจาะเข้าสู่พุทธภาวะโดยตรงหก ยานแรกเป็นพื้นฐานของพุทธ ตันตระทั่วไปทุกนิกายส่วนสามยานสุดแท้เป็นลักษณะพิเศษของฌิงมา ท่านเชอเกียมตรุงปะ วัชรอาจารย์แห่งฌิงมาผู้มีชื่อเสียงอย่างมากในโลกตะวันตกในศตวรรษที่๒๐ได้ กล่าวไว้ว่า หินยานได้กล่าวว่าคุณเข้าถึงความจริงแท้และให้หนทางที่ดีที่สุดมหายานก็กล่าวว่าคุณพระโพธิ สัตว์ได้ให้หนทางที่ดีที่สุดในการเข้าสู่สัจจะธรรม ส่วนผู้ปฏิบัติวัชรยานก็ว่า มหาสิทธิผู้ทรง ฤทธิ์ อำนาจวิเศษสามารถมอบ หนทางสู่การบรรลุได้อย่างวิเศษสุด คำถามและคำตอบมาก มายที่ได้เกิดขึ้น พร้อมกับความสับสนต่างๆแล้วอะไรเล่าจึงเป็นสิ่งที่ปรารถนาของศิษย์ ผู้ต้องการเข้าสู่พระพุทธ ธรรม อทิโยคะตันตระได้ให้คำตอบไว้ว่าการมองทุกสรรพสิ่งด้วยสาย ตาของเอกซ์เรย์ มองทุกสรรพสิ่ง ได้อย่างทะลุปรุโปร่ง และ ปฏิบัติตนอย่างเปล่าเปลี่ยวทะลุ ปรุโปร่งเช่นกัน นั่นจึงเป็นธรรมชาติแท้ แห่งพุทธภาวะอทิโยคะตันตระซึ่งจัดเป็นยานสูงสุดของพุทธศาสนา และถือว่าเป็นธรรมวิธีที่สูงสุด มี หลักการว่ารู้กระจ่างในธรรมกายตนและให้ธรรมกายตนออกหน้าในทุกภาวะ ผลที่ได้ตนก็คือ พระพุทธเจ้า

^{๕๑} พระมหามิตร วิฑิตปญโญ,ผศ.ดร. พระพุทธศาสนามหายาน, (ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๓.

๒.๒ นิกายหมวกขาว (นิกายคากิว)

นิกายคากิวเป็นนิกายสำคัญนิกายหนึ่งในต้นศตวรรษที่ ๑๑ “คากิว” แปลว่า การถ่ายทอดคำสอนด้วยการบอกกล่าวจากอาจารย์สู่ศิษย์ ผู้ก่อตั้งคือมาร์ปะผู้สืบสายคำสอนมาจากนาโรปะ นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งมหาวิทยาลัยนันทา ผู้รับสืบทอดคำสอนมาจากติโลปะผู้ถือว่ารู้แจ้งเองไม่ปรากฏว่าท่านได้รับคำสอนจากพระอาจารย์ท่านใด แต่ได้มีบันทึกบอกกล่าวไว้ว่าท่านได้รับคำสอนโดยตรงจากพุทธวัชรธारा มาร์ปะเป็นลามะปราชญ์ผู้แปลพระธรรมที่มีชื่อเสียงมากท่านหนึ่งของทิเบต ท่านได้ถ่ายทอดคำสอนต่อให้มิลาเรปะ โยคีผู้บรรลุความรู้แจ้งในชีวิตนี้ นิกายคากิวได้ ชื่อนิกายขาวก็สืบเนื่องจากการครองผ้าของมิลาเรปะซึ่งท่านจะครองผ้าบางๆสีขาวหรืออาจ จะมาจากสัญลักษณ์ของวัดในคากิวปะซึ่งจะทาสีขาวทั้งหมด มาร์ปะและมิลาเรปะถือว่ามีความ สำคัญมากในพุทธตันตระของทิเบต ท่านได้ประพันธ์คำสอนไว้มากมาย มิลาเรปะ มีศิษย์ทั้งหมด๒๑ท่าน ท่านที่มีชื่อเสียงที่สุดคือกัมโปปะ คากิวปะเป็นนิกายที่มีชื่อเสียงมากใน ศตวรรษที่ ๑๓เนื่องด้วยมิลาเรปะมีศิษย์หลายท่านกัมโปปะเองก็มีศิษย์หลายท่านทำให้นิกาย คากิวได้มีการพัฒนาไปตามแนวทางคำสอนของศิษย์แต่ละท่านได้รับจึงเกิดกิวในสายต่างๆขึ้น มามากมาย คำสอนของคากิวก็ไม่ได้แตกต่างไปจากนิกายอื่น คือเน้นไปที่พุทธตันตระ คำสอน คำสอนตันตระของคากิวเกี่ยวข้องกับ ตันตระโยคะทั้ง ๖ การสืบทอดวิญญานและ การปฏิบัติ มหามุทรา

๒.๓ นิกายหมวกดำ

นิกายนี้ได้มาจากชื่อของวัดสักกยะ คำว่าสักกยะหรือสำเนียงทิเบตว่า “สักเจีย” แปลว่าดินชนิดหนึ่งในบริเวณจั้ง ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของแม่น้ำยาลูงซังโป^{๕๒}

วัดของสักกยะมีเอกลักษณ์คือทาสีเป็น ๓ แถบ คือแถบสีแดง สีขาว และสีดำ สีทั้ง ๓ เป็นสีแห่งพระโพธิสัตว์ ๓ องค์ ซึ่งนิกายสักกยะให้ความสำคัญมาก คือ

สีแดง เป็นสีแห่งพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ผู้ทรงปัญญาคุณ

สีขาว เป็นสีแห่งพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้เมตตากรุณาคุณ

สีดำ เป็นสีแห่งพระวัชรปาณีโพธิสัตว์ ผู้ทรงพลาคุณในประเทศ

นิกายสักกยะได้ตั้งขึ้นในศตวรรษที่ ๑๑ ผู้ก่อตั้งนิกายคือผู้สืบเชื้อ สายขุนนางเก่าตระกูล คอนคอนโซก เกียวโป ท่านได้รับคำสอนตันตระกาลจักรจากบิดาซึ่งรับคำสอนมากจากวิรูปะโยคีชาวอินเดีย คอน คอน โซกเกียวโปได้เดินทางไปเรียนตันตระจากอาจารย์อีกท่านคือโยมิโลชาวา คอนคอนโซกเกียวโปได้สร้างวัดของนิกายสักกยะขึ้นใกล้แม่น้ำถอม เป็นบัญญัติของคอนคอนโซกเกียวโปว่าการสืบทอดในนิกายสักกยะจะสืบทอดเฉพาะคนในตระกูลคอนเท่านั้นตำแหน่งของเจ้านิ กายสักกยะเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจทั้งในทางการเมืองและการศาสนาความสำคัญในเชิงประวัติ ศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่าผู้สืบสายนิกายสักกยะท่านที่๔คือคุงก้าเกียวเจนหรือสักกยะบัณฑิตและ หลานของท่านที่ชื่อว่าพักปะโลคุปะเกียวเจนทั้ง ๒ ท่านเป็นผู้มีชื่อเสียงในการเมืองของทิเบตมาก ทั้ง๒ท่านได้รับการเชิญจากโดยขานชาวมงโกลให้ไปแผ่แพร่พุทธตันตระในประเทศจีนเป็นที่ เลื่อมใสแก่ขานมงโกลอย่าง

^{๕๒} ผศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์, พระพุทธศาสนามหายาน, (กรุงเทพมหานคร: บางกอกบล็อก, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๗.

มาก กุบไล่ข่านได้แต่งตั้งให้พักปะโลดอุปเกี่ยวเจงให้ปกครองทิเบต และนี่เป็นจุดเริ่มต้นของการที่ พระสงฆ์นั้นปกครองทั้งอาณาจักรและศาสนจักร

๒.๔ นิกายหมวกเหลือง

นิกายหมวกเหลือง หรือนิกายเกลุกเน้นความเคร่งครัดในวินัยเป็นพื้นฐาน ลามะของนิกายนี้ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ เน้นการสอนทั้งทางพระสูตรที่เป็นวิชาการและทางตันตระที่เน้นการปฏิบัติ และการวิเคราะห์ธรรมโดยตรรกวิทยา หัวข้อใหญ่ที่ศึกษาคือ ปัญญาบารมี ปรัชญามารยมิก การรับรู้ที่ถูกต้อง ปรัชญาการณวิทยา และพระวินัย ผู้นำนิกายเกลุกในปัจจุบันคือผู้ดำรงตำแหน่งดาไล ลามะ หรือทะไล ลามะ ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของทิเบตด้วย

นิกายหมวกเหลือง เป็นนิกายย่อยนิกายหนึ่งของศาสนาพุทธนิกายทิเบต ผู้ก่อตั้งชื่อ หลัวปู้จ้าง จงเค่อปา เริ่มบวชตั้งแต่อายุ ๘ ขวบ พออายุ ๑๗ ปี ก็เดินทางไปที่ทิเบตเพื่อศึกษาคัมภีร์นิกายลามะ ต่อมาได้เป็นนิกายศาสนาพุทธที่ปกครองทิเบต เนื่องจากพระภิกษุของนิกายนี้สวมจีวรสีเหลือง จึงได้ชื่อนิกายเหลือง พระลามะองค์นี้มีคุณูปการสำคัญต่อการปฏิรูปนิกายลามะ ทั้งพระทะไลลามะ และพระปันเซนลามะล้วนเป็นลูกศิษย์ของท่าน

นิกายเกลุก หรือ นิกายเกลุกปะ หรือ นิกายหมวกเหลือง พัฒนามาจากนิกายกตัมที่อาจารย์ดีสะวางรากฐานและและอาจารย์สองชะปะเป็นผู้ปฏิรูปหลักคำสอนของนิกายหมวกแดงแล้วตั้งนิกายใหม่ขึ้นเมื่อ นิกายเกลุกปะ หรือนิกายหมวกเหลือง เมื่อท่านมรณภาพได้สืบทอดตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกานเด็นให้ เจล ชับเจ ถือเป็นจุดเริ่มต้นการสืบทอดผู้นำของสายนิกายเกลุก ผู้นำนิกายเกลุกในปัจจุบันคือผู้ดำรงตำแหน่งดาไล ลามะหรือทะไล ลามะ ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของทิเบตด้วย พระสงฆ์ในนิกายนี้ได้รับการยกย่องนับถือจากผู้ปกครองมองโกลว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และต่อมาถือว่าเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองด้วย

ในรัชสมัยของพระเจ้าอัลตันข่าน พระองค์ได้พบประมุขสงฆ์องค์ที่ ๓ ของนิกายเกลุกปะชื่อ สอดนัมยาโส พระองค์เกิดความเชื่อว่า พระสอดนัมยาโสนี้เป็นอาจารย์ของพระองค์ในชาติก่อนจึงเรียกพระสอดนัมยาโสว่า ทะเล หรือทะไล (Dalai) ตั้งแต่นั้นมาประมุขสงฆ์ของทิเบตจะถูกเรียกว่า ดาไลลามะ หรือทะไล ลามะ

ทะไลลามะบางองค์ได้รับมอบอำนาจจากผู้มองโกลให้ปกครองประเทศทิเบตทั้งหมด ทำให้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเจริญรุ่งเรือง จนถึงทะไลลามะองค์ที่ ๗ (พ.ศ. ๒๓๕๑-๒๔๐๑) ทิเบตได้เข้าสู่ยุคของการปิดประตูอยู่โดดเดี่ยว เนื่องจากประสบความผันผวนและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตามเหตุการณ์ของบ้านเมือง เช่น มีนักบวชคริสต์ศาสนาเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนา ความสัมพันธ์กับประเทศอินเดียจางหาย จีนได้เข้าครอบครองทิเบตใน พ.ศ. ๒๔๙๔

ขณะที่ทะไลลามะประมุขสงฆ์ของทิเบตองค์ปัจจุบัน เป็นพระองค์ที่ ๑๔ ทรงนำนักลี้ภัยอยู่ในประเทศอินเดีย ตั้งแต่ทรงเดินทางหลบหนีออกจากทิเบตใน พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา

พระพุทธศาสนาในทิเบตมีหลายนิกาย นิกายเก่าที่นับถือพระปัทมสัมภวะนั้นต่อมาได้ชื่อนิกายหมวกแดง มีคำสอนที่ผสมผสานระหว่างหินยานกับมหายานเข้าด้วยกัน บังคับพระสงฆ์ให้ถือพรหมจรรย์และไม่สนับสนุนไสยศาสตร์

๓. ดาไล ลามะ กับการปกครอง

การปกครองในประเทศทิเบต ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาเป็นลามะ^{๕๓} ทั้งสิ้น ฐานันดรสูงสุดในทิเบตมีอยู่ ๒ ตำแหน่ง คือ ดาไล ลามะ, ตาชิ ลามะ ดาไล ลามะถืออำนาจทางอาณาจักรคือเป็นพระมหากษัตริย์ ส่วนตาชิ ลามะ ถืออำนาจทางศาสนาปกครองเน้นหนักทางศาสนจักร ชาวทิเบตเชื่อระบบอวตาร ถือกันว่า ดาไล ลามะ อวตารมาจากพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ และตาชิ ลามะ อวตารมาจากอาทิพุทธะ ดังนั้น การสรรหาบุคคลเข้ารับตำแหน่งทั้ง ๒ นี้ จึงมีวิธีการที่แปลกประหลาดมากเมื่อดาไล ลามะ และตาชิ ลามะ สิ้นชีพลง ก็ต้องแสวงหาเด็กที่เชื่อว่าอวตารลงมา พวกเราจึงรู้ว่า ผู้ที่รับตำแหน่งดาไล ลามะ ในทิเบตนั้น เป็นเด็ก ๆ ทั้งสิ้น

วิธีการสรรหาเด็ก ก็ใช้วิธีการสืบสวนและสดับตรับฟังว่า มีเด็กคนไหนบ้างที่รู้ความลับของลามะทั้งสอง มีการเสี่ยงทาย เช่น นำสิ่งของเครื่องใช้ของดาไล ลามะองค์ก่อนมาให้เด็กเลือก เป็นต้นว่า สมุดคัมภีร์บ้าง พวงประคำ หรือไม้เท้า นำมาปะปนกับของบุคคลอื่น ถ้าเด็กสามารถหยิบเครื่องใช้ของดาไล ลามะองค์เก่าได้ถูกต้อง ก็เลือกเด็กคนนั้น

นี่เป็นหลักการ แต่โดยความเป็นจริงการเลือกนั้น ก็พยายามเลือกสรรหาเด็กที่มีลักษณะดี มีแววแห่งความเฉลียวฉลาดอย่างมาก เมื่อเอามาตั้งขึ้นเป็นลามะสูงสุดแล้ว ก็มีคณะผู้สำเร็จราชการแทนลามะว่าราชการ การบ้านการเมืองแทนไปก่อนจนกว่าเด็กนั้นจะบรรลุนิติภาวะ ในระหว่างนี้ คณะผู้ทำงานแทนก็จะให้การฝึกอบรมให้การศึกษาอย่างดีที่สุดแก่เด็กคนนั้น ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า ดาไล ลามะ เป็นผู้มีจรรยา มารยาท มีความสง่างาม มีวิสัยทรรศน์อย่างดีมากทีเดียว ตำแหน่งสูงสุด ๒ ตำแหน่ง คือดาไล ลามะ ว่าการทางอาณาจักร และตาชิ ลามะ ว่าการทางศาสนจักรนี้ ต่อมาในภายหลังเหลือเพียงตำแหน่งเดียว คือ ดาไล ลามะ ซึ่งต้องรับผิดชอบในการปกครองทั้งอาณาจักรและศาสนจักร คือเป็นทั้งพระมหากษัตริย์และพระสังฆราชพร้อมกันไปด้วย ก็เป็นอันว่าการปกครองประเทศ ทิเบตเป็นการปกครองโดยพุทธจักรโดยแท้

ประวัติและการดำเนินชีวิตของ“ท่านโกเอ็นก้า” (สัตยา นารายัน โกเอ็นก้า (S.N. Goenka)

๑. ประวัติและการดำเนินชีวิตของ“ท่านโกเอ็นก้า” (สัตยา นารายัน โกเอ็นก้า

(S.N. Goenka)

“ท่านโกเอ็นก้า” หรือ “ท่านอาจารย์สัตยา นารายัน โกเอ็นก้า” (S.N. Goenka) เป็นชาวอินเดียที่ถือกำเนิดในประเทศพม่า ในครอบครัวนักธุรกิจ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๗ ท่านได้ประกอบธุรกิจจนประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียงมากตั้งแต่ยังอยู่ในวัยหนุ่ม ทั้งได้รับเลือกให้เป็นผู้นำชุมชนชาวอินเดียในพม่า รวมทั้ง เป็นประธานองค์กรต่างๆ เช่น หอการค้ามาร์วารีแห่งพม่า และสมาคมพาณิชย์และอุตสาหกรรมแห่งร่างกุ้ง นอกจากนี้ยังร่วมเดินทางไปต่างประเทศกับคณะผู้แทนการค้าของสหภาพพม่าในฐานะ ที่ปรึกษาอยู่บ่อยๆ เมื่ออายุ ๓๑ ปี ท่านถูกคุกคามด้วยโรคไมเกรน แม้จะได้รับการดูแลบำบัดรักษาโดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในหลายประเทศ แต่อาการก็ไม่ดีขึ้น จนในที่สุด ท่านสัตยา นารายันโกเอ็นก้าได้ทดลองเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานหลักสูตร ๑๐ วันเป็นครั้งแรกกับ ท่านอาจารย์อุบาชิน (Sayagyi U Ba Khin) วิปัสสนาจารย์ผู้มีชื่อเสียงที่ชาวพม่าให้ความเคารพนับถือ

^{๕๓} พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากต เล่ม ๔ น. ๕๐๙.

อย่างยิ่งผู้หนึ่ง โดยการแนะนำของเพื่อนชาวพม่าคือ ท่านอุซันตุน อดีตประธานศาลฎีกาพม่า ซึ่งต่อมา ภายหลัง ท่านอุซันตุนได้เป็นประธานคนแรกขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกครั้ง แรกท่านก็ ลังเลใจ แต่ด้วยคำอธิบายของท่านอาจารย์อุบาซัน ถึงหลักของศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักการ สากลที่จะช่วยให้มนุษยชาติได้พบทางแห่งการพ้นทุกข์ได้อย่างถาวร ท่านจึงตัดสินใจเข้ารับการอบรม เป็นเวลา ๑๐ วัน ซึ่งท่านได้กล่าวถึงช่วงเวลานั้นว่า “ใน ๑๐ วันนั้น ทำให้ข้าพเจ้าได้เห็นว่ วิธีการนี้ เป็นวิธีการที่มีเหตุผล ปฏิบัติได้จริง ทั้งยังเป็นวิทยาศาสตร์ และมุ่งประโยชน์แห่งการปฏิบัติ มิได้มุ่ง ให้เราเกิดศรัทธาความเชื่ออันมีติดบอดอย่างเดียว ทำให้ ข้าพเจ้าเป็นอิสระจากโรคภัยไข้เจ็บ รู้สึกเป็น สุขอย่างยิ่งในความสงบ และได้ตระหนักว่า สิ่งที่ทำให้หายจากโรคไมเกรนนั้น อันที่จริงก็คือ การที่ ข้าพเจ้าสามารถขุดรากของกิเลสบางอย่างในตัวข้าพเจ้าได้ เดิมทีข้าพเจ้าเป็นคนที่มีโทสะมาก วู่วาม และเป็นคนมีอัตตาสูง แต่ในการอบรม ๑๐ วันนี้ ได้ทำให้ข้าพเจ้าสามารถที่จะควบคุมตัวเองได้อย่าง มีประสิทธิภาพมากขึ้น”

ท่านได้เล่าถึงวิธีการที่ได้รับการอบรมว่า “ตอนที่เข้ารับการอบรมใหม่ๆ เข้าใจว่าคงจะมี การให้บริการคำสวดบางอย่าง แต่อันที่จริงแล้วไม่มีเลย ไม่มีการบริการคำใดๆ ทั้งสิ้น ไม่มีแม้การ สร้างภาพ เพียงแต่ให้เราเผ่าสังเกตลมหายใจที่เข้าออกอย่างเป็นธรรมชาติเท่านั้น นี่คือนสมาธิ ขั้นตอน ต่อไปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ คือวิปัสสนาด้วยการสังเกตเวทนาหรือความรู้สึกทางกายอันเป็นหนทาง นำไปสู่ปัญญา คือ การรู้แจ้งในความเป็นอนิจจังหรือความไม่เที่ยง ซึ่งวิธีการสังเกตเวทนานี้เป็นสิ่งที่ พระพุทธองค์ทรงประทานให้แก่มนุษยชาติ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการนำตนให้พ้นทุกข์” หลังจบ จากการปฏิบัติ ตามหลักสูตร ๑๐ วันแล้ว ท่านสตีวา นารายันโกเอ็นก้าเกิดความเลื่อมใสศรัทธาใน เนื้อหาสาระของคำสอนและในแนวทาง ปฏิบัติเป็นอย่างมาก จึงพิจารณาตัวเข้าปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง ต่อมาท่านอาจารย์อุบาซันได้แต่งตั้งให้ท่านทำหน้าที่เป็นอาจารย์ผู้ช่วยสอน

ปี พ.ศ.๒๕๑๒ ท่านได้เดินทางกลับไปยังประเทศอินเดียเพื่อเยี่ยมมารดาที่ล้มป่วย ระหว่าง ที่อยู่ในอินเดีย ท่านได้จัดอบรมวิปัสสนาให้แก่มารดาและญาติพี่น้อง ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ให้ความสนใจ เป็นอันมาก นับจากนั้นขบวนการเอหิภิกขุก็ได้เริ่มต้นจากปากต่อปากที่บอกต่อๆ กันไป ทำให้มีผู้มา ขอเข้าปฏิบัติกันมากขึ้น และจากการที่ท่านอาจารย์อุบาซันมีความพึงใจอยู่แต่เดิมว่า ประเทศอินเดียมี บุญคุณอย่างล้นเหลือที่ได้หยิบบัณฑิตธรรมอันบริสุทธิ์ขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แก่ประเทศ พม่า ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของท่าน แต่ธรรมอันล้ำค่านี้กลับได้สูญหายไปจากประเทศอินเดียอัน เป็นต้นกำเนิดจนเกือบหมดสิ้นท่านอาจารย์โกเอ็นก้าจึงมีความปรารถนาที่จะทดแทนคุณ ประเทศ อินเดีย ด้วยการหาทางนำเอาธรรมอันล้ำค่านี้กลับไปเผยแผ่อีกครั้ง ซึ่งท่านอาจารย์อุบาซันก็ได้ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ท่านเปิดการอบรม วิปัสสนาในแนวทางนี้ขึ้นในประเทศอินเดียอย่างต่อเนื่อง หลังจาก ๑๔ ปีของการปฏิบัติ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นวิปัสสนาจารย์และได้เดินทางไปเผยแผ่การ ปฏิบัติ วิปัสสนาที่ประเทศอินเดียตามความประสงค์ของอาจารย์ของท่านอาจารย์อุบาซัน

ปี พ.ศ.๒๕๑๗ ท่านจึงได้ก่อตั้งและเป็นประธานสถาบันวิปัสสนานานาชาติศูนย์แรกชื่อ “ธรรมคีรี” ขึ้นที่เมืองอิกัตปอรี ใกล้ๆ กับเมืองบอมเบย์ รัฐมหาราษฏร์ ประเทศอินเดีย เพื่อปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางของท่านอาจารย์อุบาซัน ซึ่งดำเนินตามแนวทางของสมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าตามที่ได้บันทึกไว้ในพระ ไตรปิฎก นับจากนั้นมาก็ได้มีการจัดอบรมวิปัสสนา หลักสูตร ๑๐ วันและหลักสูตรระยะยาวต่อเนื่องเรื่อยมา

ปีพ.ศ. ๒๕๒๒ ท่านเริ่มเดินทางไปเผยแผ่วิปัสสนาตามประเทศต่างๆ ทั่วโลก ท่านได้อำนวยการสอนวิปัสสนาหลักสูตร ๑๐ วันในประเทศอินเดียและประเทศอื่นๆ ทั้งในซีกโลกตะวันตกและตะวันออกกว่า ๔๐๐ หลักสูตร หลักการสอนของท่านโกเอ็นก้าได้รับการยอมรับโดยทั่วไป ทั้งในอินเดีย ประเทศที่ยังคงมีความแตกต่างทางด้านชนชั้นและศาสนาอย่างมาก และจากทั่วโลก ทั้งนี้เพราะคำสอนที่มีลักษณะเป็นสากล มิได้ขัดต่อหลักศาสนาใด ท่านเน้นเสมอว่ามนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะ มีเชื้อชาติใด นับถือศาสนาใด และมีผิวสีอะไร ต่างก็มีความทุกข์ในรูปแบบเดียวกันทั้งสิ้น ในเมื่อความทุกข์ของมนุษย์เป็นสากล วิธีการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากความทุกข์จึงต้องเป็นสากลเช่นกัน ต่อมาท่านได้เริ่มแต่งตั้งอาจารย์ผู้ช่วยให้ช่วยดำเนินการอบรมแทนท่าน โดยใช้เทปและวิดีโอของท่านเป็นแนวทางในการสอน เพื่อรองรับกับความต้องการที่จะเข้าอบรมซึ่งเพิ่มสูงขึ้น ทุกวันนี้มีอาจารย์ผู้ช่วยกว่า ๗๐๐ ท่าน และอาสาสมัครช่วยงาน ต่างๆ อีกนับพันๆ คน มีการจัดอบรมวิปัสสนาในประเทศต่างๆ กว่า ๕๐ ประเทศทั่วโลก ทั้งในอิหร่าน มัสกัต อาหรับอิมิเรสต์ อัฟริกาใต้ ซิมบับเว จีน มองโกเลีย รัสเซีย เซอร์เบีย ไต้หวัน กัมพูชา เม็กซิโกและประเทศต่างๆ ในอเมริกาใต้ โดยมีการก่อสร้างศูนย์วิปัสสนาทั้งสิ้น ๘๐ แห่งใน ๒๑ ประเทศทั่วโลก ในแต่ละปีจะมีการจัดอบรมหลักสูตรวิปัสสนาทั่วโลกกว่าหนึ่งพัน หลักสูตร โดยไม่มีการเรียกเก็บเงินค่าอบรม ที่พักหรือค่าอาหารใดๆ ขึ้นอยู่กับความสมัครใจที่จะบริจาค ทั้งตัวท่านอาจารย์สัตยา นารายัน โกเอ็นก้าเองและอาจารย์ผู้ช่วยต่างๆ ก็ไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ จากการอบรมดังกล่าวแม้แต่น้อย ที่ผ่านมา ท่านอาจารย์สัตยา นารายันโกเอ็นก้าได้รับเชิญให้ไปแสดงปาฐกถาธรรมตามสถาบันต่างๆ รวมทั้งในเวทีเศรษฐกิจโลกที่เมืองดาวอส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และการประชุมสุดยอดสันติภาพโลกสหประชาชาติใหม่ที่สหประชาชาติด้วย

๒. ปณิธานชีวิตในการเปิดสอนวิปัสสนากรรมฐาน

ท่าน อาจารย์สัตยา นารายัน โกเอ็นก้า (S.N. Goenka) ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติไว้ว่า วิปัสสนาเป็นวิธีการปฏิบัติกรรมฐานที่เก่าแก่ที่สุดวิธีหนึ่งของอินเดีย ซึ่งได้สาบสูญไปจากมนุษยชาติมาเป็นเวลานาน แต่ก็ได้กลับมาค้นพบอีกครั้งโดยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อกว่า ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว วิปัสสนาหมายถึง “การมองดูสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง” อันเป็นกระบวนการในการทำให้จิตบริสุทธิ์โดยการเฝ้าดูตนเอง เราจะเริ่มต้นด้วยการเฝ้าสังเกตดูลมหายใจตามธรรมชาติ เพื่อทำให้จิตมีสมาธิ เมื่อมีสติที่มั่นคงเราก็จะก้าวไปสู่การเฝ้าสังเกตถึงการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของกายและจิต ซึ่งจะทำได้พบกับสัจธรรมที่เป็นสากล คือ ได้เห็นความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) การที่ได้รู้เห็นถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริงเหล่านี้จากประสบการณ์ของท่านเองโดยตรง จึงเป็นวิธีการในการชำระจิตให้บริสุทธิ์ ธรรมะเป็นเรื่องสากล มีไว้สำหรับแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เป็นสากล มิได้ผูกขาดเฉพาะศาสนาใดศาสนาหนึ่งหรือลัทธิใดลัทธิหนึ่งด้วยเหตุนี้คนทุกคนจึงสามารถจะปฏิบัติได้อย่างเสรี โดยไม่มีข้อขัดแย้งในเรื่องของเชื้อชาติ ชนวรรณะ หรือศาสนา ทั้งในซีกโลกตะวันออกและตะวันตกทั่วทุกทวีป ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ และจะเป็นประโยชน์ต่อทุกๆ คนโดยทั่วถึงกันพื้นฐานในการปฏิบัติ วิปัสสนา คือ “ศีล” ศีลจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสมาธิ และกระบวนการทำให้จิตบริสุทธิ์นั้นจะเกิดขึ้นจากปัญญา คือ “การรู้แจ้งเห็นจริง”

ชีวิต คือการเดินทางที่ต้องเรียนรู้อย่างไม่มีความสิ้นสุดแต่ละวันคนเราก้าวไปบนเส้นทางที่เลือกเดินและเลือกที่จะเป็นโดยไม่มีใครรู้ว่าทางข้างหน้าจะเป็นอย่างไร คงไม่มีใครอยากให้มีผิดพลาดมีแต่อยากให้เห็นทางนั้นสวยงามไปในแบบที่ตนเองคิดบางวันคนเราก้าวเดินอย่างรวดเร็วจนแทบจะวิ่งด้วยความเชื่อมั่นบางวันใจดวงเดิมของคนเรานั้นกลับผ่อแทบจะหยุดนิ่ง หดแรงแม่ไม่เข้าใจกับหลายๆสิ่งที่ไม่ได้คาดคิดเอาไว้บางวันจึงจำเป็นต้องเดินให้ช้าลงสักนิด เพื่อจะได้มีเวลาคิดทบทวน หรือชื่นชมทิวทัศน์ข้างทางบ้างจนบางทีก็มารู้ตัวว่าเราอาจจะไปผิดทางด้วยซ้ำ หรือสงสัยว่าตัวเองกำลังหลงทางอยู่หรือเปล่าแต่มันไม่ได้หมายความว่าเราจะไม่ได้เจอกับทางออก เพราะอย่างน้อยเราก็ได้ลองไปในที่ๆ เราไม่เคยไป หรือเราอาจจะกำลังไปในที่ที่ไกลกว่าเดิมก็ได้หากชีวิตคือการเดินทางจริงๆ เมื่อมีเริ่มต้นก็ต้องมีจุดหมายปลายทางและมีทางออกให้กับทุกเส้นทางเสมอ ให้ความเวลาให้หนทาง แล้วมันจะพาเราไปเจอกับเรื่องใหม่ๆแม้บางครั้ง หนทางจะพาคนเราย้อนกลับมา เจอเรื่องเดิมๆ อย่างหนึ่งไม่พันคนเราอาจจะต้องหัวเราะและร้องไห้ไปอีกสักกี่ครั้ง ก็ไม่เป็นไรหรอกเพราะทุกขณะที่ผ่านไปเป็นการให้บทเรียนให้กับพวกเขาเพิ่มขึ้น และจดจำความรู้และความสึจากประสบการณ์ที่ได้เกิดขึ้นกับตัวเองให้มากขึ้น

๓. หลักและวิธีสอนวิปัสสนา

หลักของการทำวิปัสสนา ท่านสังฆาย นารายณ์ โกเอ็นก้าอยู่อยู่เสมอว่าการทำวิปัสสนาจะทำให้ท่านมีสุขภาพจิตที่ดี จิตใจของท่านจะสงบเย็น ท่านจะมีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง ราบรื่น มีความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์อันดีกับคนอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้น วิปัสสนาจึงเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต

การสอนอบรมท่านยังให้ความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติโดยสากลว่า ผมปฏิเสธที่จะใช้คำว่า “พุทธศาสนา” ผมไม่เคยใช้คำว่า “ศาสนา” กับเรื่องที่กำลังสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวข้องไปถึงสำหรับผมแล้ว พระพุทธองค์ไม่เคยก่อตั้งสถาบันศาสนา พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนพุทธศาสนา พระองค์ไม่เคยทำให้ใครเป็นพุทธศาสนิกชนแม้แต่คนเดียวทุกคนทุกคนจะเห็นพ้องกันว่า ศาสนาทุกศาสนาในโลกต่างก็มีองค์ประกอบทั่วไป ซึ่งผมขอเรียกว่า แก่นสารภายในของศาสนา กล่าวคือ ศีลธรรม การเป็นนายเหนือจิตใจ และการทำชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ดังนั้น ผมจึงชอบบอกว่านี่คือแก่น เป็นแก่นอันดีงามของทุก ๆ ศาสนา และนอกจากนี้ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงนอก เปลี่ยนนอกอันนี้ผลจะแตกต่างกันในแต่ละศาสนา จะปล่อยให้ทุกคนมีความสุขกับพิธีกรรม และประเพณีของพวกเขา แต่พวกเขาก็ไม่ควรหลงลืมแก่นที่อยู่ภายใน ถ้าเขาเหล่านี้ละเลยแก่นสารภายในและยังคงบอกว่า ฉันเป็นศาสนิกชนเพราะว่าฉันทำพิธีกรรมมาตลอด เช่นนี้แล้วก็เท่ากับว่า เขากำลังหลอกตัวเอง และหลอกคนอื่น ๆ ด้วยตามความเข้าใจต่อสันติภาพภายในในความหมายนี้ ในวัฒนธรรมนี้ก็ยังคงมีความกลัวอันหนึ่งก็คือ คนที่มีสันติภาพอย่างยิ่งก็คือคนที่ใกล้ความตายน้อย ๆ เข้าไปแล้ว เราต่างก็ต้องการสันติภาพ แต่เราจินตนาการไม่ได้ว่าเราจะช่วยโลกให้รอดได้อย่างไร ในความหมายเชิงระบบนิเวศโดยปราศจากความซึ่งโกรธ เราต้องติดต่อสัมพันธ์กับสรรพชีวิตด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ อยู่ดีผมตระหนักในข้อนี้ ผมไม่ได้เห็นแย้ง ผู้คนไม่ยอมเข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์อย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น มีคนมาทำร้ายผม และผมบอกเขาว่า “ผมเป็นนักวิปัสสนา เช่นเดียวกับพีชผัก เข้ามาเลย เข้ามาเชือดผมเลย” ...นี่ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า เราสามารถจะแสดงออกถึงปฏิบัติการณ์อย่างเข้มข้นที่สุดในสถานการณ์ที่จำเป็น ไม่ว่าจะ

เป็นทางกายกรรมหรือวจีกรรมแต่ก่อนที่จะทำเช่นนั้น เราต้องตรวจสอบตัวเราเองเสียก่อนทั้งในระดับร่างกาย ความรู้สึก และจิตใจ ถ้าผมพบว่าจิตใจของผมเป็นกลางเต็มที ผมไม่มีความโกรธต่อคนผู้นี้ ผมมีความรักต่อคนผู้นี้ แต่เนื่องจากเขาคนนี้ ไม่ยอมเข้าใจถ้อยคำอันนุ่มนวล ผมก็ต้องใช้ถ้อยคำแบบแรง ๆ เขาไม่เข้าใจ การกระทำแบบอ่อนโยน ผมก็ต้องใช้การกระทำแบบหยาบคาย ในความใส่ใจของเขา และเธอ ความรักย่อมมีอยู่ ความกรุณาย่อมมีอยู่ แต่ถ้าหากมีความโกรธเข้ามาแทน ผมก็ต้องเป็นทุกข์ คนทุกข์จะไปช่วยคนทุกข์อีกคนหนึ่งได้อย่างไร?

คำถามนี้ต้องการคำตอบที่แจ่มชัดมาก เพราะว่ามันกำลังจะเกิดขึ้น คำถามที่ว่าหากคุณไม่โมโหแล้วคุณจะปกป้องตัวเองได้อย่างไร? หากเราไม่โกรธแล้วเราจะประสบความสำเร็จในด้านนั้นด้านนี้ได้อย่างไร อันนี้ก็เนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ชีวิตในลักษณะที่เป็นกลาง ไม่ลำเอียงแต่กลับยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น คนเรามักรู้สึกว่าการยึดมั่นเท่านั้นจึงสามารถบรรลุเป้าหมาย แต่เมื่อพวกเขาเข้าใจและหันมาปฏิบัติ ก็จะเห็นว่าบุคคลที่ไม่ยึดติดถือมั่นต่างหากที่ประสบความสำเร็จมากกว่า ในการไปให้ถึงเป้าหมาย นี่ก็เพราะสภาพจิตใจยังสงบอย่างยิ่ง แจ่มชัดอย่างยิ่ง และไม่ว่าปัญหาใดจะเกิดขึ้น คุณก็ตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว และถูกต้องถ้าเป็นอย่างนี้ รัฐบาลก็จะเสนอให้การทำวิปัสสนาเข้าไปอยู่ในหลักสูตรโรงเรียนตำรวจ แม้แต่นักโทษหรืออาชญากรรมรุนแรงทั้งหลายก็จะเปลี่ยนไป รัฐบาลต้องการให้นักโทษเปลี่ยนพฤติกรรมเมื่อมาอยู่ในคุก แต่แทนที่จะเป็นเช่นนี้ กลับเป็นว่าเรามีกรรมราชทัณฑ์ ไว้เป็นที่สำหรับอธิบายเรื่องประเภทของอาชญากรรม และคุณก็อาชญากรรมขึ้นได้อย่างไร พวกเขาเรียนรู้เพิ่มขึ้นมากมาย และผลออกมาก็คืออาชญากรรมที่ใหญ่โตยิ่งขึ้น เดียวนี้ ด้วยวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ และนี่ไม่ใช่เกิดโดยการพูดบรรยายพระสูตร หรือโดยการสวดมนต์สรรเสริญพระพุทธองค์ แต่เกิดโดยเทคนิควิธีการ กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเริ่มสังเกตพิจารณา (ตัวเอง) การอาศัยอยู่ในเรือนจำ คนเหล่านี้เต็มไปด้วยโทสะ มีพยานให้ผมพบเห็นนับจำนวนไม่ถ้วน เมื่อถูกออกไป กูจะฆ่ามัน! นี่คือการล้างแค้น แต่เมื่อพวกเขาหันมาสังเกตพิจารณา “โอ... ฉันกำลังทำอะไรอยู่หรือนี่? ฉันกำลังฆาตกรรมตัวเอง” ความโกรธก็จะหายไป โดยวิธีอื่น ๆ คนผู้นี้ก็จะก่อความรุนแรงเพิ่มมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป แต่เดี๋ยวนี้เขาทำเช่นนั้นไม่ได้ เขาเต็มไปด้วยความรัก ความเมตตา และกลายเป็นคนกระตือรือร้นอย่างยิ่ง อาชญากรที่กระทำอาชญากรรมร้ายแรงจำนวนมากเมื่อพ้นโทษออกมา พวกเขาได้งานทำที่นั่นที่นี่ และพวกเขาไม่ต้องการกลับไปเหมือนเดิมอีก

คุณคิดว่าในสังคมชาวพุทธ ซึ่งความรุนแรงเห็นได้อย่างกลาดเกลื่อนอยู่ในตอนนี้ ผู้คนทำหน้าที่ด้วยการไม่ยึดติดถือมั่นหรือเปล่า?

ถ้าใครบางคนมาบอกว่า เขาเป็นชาวพุทธ และทั้งหมดที่เขาทำก็คือแค่นี้ ผมก็จะบอกว่า คุณไม่ได้แค่ผู้ศรัทธาในพระพุทธเจ้า แต่คุณไม่ได้เป็นสาวกของพระองค์ ซึ่งแตกต่างกันมาก คุณมีศรัทธาแรงกล้าในพระพุทธเจ้า คุณพร่ำพูดว่า “พระพุทธองค์ โอ พระพุทธองค์ ผู้เลิศประเสริฐแท้” แต่คุณไม่ได้ปฏิบัติฝึกฝน ไม่ว่าเราจะเรียกตัวเองว่าเป็นคริสเตียน เป็นฮินดู หรือมุสลิม ไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย สาวกของพระพุทธเจ้าต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ส่วนคนที่เอาแต่เรียกตนเองว่าชาวพุทธ ไม่เห็นว่าจะใช้ชีวิตเยี่ยงพุทธแต่อย่างใด นี่คือเหตุผลว่า ทำไมผมจึงไม่ใช้คำว่า “ชาวพุทธ” หรือ “พุทธศาสนา” พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนลัทธิหรือศาสนาใด ๆ ในพุทธพจน์ทั้งหมด รวมทั้งอรรถกถาทั้งหลาย ซึ่งรวมแล้วหลายพันหน้ากระดาษ ไม่เห็นมีคำว่า “พุทธศาสนา” คำทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นภายหลังเมื่อคำสอนของพระองค์เริ่มลงหลักปักฐานแล้ว ผมไม่รู้ว่าเริ่มมีการ

เรียกสิ่งนี้ว่า “พุทธศาสนา” ตั้งแต่เมื่อไหร่ และอย่างไร แต่ทันทีที่คำเรียกนี้เกิดขึ้น มันได้ลดทอนคุณค่าคำสอนของพระพุทธองค์ลงไป สิ่งเหล่านี้เคยเป็นคำสอนสากล แต่คำเรียกเหล่านี้ทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นลัทธิในกายศาสนา ราวกับจะบอกว่า พุทธศาสนามีไว้เพื่อชาวพุทธเพียงเท่านั้น เช่นเดียวกับศาสนาฮินดูก็เพื่อชาวฮินดู ศาสนาอิสลามก็มีไว้เพื่อคนมุสลิมเท่านั้น แต่ธรรมะนั้นมีไว้เพื่อมนุษย์ทุกคน

๔. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

วิปัสสนากรรมฐาน หมายถึง การทำอุบายเรื่องปัญญาคือการทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริงด้วยการปฏิบัติธรรมที่ใช้สติเป็นหลัก วิปัสสนากรรมฐานยังเป็นเรื่องของการศึกษาชีวิต เพื่อจะปลดปล่อยความทุกข์นานาประการ ออกเสียจากชีวิต เป็นเรื่องของการค้นหาความจริงว่า ชีวิตมันคืออะไรกันแน่ ปกติเราปล่อยให้ชีวิต ดำเนินไปตามความเคยชินของมันปีแล้วปีเล่า มันมีแต่ความมืดบอด

วิปัสสนากรรมฐานย่อมถือเป็นสายสืบทอดได้สายหนึ่งแต่เป็นสายสืบทอด ที่ไม่มีอะไรข้องเกี่ยวกับเรื่องนิกายทางศาสนาสำหรับผมแล้วผมถือว่า พระพุทธองค์ไม่เคยทรงก่อตั้งนิกายใด ๆ เมื่อตอนที่ผมพบกับ “ครู” ของผม คือ ท่านสะยาจี อุ บา ขิ่น (Sayagi U Ba Khin) ท่านถามผมสองสามคำถามเท่านั้นเอง ท่านถามว่า ในฐานะที่ผมเป็นผู้นำชาวฮินดูผมมีข้อคัดค้านใด ๆ หรือไม่ในเรื่องการถือศีลมีข้อคัดค้านในเรื่องการถือศีลอย่างไรหรือ? คุณจะถือปฏิบัติในสิกขาบทได้อย่างไรหากคุณไม่รู้จักควบคุมจิตใจ ท่านพูดว่าฉันจะสอนคุณให้เข้าใจเรื่องศีลโดยการควบคุมจิตใจ ฉันจะสอนการทำสมาธิให้คุณ ๆ มีอะไรคัดค้านหรือไม่? มีอะไรคัดค้านด้วยหรือในการทำสมาธิ? แล้วท่านก็บอกว่าโดยตัวมันเองก็ไม่มีอะไร เพราะในระดับภายนอก สมาธิจะชำระจิตใจของคุณให้บริสุทธิ์ส่วนในระดับภายในที่ลึกกลงไปนั้น มีความซับซ้อนซึ่งเป็นเรื่องของอุปนิสัยสันดานซึ่งไม่สามารถแก้ได้ด้วยสมาธิ ฉันจะสอนคุณเกี่ยวกับปัญญาซึ่งจะนำพาคุณไปสู่มิติด้านลึกของจิตใจ ฉันจะสอนให้คุณรู้จักความลุ่มลึกของจิตอันเป็นที่ ๆ มลทินเศร้าหมองทั้งหลายถือกำเนิด เพิ่มจำนวน และถูกเก็บกักสั่งสมไว้เพื่อว่าคุณจะสามารถขจัดสิ่งเหล่านี้ออกไปได้ ดังนั้นเมื่อครูของผมบอกผมว่าฉันจะสอนคุณสามอย่างนี้เท่านั้น คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นอกเหนือจากนี้ไม่มีอะไรอีกผมจึงบอกว่า ขอให้ผมได้ทดลองดู

วิปัสสนา หมายถึง การมองดูสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เป็นวิธีการปฏิบัติกรรมฐานที่เก่าแก่ที่สุดวิธีหนึ่งของอินเดีย ซึ่งได้سابสูญไปจากมนุษยชาติเป็นเวลานาน แต่ได้รับการค้นพบอีกครั้งโดยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว หลักสูตรการอบรมวิปัสสนาใช้เวลาทั้งสิ้น ๑๐ วัน ในระหว่างนี้ผู้เข้ารับการอบรมจะได้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติควบคู่ไปกับการปฏิบัติ โดยไม่มีการเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายในการอบรมทั้งหมดล้วนมาจากเงินบริจาคของผู้เข้ารับการอบรมรุ่นก่อนๆ ที่ได้รับประโยชน์จากการเข้าอบรม และมีความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์เช่นเดียวกับตน ปัจจุบันการอบรมวิปัสสนากรรมฐานได้ขยายไปสู่กลุ่มชนทุกเชื้อชาติศาสนา ทั้งในซีกโลกตะวันออกและตะวันตกทั่วทุกทวีป ไม่ว่าจะเป็นประเทศอินเดีย เนปาล ศรีลังกา ไทย พม่า กัมพูชา ไต้หวัน อินโดนีเซีย จีน ญี่ปุ่น ฮองกง มอโกเลีย อิหร่าน โอมาน อิสราเอล สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ รัสเซีย ยุโรป อังกฤษ ฮังการี อเมริกา แคนาดา เม็กซิโก อาร์เจนตินา อูรุกวัย คิวบา เวเนซุเอล่า ซิมบับเว เคนยา อัฟริกาใต้ ฯลฯ โดยจัดขึ้นทั้งที่ศูนย์วิปัสสนา และโดยการเข้าเยี่ยมสถานที่ในกรณีในประเทศนั้นๆ ยังไม่มีศูนย์ถาวรนอกจากหลักสูตรการอบรม

วิปัสสนา ๑๐ วันสำหรับบุคคลทั่วไปแล้ว ยังมีหลักสูตร ๑๐ วันซึ่งจัดขึ้นเฉพาะพระภิกษุ และหลักสูตรวิปัสสนาในเรือนจำ รวมทั้งหลักสูตรอานาปานสติ สำหรับเด็กและเยาวชน อีกด้วย

๔.๑ คำแนะนำในการเข้าอบรม

ขอให้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของท่านจงยังประโยชน์สูงสุดให้แก่ท่าน เพื่อให้บรรลุผลดังกล่าว จึงขอเสนอข้อปฏิบัติดังต่อไปนี้ ด้วยความปรารถนาดีต่อความสำเร็จของท่าน โปรดทำความเข้าใจให้ตลอดก่อนกรอกใบสมัครเพื่อขอเข้ารับการฝึกอบรม

๔.๒ คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติ

วิปัสสนาเป็นวิธีการปฏิบัติกรรมฐานที่เก่าแก่ที่สุดวิธีหนึ่งของอินเดีย ซึ่งได้สาบสูญไปจากมนุษยชาติมาเป็นเวลานาน แต่ก็ได้กลับมาค้นพบอีกครั้งโดยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว วิปัสสนาหมายถึง การมองดูสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง" อันเป็นกระบวนการในการทำให้บริสุทธิ์โดยการเฝ้าดูตนเอง เราจะเริ่มต้นด้วยการเฝ้าสังเกตดูลมหายใจตามธรรมชาติ เพื่อให้จิตมีสมาธิ เมื่อมีสติที่มั่นคง เราก็จะก้าวไปสู่การเฝ้าสังเกตถึงการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของกายและจิต ซึ่งจะทำให้ได้พบกับสัจธรรมที่เป็นสากลคือ ได้เห็นความไม่เที่ยง(อนิจจัง) ความทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) การที่ได้รู้เห็นถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริงเหล่านี้จากประสบการณ์ของท่านเองโดยตรง จึงเป็นวิธีการในการชำระจิตให้บริสุทธิ์ ธรรมะเป็นเรื่องสากล มีไว้สำหรับแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เป็นสากล มิได้ผูกขาดเฉพาะศาสนาใดศาสนาหนึ่งหรือลัทธิใดลัทธิหนึ่ง ด้วยเหตุนี้บุคคลทุกคนจึงสามารถจะปฏิบัติได้อย่างเสรี โดยไม่มีข้อขัดแย้งในเรื่องของเชื้อชาติ ชั้นวรรณะ หรือศาสนา ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ และจะเป็นประโยชน์ต่อทุกๆ คนโดยทั่วถึงกัน

๔.๓ วิปัสสนานั้นมิใช่เป็น

- พิธีกรรมที่มีพื้นฐานทางความเชื่อถืออย่างงมงาย
- เรื่องบันเทิงทางปัญญาหรือปรัชญา
- การพักผ่อน การหยุดพักผ่อน หรือโอกาสที่จะมาสังสรรค์กัน
- การหลีกเลี่ยงหนีจากปัญหาและความยุ่งยากในชีวิตประจำวัน

๔.๔ หากแต่วิปัสสนาเป็น

- วิธีการในการขจัดความทุกข์
- ศิลปะของการดำเนินชีวิตที่จะทำให้คนเราอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
- วิธีการทำให้จิตให้บริสุทธิ์ ซึ่งจะทำให้คนเราสามารถเผชิญกับความตึงเครียดและปัญหาในชีวิตได้ด้วยความสะดวกและความสมดุลทางจิตใจ

วิปัสสนากรรมฐานจึงมุ่งไปยังเป้าหมายทางจิตใจในระดับสูงสุด เพื่อการหลุดพ้นโดยสิ้นเชิง และเพื่อการบรรลุธรรม มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการบำบัดรักษาโรคทางกาย แต่เนื่องจากเป็นผลพลอยได้จากการทำให้จิตให้บริสุทธิ์ จึงทำให้ความเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากความเก็บบกในจิตใจหมดไป

แท้จริงแล้ว วิปัสสนาสามารถที่จะขจัดสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ๓ ประการ คือ โลก โกรธ หลง ได้ ถ้าได้ปฏิบัติต่อเนื่องกัน วิปัสสนาจะระบายนามสติที่เจริญขึ้นในชีวิตประจำวันและแก้ปมในใจที่ผูกอยู่ เนื่องจากนิสัยดั้งเดิมที่ชอบปรุงแต่งต่อสถานการณ์ต่างๆ เช่น ปรุงแต่งไปในทางที่ชอบหรือพอใจ (อันทำให้เกิดโลภะ) และไม่ชอบหรือไม่พอใจ (อันทำให้เกิดโทสะ) แม้ว่าวิปัสสนาจะพัฒนาขึ้นมาโดยที่เป็นวิธีการหนึ่งของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่การปฏิบัติก็มีได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาพุทธเท่านั้น จึงไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของศาสนาแต่อย่างใด วิธีปฏิบัติตั้งอยู่บนพื้นฐานธรรมดาสามัญที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีปัญหาเหมือนกัน และวิธีการที่สามารถขจัดปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้ จะต้องเป็นวิธีที่เป็นสากล มีผู้ที่นับถือศาสนาอื่นๆ เคยได้รับผลจากการปฏิบัติวิปัสสนามาแล้ว โดยมีได้มีความขัดแย้งกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม

๔.๕ วินัยในการปฏิบัติ

กระบวนการทำให้บริสุทธิ์โดยการสังเกตตนเองนี้ มิใช่เป็นเรื่องง่ายอย่างแน่นอน เราจะต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ผู้เข้ารับการฝึกจะต้องใช้ความพยายามของตนเองเท่านั้น จึงจะเข้าถึงการรู้แจ้งเห็นจริงด้วยตนเอง ไม่มีใครอื่นที่จะทำให้ได้ ดังนั้นวิปัสสนากรรมฐานจึงเหมาะสำหรับผู้ที่มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะปฏิบัติ และมีความเคร่งครัดต่อระเบียบ เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง และเป็นการคุ้มครองตนเองด้วย กฎระเบียบต่างๆ จะเป็นส่วนที่ทำให้การปฏิบัติกรรมฐานสมบูรณ์ขึ้น เวลา ๑๐ วันนี้นับว่าเป็นระยะเวลาที่สั้นในการที่จะเจาะลึกเข้าไปถึงระดับจิตใต้สำนึก และเรียนรู้วิธีการที่จัดกิเลสที่ตกตะกอนอยู่ในส่วนลึกสุด (อนุสัยกิเลส) การปฏิบัติให้ต่อเนื่องโดยไม่พูดจาหรือเกี่ยวข้องกับใคร เป็นเคล็ดลับของความสำเร็จของวิธีการนี้

กฎระเบียบต่างๆ ที่กำหนดขึ้น ก็เพื่อรักษาการปฏิบัติแน่วนี้ให้คงอยู่ได้ กฎเกณฑ์ต่างๆ มิได้ตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ของอาจารย์ผู้สอน หรือเพื่อความสะดวกในการบริหาร หรือเพื่อคัดค้านประเพณี คำสอน หรือความเชื่อซึ่งมีอยู่ในบางศาสนา แต่เป็นสิ่งที่มิพื้นฐานมาจากประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติกรรมฐานนับพันๆ คนเป็นเวลาหลายปี และยังเป็นสิ่งที่มีเหตุผลเป็นวิทยาศาสตร์ การรักษากฎระเบียบจะก่อให้เกิดบรรยากาศที่เป็นระเบียบอันเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการปฏิบัติกรรมฐาน การฝ่าฝืนกฎระเบียบย่อมจะทำให้เกิดมลภาวะ ผู้เข้ารับการฝึกจะต้องอยู่ให้ครบ ๑๐ วัน และจะต้องอ่านกฎระเบียบต่างๆ อย่างใคร่ครวญ ผู้ที่คิดว่าสามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านี้ได้เท่านั้น จึงควรจะสมัครเข้าปฏิบัติ ผู้ที่มีได้เตรียมตัวที่จะใช้ความพยายามในการปฏิบัติอย่างเต็มที่ ไม่ควรสมัคร เพราะจะเสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ นอกจากนี้ยังจะเป็นการรบกวนบุคคลอื่นที่ตั้งใจเข้ามาปฏิบัติด้วยความเคร่งครัดอีกด้วย ผู้เข้ารับการฝึกจะได้รับคำเตือนว่า หากเลิกฝึกก่อนที่จะจบการอบรม เนื่องจากเห็นว่ากฎระเบียบต่างๆ ยากที่จะปฏิบัติ จะทำให้เกิดอันตรายแก่ตัวผู้นั้น รวมทั้งจะก่อให้เกิดความไม่สบายใจขึ้นมาได้ ในกรณีที่น่าจะร้ายแรงที่สุดก็คือ เมื่อถูกเตือนหลายครั้งแล้ว ยังไม่สามารถจะปฏิบัติตามกฎระเบียบได้ ก็จะถูกขอให้ออกไปจากการฝึกอบรม

๔.๖ ผู้ป่วยด้วยโรคทางจิตประสาท

บุคคลที่ป่วยด้วยโรคทางจิต บางครั้งอาจต้องการสมัครมาเข้ารับการฝึกวิปัสสนาด้วยความเข้าใจผิดว่า การปฏิบัติวิปัสสนาจะช่วยรักษา หรือบรรเทาอาการป่วยทางจิตของตน แท้จริงแล้ว

ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ไม่ปกติสุดตลอดจนการได้รับการเยียวยาทางจิตประสาทด้วยวิธีต่างๆ มาแล้ว นั้น กลับจะเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติภาวนาจนถึงขั้นที่ทำให้ไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ เลยจากการมาเข้ารับการฝึกอบรม หรืออาจทำให้ไม่สามารถอยู่รับการฝึกให้ตลอดหลักสูตรได้ด้วย แม้การปฏิบัติวิปัสสนาจะเป็นประโยชน์สำหรับคนส่วนใหญ่ แต่ก็มีใช้เป็นการทดแทนการรักษาพยาบาลด้วยยาหรืออื่นใด เนื่องจากศูนย์ปฏิบัติของเราให้บริการโดยอาสาสมัครทั้งสิ้น จึงทำให้ไม่สามารถที่จะดูแลบุคคลผู้มีปัญหาเหล่านี้โดยถูกต้องได้ ผู้มีปัญหาดังกล่าวจึงไม่ควรสมัครเข้ารับการอบรม^{๕๔}

๔.๗ กฎระเบียบ

พื้นฐานในการปฏิบัติวิปัสสนา คือ ศีล ศีลจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสมาธิ และกระบวนการทำจิตให้บริสุทธิ์นั้นจะเกิดขึ้นจากปัญญา คือการรู้แจ้งเห็นจริง

๔.๘ ศีล

ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนาทุกท่านจะต้องรักษาศีล ๕ และศีล ๘ อย่างเคร่งครัด ได้แก่

๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. เว้นจากการลักทรัพย์
๓. เว้นจากการประพฤตินิคมในกาม
๔. เว้นจากการพูดเท็จ
๕. เว้นจากการดื่มน้ำเมา

ในส่วนศีล ๘ เพิ่มเติมสำหรับผู้ที่เคยผ่านหลักสูตรนี้มาแล้ว

๖. เว้นจากการบริโภคอาหารในยามวิกาล
๗. เว้นจากการดูละครฟ้อนรำ และการใช้เครื่องหอมตกแต่งร่างกาย
๘. เว้นจากการนอนบนที่นอนที่หนาและอ่อนนุ่ม^{๕๕}

ผู้ที่ได้เคยปฏิบัติมาแล้ว จะรักษาศีลข้อ ๖ ได้ด้วยการดื่มน้ำแต่เพียงน้ำปानะหลังจากการพักในเวลา ๕ โมงเย็น ในขณะที่ผู้ปฏิบัติใหม่ อาจจะดื่มนม น้ำชา หรือรับประทานผลไม้ได้ อาจารย์ผู้สอนอาจจะยอมให้ผู้ที่เคยปฏิบัติมาแล้วบางคนยกเว้นการรักษาศีลข้อนี้ได้ ถ้าหากบุคคลผู้นั้นมีปัญหาด้านสุขภาพ ส่วนศีลข้อ ๗ และ ๘ นั้น ทุกคนจะต้องรักษา

๔.๙ การยอมรับอาจารย์ผู้สอนและวิธีการปฏิบัติ

ในระหว่างการฝึก ผู้เข้ารับการฝึกจะต้องรับที่จะปฏิบัติตามวิธีการ และคำแนะนำของอาจารย์ผู้สอนทุกประการนั่นคือ ผู้เข้ารับการฝึกจะต้องปฏิบัติตามวิธีการปฏิบัติที่อาจารย์สอน โดยไม่มีการแต่งเติมหรือตัดทอนใดๆ ทั้งสิ้น การยอมรับด้วยความเชื่อถือนั่น ที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกสามารถปฏิบัติได้อย่างขยันขันแข็งโดยตลอด ซึ่งการยอมรับนี้ก็ควรจะมีการแยกแยะและทำความเข้าใจ

^{๕๔} โกวินท์, ธรรมบรรยาย หลักสูตร ๑๐ วัน, (มปต. บริษัท พิมพ์ดีจำกัด, มปป.). หน้า ๑๗๒.

^{๕๕} William Hart, *The Art of Living*, (vipassana meditation by s.n.goenka), (india: Minal Enterprises, 1988, p. 60.

เข้าใจด้วย มิใช่เป็นไปเพราะถูกบังคับหรือหลงมกมายเหมือนคนตาบอด ความเชื่อมั่นที่มีต่ออาจารย์ผู้สอนและวิธีการปฏิบัติ จำเป็นอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการปฏิบัติวิปัสสนา

๔.๑๐ พิธีกรรมและวัตรทางศาสนาตลอดจนวิธีการปฏิบัติ

ในระหว่างการฝึก สิ่งที่สำคัญมากคือ จะต้องงดพิธีกรรมและวัตรทางศาสนาต่างๆ ทั้งหมด เช่น การจุดตะเกียงนับลูกประคำ ท่องมนต์ อดอาหาร สวดมนต์ เป็นต้น การปฏิบัติกรรมฐานแบบอื่นๆ หรือการปฏิบัติเพื่อการบำบัดรักษาอื่นๆ จะต้องเว้นด้วย เช่น การเดินจงกรม การฝึกโยคะโดยใช้สมาธิ ทั้งนี้มิใช่เป็นการคัดค้านการปฏิบัติวิธีอื่นๆ แต่เพื่อให้ได้ทดลองฝึกวิธีวิปัสสนาแบบนี้เพียงแบบเดียว เพราะการนำวิธีปฏิบัติวิธีอื่นมาผสมปนเปกกับวิธีปฏิบัตินี้ จะทำให้เป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติ หรืออาจจะทำให้การปฏิบัติไม่ได้ผลเลย แม้ว่าอาจารย์ผู้สอนจะคอยเตือนซ้ำแล้วซ้ำอีกก็ตาม แต่ก็ยังมีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นในอดีต เมื่อผู้รับการฝึกนำเอาวิธีการปฏิบัตินี้ไปรวมกับพิธีกรรมอื่นๆ จนทำให้เกิดอันตรายต่อผู้นั้น ความสงสัยและความสับสนที่อาจเกิดขึ้นนั้นสามารถจะแก้ไขให้กระจ่างได้ โดยการไปพบอาจารย์ผู้สอน

๔.๑๑ การเข้าพบอาจารย์ผู้สอน

หากมีปัญหาหรือความสับสนใดๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนา ควรจะไปขอคำอธิบายจากอาจารย์ผู้สอนเท่านั้น เวลาระหว่าง ๑๒.๐๐ - ๑๓.๐๐ น.จะเป็นเวลาที่จัดไว้สำหรับเข้าพบเป็นการส่วนตัวกับอาจารย์ที่ที่พัก แต่ท่านก็สามารถตั้งคำถามถามอาจารย์ได้ระหว่างเวลา ๒๑.๐๐ - ๒๑.๓๐ น.ในห้องปฏิบัติรวม

การพบกับอาจารย์ผู้สอนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อขอคำอธิบายสำหรับปัญหาต่างๆ ไปเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติ จึงไม่ควรใช้โอกาสนี้ให้เสียไปกับการอภิปรายในเรื่องเกี่ยวกับปรัชญา หรือถกเถียงกัน ในประเด็นที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีเอกลักษณ์ของตัวเองที่ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจึงจะรู้ได้ ผู้ที่เข้ารับการฝึกจึงควรมุ่งที่จะปฏิบัติเพียงอย่างเดียว

๔.๑๒ การรักษาความเจียบ

ผู้เข้ารับการฝึกทุกคนจะต้องรักษาความเจียบ นับตั้งแต่เริ่มต้นฝึกจนกระทั่ง ๑๐.๐๐ น. ของการฝึกวันที่ ๑๐ การรักษาความเจียบนี้ รวมไปถึงความเจียบทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยจะต้องไม่มีการพูดจากับใครเลยและจะต้องงดการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดก็ตาม ทั้งการออกท่าทาง การเขียนโน้ต หรือทำสัญญาณต่างๆ แต่ผู้เข้ารับการฝึกสามารถพูดคุยกับอาจารย์ผู้สอนได้หากจำเป็น และติดต่อกับผู้ดำเนินงานได้หากมีปัญหาเกี่ยวกับที่พัก อาหาร และอื่นๆ แต่การติดต่อพูดจาเหล่านี้ก็ควรมีให้น้อยที่สุด ผู้เข้าฝึกทุกคนควรจะสร้างความรู้สึกที่ตัวเองกำลังปฏิบัติอย่างจริงจังเสมือนอยู่คนเดียว

๔.๑๓ คู่สมรส

จะมีการแยกชายหญิง แม้กระทั่งคู่สมรสก็ไม่ควรมีการติดต่อกันในระหว่างการฝึก

๔.๑๔ การสัมผัสร่างกาย

จะต้องไม่มีการสัมผัสทางร่างกายใดๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะระหว่างเพศเดียวกันหรือต่างเพศ ตลอดระยะเวลาการฝึกและระหว่างที่อยู่ในศูนย์ฯ

๔.๑๕ โยคะและการออกกำลังกาย

แม้การทำโยคะหรือการออกกำลังกายจะไม่ขัดต่อการปฏิบัติ แต่ระหว่างการเข้ารับการฝึกอบรม ๑๐ วันนี้ ก็ขออย่าให้มีการออกกำลังกายใดๆ ไม่ว่าจะโยคะ ท่าตัดตนบริหารร่างกายมือเปล่า หรือวิ่งจ็อกกิ้ง ทั้งนี้เนื่องจากศูนย์ปฏิบัติไม่มีสถานที่ที่จัดไว้โดยเฉพาะในเรื่องนี้ ถ้าต้องการออกกำลังกาย ให้ทำได้เฉพาะการเดินไปมาในระหว่างชั่วโมงพักผ่อน ในบริเวณที่กำหนดให้เท่านั้น

๔.๑๖ เครื่องราง ลูกประคำ หรืออื่นๆ

สิ่งเหล่านี้ห้ามนำเข้ามาในบริเวณที่พัก หากมีการนำเข้ามาโดยมิได้ตั้งใจ จะต้องนำไปฝากไว้กับผู้ให้บริการตลอด ๑๐ วัน

๔.๑๗ ของมีเงินเมาและยา

ห้ามนำเอายา เหล้า หรือของมีเงินเมา รวมทั้งยาสูบ ยาสูบอัดแท่ง ยาสูบอัดแท่ง และยาระงับประสาท หากจะต้องรับประทานยาเหล่านี้ตามที่แพทย์สั่ง จะต้องแจ้งให้อาจารย์ผู้สอนทราบล่วงหน้าก่อนการฝึก

๔.๑๘ สูบบุหรี่

ห้ามสูบบุหรี่หรือเคี้ยวยาเส้นตลอดระยะเวลาการฝึก

๔.๑๙ อาหาร

เนื่องจากศูนย์ฯ ไม่สามารถที่จะจัดหาอาหารพิเศษตามความต้องการของผู้ปฏิบัติกรรมาฐานได้ จึงต้องขอให้ผู้เข้ารับการฝึกปฏิบัติตามอาหารมังสวิรัตที่จัดเตรียมไว้ให้ หากผู้ใดที่แพทย์สั่งให้รับประทานอาหารพิเศษ เนื่องจากปัญหาด้านสุขภาพ ก็ขอให้แจ้งให้ผู้ดำเนินงานทราบในเวลาลงทะเบียน

๔.๒๐ เสื้อผ้า

เสื้อผ้าที่ใช้ควรเรียบง่ายและสวมสบาย ไม่จำกัดสีหรือแบบ แต่ไม่ควรสวมใส่เสื้อผ้าที่รัดตึง โปรงบาง เสื้อไม่มีแขน หรือกางเกงรัดรูป ห้ามนุ่งกางเกงขาสั้นทั้งชายหญิง และห้ามอาบแดดหรือเปลือยบางส่วนโดยเด็ดขาด ข้อห้ามเหล่านี้มีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพื่อมิให้รบกวนบุคคลอื่น

๔.๒๑ ความสะอาด

ผู้เข้ารับการฝึกจะต้องอยู่ และปฏิบัติร่วมกันในห้องปฏิบัติธรรม จึงจำเป็นที่จะต้องอาบน้ำทุกวัน และรักษาเสื้อผ้าให้สะอาด ในบางครั้งอาจไม่มีบริการซักผ้า ผู้เข้ารับการฝึกจะต้องซักเสื้อผ้า

เอง แต่ก็ควรทำในช่วงเวลาพักเท่านั้น หากเป็นไปได้ ควรเตรียมเสื้อผ้าให้เพียงพอที่จะใช้ตลอดระยะเวลาปฏิบัติ

๔.๒๒ การติดต่อภายนอก

ผู้เข้ารับการฝึกจะต้องอยู่ในบริเวณที่ใช้ฝึกตลอดการฝึก จะออกไปภายนอกได้เฉพาะในกรณีจำเป็นอย่างยิ่ง และจะต้องได้รับอนุญาตจากอาจารย์ผู้สอนก่อน ผู้เข้ารับการฝึกจะต้องงดการโทรศัพท์ การเขียนจดหมาย และการพบปะกับผู้ที่มาเยี่ยมเยียน นอกจากนี้ในกรณีฉุกเฉิน ผู้ที่มาเยี่ยมจะต้องมาติดต่อกับฝ่ายจัดการ

๔.๒๓ ดนตรี อ่านหนังสือ และเขียนหนังสือ

ห้ามเล่นดนตรี ฟังวิทยุ และห้ามนำสิ่งที่ใช้เขียน หรืออ่านเข้ามาในสถานที่ฝึก ผู้เข้ารับการฝึกไม่ควรรบกวนตนเองโดยการเขียนบันทึก การห้ามเขียนและอ่าน ก็เพื่อที่จะได้ปฏิบัติตามฐานได้อย่างเคร่งครัด

๔.๒๔ เครื่องบันทึกเทปและกล้องถ่ายรูป

สิ่งเหล่านี้จะใช้ได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากอาจารย์ผู้สอนเป็นพิเศษเท่านั้น

๔.๒๕ นาฬิกาปลุก นาฬิกาข้อมือที่มีเสียงบอกเวลา

ห้ามนำมาใช้ในห้องปฏิบัติรวมอย่างเด็ดขาด และไม่ควรใช้นาฬิกาปลุกในที่ฝึก เพราะจะเป็นการรบกวนผู้อื่น

๔.๒๖ ทุนทรัพย์ในการดำเนินงาน

เพื่อให้การเผยแพร่ธรรมะเป็นไปโดยบริสุทธิ์ การฝึกอบรมดำเนินได้ด้วยเงินบริจาคเพียงอย่างเดียว และการบริจาคก็จะรับจากผู้ผ่านการฝึกมาแล้วเท่านั้น เหตุผลก็คือ การบริจาคควรมาจากผู้ที่ได้ตระหนักถึงประโยชน์ของธรรมะที่มีต่อตนเอง ซึ่งจะทำให้การบริจาค่นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติ หากท่านมีความปรารถนาที่จะแบ่งปันประโยชน์เหล่านี้กับผู้อื่น ท่านก็อาจจะกระทำได้ด้วย การบริจาคในวันสิ้นสุดการอบรม

การรับบริจาคจากผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการอบรมธรรมะนี้ เป็นรายได้ทางเดียวสำหรับที่จะนำมาใช้จ่ายในการจัดการฝึกอบรม โดยมีได้มีความสนับสนุนในด้านการเงินอื่นใด ทั้งอาจารย์ผู้สอนและผู้ดำเนินงานก็ล้วนไม่ได้รับผลตอบแทนใดๆ จากการจัดการฝึกนี้ โดยวิธีนี้ ธรรมะจึงเผยแพร่ออกไปได้ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ ไม่มีเรื่องผลประโยชน์ เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้น ไม่ว่าการบริจาคของท่านจะมากหรือน้อย ก็ขอให้มาจากเจตนาที่บริสุทธิ์ เจตนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นได้มีโอกาสพบกับธรรมะอันบริสุทธิ์เช่นเดียวกับท่าน เพราะเหตุว่า มีผู้ที่ได้ออกค่าใช้จ่ายให้การฝึกของข้าพเจ้ามาแล้ว ตอนนี้ขอให้เป็นโอกาสที่ข้าพเจ้าจะได้ให้กับผู้อื่นบ้าง

๕. ผลกระทบต่อสังคม

การก่อตั้งสถาบันวิปัสสนานานาชาติศูนย์แรกชื่อ “ธรรมคีรี” ขึ้นที่เมืองอิกัตปุรี ใกล้ๆ กับเมืองบอมเบย์ รัฐมหาราษฏร์ ประเทศอินเดีย ซึ่งประชากรส่วนมากนับถือศาสนาฮินดูก็ย่อมมีผลกระทบทางด้านศาสนาอยู่บ้าง แต่ก็ไม่รุนแรงเพราะการอธิบายหลักการปฏิบัติของท่านจะเน้นไปที่ตัวตนโดยไม่ได้อ้างพระพุทธศาสนาแต่เน้นให้เห็นธรรมชาติที่มีอยู่ตัวบุคคล

ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทาง ท่าน โกวเ็นการเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ดีแม้จะมีบุคคลมากมายที่ศรัทธาเลื่อมใส แต่ก็ไม่สร้าง ความแตกแยกให้เกิดนิกาย และไม่พัวพันกับการเมืองทางสำนักจะเน้นความเรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติ ไม่ฟุ่มเฟือยหรือสะสม คงความเป็นพุทธ คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อย่างแท้จริง ดังนั้นสำนักนี้จึงส่งผลกระทบต่อสังคมหลายประการ แนวคำสอนของท่านโกเว็นการมีลักษณะเข้าใจง่าย สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ท่านให้ความสำคัญกับศีล สมาธิ และปัญญาเท่าๆ กัน ท่านมีบรรดาศิษย์ที่เป็นกำลังสำคัญในการประกาศและเผยแผ่แนวทางการปฏิบัติที่ท่านฝึกปฏิบัติจากท่านอาจารย์คุบาชิน ให้แก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมาก

ตารางเวลา

๐๔:๐๐ น. ระฆังปลุก	
๐๔:๓๐ น. - ๐๖:๓๐	น. นั่งปฏิบัติในห้องปฏิบัติรวมหรือในที่พักส่วนตัว
๐๖:๓๐ น. - ๐๘:๐๐	น. อาหารเช้า
๐๘:๐๐ น. - ๐๘:๐๐	น. ปฏิบัติร่วมกันในห้องปฏิบัติรวม
๐๘:๐๐ น. - ๑๑:๐๐	น. ปฏิบัติในห้องปฏิบัติรวม หรือในที่พักส่วนตัวตามที่อาจารย์กำหนด
๑๑:๐๐ น. - ๑๒:๐๐	น. อาหารกลางวัน
๑๒:๐๐ น. - ๑๓:๐๐	น. พักผ่อน
๑๓:๐๐ น. - ๑๔:๓๐	น. ปฏิบัติในห้องปฏิบัติรวมหรือในที่พักส่วนตัว
๑๔:๓๐ น. - ๑๕:๓๐	น. ปฏิบัติร่วมกันในห้องปฏิบัติรวม
๑๕:๓๐ น. - ๑๗:๐๐	น. ปฏิบัติในห้องปฏิบัติรวมหรือในที่พักตามที่อาจารย์กำหนด
๑๗:๐๐ น. - ๑๘:๐๐	น. พักดื่ม น้ำปานะ
๑๘:๐๐ น. - ๑๘:๐๐	น. ปฏิบัติร่วมกันในห้องปฏิบัติรวม
๑๘:๐๐ น. - ๒๐:๑๕	น. ฟังธรรมบรรยายในห้องปฏิบัติรวม
๒๐:๑๕ น. - ๒๑:๐๐	น. ปฏิบัติร่วมกันในห้องปฏิบัติรวม
๒๑:๐๐ น. - ๒๑:๓๐	น. สอบถามข้อสงสัยกับอาจารย์เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม
๒๑:๓๐ น. พักผ่อน	

บทที่ ๓

องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๑. คำสอนสำคัญของสำนักหนองป่าพง

คำสอนที่สำคัญที่ทางสำนักได้เผยแพร่สำหรับบรรพชิต สำหรับคฤหัสถ์ เสียสละเพื่อธรรม การเข้าสู่หลักธรรม ธรรมะที่ยังรู้ยาก ธรรมะธรรมชาติ ปฏิบัติกันเถิด ธรรมปฏิสันถาร สองหน้าของสังขธรรม ปัจฉิมกถา การฝึกใจ มรรคสามัคคี ดวงตาเห็นธรรม อยู่เพื่ออะไร เรื่องจิตนี้ น้ำไหลนิ่ง ธรรมในวินัย บ้านที่แท้จริง สัมมาสมาธิ ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า ความสงบบ่อเกิดปัญญา พระองค์เดียว นอกเหตุเหนือผล สมมตติและวิมุตติ การทำจิตให้สงบ ตุจโณปฏฐิติละ ดวงตาเห็นธรรม ทำให้เป็นบุญทรงไว้ซึ่งข้อวัตร เหนือเวทนา เพียรละกามฉันทะ ทางพันทุกข์ ไม่แน่คืออนิจจัง โอวาทบางตอน อ่านใจธรรมชาติ อยู่กับงูเห่า สัมมาทิฐิที่เยือกเย็น มรรคผลไม่พ้นสมัย นักบวชนักรบ จุดศรัทธาทุกขัง สัมมาปฏิบัติ พึงต่อสู้ความกลัว กว่าจะเป็นสมณะ เครื่องอยู่ของบรรพชิต กุญแจภavana วิมุตติโดยยึดคำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสว่า “ทำตนให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อนแล้วจึงสอนคนอื่นที่หลัง จึงจักไม่เป็นบัณฑิตสกปรก” ดังนั้น ไม่ว่าจะทำกิจวัตรอันใด เช่น กวาดวัด จัดที่ฉัน ล้างบาตร นั่งสมาธิ ตักน้ำ ทำวัตร สวดมนต์ เดินจงกรม ในระหว่างวันพระถือเนสัชชี ไม่นอนตลอดคืน หลวงพ่อชาลงมือทำเป็นตัวอย่างของศิษย์ โดยถือหลักว่า “สอนคนด้วยการทำให้ดู ทำเหมือนพูด พูดเหมือนทำ” ลูกศิษย์และญาติโยมจึงเกิดความเลื่อมใสเคารพยำเกรงในปฏิบัติที่หลวงพ่อชาดำเนินอยู่

สิ่งที่น่าอัศจรรย์ก็มีอยู่บ้าง เช่น หลวงพ่อชาพูดภาษาฝรั่งไม่ได้ ศิษย์พูดภาษาไทยไม่ได้ แต่อาจารย์ก็ถ่ายทอดธรรมให้แก่ศิษย์ได้ นี่กระมังที่เรียกกันว่า “ถ่ายทอดจากใจถึงใจ” สังขธรรมไม่จำเป็นต้องสื่อผ่านภาษา ย่อมเป็นที่รับรู้กันได้กระจายยิ่งกว่าภาษาถ่ายทอดเสียอีก!

เขมธัมโม ศิษย์ฝรั่งรูปหนึ่งเล่าว่า วันหนึ่งมีขอนไม้ขวางทางเดินหลวงพ่อบอกศิษย์ให้ช่วยหามออก โดยหลวงพ่อยกปลายข้างหนึ่ง ศิษย์ยกอีกข้างหนึ่งขณะยกหลวงพ่อพูดขึ้นว่า “หนักไหม?” หลังจากโยนขอนไม้ลงข้างทางแล้ว หลวงพ่อพูดขึ้น “เบาไหม?” ศิษย์ก็ได้แต่ตอบว่า “ครับๆ” หลวงพ่อกล่าวต่อว่า “เออ ทำให้เบาๆ” ต่อมาจึงได้รู้ว่าหลวงพ่อกำลังสอนธรรมให้

เมื่อไปอังกฤษ หลวงพ่อพาศิษย์ออกบิณฑบาต สร้างความฮือฮาไปทั่ว ร่ำร่ำจะถูกตำรวจจับหาว่าทำผิดกฎหมาย ห้ามของท่าน (ฝรั่งไม่รู้ว่าเป็นบิณฑบาตกับของท่านไม่เหมือนกัน) ร้อนถึงนายคนหนึ่งช่วยชี้แจงว่า นี่เป็นธรรมเนียมของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงรอดตัวได้

ศิษย์ท้วงว่า “ถึงออกบิณฑบาตก็ไม่มีคนใส่ จะไปทำไหม” หลวงพ่อชาตอบอย่างผู้ชาญฉลาดว่า “ถึงออกบิณฑบาตเอาคน ไม่ได้บิณฑบาตหวังเอาข้าว” และการบิณฑบาตเอาคนของหลวงพ่อชาก็ได้ผลวันจะเพิ่มมากขึ้นเดี๋ยวนี้ฝรั่งอังกฤษหันสนสนใจพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น และนับวันจะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เพราะได้ศิษย์ฝรั่งกลับไปตั้งวัดสอนฝรั่งด้วยกัน ย่อมได้ผลดีกว่าส่งพระธรรมทูตไทยไปก็ชุด ก็เมื่อมือเปล่าๆ

๑.๑ คติธรรมคำสอน

มาถึงวัด...เห็นดิน.....และต้นไม้

ยังมีไข่.....เห็นวัด.....ดังที่หมาย

รู้จักวัด.....ต้องฝึกหัด..ทั้งใจกาย

จึงจะหมาย..ได้บ่งชัด..เห็นวัดจริง

มาถึงวัด...เห็นดิน.....และต้นไม้

ยังมีไข่.....เห็นวัด.....ดังคำขาน

คนเห็นวัด..ต้องเห็นธรรม..สัมมาญาณ

เพ่งสังขาร...รู้ชัด.....เห็นวัดจริง

การเข้ามาวัดอย่างเพียงชมต้นไม้หรือไหว้พระเท่านั้น ต้องนำเอาธรรมะมาปฏิบัติอบรมกาย วาจาใจด้วย เพราะเดี๋ยวนี้เป็นยุคสมัยของคนชอบเข้า แต่ไม่เข้าไปเอาธรรมะมาปฏิบัติสักเท่าไร ส่วนมากก็เข้าไปชมวัด “ชมบุญ” ของพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มากกว่าอย่างอื่น ถึงขั้นจัดเที่ยวชม สำนักปฏิบัติต่างๆ บางครั้งเรียกกันว่า “ทัวร์อรหันต์” คือเที่ยวไปไหว้ไปชมพระ “อรหันต์” เลยทีเดียว

“หลวงพ่อบอกท่านเน้นการพิจารณาตนเอง วิพากษ์ตนเอง ท่านเห็นอะไรก็นำเอามาคิด พินิจถึงธรรมหมด...แล้วท่านก็ไม่ยอมปล่อยให้ผ่านไปเปล่า”

ศิษย์ฝรั่งรูปหนึ่งเห็นพระรูปอื่นไม่ค่อยใส่ใจปฏิบัติอย่างเข้มงวด ก็บ่นกับหลวงพ่อ แทนที่จะเออวยด้วย หลวงพ่อกลับสอนว่า “ไม่ถูกต้องที่จะไปคอยจับตาดูผู้อื่น ไม่ช่วยการปฏิบัติของท่านเลย... ท่านจะไม่เกิดปัญญาจากการจับตาดูผู้อื่น”

“...หลวงพ่อบอกเน้นการสอนไปที่การไม่ยึดมั่นถือ โดยไม่เทคนิคง่ายๆ ใช้คำพูดสั้นง่าย ให้เข้าใจได้ทันที...ท่านว่า ความยึดมั่นถือมั่นจบลงไม่ได้ง่าย トラบใดที่เรายังถือสมมติก็อาจจะละวาง ความยึดมั่นถือมั่นไม่...”

“...อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เทศนาเป็นท้อศจรรย คือสอนให้เกิดความซาบซึ้ง รู้คุณ รู้โทษ แล้วนำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง...ถ้าเป็นปาฏิหาริย์อย่างหลังนี้ หลวงพ่อบอกเน้นและมีอย่างน่าอัศจรรย์...”

๑. อิทธิปาฏิหาริย์แสดงฤทธิ์ได้ เช่นคนเดียวทำเป็นคนหลายคนได้ ล่องหนหายตัวได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกได้

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ตั้งใจหรือหายใจคนอื่นได้ เขาจะคิดอย่างไรเจ๊ยยๆ คนเดียว ผู้ได้ปฏิบัติปฏิบัติชนิดนี้รู้หมด

๓. อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เทศนาเป็นท้อศจรรย คือสอนคนให้เกิดความซาบซึ้ง รู้คุณ รู้โทษ แล้วนำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เช่น สอนคนขี่เมาให้เห็นโทษของความเมา จนหายเมาในที่สุด หลวงพ่อบอกจะมีปาฏิหาริย์อย่างหลังนี้ เพราะท่านเน้นและมีอย่างน่าอัศจรรย์

๑.๒ วิธีการสอนของหลวงพ่อกา

หลวงพ่อกามีวิธีการสอนเป็นอัจฉริยะ คือ ท่านไม่อ้างตำรา อ้างศัพท์บาลีให้รุงรัง พุดง่าย ๆ ฟันๆ จากประสบการณ์ ลึกซึ้ง กินใจฟังแล้วเข้าใจทันที เช่น

“ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นซับซ้อน ไม่เห็นได้โดยง่าย ถ้าไม่มีปัญญาแล้วเห็นไม่ได้ เหมือนเราได้อ้อมมาท่อนหนึ่ง เป็นท่อนไม้ใหญ่ แต่ความจริงไม้ท่อนน้อยมันก็แทรกอยู่ในท่อนไม้ใหญ่นั้นแหละ หรือ ไม้ท่อนน้อยมา ไม้ท่อนใหญ่มันก็แทรกอยู่ในนั้น โดยมากเมื่อได้ใหญ่แล้วก็เห็นแต่ใหญ่ ไม่เห็นน้อย เมื่อสุขก็นึกว่าจะมีแต่สุขเมื่อทุกข์ก็นึกว่าจะมีแต่ทุกข์ ไม่เห็นว่าทุกข์อยู่ที่ไหน สุขอยู่ที่ไหน สุขอยู่ที่ไหน ทุกข์ก็อยู่ที่นั่น...”

คำพูดนี้ลึก แต่ฟังแล้วเข้าใจทันที ส่วนเข้าใจแล้วทำได้หรือเปล่านั้นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้ามีแต่กางตำราก็ยากหน่อย

“นักปริยัติของสงฆ์ว่าเวลานั่งสมาธิ ถ้าจิตสงบปั๊บ เอช...มันเป็นปฐมฌานละครมั้ง ชอบคิดอย่างนี้ พอนึกอย่างนี้จิตก็ถอนเลย ถ้าจิตเราสงบถึงขั้นนี้แล้ว ไม่รู้จักหรรอก รู้อยู่แต่ว่ามันไม่เหมือนปริยัติที่เราเรียก...เอาปริยัติของคุณใส่หีบห่อไว้เสีย เวลาเมื่อไรเกิดขึ้นมามันไม่เป็นเช่นนั้น เหมือนเราเขียนตัวหนังสือว่า “ความโลภ” เวลาความโลภเกิดในใจ มันไม่เหมือนตัวหนังสือ”

๑.๓ สอนให้อยู่กับธรรมชาติ

การทำตัวให้สอดคล้องกับธรรม อยู่อย่างธรรมชาติ มีสติรู้เท่าสัมปชัญญะ รู้ทันปัจจุบันขณะ หลวงพ่อกาท่านก็สนใจวิธีสอนแบบเช่น และบางครั้งก็นำมาใช้สอนศิษย์เหมือนกัน เช่นครั้งหนึ่งท่านเล่าเรื่องพระเซ็นเถียงกันว่า ทำไมจริงจึงบอกไปมา องค์หนึ่งบอกว่าเพราะมีลม อีกองค์บอกว่าเพราะมีธงต่างหาก ต่างองค์ต่างก็เถียงยึดถือความเห็นของตน

อาจารย์เซ็นตัดสินว่า เห็นผิดด้วยกันทั้งคู่ เพราะความจริงแล้วธงก็ไม่มี ลมก็ไม่มี “นี่ต้องปฏิบัติได้อย่างนี้ อย่ายให้มีลม อย่ายให้มีธง ถ้ามีธงก็ต้องมีลม ถ้ามีลมก็ต้องมีธง มันก็เลยจบกันไม่ได้สักที น่าจะเอาเรื่องนี้มาพิจารณา วางให้มันว่างจากลม ว่างจากธง ที่เราเข้าใจว่าธงว่าลมมัน มันเป็นแต่ความรู้สึกที่สมมติขึ้นเท่านั้น ความจริงมันไม่มี ถ้าเป็นสัมมาทิฐิแล้ว ลมก็ไม่มี ธงก็ไม่มี หมดเรา หมดเขา หมดความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หมดทุกอย่าง” หลวงพ่อสรูป

๑.๔ สอนให้อยู่กับความเพียร

“ความเพียรหนึ่กอย่างเดียวไม่พอ ต้องมีปัญญากำกับด้วย มีแต่ขยันแต่ถ้าขยันผิดทาง นอกจากจะไม่ได้อะไรแล้ว ยังอาจเข้รกรเข้าพงจนกั้ ไม่กลับก็ได้”

หลวงพ่อกาได้พบว่า กัลยาณมิตร ผู้คอยชี้แนะแนวทางปฏิบัติให้หลายท่าน หนึ่งในหลายท่านชื่อหลวงปู่กนิริ พระติที่ไม่ตั้ง เพราะท่านมีปฏิปทาเรียบง่าย ใช้ชีวิตอยู่โดดเดี่ยว

แต่หลวงปู่กนิริไม่ค่อยเดิน บางครั้งเดินเพียง ๒-๓ เทียงก็หยุด แล้วเอาผ้ามาปะเย็บ หรือไม่ก็นั่งทำโน่นทำนี่ หลวงพ่อนึกในใจว่า “เดินจงกรมก็ไม่เดิน นั่งสมาธินานๆ ก็ไม่เคยนั่ง คอยแต่จะทำโน่นทำนี่ตลอด เรานี้ปฏิบัติไม่หยุดถึงขนาดนั้นยังไม่รู้เห็นอะไรเลย ส่วนหลวงปู่ปฏิบัติแค่นั้น จะไปรู้อะไรเล่า”

หลวงพ่อกำลังให้ศิษยานุศิษย์ฟังภายหลังว่า ท่านคิดผิดถนัด หลวงปู่กินรีดูเหมือนรู้ว่าท่านคิดอะไร จึงเตือนสั้นๆ “เป็นสิ่งลุ่มลึกแฝงด้วยปัญญาอันแยบคาย ความคิดของครูบาอาจารย์กว้างไกลเกินปัญญาของเราเป็นไหนๆ” อย่างเช่นกรณี พระเซ็นรูปหนึ่งคิดว่า การจะบรรลุธรรมได้ต้องใช้ความเพียรอย่างหนัก และต้องทำไม่เหมือนใคร ว่าแล้วก็ขึ้นไปนั่งทำสมาธิอยู่บนต้นไม้ สามวันสามคืนผ่านไปไม่กินไม่นอน

อาจารย์เซ็นรูปหนึ่งเดินผ่านมาพบเข้า ร้องถามว่า “นั่นคุณทำอะไรอยู่บนนั้น”

“ผมกำลังนั่งสมาธิเพื่อจะเป็นพุทธะ” พระหนุ่มตอบอย่างซิงซัง ได้ยินเช่นนั้น อาจารย์เซ็นก็ควักก่อนหินข้างทางมาทุบกับฝ่ามือจนกระทั่งเลือดไหลซิบๆ

พระหนุ่มมองดูด้วยความสงสัยถามว่า “ท่านอาจารย์กำลังทำอะไร”

“ผมจะทุบก่อนหินให้มันเป็นกระจกเงาใส” ท่านตอบเรียบๆ “ท่านอาจารย์จะบ้าอะไระ ถูจนมือท่านขาดมันก็เป็นกระจกใสไม่ได้” “แล้วคุณจะทำอะไระ นั่นบนต้นไม้จนกลายเป็นลิงก็ตรัสรู้เป็นพุทธะไม่ได้” อาจารย์สวนตอบทันควัน เท่านั้นและครั้นพระหนุ่มก็ “สว่างโพล่ง” ภายใน ในบัดดล ความเพียรหนักอย่างเดียวนั้นพอ ต้องมีปัญญากำกับด้วย มีแต่ขยันแต่ถ้าขยันผิดทางนอกจากจะไม่ได้อะไรแล้ว ยังอาจเข้ารกเข้าพงจนกู้ไม่กลับก็ได้

๑.๕ ยิ่งอยาก ยิ่งไม่ได้

“แรงอยากจะเป็นเหตุให้เกิดความสงสัย และความกระวนกระวายใจ ปัญญาที่แท้จะไม่เกิดขึ้นจากความอยากนั้น

จงเพียงแต่ละความอยากเสีย จงเฝ้าดูกายและจิตอย่างมีสติแต่อย่ามุ่งหวังที่จะบรรลุอะไร อย่างยึดมั่นมั่นในเรื่องการปฏิบัติในการรู้แจ้ง”

หลวงพ่อบอกว่า เรื่องนี้สำคัญมาก อย่าพยายามที่จะเอาอะไรๆ ในการปฏิบัติ ความอยากอย่างแรงกล้าที่จะหลุดพ้นหรือรู้แจ้งนั้น จะเป็นความอยากที่ขวางกั้นท่านจากการหลุดพ้น ท่านจะพยายามอย่างหนักก็ตามใจ จะเร่งเพียรทั้งวันทั้งคืนก็ได้ แต่ถ้าวการฝึกปฏิบัตินั้นประกอบด้วย “ความอยาก” ที่จะบรรลุเห็นแจ้งแล้ว ท่านไม่มีทางจะพบความสงบได้เลย

นั่นก็คืออย่ายึดมั่น ทำต่อไปด้วยความเพียร ไม่ต้องอยาก ไม่ต้องยึด ผลมันจะเกิดขึ้นเองเหมือนเราปลูกต้นมะม่วง เพาะเมล็ดลงดินแล้วก็ดูแลมันอย่างดี ไม่ต้องอยาก หรือไม่ต้องอ้อนวอนให้มันออกผลให้เรา เมื่อเวลาที่ความครบมันก็จะออกผลเอง

๑.๖ หมาบนกองข้าวเปลือก

“...เราเรียนธรรมะไม่รู้จักธรรมะ ก็เหมือนสุนัขนอนอยู่บนข้าวเปลือก แต่ไม่รู้จักข้าว หิวจะตายมันไม่รู้จักหาอาหารของมันเลยนานๆ ไปไม่มีอะไรจะกิน มันก็ตายไปบนกองข้าวเปลือกนั้นแหละบนกองอาหารนั้นแหละ”

ธรรมข้อนี้ท่านสอนให้เราทั้งหลายปฏิบัติเพื่อเห็นอตฺตา คือเห็นตัวตนว่ามันเป็นของว่าง ไม่ใช่เป็นของมีตัวตนเป็นของว่างจากตัวตน แต่เราก็มารวมกันให้เป็นตัวเป็นตน และไม่อยากจะให้มันทุกข์ ไม่อยากจะให้มันลำบาก ถ้ามีตัวตนมันจะพันทุกข์ได้อย่างไร อย่างเรามีของมากขึ้นหนึ่งที่มีราคามากจิตใจเปลี่ยนแล้วต้องหาที่วางมัน จะเอาไว้ตรงไหนดีหนอ เอาไว้ตรงนี้ได้ยวมโยมมันจะย่องเบา

ละมั้ง แล้วจิตมันเปลี่ยนเมื่อไร มันเปลี่ยนเมื่อเราได้ตัวตุ๋นนี้เอง ทุกข์แล้ว นิ่งก็ทุกข์ นอนก็ทุกข์ นี่ทุกข์เกิดแล้ว มันเกิดเมื่อไร มันเกิดเมื่อเราเข้าใจว่าของๆ เรา แต่ก่อนมันไม่มีก็ไม่เป็นทุกข์ ทุกข์ยังไม่เกิด

อัตรานี้ก็เหมือนกัน ถ้าเราเข้าใจว่าตัวตนของเรา สภาพสิ่งแวดล้อมนั้นก็ เป็นของตัวตนไปด้วย ของเราไปด้วย มันก็เลยวุ่นเพราะอะไร ต้นเหตุคือมันมีตัวมีตน ไม่ได้เพิกสมมติอันนี้ออกให้เห็น วิมุติ ตัวตนนี้เป็นของสมมติ ให้เพิกให้หรือสมมติอันนี้ออกให้เห็นแก่คือวิมุติ พลิกสมมติให้เป็นวิมุติ ...

สุนัขนอนอยู่บนกองข้าวเปลือกทอ้งมันหิว มันกระโจนออกจากกองข้าวเปลือก วิ่งไปหาเศษอาหารกิน ทั้งๆ ที่มันนอนทับอาหารอยู่ตรงนั้น แต่มันไม่รู้จึกเพราะอะไร เพราะมันไม่เห็นข้าว สุนัขมันกินข้าวเปลือกไม่ได้ อาหารมันมีอยู่แต่กินไม่ได้ ความรู้เรามีอยู่ แต่เราไม่เอามาปฏิบัติ เราก็มารู้เรื่องเหมือนกัน โง่เหมือนสุนัขนอนอยู่บนกองข้าวเปลือก...

เราเรียนธรรมแต่ไม่รู้จักรักรณะ ก็เหมือนสุนัขนอนอยู่บนข้าวเปลือกแต่ไม่รู้จึกข้าว หิวจะตาย มันไม่รู้จึกหาอาหารของมันเลยนานๆ ไปไม่มีอะไรจะกิน มันก็ตายไปบนกองข้าวเปลือกนั่นแหละบนกองอาหารนั่นแหละ”

ปริยัติ ก็คือเรียนวิธีดำข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสาร

ปฏิบัติ ก็คือการเอาข้าวสารไปหุงกิน

ปฏิเวธ ก็คือความอ้อมหมีพื้มจากการกินข้าว

อย่าได้พากันทำตัวเป็นหมานอนทับกองข้าวเปลือกอยู่เลยยังเป็นหมาพันธุ์พิเศษ ชื่อ “Mamung-klub” ยิ่งไม่ตีใหญ่ นอนไปเกาซี่เรื้อนไป

๑.๗ ไม่ทุกข์ ก็ไม่เห็นทุกข์

“...ไม่ยอมให้มันทุกข์ มันก็ไม่เห็นทุกข์ ไม่เห็นทุกข์ มันก็รู้จึกทุกข์ ไม่รู้จึกทุกข์ มันก็เอาทุกข์ออกไม่ได้...”

คำสอนของหลวงพ่อบุญชานั่นอริยสัจสี่ อริยสัจสี่นี้เองคือหลักธรรมที่พระองค์ทรงชี้แนะให้เหล่าสาวกเพียรปฏิบัติพึงกระทำต่ออริยสัจสี่แต่ละข้อ คือ

ทุกข์ พึงกำหนดรู้ สมุทัย พึงละ นิโรธ พึงทำให้แจ้ง และมรรค พึงทำให้เจริญ หลวงพ่อบุญชานบอกว่า “ไม่ยอมให้มันทุกข์ มันก็ไม่เห็นทุกข์ ไม่เห็นทุกข์ มันก็ไม่รู้จึกทุกข์ ไม่รู้จึกทุกข์ มันก็เอาทุกข์ออกไม่ได้ ความจริงทุกข์นี้แหละทำให้เราฉลาดขึ้น ทำให้เกิดปัญญา ทำให้เรารู้พิจารณาทุกข์ ทุกข์เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าตรงนี้ไม่ถูก ตรงนี้ไม่สบาย ทุกข์จะพาราไปหาครูบาอาจารย์และความสงบในที่สุด”

ตัวอย่าง เช่น นางกิสสาโคตรมี ลูกตายเป็นทุกข์หนัก ไม่ยอมเฝ้าลูก อุ้มลูกไปเที่ยวขอยาตีจากผู้คนเพื่อให้ลูกฟื้น เซซังไปหาพระพุทธรองค์ พระองค์บอกให้ไปหาแม่ลัดพันฝักกาดมาพายมือหนึ่ง จากบ้านเรือนที่ไม่มีใครตายมา จะทรงประกอบยาให้นางเที่ยวถามทั่วทั้งหมู่บ้าน ไม่เคยมีบ้านไหนที่ไม่มีใครตายเลย จึงคิดได้ว่า ทุกคนต้องตาย มิใช่เฉพาะลูกตนเท่านั้น และแล้วนางก็เข้าใจทุกข์สัจ นี่คือความหมายของคำว่า ไม่ทุกข์ก็ไม่เห็นทุกข์ ไม่เห็นทุกข์ก็ไม่พ้นทุกข์

๑.๘ ไม่ห่างครูอาจารย์

“...เธอมีตา หู จมูก ลิ้น ภาย ใจ มิใช่หรือ สิ่งเหล่านี้แหละเป็นครูสอนเธอ ถ้าเธอไม่ดูแลตาม หู จมูก ลิ้น ภาย ใจ ให้ถูกต้อง ทุกข์ก็จะเกิดขึ้น ถ้าเธอปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้อย่างถูกต้องเธอก็จะไม่เป็นทุกข์”

หลวงพ่อบอกสอนว่า อย่าคิดว่าเธอถูกทอดทิ้ง อย่าคิดว่าเธออยู่ห่างครูอาจารย์ ครูอาจารย์อยู่กับเธอทุกเวลา เธอมีตา หู จมูก ลิ้น ภาย ใจ ให้ถูกต้อง ทุกข์ก็จะเกิดขึ้น ถ้าเธอปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ อย่างถูกต้อง เธอก็จะไม่เป็นทุกข์ สอนชาคโคผู้เป็นลูกศิษย์ มีความสอดคล้องกับพุทธวจนะว่า อายุตนะ ๖ (ตา หู จมูก ลิ้น ภาย ใจ) ของเราเป็นนรกก็ได้ เป็นสวรรค์ก็ได้ เป็นทุกข์ก็ได้ เป็นทางดับทุกข์ก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าเราใช้มันอย่างไร

๑.๙ สอนธรรมภาษาอะไร

“...แนวทางภavanaที่ดี ที่ถูกต้อง จะต้องนำไปสู่การไม่ยึดมั่นถือมั่น ลงท้ายแล้วก็ต้องปล่อยวางแนวทางภavanaทุกรูปแบบด้วย ผู้ปฏิบัติต้องไม่ยึดมั่นในตัวอาจารย์...”

ผู้ปฏิบัติไม่ควรยึดมั่น ไม่ยึดมั่นแม้กระทั่งตัวอาจารย์ นี่คือกุญแจไขเข้าสู่ทางสว่างแห่งปัญญาและอาจารย์ก็ไม่ควรพอกพอใจ ที่เห็นลูกศิษย์ติดในตัวเองเดินไปไหนมาไหน ต้องมี “คาราวานลูกศิษย์” ตามไปเป็นพรายยังกับขบวนวงดนตรีลูกทุ่งออกเดินสายยังงี้ยังงั้น

ไปไหนมาไหน ไม่มีขบวนศิษย์ล้อมหน้าล้อมหลังให้รู้สึกลัวว่าแห้ว ศิษย์ฝรั่งรูปหนึ่งถามหลวงพ่อบอกว่า “ทุกวันนี้ดูเหมือนมีอาจารย์มากมาย และมีแนวทางการทำสมาธิวิปัสสนามากมายหลายแบบ จนทำให้สับสน จึงทำให้สับสน จะเชื่อถืออาจารย์รูปไหนดี”

ท่านตอบว่า “ก็เหมือนกับการจะเข้าไปในเมือง บางคนจะเข้าทางทิศเหนือ ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ฯลฯ ทางมีหลายสาย แนวทางภavanาก็เหมือนกัน แตกต่างเพียงรูปแบบเท่านั้น ไม่ว่าท่านจะเดินทางสายหนึ่งสายใด เดินช้าหรือเร็ว ถ้าท่านมีสติอยู่เสมอ มันก็เหมือนกันทั้งนั้น

ข้อสำคัญที่สุดก็คือ แนวทางภavanaที่ดี ที่ถูกต้อง จะต้องนำไปสู่การไม่ยึดมั่นถือมั่น ลงท้ายแล้วก็ต้องปล่อยวางแนวทางภavanaทุกรูปแบบด้วย ผู้ปฏิบัติต้องไม่ยึดมั่นในตัวอาจารย์ แนวทางใดที่นำไปสู่การปล่อยวาง สู่การไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็เป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง

อีกประการหนึ่ง อาจารย์เปรียบเสมือนป้ายชี้บอกหนทาง หน้าที่คนเดินทางก็คือเดินไปตามทางที่ป้ายชี้บอก มัวแต่ยึดถือป้ายอยู่ มันจะไปถึงที่หมายได้อย่างไร

๑.๑๐ ไก่กไข่ทั้งวัน ไม่เห็นตรัสรู้

“...หลวงพ่อบอกจะโยงมาหา “สติ” เสมอ ท่านย้ำว่า ให้มีสติกำกับทุกอิริยาบถ ทุกขั้นตอนของการเคลื่อนไหวในชีวิต แล้วจิตก็จะตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา เมื่อจิตตื่น ก็เลสมันก็หาช่องที่จะเล็ดลอดเข้ามาครอบงำได้ยาก...”

ไม่ว่าใครจะซักถามเรื่องอะไร หลวงพ่อบอกจะโยงมาหา “สติ” เสมอ ท่านย้ำว่าให้มีสติกำกับทุกอิริยาบถ ทุกขั้นตอนของการเคลื่อนไหวในชีวิต แล้วจิตก็จะตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา เมื่อจิตตื่นก็เลสมัน

ก็หาช่องที่จะเล็ดลอดเข้ามาครอบงำได้ยาก เหมือนเจ้าของบ้านตื่นเปิดไฟสว่างโรอยู่ ใต้ดินแมวมันก็ไม่กล้าย่องขึ้นบ้าน ฉันทใด ฉันทนั้น

ผู้ไฝธรรมท่านหนึ่งถามหลวงพ่อกว่า จำเป็นไหมจะต้องภาวนานานๆ หลวงพ่อตอบว่า “ไม่จำเป็นต้องจำ ผมเคยเห็นแม่ไก่ ได้เห็นมันนอนกกไข่มันทั้งวัน นับเป็นเวลานาน ไม่เห็นมันเกิดปัญหาอะไร ปัญญาที่แท้เกิดจากการที่เรามีสติในทุกอิริยาบถ ถ้าฝึกปฏิบัติของท่านเริ่มขึ้นทันทีที่ท่านตื่นนอนตอนเช้า และต้องปฏิบัติต่อเนื่องไปจนกระทั่งหลับ

อย่าไปหวังว่าท่านจะต้องนั่งภาวนาให้นานๆ สิ่งสำคัญก็คือท่านเพียงแต่เฝ้าดู ไม่ว่าท่านจะเดินอยู่หรือนั่งอยู่ กำลังเข้าห้องน้ำอยู่ จงพยายามมีสติ และปล่อยทุกสิ่งให้เป็นไปตามปกติของมันแล้วจิตของท่านจะสงบมากขึ้นๆ ในสิ่งแวดล้อมทั้งปวง มันจะสงบนิ่งเหมือนหนองน้ำใสในป่า ที่ซึ่งบรรดาสัตว์ป่าที่สวยงามและหายากจะมาดื่มด่ำน้ำในสระนั้น ท่านจะเข้าใจถึงสภาวะธรรมของสิ่งทั้งปวงในโลกอย่าแจ่มชัด

๑.๑๑ อย่างนี้ก็แต่เราทุกคนเดียว

คนเราเวลามีทุกข์ ก็นึกแต่ตนทุกข์มากที่สุด ไม่มีใครทุกข์เท่า ความจริงไม่ว่าเขา ไม่ว่าเรา ถ้าทุกข์มาเยือนแล้ว มันก็ “ทุกข์” เหมือนๆ กันนั้นแหละ จะหนักมากหนักน้อยขึ้นอยู่กับเรา “ตั้งรับ” มันอย่างไรเท่านั้นเอง

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า มีหน้าประการหนึ่งในหลายประการ คือ “บอกทางสวรรค์ให้ชาวบ้าน” นี้แปลตามตัว ไม่ใช่มานั่งหลับตาควิมาณให้ชาวบ้านว่า “ตั้งแต่โยมบริจาคหกแสน วิมานของโยมวิไลศมาหาราชขึ้นมากกว่าเดิม นี่คราวต่อไปถ้าโยมบริจาคอีกสักสามล้าน รับรองวิมานจะแพรวพราวมากกว่านี้หลายร้อยเท่า” อย่างนี้ใช่บอกทางสวรรค์แก่ชาวบ้าน หากแต่ หลอกสวรรค์ คือเอาสวรรค์มาหลอกเอาเงินเขา

บอกทางสวรรค์ในที่หมายถึง ชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ดีงาม ช่วยแก่ทุกข์แก่ชาวบ้านรับดำเนินตามพระจริยาวัตรของพระพุทธองค์

ขณะที่พราหมณ์คนหนึ่งดำพระพุทธรูปด้วยความโกรธ พรองค์ทรงนั่งเฉย พอเขาต่ำจนเหนื่อยหอบแล้ว ตรัสถามว่า เคยมีแขกมาเยี่ยมบ้านบ้างไหม เขาบอกว่ามีสิ ข้ามิใช่คนกระจอกนี่

พระพุทธรูปเจ้าทรงถามต่อว่า เอาอะไรต้องรับแขกบ้างไหม เขาบอกว่า ต้อนรับสิ ข้ามิใช่คนป่าเถื่อนที่ไม่รู้ธรรมเนียม

พระพุทธรูปเจ้าทรงถามต่อว่า ถ้าแขกไม่กินของต้อนรับนั้น ของนั้นจะเป็นของใคร เขาตอบว่าเป็นของข้าตามเดิมสิ เขาตอบด้วยความภูมิใจ

พระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสว่า เหมือนกันแหละนะ เธอตำราเราตลกตมมากมาย แต่เราตลกตมไม่รับคำตำของท่าน ด้วยคำตอบอย่างนี้ทำให้เขาได้สติ รู้สึกนึกว่าตัวล่วงเกินพระผู้บริสุทธิ์ ก็กราบแทบยุดบาท นี่เป็นการบอกทางสวรรค์ให้เขา

๑.๑๒ จงสอนใจตนเอง

“ทำอะไรรู้อย่างกว่าจะเป็นและกว่าจะเชี่ยวชาญต้องอาศัยการฝึกฝนทั้งนั้น หลวงพ่อกว่ากว่าจะเป็นอย่างที่ท่านเห็น กว่าจะได้รับกรายอมรับ และความเคารพนับถือจากคนทั้งปวง ท่านก็

ผ่านการฝึกฝนตน สอนตนเองมาอย่างหนัก ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ...พระปารุณนี้รู้ทฤษฎีอย่างลึกซึ้ง ยกข้อความจากพระไตรปิฎกมาอ้างได้อย่างเหมาะสมเจาะทุกครั้ง...”

ทำอะไรทุกอย่างกว่าจะเป็นและกว่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญ ต้องอาศัยการฝึกฝนทั้งนั้น หลวงพ่อชากว่าจะเป็นอย่างที่ท่านเห็น กว่าจะได้รับการยอมรับ และความเคารพนับถือจากคนทั้งปวง ท่านก็ผ่านการฝึกฝนตนสอนตนเองมาอย่างหนัก ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ใครว่าหลวงเรียนมาน้อย ปฏิบัติอย่างเดียว อ่านคำสอนของท่านแล้วจะรู้ว่า หลวงพ่อชาพระปารุณนี้รู้ทฤษฎีอย่างลึกซึ้ง ยกข้อความจากพระไตรปิฎกมาอ้างได้อย่างเหมาะสม เพียงแต่ท่านไม่ “โควัด” บาลีให้รุ่งรังเท่านั้นเอง

และสอนนี้บางครั้งก็จะสร้างออกมาเป็นคำกลอนให้ง่ายต่อการทรงจำดังนี้

เธอจงระวังความคิดของเธอ

เพราะความคิดของเธอ

จะกลายเป็นความประพฤติของเธอ

เธอจงระวังความประพฤติของเธอ

เพราะความประพฤติของเธอ

จะกลายเป็นความเคยชินของเธอ

เธอจงระวังความเคยชินของเธอ

เพราะความเคยชินของเธอ

จะกลายเป็นอุปนิสัยของเธอ

เธอจงระวังอุปนิสัยของเธอ

เพราะอุปนิสัยของเธอ

จะกำหนดชะตากรรมของเธอชั่วชีวิต

ทุกข์มี...เพราะยึด

ทุกข์ยึด...เพราะอยาก

ทุกข์มาก...เพราะพลอย

ทุกข์น้อย...เพราะหยุด

ทุกข์หมด...เพราะปล่อย (หลวงปู่ชา)

ถ้ามีใครทำไม่ดีหรือโกรธ

อย่าโกรธตอบ ถ้าท่านโกรธตอบ

ท่านจะโง่ยิ่งกว่าเขา จงเป็นคนฉลาด

สงสารเห็นใจเขา เพราะว่าเขา กำลังได้ทุกข์ (หลวงปู่ชา)

จากคำสอนของหลวงปู่ชาในข้างต้นนี้จะเห็นว่าท่านสอนด้วยวิธีการมองเข้าหาตัวเอง และเปรียบเทียบตัวเองกับธรรมชาติ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือทำให้ดูแล้วรู้ตาม อาทิ

๑.๑๓ หยุดชั่วมันก็ดี

คนเราบางคน บางทีก็อยากจะทำบุญ เช่น ผ้ายังสกปรกอยู่ ยังไม่ได้ทำความสะอาด แต่อยากจะทำบุญแล้ว ลองเอาผ้าเช็ดเท้าที่ยังไม่ได้ฟอกไปข้อมสวดมนต์ มันจะสวยไหม การไม่กระทำบาป นั้นมันเลิศที่สุด บางคนบางคราว โจรมันก็ให้ได้ มันก็แจกได้ แต่ว่าจะพยายามสอนให้มันหยุดเป็นโจร

นั่นนะ มันยากที่สุด การจะละความชั่วไม่กระทำผิดมันยาก การทำบุญ โจรมันมันก็ทำได้มันเป็นปลายเหตุมัน การไม่กระทำบาปทั้งหลายทั้งปวงนั่นนะเป็นต้นเหตุ

๑.๑๔ นอกเหนือเหตุผล

พระพุทธองค์ท่านทรงสอนว่าให้ "นอกเหตุเหนือผล" ไม่ว่าจะทำอะไร ปัญหาของท่านให้นอกเหตุเหนือผล ให้นอกเกิดเหนือตาย นอกสุขเหนือทุกข์ ลองคิดตามไปซีลองพิจารณาไปตามคนเราเคยอยู่ในบ้าน พอหนีจากบ้านไปไม่มีที่อยู่ไม่รู้จะอย่างไร เพราะเรามันเคยอยู่ในภพ อยู่ในความยึดมั่นถือมั่นเป็นภพดังนั้นคำสอนของหลวงปู่ชาทั้งหมด สามารถสรุปลงได้ดังนี้

๑. จุดหมาย : มรรค ผล นิพพาน พันทุกข์

๒. เนื้อหา : ศีล สมาธิ ปัญญา

๓. วิธีการ : สมถ วิปัสสนา

๔. กลวิธี : มองเข้าหาตัว ดูธรรมชาติ เปรียบเทียบ กับธรรมชาติ ทำให้ดู แล้วรู้ตาม

ขณะที่หลวงปู่ชา สุภัทโท ยังมีชีวิตอยู่ท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อการปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งชื่อเสียงของท่านจรไกลไปถึงต่างแดนจนมีชาวต่างประเทศเลื่อมใส ศรัทธาขอบวชกับหลวงปู่เป็นจำนวนมาก ท่านจึงได้สร้างวัดป่านานาชาติให้ภิกษุชาวต่างชาติได้ใช้เป็นที่พักปฏิบัติธรรม นอกจากนั้นยังได้สร้างวัดสาขาของวัดหนองป่าพงเพื่อเผยแผ่ศาสนาไปทั่วทุกภาค ซึ่งในประเทศไทยมีจำนวนทั้งสิ้น ๘๒ สาขา ส่วนที่ต่างประเทศมีทั้งหมด ๗ สาขา

คำสอนสำคัญของสำนักสวนโมกพลาราม

การกระทำของผู้หนึ่ง ผลเกิดจากการกระทำของผู้ใด ผู้หนึ่งต้องได้รับอย่างแน่นอนและยุติธรรม ไม่มีใครอาจสับเปลี่ยน ตัวผู้ทำ กับ ตัวผู้รับ หรือมีอำนาจเหนือกฎอันนี้ได้ นี้เรียกว่า ลัทธิกรรม มีเป็นหลักสั้นๆ ว่า สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน หมุนไปตามอำนาจเก่า ซึ่งในระหว่างนั้น ก็ทำกรรมใหม่ เพิ่มเข้า อันจะกลายเป็น กรรมเก่า ต่อไปตามลำดับ เป็นเหตุและผลของกันและกัน ไม่รู้จักสิ้นสุด คาบเกี่ยวเนื่องกัน เหมือนลูกโซ่ ไม่ขาดสาย เราเรียกความเกี่ยวพัน อันนี้กันว่า สังสารวัฏ หรือสายกรรม มันคาบเกี่ยวระหว่าง นาที่นี้ กับนาที่หน้า หรือ ชั่วโมงนี้กับชั่วโมงหน้า วันนี้นักับวันหน้า เดือนนี้กับเดือนหน้า ปีนี้กับปีหน้า จนถึง ชาตินี้กับชาติหน้า สับสน แทรกแซงกัน จนรู้ได้ยาก ว่าอันไหน เป็นเหตุของอันไหนแน่ ดูเฉินๆ จึงคล้ายกับว่า มีใครคอยบันดาล สายกรรม ประจำบุคคลหนึ่งๆ ย่อมผิดจากของอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ต่างคน จึงต่างเป็นไปตาม แนวกรรม ของตน ไม่เหมือนกัน กรรมเป็นเหตุ สุขและทุกข์เป็นผลเกิดมาแต่กรรมนั้นๆ

นอกจากแก่นคำสอนเรื่อง ธรรม ๙ ตา^๑ ได้แก่ ๑. อนิจจตา ๒. ทุกขตา ๓. อนัตตา ๔. อิทัปปัจจยตา ๕. สุนฺญตา ๖. อิมมัญฺจิตตา ๗. อิมมณิยามตา ๘. อตัมมยตา ๙. ตถตาแล้ว ท่านพุทธทาสภิกขุยังได้อธิบายถึงหลักเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตดังนี้

^๑ เสถียรพงษ์วรรณปก, สองอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๙), หน้า ๘๓.

๑. หลักการดำเนินชีวิตทั่วไป

๑.๑ หน้าทีของชีวิต

พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ชีวิตที่กำลังท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารสาครแห่งความทุกข์นั้นมีความจริงที่ควรเข้าใจถึง คือ การพยายามหาทางให้เกิดความรู้เอาชนะความทุกข์ใจได้นั้น คือ หน้าทีของมนุษย์ทั้งมวล

ส่วนการประกอบกรงานภายนอก เช่น งานอาชีพหาเลี้ยงกันในครอบครัวเป็นต้นนั้นเป็นเพียงงานอดิเรกของชีวิตที่กำลังผ่านวัฏสงสารแผลลึบๆ ไป ทั้งนี้เพราะผลจากงานเหล่านั้นแม้สมบูรณ์แล้วก็ยังบำบัด “ความหนัก” ของจิตได้น้อยเหลือเกิน ส่วนผลที่ได้จากการศึกษาและรู้สัจจสภาวะของชีวิตนั้นย่อมให้สิ่งที่ชีวิตต้อง

ศานติสุขที่แท้จริง คือ การที่ใจเป็นอิสระเหนือ “เหยื่อ” ของโลกทุกชนิด เมื่อรับใช้พระศาสนา ก็เท่ากับรับใช้พระพุทธเจ้า ในเบื้องสูงรับใช้พระพุทธเจ้า แต่ในเบื้องต่ำเรารับใช้โลก อุตส่าห์กระทำเหน็ดเหนื่อยลำบากยากเข็ญนี้ก็เพื่อจะให้เป็นประโยชน์แก่โลก เสียสละทุกอย่างเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่โลกอย่างนี้เรียกว่ารับใช้โลก

ทำงานด้วยจิตว่าง ทำงานด้วยจิตที่ไม่มีตัวเอง ไม่มีตัวกู-ของกู ทำไปด้วยสติปัญญาที่เหลืออยู่ในจิตใจหลังจากการตรัสรู้แล้วก็เรียกว่าทำงานเพื่องาน ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ เรียกภาษาธรรมะว่าทำงานด้วยจิตว่าง ไม่เกี่ยวกับตัวกู-ของกู งานนั้นมันก็สนุกแล้วก็ไม่งงใครด้วย^๒

๑.๒ ปฏิบัติบูชา

พระพุทธองค์ต้องการให้เราบูชาด้วยการปฏิบัติ การปฏิบัตินั้นก็เพื่อช่วยให้ทุกคนรอดให้โลกมันรอด^๓

การวาดวัด ถ้าว่ามีจิตใจกวาดเพื่อให้วัดเหมาะสม เป็นอยู่สะดวกสบายในการเผยแผ่ก็รับใช้พระพุทธเจ้า พวกที่กวาดวัด แก๊กๆ อยู่ ถ้าเพื่อให้กวาดนั้นมันมีความคิดสูงขึ้นไปอีกนะ “กวาดกิเลส กวาดความเห็นแก่ตัว” แม่ครัวนั่งขอเกล็ดปลาที่ตั้งจิตว่า “ขอเกล็ด ความเห็นแก่ตัว” นั่นจะเป็นแม่ครัวที่ทำหน้าที่ถูกต้อง

ก็มีหลายคนบ้าหรือดีก็ไมรู้ ช่วยกวาดอยู่บ่อยๆ แต่ถ้าเขามีเจตนาว่าจะรับใช้พระพุทธเจ้าละก็ใช้ได้ นั่นเขาจะกวาดความเห็นแก่ตัว กวาดความเห็นแต่ตัว กวาดกิเลสออกไปจากใจ^๔ ถ้าไม่มีธรรมะแล้วไปทำอะไรเขาก็มีความทุกข์ทั้งนั้น หรือแม้แต่จะมีเงินมากก็มีเงินเพื่อความทุกข์ หรือแม้แต่จะได้ดิบได้ดีมีเกียรติก็จะเป็นการได้ดิบได้ดี หรือมีเกียรติที่เป็นความทุกข์ ถ้าหากว่าขาดธรรม เพราะว่าเขาไม่รู้จักวางจิตให้ไว้ในลักษณะที่เหมาะสมเพราะฉะนั้นมีเงินมากก็มีมาสำหรับวิตกกังวล เพราะว่าเมื่อจะใช้ก็ใช้ไปผิดๆ หรือเมื่อเอามาเก็บไว้ก็เป็นห่วง^๕

^๒ พุทธทาสภิกขุ, สนวนโมกษ์ อุดมคติ ชีวิตและความทรงจำ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^๓ อ่างแล้วหน้า, ๒๑.

^๔ อ่างแล้วหน้า, ๒๒..

^๕ พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาสภิกขุหลักพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๔), ๑๒.

เราจะต่อสู้อยู่ในโลกได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะทุกอย่างมันถูกต้องและแม้ว่าเราจะจัดโลกให้เป็นไปตามความต้องการของเราไม่ได้ คือโลกมันจะเลวร้ายสุดเหวี่ยงอย่างไร เราก็กังไม่เป็นทุกข์ ถ้าเรารู้จักทำจิตใจตามหลักที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ คือว่าจะยิ้มอยู่ได้ แม้ในกลางกองเพลิง กลางกองไฟ จนกระทั่งตั้งจิตดวงสุดท้าย มันก็ยังยิ้มอยู่ได้นั่นเอง

๑.๓ งานเร่งด่วน

พุทธทาสภิกขุเน้นย้ำเสมอว่าควบคุมอายตนะ ๖ ได้ สวรรค์ก็เกิดขึ้น นี่คือข้อปฏิบัติควบคุมอายตนะทั้ง ๖ ได้ก็ไม่มีนรกขึ้นมา ทำให้ถูกต้องตามเรื่องของอายตนะ ก็จะได้รับผลสมตามประสงค์ก็มีสิ่งๆ ที่เรียกว่า สวรรค์

ชาวพุทธมุ่งตรงไปยังหัวใจของพระพุทธศาสนา ไม่ต้องมีพิธีรีตองทำแต่พอดีกับที่มันจะดับทุกข์ได้อย่างไร^๖

ท่านอุปมาให้เห็นว่าไม่ควรเป็นเช่นว่าที่ลูกเขย ที่คิดไปแสดงตัวให้เป็นที่พอใจแก่พ่อตาแม่ยายแล้วจะแต่งงานนั้นนะ มันทำดีเกินไปมันจะทำไม้ดับขี้ปลา นี่เอามานั่งเหลา นั่งเหลา แล้วมาขัดกระดาษทราย แล้วมันก็ทำน้ำมัน สำหรับไม้ดับขี้ปลา เลยถูกไล่ ถูกไล่ออกไปจากบ้าน แล้วชายหนุ่มอีกคนหนึ่งเข้ามา เขาไม่ทำอะไร เพียงแต่ผ่าแกร็กเดียว ผ่าอีกแกร็กหนึ่ง คาบปลาได้แล้วก็ใช้ได้ นี่เจ้าของบ้านเขาเลยยินดีให้ลูกสาว เพราะว่าคนแรกทำดีเกินไป มันทำดีเกินไป ทำมากเกินไป ไม่ตรงกับเรื่อง ไม่ตรงกับหัวใจของเรื่อง^๗

๑.๔ ชีวิตทางสังคม

การดำเนินชีวิตตรงไปสู่จิตทุกคนต้องพึ่งตนเอง แต่ในส่วนอื่นๆ สังคมพุทธพึ่งพากันและกัน เป็นสังคมแห่ง “สงฆ์” เรื่องนี้พุทธทาสภิกขุอธิบายว่า ในรายละเอียดที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผูกพันสังคมนั้น ในพระพุทธศาสนานี้มีหลักธรรมอยู่หลายหมวด ยกตัวอย่างมาสักหมวดหนึ่งซึ่งเรียกว่าสังคหวัตถุ^๘ คือสิ่งที่จะใช้สำหรับสงเคราะห์คือผูกพันกัน

สังคหวัตถุ กัณฑ์สำหรับสงเคราะห์ วัตถุนี้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นสิ่งของ มีความหมายเหมือนกับว่าตัวเรื่องตัวราวจะเป็นนามธรรมก็ได้ เป็นวัตถุธรรมก็ได้ วัตถุเป็นที่ตั้งแห่งการกระทำอย่างนี้ก็เรียกว่าหลักเกณฑ์เป็นอุดมคติอย่างนี้ได้สังคหวัตถุมีอยู่ ๔ อย่าง คือ ทาน ปิยวาจา สมานัตตา อตถจริยา

ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, ปิยวาจา แปลว่า พูดจาด้วยความรัก, สมานัตตา ทำตนเป็นผู้เสมอกัน ไม่ยกตนข่มเขา, ทำตนเป็นเพื่อเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันก็เรียกว่า สมานัตตา แปลว่า มีตนอันเสมอกัน, อตถจริยา คือ ประพฤติประโยชน์ เมื่อรู้สึกลักษณะนี้แล้วก็ไม่อยู่เฉยๆ เป็นสังคมธรรม คือธรรมะที่จะต้องประพฤติต่อสังคม

^๖พุทธทาสภิกขุ, *หัวใจของธรรมะ โดยหลักพื้นฐาน*, (กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘), หน้า ๑๔.

^๗อ้างแล้วหน้า, ๑๕.

^๘พุทธทาสภิกขุ, *ศีลธรรมกับการแก้ปัญหาศีลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘.

ถ้าเป็นพุทธบริษัทจะต้องนึกถึงโลกส่วนรวม เพราะว่าเป็นพระพุทธประสงค์ว่า การเกิดขึ้นของพระพุทธองค์นั้น เพื่อประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ คือมันทั้งโลก ทั้งโลกเทวดา ทั้งมนุษย์ ท่านประสงค์อย่างนั้น ดังนั้นผู้ที่เสร็จหน้าที่ของตนแล้วก็ตาม หรือยังไม่เสร็จหน้าที่ของตนก็ตาม จะต้องนึกถึงผู้อื่นด้วย จะต้องถึงโลกด้วย^๙

๑.๕ ยอดสิ่งปรารถนาในชีวิต

ท่านอธิบายว่ายอดสุดของสิ่งปรารถนา เราเล็งเอายอดสุดของสิ่งที่จะปรารถนา ดังที่เรียกเมื่อการบรรยายคราวแรกว่า “ดีที่สุดของมนุษย์” อันนี้บางพวกหรือบางฝ่ายเขาถือเอาความสุขที่มีเหยื่อเป็นความสุข โดยเฉพาะก็คือ กามารมณ์อีกนั่นเอง เขาเรียกว่า “สามิสสุข” คือ สุขที่ประกอบอยู่ด้วยอามิสหรือเหยื่อ สุขที่มีเหยื่อเรียกว่า “สามิสสุข” ส่วนพุทธศาสนาเล็งถึงสุขที่ไม่มีเหยื่อเรียกว่า “นิรามิสสุข” สุขที่ไม่มีเหยื่อคือนิพพาน

สุดโต่งนั้น คือผิดอยู่อย่างสุดโต่ง ไม่มีอะไรจะผิดยิ่งไปกว่านั้นอีกแล้ว ต่อเมื่อเดินไปด้วยสติปัญญา สัมมาทิฎฐิ ตรงกลางเท่านั้น จึงจะเป็นเรื่องที่ไม่ผิด

ชีวิตอัตภาพ จะต้องได้รับการบริหารให้ถูกต้อง ให้มันอยู่ที่พอเหมาะพอสมอย่าไปตามใจมัน แต่ก็อย่าไปกดขี่ข่มเหงมัน ฟังดูให้ดีเถิดว่า หมายความว่าอย่างไร^{๑๐}

ที่ว่า ไม่ไปไหน ไม่อยู่ที่ไหน นั้นหมายความว่า มันไม่มีความรู้สึกว่ามันไปไหนเพราะความอยากอะไร ฉันทอยู่ที่ไหนเพราะความอยากอะไร ความหวังอะไร ทั้งที่ร่างกายมันก็อยู่ในเมืองนั้น อยู่เมืองนี้ อยู่วัดนั้น อยู่วัดนี้ เดินไปหาคนนั้น พูดจากับคนนี้ เพราะฉะนั้นเขาจึงมีโหวตพุ่งขึ้นมาสำหรับฉันนี้ว่าไม่ได้อยู่ที่ไหน ไม่ได้ไปที่ไหน ไม่ต้องการอะไรเลยไม่หวังอะไรเลย จึงเป็นจิตที่อิสระหลุดพ้นหรือปรารถนาที่สุดแล้วก็สงบอย่างยิ่ง เป็นทุกข์ศูนย์เป็นสุขโดยสมมุติว่าเป็นสุขอย่างยิ่งอยู่ในตัวสิ่งนั้น นี้ที่สุดปลายทางคือ summon Bonumอย่างแท้จริงนั่นเอง

๑.๖ กระแสชีวิตคนตาดีขี่คนตาบอด

ชีวิตคือ เรื่องของสิ่งเหล่านี้ กิริยาอาการปรุงแต่งอันมากมายของเหล่านี้ ว่าสิ่งนี้ คือ ชีวิต..ชีวิต ธาตุทำให้เกิดอายตนะ อายตนะทำให้เกิดผัสสะ ผัสสะทำให้เกิดปฏิจักษุมุขปาถ หรือ มีอาการแห่งปฏิจักษุมุขปาถ มีปฏิจักษุมุขปาถก็คือมีทุกข์เรารู้ ๕ เรื่องนี้แหละ เรื่องชีวิตโดยสมบูรณ์ ท่านพุทธทาสภิกขุอุปมาเหมือนคนตาบอด^{๑๑}

รูปแบบชีวิตมีแตกต่างกันไป สมณะ คือ ผู้ที่หลักจากความไม่สงบ ไปมีชีวิตอยู่อย่างมีความสงบ เพราะฉะนั้นจึงเป็นนักบวชและเรียกว่าสมณะตามความหมายของคำว่า “สมณะ” แปลว่า สงบ พวกพราหมณ์เขาก็อยู่บ้านเรือนมีบุตรภรรยาเหมือนคนธรรมดา แต่ตั้งอยู่ในฐานะเป็นปุชณียบุคคล คงทั้งหลายนับถือบูชา เขาก็เอาอะไรไปให้ เอาข้าวไปให้ เอาเงิน เอาอะไรไปให้ จนพวกพราหมณ์เป็นอยู่

^๙ อ่างแล้ว, หน้า ๒๙.

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, ทางประเสริฐสำหรับดำเนินชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ, การควบคุมกระแสแห่งชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

ได้โดยไม่ต้องทำอาชีพ ส่วนพวกสมณะนี้ โดยทั่วไปเขาก็ให้ทาน คือว่า เขาถือว่าเป็นผู้ทำประโยชน์ แล้วเขาก็อยากจะเอาบุญเขาก็ให้ทาน^{๑๖}

คนตาดี คือ จิตที่มีปัญญาเห็นความเป็นจริง ความธรรมดาของชีวิต

สิ่งไม่พึงปรารถนาในชีวิตชาวพุทธ

การเวียนว่าย ไม่เป็นสิ่งพึงปรารถนาในชีวิตชาวพุทธ พุทธทาสภิกขุได้จำแนกลักษณะการเวียนว่ายในชีวิตดังนี้

(๑) ถ้าว่าด้วยอารมณ์ การเวียนว่ายก็เวียนว่ายไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมารมณฺ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจคือสิ่งที่เป็นเหยื่อที่เข้ามาล่อให้รักหรือให้เกลียด ให้รัก หรือให้ชัง

(๒) ว่าโดยสถานที่หรือแดน ก็เวียนว่ายในสุดติ ทุกติ คิโดยารังไรได้อยงนััน คิโดยงสัตว์เตรัจฉานกัเกิดเป็นสัตว์เตรัจฉานขัันมาทันทึ คิโดยงเป็นคน ร้อนใจกัเป็นสัตว์นรกขัันมาทันทึ กลัวกัเป็นอสุรกายทันทึ หิวกัเป็นเปรตทันทึ

(๓) การเวียนว่ายนี้ ถ้าว่าโดยกิริยาอาการ มันก็แบ่งเป็น กิเลส กรรม และวิบาก กิเลส คือ ความอยาก กรรมคือ การกระทำลงไปตามอำนาจของความอยาก วิบากคือ ผลที่เต็ขึ้นจากกรรมนั้น วิบากกัทำให้เกิดกิเลสรายใหม่อีก คือมีกิเลสอีก ทำกรรมอีก ได้ผลกรรมอีก แล้วกัเกิดกิเลสอีก ทำกรรมอีก ได้ผลอีก เป็นวงกลมอยงนััน เป็นวงกลมอยงนัันเรียกว่ “ไตรวัฏฏ์” ในวันหนึ่ๆ เรามัก็วัฏฏะในวันหนึ่เราอยาก แล้วเราทำ แล้วได้ผล แล้วอยากอีก แล้วทำอีก แล้วได้ผลอีก

(๔) ถ้าว่าโดยผลที่ได้มาเป็นปฏิกริยาออกมา ก็คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันจะเวียนอยงในเรื่งเกิดแก่เจ็บตาย ในฐานะเป็นผลของวัฏฏะ ไม่ได้หมายแต่ทางร่างกายนั่อยงเดียว ให้หมายถึงทางจิตใจด้วย ตัวกูมันเป็นอุปาทานเกิดขัันมา แล้วเต็ยตัวกูมันกัค่อยๆ เสื่อม กัค่อยๆ เป็ลี่ยน แล้วตัวกูมันกัดับลงไป เต็ยตัวกูมันกัเกิดขัันมาอีก มันกัเป็ลี่ยนไป เต็ยมันกัดับลง

(๕) นัยสุดท้ายกัคือ ว่าเมื่อดูโดยสภาวะธรรม การเวียนว่ายนั้ก็ไม่มีอะไร นอกจากการเกิดขัันเป็ลี่ยนไป และดับลง

๑.๗ คำเปรียบชีวิต

การดำเนินชีวิตของพุทธบริษัททุกรูปแบบเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ประการเดียวเท่านั้น แต่พุทธทาสภิกขุเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมาย คือ ความดับทุกข์ดังต่อไปนี้^{๑๗}

สำคัญที่สุด คือ มีมากที่สุดที่ใช้พูดกัน ก็คือว่า ชีวิตนี้เหมือนกับการเที่ยวเรือไปในทะเล ลงเรือไปในทะเลก็เพื่อไปหาอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีค่ามากที่สุดสำหรับเขา จนกว่าจะได้

ชีวิตนี้เหมือนกับเดินทางไกล เดินทางวิญญูณ เดินทางนามธรรม เดินอยู่ภายในจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง การปฏิบัติอริยมรรคเป็นการเดินทางอยู่ข้างใน

ชีวิตเปรียบเหมือนกับว่าออกไปสู่ฝั่งโน้น นิพพานเป็นชื่อของ পারে คือฝั่งโน้น โลภียะเป็นชื่อของตึระ คือฝั่งนี้

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, **หลักพุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

^{๑๗} พุทธทาสภิกขุ, **สันตสเสตัพพธรรม**, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗๘.

ชีวิตเปรียบเหมือนออกจากโลกไปสู่โลกอุดร โลกหรือโลกิยะนี้มันเหลือทน ที่นี้ต้องการจะออกไปเสียจากโลก ไปสู่นอกโลก คือ โลกุตตระ

ชีวิตหรือการปฏิบัติธรรมเหมือนกับการทำนา แต่ทำนาตามแบบของพระพุทธเจ้ายังไม่รู้จักเป็นการทำนาที่มีอมตะเป็นข้าวเปลือก ทำนาที่มี อมตะ เป็นผล มีศรัทธา เป็นข้าวพืชเป็นข้าวกล้า เป็นเมล็ดข้าวพืช มี ตบะเป็นน้ำฝน มีปัญญา เป็นตัวไถสำหรับไถนา เพราะมันคม มีหิริ ความละอาย บาบที่ทำให้งามเป็นงอนไถ มี ใจ เป็นเชือกชักไถ มีครบทุกอย่างเหมือนกันแล้วมีการบรรลุมรรคผลนี้เป็นการสิ้นฤดูทำนา หยุดการทำนา ได้ผลเป็นข้าวเปลือก เป็นอมตะ

ว่า ชีวิตนี้เหมือนกับการรักษาตนให้หายจากโรค เพราะเราเกิดมาก็มีโลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นองงามขึ้นมาเรื่อยก็เป็นโรคที่เจริญขึ้นเรื่อย

ชีวิตนี้เหมือนกับการถอนลูกศรที่กำลังเสียบอยู่ มันมีความทุกข์ มันจะต้องดับทุกข์ ทุกข์มันเกิดจากอะไร ก็ต้องแก้ที่นั่น ไม่ต้องมัวถามว่าตายแล้วเกิด หรือไม่เกิดเป็นต้น มันควรจะถามว่า ที่เกิดอยู่นี้อย่างไร ถ้าทำให้เสร็จเรื่องมันก็จะจบ

ชีวิตเหมือนกับการดับไฟที่ไหม้อยู่ที่ศีรษะระคัคคินา ร้อนด้วยไฟ คือ ราคะ โทสะคินาร้อนด้วยไฟ คือ โทสะ โมหะคินา ร้อยด้วยไฟ คือ โมหะ หมายถึงมันร้อนมันเผา

ชีวิตนี้เปรียบเหมือนการพยายามติดตามข่ายกัษมาร กิเลสมาร ชันธมาร สังขารมาร มัจจุราชมาร เทวบุตรมาร ล้วนแต่เป็นมารทั้งนั้น กิเลสก็เป็นมาร ร่างกายตามธรรมชาติก็เป็นมาร ผลกรรมก็เป็นมาร ความตายก็เป็นมาร

ชีวิตนี้เปรียบเหมือนการทำลายเปลือกหุ้มฟองไข่ ออกจากที่มีตมาสู่ที่สว่างพระพุทธเจ้าท่านเป็นบุคคลแรก เป็นลูกไก่ตัวแรกที่ทำลายเปลือกฟอง คืออวิชชาออกมาได้

ชีวิตนี้มันเหมือนกับการหาจุดเย็นที่สุดในกลางเตาหลอม เต็มอยู่ด้วยไฟ คือ โลภะ โทสะ โมหะ ยิ่งสมัยนี้แล้วไฟร้อนจัดขึ้นทุกที

หาให้พบเพชรที่มีอยู่แล้วที่หน้าผาก ความหมายในทางภาษาธรรมมันมีอยู่ว่า ในร่างกายนี้มันมีความดับทุกข์ หรือนิพพานอยู่แล้ว คู่กันกับความทุกข์ ชีวิตที่แท้จริงนั้น ถ้าทำให้ดีแล้ว มันเหมือนกับหาให้พบเพชรที่มีอยู่หน้าผาก มันไม่ยากเย็นลำบาก มันไม่เหลือวิสัย มันไม่อะไรเลย

ด้านการศาสนา

พุทธศาสนิกชนได้แสดงทัศนะว่า ศาสนา คือ สิ่งที่ทำให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ตามที่เขาควรจะได้ คำว่าสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ควรจะได้นี้ดูพวกเราไม่ค่อยจะสนใจนัก ฉะนั้นขอให้สนใจกันให้พอสมควรก็จะเกิดความกระตือรือร้นในการที่จะได้สิ่งที่ดีที่สุดมนุษย์ควรจะได้รับจากพระศาสนา วิชาความรู้ทางจิต ถ้ามีสิ่งๆที่เรียกว่าศาสนามนุษย์เราในโลกนี้ก็จะไม่เกิดโรค ชนิดที่มีมูลมาจากจิตใจ เช่น วิตกกังวลมากเกิดไปโลภมากเกินไป ตะกละในเหยื่อในอารมณ์มากเกินไป หรือไปกระทำอบายมุขอย่างอื่นๆ อีกหลายๆ อย่างจนกระทั่งเกิดความเจ็บป่วยในทางกาย เช่น ชอบเที่ยวกลางคืน ก็จะมีการเจ็บป่วย หรือได้รับอันตรายอีกหลายอย่างหลายประการอย่างนี้ ถ้ามีพระศาสนา

คุ้มครองแล้วก็ไม่ต้องเป็นโรคเจ็บป่วยในทางร่างกายชนิดนั้น ฉะนั้น ขอให้ถือว่า พระศาสนานั้นเป็นสิ่ง บำบัดโรค หรือป้องกันโรคในความหมายหนึ่งด้วย^{๑๔}

ศาสนานี้คือคำสั่งสอนนี้ มันก็ถูกอย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน คือสอนให้รู้ที่ควรจะรู้ สอนให้ ปฏิบัติ สอนให้เป็นสุขชนิดที่ไม่มีความสุขอย่างอื่นเสมอเหมือน

สอนให้รู้เรื่องที่สำคัญ ก็คือ เรื่องความทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดความทุกข์ เรื่องความดับสนิท แห่งความทุกข์และเรื่องหนทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์

ที่ว่าสอนให้รับประโยชน์สุข ชนิดที่ไม่เหมือนใครนั้น ก็คือ ให้ได้รับประโยชน์สุขจากพระ นิพพาน

สิ่งที่เรียกว่า ศาสนานั้น คือคำสั่งสอน ในลักษณะ ๓ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้วที่เรียกเป็น ภาษาบาลีว่า ปริยัติศาสนา-ศาสนาสอนให้รู้ ปฏิบัติศาสนา-ศาสนาสอนให้ปฏิบัติ ปฏิเวธศาสนา- ศาสนาสอนให้รู้แจ้งตลอด ซึ่งผลแห่งการปฏิบัติ

๑. ศีลธรรม กฎหมาย และศาสนา

สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมหรือกฎหมายสอบประเภทแรกนี้ยังคงผูกพันอยู่กับสังคมเสมอ มี หลักเกณฑ์ในทางที่จะผูกพันคนอยู่กับสังคมมนุษย์เสมอ แต่ที่ เรียกว่าศาสนาอันที่สามนี้ มันส่งคน ออกไปนอกสังคมได้ คือมีจิตใจที่อยู่นอกรวมผูกพันของสังคมได้ คือ มีจิตใจที่อยู่นอกรวมผูกพันของ สังคม จนไปอยู่กับพระเป็นเจ้าในโลกพระเป็นเจ้า หรือว่าบรรลุมรรคผล นิพพานไปเลยซึ่งเป็นการพ้น จากความผูกพันของสังคม เพราะนั่นจึงเกิดเครื่องที่เรียกว่าเหนือโลกนอกลูกขึ้นมา

ขอให้ท่านทั้งหลายคิดดูให้ดีว่า หลักของศาสนานั้นไม่ได้ถือว่าเรามีชีวิตอยู่ เพราะอาหารที่ เรากินเข้าไปเลี้ยงร่างกายอย่างเดียว นั่นมันเป็นเพียงให้ชีวิตทางร่างกาย ยังไม่มีความหมายแห่งความ เป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ถ้าจะมีชีวิตเป็นมนุษย์ให้ถูกต้อง มันต้องมีอีกอย่างหนึ่งซึ่งทำให้เป็นมนุษย์นั่นคือ ธรรมะ นั่นคือศาสนา นั่นคือคำสั่งสอนของพระเป็นเจ้าทุกๆ คำ พอเราปฏิบัติตามทั้งหมดนี้ มัน กลายเป็นชีวิตที่แท้จริงขึ้นมา เมื่อตะกั่มไม่ใช่ชีวิตจริง ชีวิตเนื้อหนังร่างกายที่มีผลมาจากอาหารนี้ มัน เป็นชีวิตชนิดที่เป็นเพียงเปลือกหรือวัตถุ ก้อนวัตถุเท่านั้นแต่ความหมายที่แท้จริงของชีวิต คือ ความ เป็นอยู่ที่ความดี ความงาม คือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ นั่นเรียกว่า ชีวิต

การหาอาหารกิน การแสวงหาความสุขจากการนอน การรู้จักขี่ขลาดหนีอันตราย การ ประกอบเมถุนธรรม เหล่านี้ได้เสมอทั้งระหว่างคนกับสัตว์ แล้วประโยคที่สำคัญที่สุดที่ว่า “ธมโม หิ เตสํ อธิโก วิเสโส” ว่าธรรมะเหล่านั้นที่ทำให้คนให้ผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์ “ธมเมน หินา ปสุกีสมา นา” เมื่อเอาธรรมออกไปเสียแล้ว คนที่เสมอกันกับสัตว์”

ด้านการเมือง

การเมืองที่แท้จริงสำหรับมนุษย์ต้องตั้งฐานอยู่บนรากฐานทางศาสนาของทุกศาสนาที่มีอยู่

^{๑๔} พุทธศาสนิกชน, บางแง่มุมของศาสนาในทัศนะพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๔๔

ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นักการเมืองที่มีธรรมส์จะขื่อนี้อยู่ในใจย่อมเป็นนักการเมืองของพระเจ้า การเคลื่อนไหวของเขาทุกกระเบียดนิ้วมีแต่บุญกุศล จนกระทั่งกลายเป็นปูชนียบุคคลไป ระบบประชาธิปไตยนี้จะเลวร้ายที่สุดกว่าระบบไหนหมด ถ้าไม่ประกอบไปด้วยธรรม คือต่างคนต่างใช้กิเลสยื้อแย่งกันเท่านั้นเอง ขอให้ให้นักการเมืองที่ถือลัทธิการเมืองระบบไหนก็ตามจัดแจงปรับปรุงกระทำให้ระบบการเมืองนั้นๆ ประกอบอยู่ด้วยธรรม นี่คือธรรมะสำหรับนักการเมือง เรื่องประชาธิปไตยนี้ดูเจตนาธรรมณ์ก็ได้อยู่ แต่พอเข้าใจผิดก็กลายเป็นอันตรายทำให้คนเป็นบ้าเสรีภาพ ระบบการเมืองที่มีอยู่ในโลกเวลานี้จะเป็นประชาธิปไตยก็ดี เป็นคอมมิวนิสต์ก็ดี เป็นนายทุนก็ดี เป็นกรรมกรก็ดี ทุกๆ คุณมันไม่เป็นไปในลักษณะที่ว่า “เราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน” จึงมีแต่การเอาเปรียบแล้วก็มี การต่อสู้เป็นคู่กัน พัดเหวี่ยงกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

๑. บทนิยาม “การเมือง” ตามแนวทางศาสนา

“สิ่งที่เรียกว่าการเมือง เรามีความหมายหรือบทนิยามโดยเฉพาะตามแนวทางของศาสนา แต่ก็จะคงจะมีใจความที่ตรงกันโดยหลักทั่วๆ ไปว่า การเมือง นั่นคือ การจัดถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

คำว่า สังฆะ พระสงฆ์ ตัวหนังสือแปลว่า หมู่ หรือ พวก มันไม่ได้แปลว่า เดี่ยว คนเดียว เมื่ออยู่เป็นหมู่ เป็นพวก มันก็ต้องมีอะไรที่จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว หรือมีหลักธรรมส์จะอันใดอันหนึ่งจะทำให้คณะสงฆ์ตั้งอยู่ได้เป็นหน่วยเดียว จากส่วนประกอบของหน่วยหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นหน่วย ดึงเข้าเป็นสังคมาที่ถูกต้อง ที่อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

ถ้าจะดูให้ดีก็จะยิ่งเห็นมากขึ้นไปอีกว่า นี่มันเป็นการสอดคล้องกับธรรมชาติมากที่สุดและยังจะป้องกันเหตุการณ์เลวร้ายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า

จะแก้ปัญหาได้ต้องไม่เป็นทาสของวัตถุกันทั้งนายทุนและชนกรรมาชีพ เดี่ยวนี้พูดผ่าซากลงไปได้เลย แล้วก็มองเห็นด้วย มองเห็นได้จริงด้วยว่า นายทุนก็เป็นทาสวัตถุชนกรรมาชีพก็เป็นทาสฝ่ายวัตถุกันเสียเท่านั้น ก็หมดความเป็นนายทุน หรือความเป็นชนกรรมาชีพทั้งนายทุนและชนกรรมาชีพกลายเป็นผู้ที่ต้องการที่จะร่ำรวยด้วยบุญ เสียอย่างเดียวนั้นหมดปัญหา

เจตนาธรรมณ์ของการเมืองต้องเป็นศีลธรรม อย่าลืมนึกว่าการเมืองนี้เราให้ความหมายว่ามันเป็นเรื่องถูกต้องของการปฏิบัติของมนุษย์ในการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมากมาย อย่างผาสุกเพราะว่าทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เจตนาธรรมณ์ของการเมืองเป็นอย่างนั้น ต้องเป็นตามความประสงค์ของทุกคนที่อยู่ร่วมกัน

แม้แต่ธรรมชาติ ถ้าว่าเราจะมองดูธรรมชาติในฐานะที่ให้มันมีเจตนาที่จะต้องรู้สึกรู้ว่าจะต้องมองเห็นว่ามันมีเจตนาเพื่อสันติภาพ สีสภาพ หรือภาวะแห่งความปกตินี้เป็นวัตถุประสงค์ของธรรมชาติ ถ้าผิดปกติวุ่นวายแล้วไม่ใช่วัตถุประสงค์ของธรรมชาติและไม่ตรงกับความหมายของคำว่า “ศีล”

ฉะนั้นการเมืองนี้ถ้ามันบริสุทธิ์มันก็เพื่อความสงบ หรือสันติภาพของมนุษย์นั่นเอง ถ้าการเมืองไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ หรือพระธรรมแล้ว มันก็เป็นระบบโจรที่ปล้นธรรมชาติ โจรที่ทำลายธรรมชาติ โจรทำลายทรัพย์สมบัติของพระเจ้านั่นเอง

อุดมคติต้องเป็นไปตามธรรมสัจจะของธรรมชาติในที่สุดนี้ให้มองเห็นสิ่งที่เรียกว่า อุดมคติเสียใหม่อย่างถูกต้อง ว่าอุดมคตินั้นเราชอบกันนักหนา เราบูชากันนักหนา แต่แล้วมันก็ผิดได้ ถ้าอุดมคตินั้นมันเป็นเพียงสัจจาภินิเวศ เป็นความจริงเฉพาะ คนที่ยึดถือ ตี้อธิปไตยคนเดียว เช่น อุดมคติทางการเมือง พวกหนึ่งสายหนึ่งนี้ มันเป็นสัจจาภินิเวศทั้งนั้น ไม่ใช่ของจริงของพระเจ้า อย่างนี้เป็นอุดมคติที่ใช้ไม่ได้

ฉะนั้นอุดมคติทางการเมืองมันจึงเป็นปัญหาอยู่มันถูกหรือผิด นี้มันมีปัญหาอยู่ แต่เราจะทำให้หมดปัญหาได้ไม่ยาก โดยทำให้มันประกอบได้ด้วยธรรมซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ความไม่เห็นแก่ตัว ทุกอย่างมอบให้พระเจ้ามอบให้ธรรมะ มอบให้ความถูกต้อง หรือความยุติธรรมอย่าเอาตัวกูเป็นใหญ่ เป็นตัวกูนิยม

๒. วิพากษ์การเมือง

พุทธทาสภิกขุ ได้วิพากษ์การเมืองในปัจจุบันไว้ว่า เราจะมองดูระบบการเมืองในโลกปัจจุบันกันสักสามแง่คือ ดูที่ต้นเหตุของมัน ดูที่ความเจริญของมัน แล้วก็ดูที่มันพัวพันกันอย่างสับสน แง่อย่างแรกที่ว่าต้นเหตุของปัญหาการเมืองทั้งโลกนี้มันมีอยู่ที่ไหน อาตมาอยากทะลุลงไปว่า โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ไปหลับหูหลับตาหลงใหลในเรื่องความเจริญทางวัตถุมากเกินไป ไม่มีใครรู้สึกตัว ไม่มีใครระอวยในการที่จะกอบโกยวัตถุ เมื่อตกเป็นทาสของกิเลส หรือตกเป็นทาสของวัตถุเสียแล้ว จิตใจก็ไม่อาจจะรู้สึกระอวยได้ก็ไม่รู้สึกกลัวด้วย เป็นทาสของเนื้อหนังมันก็ละทิ้งพระเจ้า พวกฝรั่งเขาเคยมีพระเจ้า เขาก็ละทิ้งพระเจ้าเขาจัดให้พระเจ้าตายแล้วไม่มีอยู่แล้ว ฝ่ายตะวันออกนี้ก็ละทิ้งพระธรรมซึ่งมีฐานะอย่างเดียวกันพระเจ้าละทิ้งศาสนา ละทิ้งพระธรรม แม้แต่วัฒนธรรมของบรรพบุรุษฝ่ายตะวันออก อย่างจีนอย่างไทยเท่านั้น มันถูกละทิ้งไป ไปเป็นทาสของเนื้อหนัง

ที่นี้แง่ที่ ๒ มองดูถึงความเจริญ ต้นเหตุอันนั้นได้ทำให้เกิดความเจริญยิ่งขึ้น เจริญไปแต่ในทางเกลียดศีลธรรม เจริญไปแต่ในทางเกลียดศาสนา เห็นแต่ความสุขทางเนื้อหนังเห็นแต่ส่วนเกินยิ่งขึ้นไปในความสนุกสนานทางเนื้อหนัง

ที่นี้ในแง่ที่ ๓ ดูอาการที่มัน ผูกพันกันในระหว่างมนุษย์ หรือระหว่างระบบการเมืองทั้งหลาย ความพัวพันนี้มันเป็นความพัวพันหลายอย่างหลายทาง เช่น ประโยชน์มันเกี่ยวเนื่องกัน หรือมันเป็นปัจจัยให้แก่กันและกัน ต่างฝ่ายต่างต้องอาศัยกัน มันก็เป็นเหตุให้ระบบการเมืองในโลกมันเกี่ยวข้องกัน ต่างฝ่ายต่างต้องอาศัยกัน มันก็เป็นเหตุให้ระบบการเมืองในโลกมันเกี่ยวข้องกัน จนกระทั่งว่า แม้เป็นข้าศึกแก่กันมันก็ยังต้องพัวพันเกี่ยวข้องกัน

๓. ความหมาย ธัมมิกสังคมนิยม

ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุเรียกวิสัยทัศน์แห่งสังคมอันสงบเย็นของท่านว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” สำหรับท่านอาจารย์ธัมมิกสังคมนิยมแสดงออกถึงข้อเท็จจริงพื้นฐานสองประการ คือ หนึ่งเราไม่สามารถหลีกเลี่ยง หรือหลบหนีสรรพชีวิตต่างๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและต้องอยู่ด้วยกันในรูปแบบแห่งสังคม โดยให้น้ำหนักไปที่วิถีทางแห่งการมีปฏิสัมพันธ์ การทำงานร่วมกัน การช่วยเหลือแก้ไข ปัญหาและความทุกข์ให้กันและกัน เพราะฉะนั้นหลักแห่งความสัมพันธ์หรือความมีปฏิสัมพันธ์ที่

ถูกต้องจึงเป็นหัวใจของสังคมนาของสังคมนาตั้งกล่าว ท่านอาจารย์เข้าใจลักษณะแห่งสังคมนาเช่นที่กล่าวมานี้ ในความหมายแห่งคำว่า “สังคมนา”^{๑๕}

สังคมนา ก็แปลว่า เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ไม่เห็นแก่ตัวเอง ไม่เห็นแก่ตัวคนเดียว เห็นแก่เพื่อนมนุษย์ จึงจะเรียกว่าสังคมนา แล้วการเห็นแก่สังคมนาต้องถูกต้องด้วยเพราะผิดก็ได้เหมือนกัน การเห็นแก่สังคมนาผิดๆ ก็คุมพวกไปปล้นคนอื่น หาประโยชน์มาให้แก่พวกตนนี้ มันก็ผิดก็เลยต้องใช้คำว่า “ธัมมิกา” ประกอบอยู่ด้วยธรรมนี้ เข้ามานำหน้าไว้ว่า ธัมมิกาสังคมนา-ระบบที่ถือเอาประโยชน์สังคมนาเป็นหลักและประกอบไปด้วยธรรมะ

ธรรมมิกาสังคมนาที่ถูกต้องจะกลับมาก็เพราะว่าเราเข้าใจสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริงของธรรมชาติหรือของกฎของธรรมชาตินั้นเอง ตั้งต้นด้วยข้อเท็จจริงพื้นฐานที่สุดที่ว่า ชีวิตนี้มันคือนามรูป หรือกายใจ เราได้ยินอย่างนี้กันมากทั้งนั้น แต่เข้าใจความหมายผิด ไปแยกกายออกจากใจ แยกใจออกจากกาย หรือไปแยกนามออกจากรูป ไปแยกรูปออกจากนาม ถ้าเรามองเห็นอย่างนี้ว่ากายกับใจเป็นสิ่งที่เป็นเดียวกันอย่างนี้แล้วไม่มีทางที่จะเป็นวัตถุนิยมได้เลย หรือว่าไม่บ้าคลั่งถึงกับว่า เอาแต่จิตตานิยม มโนนิยมอย่างเดียวได้ มันจะถูกอยู่ตามธรรมชาติ ถ้าเราจะพูดว่าสังคมนา นิยม การสังคมนา ก็อย่าเพิ่งไปคิดถึงสังคมนาอื่นเลย คิดถึงสังคมนาของกายกับใจก็แล้วกัน กายกับใจนั้นแหละเป็นตัวสังคมนาที่ดี มันต้องเข้ากันได้ถูกต้องจนเรียกว่า ธรรมมิกาสังคมนา คือ กายกับใจมันเข้ากันได้ถูกต้องตามทางธรรมหรือตามธรรมชาติ

หลักธรรมะที่จะใช้เป็นที่พึ่งแก่โลกในทางการเมืองได้นั้น ขอให้ถอดเอามาจากหัวใจของทุกๆ ศาสนา ทุกศาสนามีหัวใจเป็นสังคมนา ทุกศาสนาสอนสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่ทุกคนๆ ไม่ใช่เพื่อคนเดียว หัวใจศาสนาจึงเป็นลักษณะของสังคมนาไม่ใช่ปัจเจกนิยม

ธัมมิกา แปลว่า “ประกอบด้วยธรรมะ” ธรรม คือ ความถูกต้อง ถูกต้องอย่างที่ไม่มีความผิด สังคมนาที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมนี้เป็นหัวใจของทุกศาสนาอยู่แล้วโดยไม่รู้สึกรู้ว่า ทำไม่เอาออกมาใช้ เเทออกมาให้หมดทุกๆ ศาสนาเทไหลออกมาของรวมกันเป็นระบบธัมมิกาสังคมนาของโลก ใช้กับคนทั้งโลก ขอให้หัวใจทุกๆ ศาสนาเทไหลออกมาของรวมกันเป็นระบบธัมมิกาสังคมนาสำหรับจะเป็นที่พึ่งในโลกแล้วในที่สุดจะมองเห็นได้เองว่าเราเป็นสหธรรมิกกันได้

พุทธศาสนิกขุ ได้สรุปแนวคิดเรื่องความร่วมมือในระบบการเมืองแบบพุทธไว้ว่า ท้ายที่สุดระบบการเมืองจะต้องถูกแทนที่ด้วยระบบแห่งการร่วมมือ ชุมชนแห่งการพึ่งพาตนเองในรูปแบบใหม่ๆ จะต้องกลับมา องค์กรสร้างสรรค์แบบใหม่จะเปิดโอกาสให้เกิดการร่วมมือซึ่งกันและกันโดยผ่านการรับผิดชอบ การเคารพนับถือ การมีส่วนร่วมและความยินยอมจากส่วนรวม “ปัญหาทางสังคมนา” นั้นไม่สามารถแยกออกจากสิ่งที่เราเรียกว่า “ทุกข์ส่วนบุคคล” อันเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างความทุกข์ที่แสดงตัวอยู่ในตัวเราในฐานะปัจเจกชนซึ่งส่งเสริมและร่วมกันก่อปัญหาต่อสังคมนาส่วนที่เราสังกัดอยู่และในทางกลับกันก็จะเห็นว่าโครงสร้างทางสังคมนาที่แสดงตัวอยู่ในปัญหาของส่วนรวมนี้ได้ส่งผลกระทบต่อเราในหลายๆ ทางอย่างไร ดังนั้นมันจึงส่งเสริมให้เกิดความทุกข์ภายในส่วนบุคคล ปฏิบัติตามหลักทศ ๖ โดยถูกต้องจักถึงนิพพาน ฉะนั้นเรามองเห็นภาพพจน์สักภาพหนึ่งว่า พระเจ้า พระสงฆ์

^{๑๕} สันติกรโรภิกขุ, **อริยสังคมนา แห่งธัมมิกาสังคมนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๕๖-๕๗.

อยู่ข้างบน คนมีปัญญา ครูบาอาจารย์ อยู่ข้างบน เขาดึงหัวเราขึ้นมา พวกบ่าวไพร่กรรมกร คนใช้อะไร ก็ตาม อยู่ข้างล่าง เขาดันช่วยดันขึ้นมา และมีตรสหายทั้งหลายอยู่รอบๆ ก็ช่วยแวดล้อมส่งรอบขึ้นไป โดยรอบ มันก็ดีเท่านั้น มันก็เป็นการง่าย^{๑๖}

ฉะนั้นขอให้มีการยึดถือหลักของทศทั้ง ๖ ให้ถูกต้องเถอะ มนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่ก้าวหน้า ไปยังจุดสูงสุดของมนุษย์คือ นิพพาน หมายความว่าเยือกเย็น เย็นกาย เย็นใจ เย็นอก เย็นใจ พร้อมกันไปหมดทั้งโลกนั่นคือ นิพพาน

จากทศทั้ง ๖ นี้ย่อให้มีวิมล ความคิดผิด ความร้ายอะไรเกิดขึ้น ให้ขึ้นเกิดและให้เข้ามาแต่ความถูกต้องจากทศทั้ง ๖ นี้มนุษย์ก็รอดตัว มนุษย์ชาติทั้งหมดก็รอดตัวไม่ต้องพูดถึงคนแต่ละคน เกินจะรอดตัวเสียอีก มันง่ายกว่านี้เขาวางไว้สำหรับมนุษย์ชาติทั้งหมดเลยจะรอดตัวเพราะมีความถูกต้องเข้ามาทุกทิศทุกทาง

จากตัวอย่างข้างบนนี้เราจะเห็นอำนาจของธรรมะว่าสามารถทำให้ระบอบการปกครองทุกระบบใช้ปกครองหมู่คณะให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ตามความเหมาะสมแห่งกาลและเทศะนั้นๆ พุทธศาสนา เป็นทั้งเผด็จการและทั้งประชาธิปไตยหรือมีฉะนั้นก็ไม่ใช่เสียเลยทั้งสองอย่าง เพราะเป็นระบอบแห่งศีลธรรมและเหตุผล ในกรณีที่ควรเผด็จการก็เผด็จการ ที่ควรประชาธิปไตยก็ประชาธิปไตยแล้วแต่หลักแห่งศีลธรรมของหมู่คณะจะระบุดลงไปและทำอะไรเสียก็ถูกหรือดีไปหมด เพราะยึดหลักศีลธรรมและมีอำนาจของธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองนั่นเอง

เพราะฉะนั้นในท่ามกลางโลกที่กำลังปั่นป่วน เพราะความเสื่อมทรามแห่งศีลธรรมด้วยอำนาจความหลงใหลในความสุขทางเนื้อหนังถึงกับเล่นตลกต่อพระเป็นเจ้ากันอยู่อย่างซึ่งหน้าซึ่งตานี้ ขอให้เราพากันสลัดละลัทธิวัตถุนิยมหรือการบูชาความสุขทางเนื้อหนังทุกๆ ลัทธิแล้วหันหน้าไปพึ่งธรรม บูชาธรรม ยึดถือธรรมเป็นที่พึ่ง หวังความสงบสุขทางจิตหรือทางมโนธรรมกันโดยเด็ดขาดเถิด จะได้อะไรๆ มากกว่าที่จะได้จากความสุขทางเนื้อหนังอย่างที่จะเทียบกันไม่ได้เลย

ลัทธิจักรวรรดินิยมย่อมเกิดขึ้นได้แม้ภายในครองครวที่พอบ้านหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีอำนาจหรือกำลังใจครอบครวนั้นตกอยู่ใต้อำนาจความสุขทางเนื้อหนังส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงสมาชิกคนอื่นในครอบครวนั่นเองแล้ว แสวงหาความสุขส่วนตัวด้วยพลการทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เมื่อคนพวกนี้มีพรรคพวก และมีกำลังมากขึ้นก็เกิดลุกลามไปภายในประเทศและได้รับสมญาว่าพวกนายทุน และเลื่อนฐานันดรขึ้นเป็นพวกจักรวรรดินิยมเมื่อสามารถคืบหน้าออกไปได้นอกประเทศ ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่าลัทธิจักรวรรดินิยมนี้ย่อมก่อกำเนิดขึ้นมาจากความเสื่อมเสียศีลธรรมภายในครองครว เพราะมีผู้เห็นแก่ความสุขทางเนื้อหนังอย่างมีตหน้ามัวตานั้นเอง ถ้าต้นตออันนี้ยังไม่ถูกกำจัดลงไปได้อยู่เพียงใด ภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมก็จะยังคงครอบงำโลกอยู่เพียงนั้น เพราะมันเกิดมาจากภายในตัวบุคคลคนหนึ่งๆ ซึ่งปราศจากศีลธรรมอย่างลึกซึ้งและซบซ้อนที่สุดนั่นเอง^{๑๗}

ในทำนองที่ตรงกันข้าม ลัทธิสังคมนิยมก็ย่อมเพาะตัวขึ้นในหมู่สมาชิกของครองครวที่เหลือคือ ที่ถูกเอาเปรียบ ได้แก่การต่อต้านหรือการสลัดแอกที่หัวหน้าครอบครวซึ่งไร้ศีลธรรมครอบให้ ถ้าสำเร็จก็หมายถึงความเป็นอิสระและได้ประความสุขทางเนื้อหนังในระดับที่ตนพอใจ เมื่อลัทธิจักรวรรดินิยมแพร่ออกจากครอบครวมาแผ่ชานอยู่กลางเมืองได้ลัทธิสังคมนิยมก็แพร่ออกมาได้

^{๑๖} อ่างแล้วหน้า, ๗๕.

^{๑๗} พุทธศาสนิก, ข้อคิดวันสำคัญ, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๖.

เหมือนกันและเท่ากัน กระทั่งแพร่ออกนอกประเทศและเมื่อถึงโอกาสก็แบ่งโลกให้เป็นค่ายๆ ก่อให้เกิดสงครามระหว่างลัทธิของชนชั้นกรรมาชีพ และลัทธิของนายทุนขึ้นในโลกอย่างยืดเยื้อและซับซ้อนเหลือที่ใครๆ จะสาងได้ ดังที่เห็นกันอยู่อย่างดำตา ถ้าเมื่อใดทำความเข้าใจกันได้โดยเอา ศีลธรรมเป็นหลัก ก็จะทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นมา เช่นเดียวกับในครอบครัวที่กลับปรองดองกันได้ ด้วยอำนาจของศีลธรรมที่ควรมีประจำครอบครัวนั้นเหมือนกัน

ทั้งจักรวรรดินิยมและสังคมนิยมแม้จะแตกต่างกันอย่างตรงกันข้ามโดยประการอื่น แต่ก็เหมือนหรือตรงเป็นอันเดียวกันในข้อที่มีความหวัง หรือตกเป็นทางของความสุขทางเนื้อหนังในอัตราที่เท่ากัน ถ้าคนมีศีลธรรมหรือยึดหลักความสุขทางจิตใจเป็นหลักทั้งลัทธิจักรวรรดินิยมและสังคมนิยมก็เกิดขึ้นในโลกไม่ได้ เพราะทุกคนจะขยี้แยขยี้แยต่อความสุขทางเนื้อหนังที่กำลังเยื้องแย่งกันอย่างสัตว์นั้นเสียยิ่งกว่าของสกปรกใดๆ ในโลกศีลธรรมจะทำให้คนในโลกไม่จำเป็นต้องแบ่งกันเป็นค่ายๆ เพื่อเยื้องแย่งอะไร จะทำให้เกิดคนดีขึ้นในโลก จนลัทธิเผด็จการหรือประชาธิปไตยก็ตามย่อมเหมาะสมที่จะปกครองประเทศหนึ่งตามความเหมาะสมของตนด้วยกันทั้งนั้น การพูดว่าโลกเหมาะสมแก่การปกครองเพียงระบอบเดียวนั้นเป็นการบ้าหลังที่สุดและเป็นไปไม่ได้เว้นเสียแต่ระบอบเดียวนั้นหมายถึงศีลธรรม^{๑๘}

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ระบบการเมืองที่มีธรรมะจะช่วยให้โลกมีความรุดระดับสูงสุดคือรอดทางวิญญาณ (ความว่างหรือจิตว่าง) คือ วิญญาณอย่าต้องถูกเหยียบย่ำให้จมอยู่ในกองทุกข์ ให้วิญญาณมันเป็นอิสระรอดจากกิเลส รอดจากความเหยียบย่ำของกิเลส ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความเศร้า ความอิจฉาริษยาทั้งหลายเหล่านี้ มันเป็นอันตรายที่ร้ายกาจยิ่งกว่า เราจะต้องรอดจากสิ่งนี้ซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันรอดอยู่ได้ตามธรรมชาติ มนุษย์จะต้องมีจิตใจอิสระบหนึ่งระบบนั้นก็คือพระธรรม ซึ่งไม่จำเป็นสำหรับสัตว์เดรัจฉาน แต่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เรา พอมีธรรมแล้วความเป็นมนุษย์นั้นก็จะเป็นบุญเป็นกุศลคือดับความทุกข์ได้

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ สังคมนิยมเมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวมซึ่งตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว ดังข้อความที่ว่า “สังคมนิยมมีความหมายว่าต้องเห็นแก่สังคม เพราะฉะนั้น เห็นแก่ตัวคนเดียวไม่ได้” โดยท่านได้ยกตัวอย่างอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นว่าเป็นภาพสะท้อนการทำงานตามเจตนารมณ์สังคมนิยม “อุดมคติของโพธิสัตว์นั้น...ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิตของตัวเองก็สละได้นี้ก็เพราะว่าเห็นแก่สังคม ในพุทธศาสนาก็ยอมรับอุดมคติอันนี้ ยอมรับนับเนื่องเข้าไปในพระพุทธศาสนา นั่นก็เพราะมีเจตนาของสังคมนิยม” แม้ระบบของ “ศีล” หรือ “วินัย” ก็เช่นเดียวกัน พุทธทาสภิกขุมองว่าบัญญัติหรือจัดตั้งตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมหรือธรรมชาติ (อัมมิกสังคมนิยม) กล่าวคือ เป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อผูกพันให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นตามเจตนารมณ์ของธรรม ดังข้อความที่ว่า

^{๑๘} อ่างแล้ว, หน้า, ๑๙๖-๑๙๘.

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติระบบวินัย ทำให้เราเห็นได้ทีเดียวว่าเป็นระบบที่ผูกพันกันไว้เป็นพวกเป็นหมู่ ไม่แยกออกจากกันไป คำว่า “สังฆะ” แปลว่า หมู่ หรือ พวก มันไม่ได้แปลว่า เดี่ยว คนเดียว เมื่อมันอยู่เป็นพวกมันก็ต้องมีอะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว หรือมีหลักธรรมสั่งจะอันใดอันหนึ่ง ที่จะทำให้คณะสงฆ์ตั้งอยู่ได้เป็นหน่วยเดียว จากส่วนประกอบของหน่วยหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นหน่วย ดึงเข้าเป็นสังคมาที่ถูกต้อง”

สรุปความว่า แนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมาของพระพุทธศาสนาที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอขึ้นมา ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) ซึ่งท่านมองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาตินี้มีเจตนารมณ์เชิงสังคมาอยู่ (ธัมมิกสังคมานิยม) เหตุที่ท่านมองอย่างนี้เพราะสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัยกันตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวเป็นอิสระ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมาหรือยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์สังคมานิยมของธรรมชาติ (ท่านโต้แย้งลัทธิปัจเจกนิยมและบริโภคนิยมว่าไม่ดำเนินเจตนารมณ์ของธรรมชาติ) ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยขึ้นมา ก็คือการตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมา ก็คือสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเมตตาธรรมก็ คือ ล้วนแต่ทรงดำเนินเจตนารมณ์เชิงสังคมานิยมทั้งสิ้น

ด้านการศึกษา

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า การนำเสนอมหาวิทยาลัยต่อทางสุนทรียเป็นการประท้วงการศึกษาในโลกทั้งโลกที่ไม่สมบูรณ์ว่ามันยังเหมือนกับหมาหางด้วน เขาไม่พูดสิ่งที่มนุษย์ควรจะรู้ให้สมบูรณ์ คือไม่ได้สอนกัน สอนกันแต่หนังสือกับอาชีพ ส่วนที่จะเป็นมนุษย์กันอย่างไร ที่จะสร้างสันติภาพให้โลกนี้ได้ไม่ได้สอน

การศึกษาเป็นหมาหางด้วนอย่างไร คือ ประเทศใหญ่ๆ ที่มีอำนาจจัดการศึกษา ครั้นมาถึงยุคที่วัตถุนิยมมันเจริญ วัตถุนิยมมีอำนาจมาก คำว่า “วัตถุนิยม” สมัยนี้ หมายถึง ความก้าวหน้าทางวัตถุที่มาดึงดูดใจของคนไปหลงในทางวัตถุเสียหมด นี่เหมือนกับดักที่คมจับเอาหางหมาตัวนั้นไป ชาติที่จัดการศึกษาที่พ่ายแพ้แก่อำนาจของวัตถุเขี้ยวธรรมะหรือศาสนาออกไปจากระบบการศึกษา นี้เราเรียกว่า “กบ” คือ วัตถุนิยมจับเอาหางหมาตัวนั้นขาดไปแล้วเป็นหมาหางด้วน ชาติที่จัดการศึกษาอย่างหมาหางด้วน ก็ชักชวนชาติอื่นๆ ให้จัดการศึกษาอย่างหมาหางด้วน ชาติอื่นๆ ก็พลอยหลงไหลในอำนาจของวัตถุนิยม เขี้ยวธรรมะหรือศาสนาออกไปจากระบบการศึกษา เป็นการจัดการศึกษาอย่างหมาหางด้วนมากยิ่งขึ้นทุกที ประเทศเล็กๆ ทนไม่ไหวก็เอาอย่างตามอย่างจนถึงกับว่าการศึกษาทั้งโลกมันกลายเป็นระบบการศึกษาหมาหางด้วนไปทั้งนั้น

เมื่อคนส่วนมากในโลกมีนเมาในทางในทางวัตถุธรรมเสียแล้ว การศึกษาซึ่งจัดโดยคนในโลกนั้นมันก็ต้องเป็นอุปกรณ์เพื่อวัตถุประสงค์อันนั้นไป การศึกษาจะก้าวหน้าอย่างไรมันก็เป็นไปเพื่อความเจริญทางวัตถุ และเพื่อเป็นทาสทางวัตถุกันมากขึ้นเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาเกี่ยวกับเด็กที่เราสอนเพียงแต่จะให้เขารู้หนังสือนี้จะไม่พอจะต้องสอนความเป็นมนุษย์ปลูกฝังความเป็นมนุษย์ลงไปด้วย ที่มันผิดมาก ผิดอย่างใหญ่หลวงก็คือ เราจะสอนเขาแต่ให้รู้หนังสืออย่างเดียว ไม่มีกาทำให้จิตหรือวิญญาณสูงขึ้น

สอนกันอย่างไรจนในโลกนี้ไม่มีบุญไม่มีบาป ไม่มีบิดามาร ไม่มีศาสนา ไม่มีพระเจ้า เรากำลังมีวิชาที่สอนอยู่ในสถานที่ศึกษาเพื่อสอนกิเลสตัณหาของมนุษย์ เราไม่มีวิชาที่จะเช่นฆ่ากิเลสตัณหาของมนุษย์ นี่เรียกว่า โลกกำลังมุดอยู่ภายใต้ความมืดสีขาวยหรือแสงสว่างสีดำ เราจึงช่วยกันรีบกระทำให้ศีลธรรมกลับมาด้วยการปรับปรุงวิชานั้นเสียใหม่ให้กลายเป็นวิชาโดยเร็ว

สมัยก่อนโน้นการศึกษานี้แฝดอยู่กับศาสนา เพราะว่าพระเป็นผู้จัดการศึกษาในเอเชียก็ดี ในยุโรปก็ดี ที่ไหนก็ดี พระเป็นผู้จัดการศึกษา ในสมัยดึกดำบรรพ์ยังแฝดกันมาเรื่อยๆ ต่อมาการศึกษาตกอยู่ในมือของชาวบ้านมากขึ้นๆ ชาวบ้านก็แยกการศึกษาออกมาจากการศาสนา ที่สุดก็คือแยกศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา โดยเห็นว่าเป็นคนละเรื่องกัน แต่ท่านพุทธทาสภิกขุกลับมองว่า เรื่องศาสนากับการศึกษาจะต้องไปด้วยกัน ไม่ควรที่จะแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด^{๑๙}

๑. ข้อผิดพลาดของวงการศึกษปัจจุบัน

การศึกษานี้มันพ่ายแพ้แก่เรื่องที่มีมนุษย์เขากำลังประสงค์จ่านางหวัง ตกไปเป็นเครื่องมือของการศึกษา การศึกษามันดีเกินไปอย่างไรเสียแล้ว คือให้อิสราภาพเสรีภาพแก่ความต้องการของนักศึกษา นั้น ไม่มีขอบเขต เรียนกันมากจนไม่เข้ารูปของสันติภาพ มันก็เลยเป็นเรื่องของเกะกะระราน ยิ่งเรียนยิ่งเป็นแมงป่องที่ยกหูชูหาง มันไม่มีการสั่งสอนอบรมเรื่องกตัญญูตักทวงที่ว่าอิสราภาพเพื่อแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง ใครมีเอวาก็สาวเอา ใครกอบโกยได้เท่าไรก็กอบโกยไป เป็นเรื่องประชาธิปไตยให้ลุ่มหลงในความเป็นอนาจาร เรื่องศาสนาเรื่องจริยธรรมนี้ ออกไปเป็นเรื่องส่วนบุคคลหาเอาเองตามใจชอบ ไม่มีความสัมพันธ์กันกับคณะสงฆ์แห่งศาสนานั้นๆ กลายเป็นการค้าหรืออาชีพไปแล้ว ฝ่ายศาสนาก็เลยตามกันการศึกษาของชาวบ้านไปเสียเลย

การศึกษาเวลามันไปตามกันของวัตถุนิยม คือหลงใหลในความสนุกสนานเอร์ดีอ่อยทางเนื้อหนังอย่างนี้ การศึกษามันตกเป็นทาสของวัตถุนิยม ศาสนาก็ไม่มีที่สำหรับจะเข้ามาอยู่ในการศึกษา แม้แต่วัฒนธรรมที่เนื่องด้วยศาสนาก็ไม่มีที่ เรามีการศึกษาชนิดที่กำลังเป็นข้าศึกแก่ธรรมะที่จะคุ้มครองโลกให้สงบเย็น แล้วการศึกษาของเรามันยุ่งกันแต่เรื่องเนื้อหนังให้หาความสุข สนุกสนานเอร์ดีอ่อยทางเนื้อหนัง เพราะฉะนั้นการศึกษาเดี๋ยวนี้ก็คือ อาชีพ วิชาชีพ หรือการกระทำที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือกำลัง ที่จะประกอบอาชีพ คือ หาเงินให้มากที่สุด ไม่มีใครจัดการศึกษาเพื่อศีลธรรมเลย เพราะมองไม่เห็น หรือมองข้าม ว่าศีลธรรมนั้นแหละคือรากฐานของสันติภาพในโลก เพราะว่าแม้จะเจริญด้วยเศรษฐกิจ ด้วยปัจจัยอะไรต่างๆ มีการเมือง มีอะไรดีหมด ก็ไม่เห็นทำให้โลกนั้นมีสันติภาพได้^{๒๐}

ข้อแก้ไขการศึกษาข้อแรกที่สุด ก็คือต้องยอมถอยหลังเข้าคลองที่นี้อีกคลองที่ว่าคลองของธรรมชาติ นี่ไม่ต้องเกี่ยวกับธรรมะ หรือศาสนาเกี่ยวกับธรรมชาติแท้ๆ เราก็กำลังทำเกินขอบเขต ที่ควรจะทำตามหลักของธรรมชาติ หรือตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติหรือรูล้ำธรรมเนียมชาติมากเกินไป แล้วจนกลายเป็นทำลายธรรมชาติดูอยู่ทุกวี่ทุกวัน

ข้อที่สอง การปรับปรุงศีลธรรมนั้นต้องปรับปรุงในทางที่ต้องไม่หลงอารยธรรมวัตถุนิยมข้อที่สองนี้ว่า ต้องไม่หลงอารยธรรมของวัตถุนิยมจนไปบูชาวัตถุนิยม

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษากับศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๕๖-๕๙.

^{๒๐} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษากับศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๕๖.

ทุกศาสนาสอนความเป็นคน ศาสนาที่มีอยู่ในโลกนี้ในฐานะเป็นศาสนาแล้ว ไม่มีศาสนาไหนสอนเพื่อกู เพื่อของกู การศึกษานั้นล้วนเป็นไปแต่เพื่อความเป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อเข้าถึงความเป็นอันเดียวกันกับพระเป็นเจ้าบ้าง หรือว่าเพื่อนิพพานโดยสมบูรณ์บ้าง อย่างพวกพุทธบริษัทเรามีการศึกษาเพื่อพระนิพพาน

๒. สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอน

เรียนเฉพาะที่พระพุทธเจ้าท่านขอให้เรียน เรียนเฉพาะเท่าที่พระพุทธเจ้าท่านขอให้เรียน อย่างนี้ เรียนกำมือเดียว โดยเปรียบเทียบว่า ความรู้ทั้งหมดที่ตกาศได้ตรัสรู้นั้น มีปริมาณมากเท่ากับใบไม้ทั้งป่า ทั้งดง ทั้งประเทศ แต่ว่าที่เอามาสอนเธอตลอดหลายนี้เท่ากับใบไม้กำมือเดียว พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ปุพเพ จาหิภิกขเวเตตริหิ จ ทุกขญจเวปถญาเปมิ ทุกขสส จ นิโรธ-ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในกาลก่อนก็ดี เดียวนี้ก็ดี เราบัญญัติสอน เฉพาะเรื่องความทุกข์ กับเรื่องความกับทุกข์เท่านั้น ก็หมายความว่า ถ้ามันไม่เกี่ยวกับความดับทุกข์ละก็ไม่ต้องสอน ไม่ทรงเอามาสอนแล้วเราก็ไม่ต้องเรียน

เราจะต่อสู้อยู่ในโลกได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะทุกอย่างมันถูกต้อง และแม้ว่าเราจะจัดโลกให้เป็นไปตามความต้องการของเราไม่ได้ คือโลกมันจะเลวร้ายสุดเหวี่ยงอย่างไร เราก็ยังไม่เป็นทุกข์ ถ้าเรารู้จักทำจิตใจตามหลักที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ คือว่าจะยิ้มอยู่ได้ แม้ในกลางกองเพลิง กลางกองไฟ จนกระทั่งดับจิตดวงสุดท้าย มันก็ยังยิ้มอยู่ได้นั่นเอง

หลักสำคัญต้องจัดการศึกษาให้คนรู้จักบังคับตนเองได้ เอาละที่นี้ก็จะสรุปความตอนท้ายไว้ว่า จะเอาการศึกษาของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์กับการศึกษาของคนในโลกยุคปัจจุบันนี้ได้อย่างไร แต่เพียงสั้นๆ อีกครั้งหนึ่ง ให้มีการศึกษาที่เป็นไปเพื่อการบังคับตัวเองมีระเบียบที่เคร่งครัด ในการที่บังคับตัวเอง มันมีแต่การปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสและการศึกษาก็ให้โอกาสมากเกินไป แต่มันก็เพิ่มการไม่บังคับตัวเอง คือ การปล่อยไปตามอำนาจของกิเลสมากขึ้น หลักพระพุทธศาสนาจึงมีหลักที่สำคัญข้อแรกที่ปักลงไปอย่างแน่นแฟ้นว่าต้องบังคับตัวเองมีการบังคับตัวเองให้อยู่ในร่องรอยของสิ่งที่เรียกว่าพระธรรม พระธรรมนี้ก็ไม่ใช่อะไร นอกจากความถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ

๓. วิธีเรียน วิธีสอน

ด้านการศึกษา: เป็นพระภิกษุที่เพียบพร้อมไปด้วยศีลาจารวัตรและภูมิปัญญาอันสูงยิ่งในสังคมไทย ท่านเป็นรูปหนึ่งที่รอบรู้ทางการศึกษาและมองเห็นข้อบกพร่องของการศึกษาของไทย และได้เรียกการศึกษาในโลกปัจจุบันว่า “การศึกษาหมาหางด้วน” พร้อมทั้งเรียกร้องให้ปัญญาชนและผู้เกี่ยวข้องในด้านการศึกษาทุกท่านมาช่วยกันต่อหางสุนัข ท่านพุทธทาสมองว่าการศึกษาตามแบบปัจจุบันละเลยบทเรียนทางศีลธรรม การศึกษาที่ปราศจากการปลูกฝังจริยธรรม จึงเปรียบเหมือนสุนัขหางด้วนที่พยายามหลอกผู้อื่นว่า สุนัขหางด้วนเป็นสุนัขที่สวยงามกว่าสุนัขมีหาง ท่านจึงพยายามชี้ให้เห็นว่าสุนัขที่มีหางเป็นสุนัขที่สวยงาม การศึกษาจึงต้องเน้นบทเรียนทางศีลธรรม การศึกษาที่ไม่มีบทเรียนทางศีลธรรม ไม่เน้นภาคจริยศึกษาย่อมไร้ประโยชน์และอาจจะเป็นอันตรายต่อสังคมอีกด้วย ท่านพุทธทาสวิเคราะห์ว่า การศึกษาที่เอาแบบตะวันตกและมุ่งพัฒนาวัตถุนั้น เป็นการศึกษานี้เน้นความรู้เพื่อความรู้ ซึ่งมักให้ผลเป็นสภาพ “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” เป็นเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีเป็นปรัชญา เป็นหลักการใช้เหตุผล แต่ไม่มีประโยชน์ในทางปฏิบัติ ไม่สามารถแก้ปัญหাসวนตัว ปัญหา

สังคม และทำให้ผู้เรียนพันทุกข์ได้ แม้แต่การเรียนพุทธศาสนาในปัจจุบันก็เป็นการเรียนแบบปรัชญา ไม่ใช่เรียนแบบศาสนา เป็นการฝึกการคิดเหตุผล และการพลิกแพลงทางภูมิปัญญาแต่ไม่ทำให้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง แม้แต่การศึกษาของบรรพชิต ท่านพุทธทาสก็เห็นว่าเป็นการศึกษาที่สูงงเปล่า เช่น การศึกษาของสามเณรก็ได้มุ่งพัฒนาจิตตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สามเณรเองก็ต้องการศึกษาเช่นเดียวกับนักเรียนฆราวาส ให้มีความรู้แบบฆราวาส ระบบสามเณรจึงสูงงเปล่า เช่นเดียวกับการศึกษาของคนโดยทั่วไป ซึ่งสรุปได้ว่าตามที่คณะของท่านพุทธทาส ระบบการศึกษาของไทยมุ่งส่งเสริมกิเลสตัณหาของมนุษย์ หากจะเป็นประโยชน์บ้างก็เพียงทำให้ประกอบอาชีพและมีรายได้ ซึ่งก็ได้มาเพื่อจับจ่ายสนองกิเลสตัณหาของมนุษย์เท่านั้น มิได้เป็นไปเพื่อความก้าวหน้าทางสติปัญญาและเพื่อความเจริญของจิตใจ ดังที่ท่านได้กล่าวปรารภว่า

“ดูการศึกษาชั้นอนุบาล ดูการศึกษาชั้นประถม ดูการศึกษาชั้นมัธยม ดูการศึกษาชั้นวิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือถ้ามันจะมีอีก เป็นบรมมหาวิทยาลัยอะไรก็ตามใจ มันก็เป็นเรื่องให้ลุ่มหลง ในเรื่องกิน กาม เกียรติ ทั้งนั้น อย่างดีก็ให้อาชีพ ก็ได้อาชีพแล้ว ได้เงินแล้ว ให้ทำอะไรให้ไปบูชาเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ มันไม่มีอะไรมากไปกว่านี้”^{๒๑}

หลังจากที่ท่านได้วิจารณ์ระบบการศึกษาของโลกปัจจุบันแล้ว ท่านได้เสนอแนวทางการศึกษาที่ถูกต้อง อุดมการณ์ทางการศึกษาดังกล่าวอาจจะประมวลมาได้เป็นข้อๆ ดังนี้

๑. การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องมีการพัฒนาจิตวิญญาณให้มีพลังสามารถควบคุมพลังทางวัตถุทางร่างกายได้ กล่าวคือ ชีวิตมนุษย์ต้องมีความสมดุลทั้งทางด้านความสามารถทางวัตถุ ทางวิชาชีพ และความมีปัญญาและคุณธรรม เปรียบเสมือนชีวิตที่เจริญก้าวหน้าและมีความสุขจะต้องเทียมด้วยควาย ๒ ตัว คือ ตัวรู้ และตัวแรง โดยมีตัวรู้นำตัวแรงไปในทางที่ถูกต้อง

๒. การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องทำลายสัญชาตญาณอย่างสัตว์ที่แฝงอยู่ในตัวมนุษย์ให้ได้ ท่านเห็นว่ามนุษย์เราเกิดมาพร้อมกับสัญชาตญาณอย่างสัตว์ เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว สติปัญญาของมนุษย์ก็เป็นไปเพื่อความเห็นแก่ตัว ดังนั้น ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ร้ายกาจมาก “เพราะฉะนั้น การศึกษาของเราก็ควรมุ่งที่จะประหัตประหารสัญชาตญาณอย่างสัตว์นั้นให้สิ้นไป ให้มีการประพฤติกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงเกิดขึ้นแทน”

๓. การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องให้มนุษย์ได้สิ่งที่ประเสริฐที่สุดที่มนุษย์ควรได้รับ นั่นก็คือ การสามารถควบคุมกิเลสตัณหาและพลังทางวัตถุได้ ท่านเห็นว่าตามอุดมคติของพุทธศาสนานิยมอุดมคติคือ นิยมสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ โดยไม่คำนึงถึงว่าสิ่งนั้นมันจะกินได้หรือซื้ออะไรกินได้ หรือจะเป็นลาภสักการะหรือไม่ แม้เป็นนามธรรมแต่ก็ส่งผลทางจิตใจ “จิตใจสำคัญกว่าร่างกาย คือนำร่างกายให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของอุดมคติ”

๔. การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องทำให้ผู้ศึกษามีจิตใจรักความเป็นธรรม มีความสำนึกที่จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องและเพื่อธรรมะ “การศึกษานั้นเพื่อธรรม เพื่อบรมธรรม เพื่อธรรมาธิปไตย ให้ธรรมะครองโลก ฉะนั้น การศึกษานี้ไม่ใช่เพื่อความรอด หรือความเอาตัวรอดเป็นยอดดี”

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, ธรรมบรรยายต่อทางสุนัน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทาน, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕.

๕. การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องทำลายความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ซึ่งจะเป็นไปได้โดยวางแผนจริยศึกษา ให้สามารถน้อมนำผู้ศึกษาให้ควบคุมตนเองให้ได้ “จริยศึกษาต้องรับทำลายความเห็นแก่ตัว อันนั้นมันเป็นเมฆหมอกที่เข้ามากลบเกลื่อนหรือปิดบังตัวจริยศึกษา”

๖. การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องส่งเสริมให้ผู้ศึกษา มีปัญญาหยั่งรู้สามารถเข้าใจโลกและตนเองอย่างถูกต้อง จนสามารถพ้นทุกข์ได้ ท่านอธิบายว่า ปัญญาที่เป็นคุณสมบัติของจิตเดิมแท้ เรียกว่าโพธิ (ธาตุรู้) ปัญญาทำให้เกิดศีลธรรมของจิต ทำให้จิตมีระเบียบและอยู่ในสภาวะปกติ เพื่อให้บุคคลมีชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข การศึกษาตามแนวนี้จึงต้องเน้นพุทธศึกษาในแง่ที่ส่งเสริมปัญญาอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทำให้ผู้ศึกษามีความรู้เรื่องที่สำคัญที่สุดของชีวิต

๗. การศึกษาที่ถูกต้องจะต้องทำให้ผู้ศึกษามีความสำนึกในหน้าที่ ถ้าทวงสิทธิ์ก็ทวงเพื่อจะทำหน้าที่ ไม่ใช่ทวงเพื่อต้องการเรียกร้องจะเอาโน้นเอานี้ และหน้าที่ที่จะต้องเป็นความถูกต้อง บริสุทธิ์ ไม่ใช่ความเห็นแก่ตัว และการศึกษาที่ถูกต้องจะต้องอาศัยครูในอุดมคติ ผู้ที่อุทิศตนเพื่อให้เกิดการศึกษา และสร้างเสริมคุณธรรมแก่ผู้เรียน ในหัวใจของครูอุดมคตินั้น จะต้องมีปัญหาแก้เบ็ดเตล็ดแน่นอยู่ในหัวใจ ปัญญาคือวิชาความรู้ ความสามารถในหน้าที่ที่จะส่องสว่างให้กับศิษย์ นี้เรียกว่าปัญญาอย่างหนึ่ง เมตตาคือความรัก ความเอ็นดู กรุณาต่อศิษย์ของตนเหมือนว่าเป็นลูกของตน” เมื่อตั้งอุดมการณ์ทางการศึกษาให้ถูกต้องเหมาะสมแล้ว ลำดับต่อไปก็ต้องดำเนินการสอนหรือระบบการศึกษาที่ถูกต้องตามทัศนะของท่านพุทธทาส เช่น

๑. ลักษณะการศึกษาที่ถูกต้อง จะต้องจัดให้มีพุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ในความหมายที่แท้จริง พุทธศึกษาจะต้องสอนความรู้เรื่องชีวิตว่าเกิดมาทำไมโดยตรง จริยศึกษาจะต้องเน้นที่ความมีระเบียบวินัยของนักเรียน ของความเป็นมนุษย์ บทบาทหน้าที่ของชายหญิง ให้ผู้ศึกษาเพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม เช่น มีความมั่งคั่ง มีหิริโอตตปปะ เป็นต้น พลศึกษาต้องพัฒนากำลังทางจิตเพื่อให้บังคับกำลังกายให้เดินไปถูกทาง กำลังทางจิตในพระพุทธศาสนาคือสมาธิสมาธิในพระพุทธศาสนาจะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ

๑) จิตสะอาด (pure หรือ clean) ได้แก่จิตที่ไม่เจือด้วยกิเลสและเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง

๒) จิตมั่นคงที่สุดหรือตั้งมั่นดี (Steady หรือ firm)

๓) จิตที่ว่องไวในหน้าที่ของมันอย่างที่สุด (Activeness) ส่วนหัตถศึกษาตามลักษณะที่ถูกต้อง จะต้องอาศัยพุทธศึกษา จริยศึกษาและพลศึกษา ตามแนวดังกล่าวมาเป็นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญทางฝีมือและความสามารถในอาชีพอย่างแท้จริง

๒. ลักษณะการศึกษาที่ถูกต้องจะต้องศึกษาให้เห็นความทุกข์ เหตุของทุกข์ และความดับทุกข์ ไม่ใช่ศึกษาแต่ภาคทฤษฎี แต่ต้องให้ผู้ศึกษาลงมือปฏิบัติให้เห็นจริงตามประสบการณ์ จะต้องเน้นการฝึกฝน การปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี ต้องเรียนชีวิต เรียนธรรมชาติ เรียนให้รู้จักตนเองเพื่อข่มกิเลสและสัจจตญาณอย่างสัตวิให้ได้ และพัฒนาคุณธรรมประจำใจให้งอกงามยิ่งขึ้น

๓. ลักษณะการศึกษาที่ถูกต้องจะต้องให้ผู้ศึกษารู้จักศาสตร์ของพุทธบริษัทให้ถูกต้อง ศาสตร์ในที่นี้แปลว่าเครื่องตัด หมายถึงตัดสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อความเจริญหรือตัดความโง่เขลา ซึ่งในที่สุดก็จะเหลือความจริง ความดี ความงาม ความถูกต้องและความยุติธรรม ศาสตร์ของพุทธบริษัทมี ๓ ศาสตร์ คือ พุทธศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ ศาสตร์ทั้งสามนี้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์นั่นเอง ทำให้บุคคลสามารถอยู่อย่างสันติสุข และอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุขทั้งกลุ่ม ลักษณะ

การศึกษาที่ถูกต้องตามแนวคิดท่านพุทธทาส สรุปได้ว่า “ขอให้ทุกคนถือว่า มีมหาวิทยาลัยในร่างกาย จงเข้ามหาวิทยาลัยนี้กันทุกคน ด้วยการเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้าผู้สั่งสอนเพื่อให้ได้มาซึ่งบรมธรรม เพื่อให้มนุษย์กล่าวได้ว่ามนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ไม่เสียที่ที่เกิดเป็นมนุษย์เลย แล้วก็พยายามให้เป็นเรื่องของการปฏิบัติอยู่เรื่อยไป อย่าให้เป็นเรื่องเพื่อทางปริยัติ หรือทางหลักวิชาการไป” การศึกษาตามแนวที่ท่านพุทธทาสเสนอไว้นั้น จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษา คือ

๑. ทำให้มีความสำนึกในบุญคุณของชาติ เพราะมีหลักสังคมศาสตร์ อันทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้เห็นความสำคัญของความมั่นคงของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพราะมีการฝึกฝนให้สำนึกในหน้าที่^{๒๒}

๒. ทำให้พ้นทุกข์ได้ เพราะมีสัมมาทิฐิ เนื่องจากไม่ยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ในความเห็นแก่ตัว แต่ถ้อยเดียว ทำให้ได้ประโยชน์จากความถูกต้องดีงาม เพราะไม่เป็นทาสของกิเลสตัณหา และทำให้เห็นคุณค่าของศาสนาในการแก้ปัญหาทางใจ และทำให้ได้รับประโยชน์จากเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ได้อย่างเต็มที่ เพราะมีปัญหาและคุณธรรมทางจิตเป็นผู้ควบคุม

๓. ทำให้มองเห็นความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ตามกฎหมายแห่งกรรม จึงไม่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม ทำให้รู้จักแยกความแตกต่างระหว่างความหมายอันแท้จริงและความหมายที่ชาวโลกทั่วไปใช้กัน กล่าวคือ ภาษาธรรมกับภาษาคน เพื่อให้เข้าใจโลกตามความเป็นจริง

๔. ทำให้สังคมมีสันติสุขไม่เบียดเบียนกัน ทำให้นายทุนอาจกลายเป็นเศรษฐีใจบุญ และกรรมกรกลายเป็นคนขยันขันแข็ง ประพฤติธรรมะ ทำให้คำว่า “นายทุน” และ “กรรมกรชีพ” หายไปจากโลกด้วยวิธีของศีลธรรม ประโยชน์อันพึงได้จากแนวทางการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ อาจจะสรุปได้ในทัศนะของท่านว่า สันติสุขหรือสันติภาพอันถาวรของโลกนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การเข้าใจอันถูกต้องของคำว่า “การศึกษา” ถ้าหากว่าการศึกษารับการพิจารณาจนเข้าใจถูกต้อง และได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตรงตามที่เป็นจริง โลกก็จะดีกว่านี้ คือจะกลายเป็นโลกของพระอรียเจ้า ที่ปราศจากความทุกข์ โดยประการทั้งปวง โดยไม่ต้องมีทหาร ไม่ต้องมีตำรวจ ไม่ต้องมีเรือนจำ โรงเรียนก็แทบจะไม่จำเป็น เพราะว่าอาจจะสั่งสอนกันได้ทุกหนทุกแห่ง เพราะคนประพฤติดีอยู่ที่เนื้อที่ตัวเป็นตัวอย่าง^{๒๓}

๔. ปณิธาน ๓ ประการ

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงปณิธาน ๓ ประการโดยมีสาระสำคัญดังนี้

ประการที่ ๑ ความพยายามเข้าถึงหัวใจศาสนาของตน

ได้แก่เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน แล้วแต่ว่าจะนับถือศาสนาอะไร ศาสนาในที่นี้ หมายถึงศาสนาที่ถูกต้อง ไม่ใช่ศาสนาวัตถุนิยมไม่ใช่ศาสนาเงิน ไม่ใช่ศาสนากามารมณ์ แต่เป็นศาสนาที่ถูกต้องที่มีอยู่สำหรับคุ้มครองโลก แต่ละศาสนาก็มีหัวใจคือความมุ่งหมายส่วนสำคัญ นี้เรียกว่า จะตรงกันทุกศาสนาก็ได้ คือเพื่อสันติสุขของโลก ด้วยเครื่องมือความไม่เห็นแก่ตัว ทุกศาสนามุ่งหมายจะกำจัดความเห็นแก่ตัว

^{๒๒} พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗.

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, เยาวชนกับศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทาน, ๒๕๒๒), หน้า ๒๔.

ประการที่ ๒ คือ การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

ได้แก่การทำความเข้าใจระหว่าง ก็เพื่อแก้ปัญหาคือการกระทบกระทั่งกัน ในระหว่างศาสนา ซึ่งมีผลมาถึงบุคคลแต่ละคน เดียวนี้ก็มีปัญหาเกี่ยวเนื่องกับศาสนาต่างกันทางการเมืองบ้าง ทางภายในหรือส่วนบุคคลบ้าง ก็มีอยู่แล้วก็เป็นปัญหาใหญ่เหมือนกัน ที่เป็นปัญหาทางการเมืองเกิดจากพลเมืองถือศาสนาต่างกัน วิวาทกันอะไรทำนองนี้ เราอาจจะขจัดปิดเป่าปัญหา ประเภทนี้ โดยเฉพาะออกไปได้โดยการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

ประการที่ ๓ คือ การนำโลกออกมาเสียจากวัตถุนิยม

ได้แก่การนำโลกออกมาเสียจากวัตถุนิยม เป็นเรื่องที่ต้องสนใจที่สุดคือ สิ่งที่เราเรียกว่า วัตถุนิยมนั่นแหละ คือตัวศัตรู อันร้ายกาจของมนุษย์มากกว่าสิ่งใด โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันนี้วัตถุนิยมกำลังครองโลก กำลังจับจิตใจของมนุษย์ทุกคนในโลก บีบบังคับให้ดันรนไปในทางของความลุ่มหลงวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมความเห็นแก่ตัวให้ยิ่งขึ้นไป โลกจึงเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เพราะพอใจในรสของวัตถุ ลุ่มหลง ยิ่งกว่าสิ่งใดจึงมีความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นเท่ากับความลุ่มหลงในวัตถุ^{๒๔}

สรุป ปณิธาน ๓ ประการของท่านพุทธภิกขุ ถือว่าเป็นงานชิ้นสำคัญที่มีเนื้อหาน่าสนใจว่า มหาปราชญ์เช่นท่าน มองโลกปัจจุบันและโลกอนาคตอย่างไร ศาสนาจะช่วยโลกนี้เกิดสันติภาพได้อย่างไร โดยท่านพุทธทาสภิกขุชี้ให้เห็นว่า ถ้าคนไม่เข้าถึงหัวใจของศาสนาก็จะเข้าใจกันไม่ได้ ถ้ายังหลงด้วยวัตถุนิยม ก็จะไม่เข้าถึงหัวใจของศาสนา ด้วยเหตุนี้ ปณิธาน ๓ ประการของท่านพุทธทาสภิกขุจึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งแก่โลกทั้งหมดหรือเพื่อสร้างสันติให้แก่มวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง

อนาคาริก ธรรมปาละ

อนาคาริก ธรรมปาละ (AnagarikaDhammapala) เป็นบุคคลที่สำคัญที่ได้จารึกประวัติศาสตร์ในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย และเป็นผู้เรียกร้องเอาพุทธสถานในอินเดียกลับคืนมาเป็นของชาวพุทธ มากกว่านั้นท่านได้เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมมหาโพธิ์ทั้งในศรีลังกา และประเทศอินเดีย ท่านมองเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่าพระพุทธศาสนาได้สร้างคุณูปการไว้ให้กับคนอินเดียและชาวโลก หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาคนทุกชั้นสามารถนำมาปฏิบัติได้โดยไม่จำกัดชนชั้น นี่เป็นเหตุผลที่ท่านต้องดันรนเพื่อที่จะนำพระพุทธศาสนากับสู่สังคมอินเดียอีกครั้ง

พื้นฐานของท่านแล้วท่านเกิดในครอบครัวผู้มั่งคั่ง ถือว่าฐานะทางสังคมถือว่าเป็นกลุ่มพีในสังคมยุคนั้น สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสบายไม่ลำบากอะไรมากนัก ด้วยเป็นคนชอบค้นคว้าให้ความรู้และสิ่งใหม่ๆ ที่ปรากฏในสังคม ด้วยเหตุนี้เมื่อได้อ่านหนังสือเรื่องประทับแห่งเอเชียของท่านเซอร์ เอ็ดวิลอาร์โนล ก็เกิดความซาบซึ้ง มีความคิดอยากอุทิศชีวิตถวายต่อพระพุทธองค์ในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่อินเดีย จึงออกเดินทางสู่อินเดีย เมื่อได้เห็นเจดีย์พุทธคยาที่ขำรุดทรุดโทรมถูกทอดทิ้งและอยู่ในความครอบครองของพวกมหันต์ จึงเกิดความสังเวชใจ ที่ได้พบเห็นเช่นนั้น จึงทำการ

^{๒๔} พุทธทาสภิกขุ, ปณิธาน ๓ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๗๘,๑๑๗-๑๑๘.

อธิษฐานต่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ว่าจะถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา เพื่อฟื้นฟูพุทธศาสนา ในอินเดียและนำพุทธคยา กลับคืนมาเป็นสมบัติของชาวพุทธทั่วโลกให้ได้

การมุ่งมั่นทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและมนุษยชาติ ท่านอนาคาริก ธรรมปาละ เป็นผู้เริ่มต้นที่สำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนายุคใหม่ และท่านได้พยายามทำงานเพื่อนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่อินเดียจนสำเร็จ รวมตลอดถึงเป็นผู้ร่วมเรียกร้องให้พุทธคยา ได้กลับมาอยู่ในความดูแลของชาวพุทธจนเป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้ รัฐบาลอินเดีย ยังได้นำสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ หัวสิงห์สี่หัวของพระเจ้าอโศก กลายเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติของอินเดีย ธรรมจักรที่ฐานก็ปรากฏอยู่ในธงชาติของอินเดียอีกด้วย การยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ตลอดชีวิตของท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา ทั้งการเผยแพร่ การก่อตั้งสถาบันทางพระพุทธศาสนา สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นต้น นอกจากนี้ท่านอนาคาริก ธรรมปาละ เป็นผู้มีความพยายามสูง ต่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดีย

๑. การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

ดอน เดวิด เหวะวิตารเน ต้องหันเหชีวิตจากเดิมไปสู่ความเป็นผู้มีบทบาทอย่างสูง ในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดีย โดยเริ่มต้นจากความมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นต้นทุนบวกกับการมีโอกาสได้เข้าร่วมฟังการโต้วาทะธรรมที่เมืองปานะดुरาเป็นการโต้วาทะที่เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และศาสนาคริสต์ ซึ่งมีพระมิเคตต์วัตเต คุณานันทะ นักบวชในพระพุทธศาสนา ได้รับคำท้าทาย จากนักบวชที่เรียกกันว่า ศิษยาภิบาล ของศาสนาคริสต์ ให้มาโต้วาทะธรรมกัน ซึ่งฝ่ายคริสต์เห็นท่านคุณานันทะเป็นศัตรูตัวฉกาจ เพราะเวลาที่นักสอนศาสนาไปตำว่าร้ายพระพุทธศาสนาที่ไหน พระคุณานันทะ ก็มักจะไปโต้วาทะ แก้อ้อกล่าวหาในที่นั้นด้วยเหตุนี้ท่านคุณานันทะจึงเป็นวีรบุรุษในดวงใจของเด็กชายเดวิด (ท่านธรรมปาละ) มาโดยตลอดและเมื่อการโต้วาทะธรรมครั้งสุดท้าย ที่เมืองปานะดुरา ระหว่างท่านคุณานันทะและศิษยาภิบาลเดวิด เดอซิลวา ปรากฏว่า ฝ่ายพระพุทธศาสนา คือท่านคุณานันทะได้รับชัยชนะ ฝ่ายศาสนาคริสต์ก็เริ่มเข็ดขยาดถึงขนาดไม่กล้าต่อขานว่าร้ายพระพุทธศาสนาในที่สาธารณะอีกเลยยิ่งทำให้เด็กชายเดวิดศรัทธามากขึ้น ผลการโต้วาทะเกี่ยวกับหลักธรรมครั้งสุดท้ายนี้ ได้มีผู้แปลการโต้วาทะเป็นภาษาต่างประเทศ ก็ปรากฏมีชาวต่างประเทศสองท่าน เกิดได้อ่านและมีความศรัทธาในความมีเหตุผลของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงได้เดินทางมายังศรีลังกา สองท่านนี้คือ พันเอก เฮนรี สตีลโกลคอตต์ และ มาตาม เอช.พี. บลาวัตสกี ทั้งสองท่านได้มาปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ที่เมืองกอลล์ ทางภาคใต้ของศรีลังกา และเด็กชายเดวิด ได้มีโอกาสทำความรู้จักกับทั้งสองท่านนี้ด้วย ต่อมาทั้งสองท่าน ได้ตั้งสมาคม ที่ดำเนินงานด้านศาสนสัมพันธ์ (โดยส่วนใหญ่ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องทางพระพุทธศาสนา) คือ สมาคมธีออสโซพี ตั้งสาขาขึ้นที่อัทยาใกล้ๆ กับเมืองมีทราสทางตอนใต้ของอินเดียทางด้านชายหนุ่ม เดวิดซึ่งตอนนั้นหัวใจของเขาเต็มไปด้วยความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา *ก่อนหน้าที่เขาจะเดินทางมาที่พุทธคยานั้น เขาได้อ่านบทความของท่านเซอร์เอ็ดวินด์ อาโนลด์ (Sir Edwin Arnold) ผู้เรียบเรียงหนังสือพุทธประวัติภาษาอังกฤษ ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง และกล่าวกันว่า เป็นพุทธประวัติฉบับภาษาอังกฤษ ที่มีความไพเราะ และน่าเลื่อมใสมาก คือ ประทีปแห่งทวีปเอเชีย (The Light of Asia) ซึ่งท่านเซอร์ ได้เดินทางไปที่พุทธคยา ได้พบกับความน่าอัศจรรย์หลายประการ ท่านได้เขียนบทความไว้ตอนหนึ่ง*

ว่า (แปลจากภาษาอังกฤษ)ในความเป็นจริง ไม่มีข้อกังขาสงสัยใดๆ ในความเป็นจริงของสถานที่สังเวชนียสถาน ๔ ตำบลของชาวพุทธ คือ กบิลพัสดุ์ (ปัจจุบัน Bhula) ซึ่งเจ้าชายสิทธัตถะประสูติ, ป่าอิสิปตนะ ภายนอกเมืองพาราณสี ซึ่งพระพุทธองค์ได้แสดงธรรมเทศนา กุสินารา ที่พระองค์ได้ปรินิพพาน และสถานที่ตรัสรู้ซึ่งมี ต้นโพธิ์เป็นเครื่องหมาย ในวันเพ็ญเดือน ๖ เมื่อ ๒๕๓๘ ปี บรรดาสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยา คือสิ่งที่มีค่าและศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธทั่วทั้งเอเชีย ปัจจุบันตกอยู่ในมือของนักบวชพราหมณ์ ผู้ไม่ได้ดูแลวัดเลย นอกจากว่าจะถือเอาเป็นกรรมสิทธิ์เท่านั้น และพวกเขาได้ตัดดวงเอาผลประโยชน์ เป็นอย่างมากความจริงในเรื่องนี้ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ กล่าวคือ ๑๔๐๐ ปีมาแล้ว สถานที่แห่งนี้เป็นพิเศษสุดและชาวพุทธรักษาไว้ แต่ได้ทรุดโทรมลงและถูกปล่อยปละละเลย เหมือนกับวัดพุทธศาสนาแห่งอื่น ๆ จากการอันตรธานสูญหายของพุทธศาสนาจากอินเดีย ๓๐๐ ปีต่อมา นักบวชศาสนาพราหมณ์ที่ นับถือพระศิวะมาถึงที่นี่ และตั้งหลักปักฐาน ณ ที่ตรงนี้ ได้เริ่มครอบครองสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ซึ่งได้เห็นและก่อตั้งโรงเรียนสอนศาสนาขึ้นมา พวกเขาเริ่มกำลังมากจึงเข้ายึดครองเป็นเจ้าของวัดพุทธคยา ซึ่งรัฐบาลเบงกอลได้เข้ามาบูรณะและพื้นที่รอบพุทธคยา ในปี พ.ศ. ๒๔๒๓ (ค.ศ. ๑๘๘๐) และได้ขอส่วนหนึ่งของรั้วเสาศิลาสมัยพระเจ้าอโศก จากพวกมหันต์ ซึ่งพวกเขาได้นำไปสร้างบ้าน เพื่อนำกลับมาตั้งไว้ ณ ที่เดิม แต่พวกมหันต์ไม่ได้คืนมา และท่านเซอร์ อาชเลย์ เอเดน (Sir Ashley Eden) ก็ไม่สามารถผลักดันการบูรณะให้แล้วเสร็จได้

ชาวพุทธทั่วโลกได้ลิ้มคั้นที่ดีและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นศูนย์กลางที่ยิ่งใหญ่ของศรัทธา ดังเช่น นครเมกกะ และเยรูซาเลม (Mecca and Jeruzaiem) เป็นศูนย์กลางศรัทธาของผู้ศรัทธา นับล้านคน เมื่อปีสองปีที่ผ่านมาข้าพเจ้าได้พักที่โรงแรมที่พุทธคยา ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าใจที่เห็นเครื่องบูชาสารภ (Shradh) ของพวกฮินดูในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นนี้ และวัตถุโบราณที่มีค่าจำนวนมากหลายพันชิ้น ซึ่งจารึกด้วยภาษาสันสกฤตได้ถูกทิ้งจมอยู่ในดิน ข้าพเจ้าได้ถามนักบวชฮินดูว่า “ข้าพเจ้าจะขอใบโพธิ์จากต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ได้หรือไม่” นักบวชฮินดูได้บอกกับข้าพเจ้าว่า “เจ้านาย จงหักเอาเท่าที่คุณชอบ มันไม่มีค่าอะไรสำหรับเรา” นี่เป็นคำตอบจากพวกเขาไม่มีความละอายจากอาการที่พวกเขาไม่สนใจใยดี ข้าพเจ้าเก็บใบโพธิ์ ๓-๔ ใบอย่างเงียบ ๆ ซึ่งพวกมหันต์ได้หักมาจากกิ่งบนหัวของพวกเขา และข้าพเจ้าได้นำใบโพธิ์ไปยังศรีลังกา เมื่อได้คัดลอกจารึกที่เป็นภาษาสันสกฤต ที่นั่น (ศรีลังกา) ข้าพเจ้าได้พบว่า ใบโพธิ์เป็นสิ่งมีค่าสำหรับชาวพุทธที่ศรีลังกา ซึ่งต้อนรับด้วยความกระตือรือร้นและศรัทธา ใบโพธิ์ที่ข้าพเจ้าถวาย ได้ถูกนำไปที่เมืองแคนดี้ และได้ใส่ไว้ในผอบที่มีค่าและได้รับการบูชาทุก ๆ วัน” และอีกตอนหนึ่งที่ท่านเซอร์อาร์โนลด์เขียนถึงพวกมหันต์ที่พุทธคยา มีดังต่อไปนี้ “แต่ ๒-๓ ปีผ่านไป ในขณะที่ความคิดไปแผ่ขยายไปทั่วเอเชีย และสมาคมอย่างมากมายได้ก่อตั้งขึ้น ด้วยจุดประสงค์พิเศษ เพื่อเรียกร้องดินแดนศักดิ์สิทธิ์คืนมา พวกมหันต์ได้เรียกร้องเอาทรัพย์สินมากเกินไป และเข้ายึดครองวัดมากขึ้นทุกที จดหมายที่ข้าพเจ้าได้รับจากทางตะวันออก แสดงว่า พวกรัฐบาลได้นึกถึงคำขู่ของพวกพราหมณ์และผู้บริหารท้องถิ่น ได้มีท่าทีเปลี่ยนไปในทางเจรจา

ข้าพเจ้าคิดว่า พวกมหันต์เป็นคนดี ข้าพเจ้าไม่ได้ปรารถนาอย่างนี้มาก่อนเลย แต่มิตรภาพและความพอใจที่พวกเขามีให้ ถ้าคุณเดินเข้าไปในสถานที่ซึ่งผู้คนที่ศรัทธา นับล้านล้อมเสาศรัทธาอยู่ คุณอาจสังเกตเห็นสิ่งที่น่าอดสูและระทมใจในสวนมะม่วง ด้านตะวันออกของแม่น้ำ ลิลัจัน (Lilajan)

พระพุทธรูปสมัยโบราณได้ถูกนำมาติดไว้ที่คลองชลประทานใกล้กับหมู่บ้านมุจลินท์ คือ สระมุจลินท์ และได้เห็น พระพุทธรูปใช้เป็นฐานรองรับบันไดที่ทำตักน้ำ

ข้าพเจ้าได้พบชาวนาในหมู่บ้านรอบๆ วิหารพุทธคยา พวกเขาใช้แผ่นสลักที่มีความงดงามจากวิหาร มาทำเป็นชั้นบันไดของพวกเขา ข้าพเจ้าได้พบภาพสลักสูง ๓ฟุต ซึ่งมีสภาพดีเยี่ยม จมอยู่ใต้กองขยะด้านตะวันออกของวังมหันต์ อีกส่วนหนึ่ง ติดอยู่กับผนังด้านตะวันออกของสวนมะม่วงริมแม่น้ำ และรั้วเสาหินพระเจ้าอโศกซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดของอินเดีย ซึ่งล้อมวิหาร แต่ปัจจุบันกลายเป็นส่วนหนึ่งของห้องครัวพวกมหันต์”นี่เป็นส่วนหนึ่งของบทความที่ท่านเซอร์ เอ็ดวินอาร์โนลด์ได้ตีพิมพ์ออกไปสู่สาธารณะจนเป็นเหตุให้ชาวพุทธต้องเดินทางมาเพื่อพิสูจน์ความจริง หนึ่งในนั้นก็คือชายหนุ่ม ดอน เดวิด ผู้ที่เป็นชาวพุทธผู้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาต้องการพิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตัวเองแต่ในขณะนั้นดูเหมือนโอกาสยังไม่อำนวยเท่าที่ควร

ราว พ.ศ. ๒๔๒๗ ขณะนั้นชายหนุ่ม ดอน เดวิด ได้มีอายุครบ ๒๐ ปีพอดี เขาได้ขอร้องบิดามารดาเพื่อที่จะเดินทางไปร่วมงานของ สมาคมธีออสโซฟี อัทยา ซึ่งเขาก็ได้ไปตามความปรารถนา ที่นั่นชายหนุ่ม ดอน เดวิด ก็ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา และภาษาบาลีเพิ่มมากขึ้น ตามคำแนะนำช่วยเหลือของนางบลาวด์สกีต่อมานางบลาวด์สกี ถูกพวกคณะเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในอินเดียใส่ร้ายป้ายสีต่างๆ นานา เพราะการที่มีสมาคมธีออสโซฟี ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา และมีพันธกิจโอลคอตต์ และนางบลาวด์สกีอยู่ ทำให้การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ทำให้นางบลาวด์สกีต้องเดินทางกลับยุโรป

ถึงขณะนั้น ดอน เดวิด เวลาวิตารเน ก็จำเป็นต้องอยู่ที่สมาคมธีออสโซฟีต่อไป ได้เขียนจดหมาย ถึงพ่อแม่และญาติ ๆ ที่ศรีลังกาว่าขอประกาศผลงานบ้านเรือนเพื่อถือเพศเป็นอนาคาริกเป็นผู้ถือพรหมจรรย์ (ถึงตอนนี้ แสดงว่า ชายหนุ่มดอน เดวิด ได้ชื่อว่า เป็น อนาคาริก ธรรมปาละอย่างสมบูรณ์แล้ว) และขอทำงานที่สมาคมธีออสโซฟีต่อไปอีกสักพัก ทางฝ่ายบิดา ก็ทัดทานอยู่บ้างกล่าวว่า หากลูกชายคนโตทิ้งบ้านเรือนไปแล้วใครจะดูแลน้องๆ ดอน เดวิด ได้ตอบบิดาด้วยหัวใจที่เด็ดเดี่ยวอันเป็นปกตินิสัยของเขาว่า “ทุกคนมีกรรมเป็นของตน และกรรมนั้นแหละ จะดูแลรักษาพวกเขาเอง” ทางฝ่ายมารดาเองก็มีศรัทธาและปรารถนาที่จะเห็นบุตรของตนเป็นเช่นนี้อยู่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ได้ให้ศีลให้พรและบอกว่า ไม่ต้องเป็นห่วงทางบ้าน หากตัวของมารดาเองไม่มีภาระที่ต้องดูแลลูก ๆ ของท่านอีกสองคน เธอเองก็คงจะได้อยู่ร่วมด้วยในชีวิตใหม่ของท่านธรรมปาละเป็นแน่

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๒๙ ขณะนั้นท่านธรรมปาละกำลังทำงานรับราชการเป็นเสมียน ชั้นผู้น้อยในกรมศึกษาธิการในกรุงโคลัมโบอยู่และได้สอบเลื่อนชั้นในตำแหน่งที่สูงกว่า ในช่วงนั้นพันธกิจโอลคอตต์และเพื่อนต้องการที่จะเดินทางจาริกทั่วศรีลังกา เพื่อพบปะพี่น้องชาวพุทธและท่านต้องการล่าม ท่านธรรมปาละอาสาจะเป็นล่าม เพราะในตอนนั้นก็จ้องของท่านธรรมปาละที่จะทำนอกจากพระพุทธศาสนาไม่มีอีกแล้ว ท่านได้ขอยื่นใบลาออกจากราชการ โดยให้เหตุผลว่า "เพื่อทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา" และท่านได้พบปะชาวพุทธมากมาย ทำให้ทราบปัญหาความเดือดร้อนที่ถูกกดขี่ ทั้งด้านการศาสนา และการทำงาน หรืออื่นๆ ซึ่งเรื่องช่วยเหลือและหาโอกาสหรือหาแนวทางในการสร้างความเสมอภาคให้กับคนที่ถูกกดขี่ข่มเหงในทางสังคมนั้นในประเทศศรีลังกามีมากมาย เช่น การทำให้มีการตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งต่อมากลายเป็นวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง คือ อานันทะคอลเลจ

ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ พันเอก เฮนรี สตีลโกลคอตต์ ได้เดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่น เพื่อพบปะกับชาวพุทธที่นั่น และท่านได้พาพระภิกษุจากประเทศญี่ปุ่น ที่ปรารถนาจะมาศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ศรีลังกามาด้วย ซึ่งได้รับการต้อนรับจากชาวศรีลังกาอย่างเอิกเกริก

ปี พ.ศ. ๒๔๓๔ พันเอกโกลคอตต์เดินทางมายังประเทศพม่า เพื่อพบปะชาวพุทธที่พม่า และหารือเกี่ยวกับงานฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ในขณะนั้นท่านธรรมปาละ ได้เดินทางมายังอินเดียเพื่อนมัสการพุทธสถาน และสังเวชนียสถานในอินเดีย โดยเดินทางมากับ พระภิกษุชาวญี่ปุ่น คือพระโกเซนคุนรุตนะ โดยเดินทางมายังอัทยา จากอัทยาไปบอมเบย์ จากบอมเบย์ไปที่สารนาถ ซึ่งเป็นสถานที่แสดงปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้า สมัยพุทธกาล เรียกว่า ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน และจากสารนาถเดินทางไปยังพุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธองค์ ท่านธรรมปาละได้บันทึกเหตุการณ์ตอนนีไว้เองว่าวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๔๓๔ เมื่อครั้งเดินทางมาพุทธคยา “หลังจากขับรถออกมาจากคยา ๖ ไมล์ (ประมาณ ๑๐ กม.) พวกเราได้มาถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ภายในระยะทาง ๑ ไมล์ ท่านสามารถเห็นซากปรักหักพังและภาพสลักที่เสียหายเป็นจำนวนมาก ที่ประตู ทางเข้าวัดของพวกมหันต์ ตรงหน้ามุขทั้งสองด้าน มีพระพุทธรูปปางสมาธิและปฐมเทศนาติดอยู่ จะแกะออกได้อย่างไร พระวิหารที่ศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนบัลลังก์ งดงามมาก ซึ่งแผ่ไปในใจของพุทธศาสนิกชนสามารถทำให้หยุดนิ่งได้ ช่างอัศจรรย์จริงๆ ทันใดนั้นเอง ข้าพเจ้าได้มานมัสการพระพุทธรูป ช่างน่าปลื้มอะไรเช่นนี้ เมื่อข้าพเจ้าจดหน้าผาก ณ แทนวีรชอาสน์ แแรงกระตุ้นอย่างฉับพลันก็เกิดขึ้นในใจ แแรงกระตุ้นดังกล่าวนั้น กระตุ้นให้ข้าพเจ้าหยุดอยู่ที่นี้ และ ดูแลรักษาพุทธสถานอันศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นสถานที่ตั้งแห่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเจ้าชายศากยะสิงหะ (พระสิทธัตถะ) ได้ประทับตรัสรู้และเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์อย่างไม่มีที่แห่งใดในโลกมาเทียบเท่านี้ (As soon as I touched with my forehead the Vajrasana a sudden impulse came to my mind to stop here and take care of this sacred spot, so sacred that nothing in the world is equal to this place where Prince SakyaSinhaattained enlightenment under the Bodhi Tree) เมื่อมีแรงบันดาลใจ ข้าพเจ้าถามท่านโกเซน คุนรุตนะ ว่า ท่านจะร่วมมือกับข้าพเจ้าหรือไม่และท่านได้ตอบตกลงอย่างเต็มใจและมากไปกว่านั้นท่านเองก็มีความคิด เช่นเดียวกัน เราทั้งสองสัญญากันอย่างลูกผู้ชายว่า พวกเราจะพักอยู่ที่นี้ จนกระทั่งมีพระสงฆ์บางรูปมาดูแล สถานที่แห่งนี้”

ท่านธรรมปาละและพระโกเซน ได้พักอยู่ที่พุทธคยาชั่วคราว ที่ศาลาพักของพม่า ซึ่งคณะทูตของพระเจ้ามินดงมิน ได้สร้าง ไว้เป็นที่พัก เรียกเสียง่าย ๆ ว่า วัดพม่า จากนั้นท่านธรรมปาละก็เริ่มงานของท่าน โดยการเขียนจดหมายบอกเล่าสภาพของพุทธคยา ส่งไปยังบุคคลแทบทุกวงการของพม่า ลังกา อินเดีย และเรียกร้อง ชักชวนให้ร่วมมือกัน เพื่องานฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และพุทธสถานการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาจึงเริ่มขึ้นขณะที่ท่านได้ทุ่มเทชีวิตที่เหลืออยู่ทั้งหมดให้กับงานฟื้นฟูพระพุทธสถานที่พุทธคยาแห่งนี้เอง

ดร.เอ็มเบดการ์

เอ็มเบดการ์ (B.R.Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/อหิศูทร) ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม

๑. ความเป็นอิสราภาพ

พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อปลงสังขารของอ่างน้ำที่สกปรกเพราะเอ็มเบ็ดการ์พาฝูงชนไปดื่ม แสดงสิทธิอันชอบธรรมของพวกเขาในคราวประชุมที่เมืองมะฮาด^{๒๕} อำเภอกอลาบาร์นั้น เป็นภาพที่แสดงใจและเป็นเหมือนหนึ่งแผลหัวใจของเอ็มเบ็ดการ์ที่ไม่สามารถจกรักษาเยียวยาให้หายได้อีกแผลหนึ่ง เขาจึงได้ตัดสินใจต่อสู้ด้วยสัตยาเคราะห์ (วิธีการต่อสู้โดยการที่ใช้คนหมู่มากเข้าต่อสู้คล้ายๆ เติบขบวน) เพื่อคุ้มครองรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชนของเขา

การสนใจในครั้งนี้ เพื่อนร่วมงานบางคนคัดค้านเหมือนกัน โดยเกรงว่าจะเป็นผลร้ายมาว่าผลดี แต่เอ็มเบ็ดการ์ได้ตอบแก้ข้อกังขานั้นว่า “การรักษาโรคบางชนิด เราอาจจะใช้ยาทานหรือยาทาแล้วใช้ผ้าพันเอาไว้ โรคนั้นหรือแผลนั้นก็จะหายได้ แต่โรคบางชนิดหรือแผลบางชนิดไม่สามารถจะรักษาได้โดยวิธีดังกล่าว ซึ่งต้องรักษาด้วยวิธีผ่าตัด”

ขบวนการสัตยาเคราะห์นี้ได้ประกาศทางหนังสือพิมพ์ พาหิสกริต ภารติ (Bahishkrit Bharat) ว่า ใครจะสมัครใจเพื่อทำงานชำระล้างมลทินที่พวกฮินดูวรรณะสูงได้ฉาบทำให้ ขอให้ไปสมัครลงชื่อได้ที่ พาหิสกริต หิตการณีสภา ที่บอมเบย์ งานของสัตยาเคราะห์ดำเนินไปในนามของสถาบันนี้ ปรากฏว่ามีผู้ไปสมัครเข้าร่วมขบวนการเป็นจำนวนมาก

๒. อิสราภาพกับศาสนา

ดร. เอ็มเบ็ดการ์ได้ขบคิดปัญหาว่า ศาสนาเป็นสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่าต่อมนุษย์ หรือมนุษย์มีความหมายและคุณค่าต่อศาสนา? เขาคิดว่าพวกชนชั้นต่ำควรจะยอมเสียสละได้แม้กระทั่งชีวิตเพื่อศาสนาที่ห่วงใยพวกเขา แต่พวกเขาไม่ควรจะพากันแยะแยะต่อศาสนาที่ไม่ใช่ดีต่อพวกเขา ดร. เอ็มเบ็ดการ์ประกาศต่อคนของเขาว่า “ปัญหาที่พวกเราเป็นฮินดูหรือไม่? มันควรจะได้รับการตัดสินใจโดยพวกเราเองให้สิ้นสุดไปเลย” ตามความคิดเห็นของเขา เขาคิดว่าวรรณะพราหมณ์เป็นโน้ตสำคัญที่จะประสานเสียงแห่งความสามัคคี แต่ถ้าโน้ตนี้มีเสียงผิดแปลกไปจากจุดประสงค์ของผู้เขียนโน้ตแล้วไซ้ร่ สังคมอันเป็นส่วนรวมก็ย่อมจะถึงความย่อยยับ ดร. เอ็มเบ็ดการ์กล่าวอธิบายถึงจุดประสงค์และวิธีการของขบวนการสัตยาเคราะห์ของเขาว่า เขาไม่ต้องการใช้วิธีรุนแรงในการแก้ปัญหา และไม่เคียดเคียดเลยที่พวกพราหมณ์คือศัตรู แต่ต้องการให้พวกพราหมณ์ยอมรับว่าฮินดูก็คือเพื่อนร่วมชาติร่วมศาสนากับพวกเขา การงานที่มีเจตนาดีเป็นเบื้องต้น มีความยุติธรรมในการดำเนินงาน ผลที่ได้รับอันเป็นเบื้องต้นก็จะเป็นความดี เพราะธรรมย่อมชนะอธรรมในบั้นปลายเสมอ

ตั้งนั้น จึงไม่จำเป็นต้องมาคิดให้เสียเวลาว่า การกระทำนั้นจะรุนแรงหรือไม่ เขาให้ข้อคิดต่อไปอีกว่า หลักธรรมอหิงสานั้นเป็นกฎที่ดี แต่ถ้าเราจะเคร่งจนตั้งเกี่ยวกับอหิงสา เราก็คจะไม่กล้าฆ่า แม้แต่เชื้อโรคที่จะบั่นทอนชีวิตเรา ไม่กล้าดื่มน้ำเพราะกลัวจุลินทรีย์จะเข้าไปในจมูกและเน้นว่า ถ้ามีคนมาฆ่าคุณ มาเผาบ้านคุณ ทำการปล้นคุณสะดมบ้านคุณ และในที่สุดถูกเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองยิงตาย การตายเช่นนั้นเป็นการตายอันเกิดจากกรรมชั่วของเขามีใช่เกิดเพราะความแค้นที่บุคคลอื่นมีต่อเขา ดร. เอ็มเบ็ดการ์พูดอีกตอนหนึ่งว่า ถ้าจะกล่าวหาว่าขบวนการสัตยาเคราะห์ของเขาเป็นการ

^{๒๕}ที่เมืองมะฮาด ปัจจุบัน มีวิทยาลัยที่เปิดสอนทั้งวิชาสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ระดับปริญญาตรี ชื่อว่า วิทยาลัย ดร.เอมเบ็ดการ์ เป็นวิทยาลัยหนึ่งของมหาวิทยาลัยนาปูม่า

กระทำแบบรุนแรงแล้ว สัตยาเคราะห์ของมหาตมะคานธีก็ย่อมมีพื้นฐานมาจากความรุนแรง (violence) ด้วย แล้วเขาสรุปว่า กฎของอหิงสาควรนำมาใช้ในที่ที่พูดเข้าใจกันได้ ถ้าพูดไม่รู้เรื่องก็ต้องใช้ความรุนแรงกันบ้าง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว

ดร.เอ็มเบ็ดการ์กล่าวว่า การต่อสู้ของขบวนการสัตยาเคราะห์ ว่ามันย่อมมีทางเป็นไปได้ ใน การที่จะเกิดความอลหม่านขึ้นในสังคม เพราะเหตุแห่งขบวนการสัตยาเคราะห์นั้น ในกรณีเช่นนั้นเขา มั่นใจว่ารัฐบาลจะต้องช่วยเหลือผู้ที่ต้องการใช้สิทธิอันชอบธรรมของคน ถ้าเกิดรัฐบาลออกคำสั่ง ห้ามขบวนการสัตยาเคราะห์แล้ว เขาจะอย่างไร ดร.เอ็มเบ็ดการ์ประกาศก้องว่า ก็ถึงคราวแล้วที่ พวกสัตยาเคราะห์ต้องท้าทายคำสั่งนั้น โดยกล่าวว่า

“ความเป็นอริศูทร เป็นรอยมลทินอันน่าขยะแขยง มีชีวิตอยู่ที่ไม่ผิดไปจากสัตว์เดรัจฉานสืบ ต่อกันมานานนับเป็นพันๆ ปี จะค่าอะไรสำหรับโลกนี้ เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ชีวิตจะมีค่าถ้าเรา สั่งเวทย์ให้แก่สัจจะ เกียรติยศหรือประเทศชาติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชน วีรชนทั้งหลายของโลกได้ เคยน้อมถวายชีวิตของตนอุทิศให้เป็นเครื่องสังเวยต่อหน้าที่มาแล้วนับจำนวนไม่ถ้วนตายอย่างมีเกียรติ ดีเสียกว่ามีชีวิตอยู่ในนิตินันท์ที่หาค่ามิได้”

ดร.เอ็มเบ็ดการ์ได้กล่าวต่อไปอีกว่า “ถ้ารัฐบาลขัดขวางไม่ให้คนชั้นต่ำได้ใช้สิทธิของพวกเขา แล้ว เขาจะนำเรื่องนี้เสนอต่อสันนิบาตชาติ และถ้าพวกฮินดูในวรรณะอื่นขัดขวางการต่อสู้นี้ก็จะได้ ประจักษ์แก่สายตาของชาวโลกเสียที่ว่า ศาสนาฮินดูเปรียบเสมือนกำแพงหินหิมามาคอยขัดขวาง ประชาชนที่จะเข้าไปนับถือและจะมีประโยชน์อะไรที่พวกชนชั้นต่ำจะมาอ้างตนว่าเป็นฮินดูอริศูทร ทั้งหลายควรจะหันไปนับถือศาสนาอื่นที่ให้เสรีภาพ ความเสมอภาค ให้ความรักและความเมตตา ไว้ เป็นที่พึงพอใจต่อไปดีกว่า”

ดร.เอ็มเบ็ดการ์ได้ประกาศเสียงอันหนักแน่นและกึกก้องว่า “ศาสนาที่แบ่งแยกผู้นับ ออกเป็นสองส่วนนั้นหาความยุติธรรมไม่ได้ ศาสนาที่เหยียบย่ำ ศาสนิกของตนเป็นจำนวนล้นๆ ให้ มีสภาพเลวเสียยิ่งกว่าสัตว์ดิรัจฉาน ศาสนาเช่นนี้ไม่ควรเรียกว่าศาสนาเลยแม้แต่น้อย ศาสนาจะต้องไม่ สนับสนุนความอยุติธรรม ศาสนากัระบบความเป็นทาสเป็นคนละเรื่องกัน ชนิดชาวกับดำที่เดียว”

๓. แนวคิดเกี่ยวกับศาสนา

ศาสนานั้นจะต้องให้ความผาสุกแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามโนโลกนี้ก่อน แล้วผลของการ ปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาด้วยดี นี้จะเป็นที่พึงในชาติต่อไป หลักประการแรกจะต้องเป็นหลักที่มี อยู่ในศาสนาทุกๆ ศาสนา แต่ศาสนาฮินดูได้ปิดประตูและโอกาสสำหรับพวกอริศูทรในการจะทำความ ดี เพื่อดำเนินชีวิตให้มีความสุข ศาสนาฮินดูไม่ได้คิดจะเปิดโอกาสให้อริศูทรได้รับเสรีภาพในสังคมเลย ดร.เอ็มเบ็ดการ์ได้กล่าวต่อไปอีกว่า “เป็นการโฆษณาชวนเชื่อที่น่าอดสูที่สุดของศาสนาฮินดูที่ว่า อริ ศูทรจะต้องรับใช้บุคคลในวรรณะอื่น แล้วอริศูทรได้รับความคุ้มครอง ใครบ้างที่รู้ชีวิตของตนเองที่ได้ ตายไปแล้ว เมื่อมีชีวิตอยู่ยังไม่ได้รับความคุ้มครอง ครั้นตายแล้วจะมีความสุขได้อย่างไร”

๔. แนวคิดเกี่ยวกับวัดที่ฮินดูหวงแหน

เอ็มเบ็ดการ์ได้พาอริศูทรไปตักน้ำที่อ่างเก็บน้ำสาธารณะเพื่อแสดงว่าพวกเขามีสิทธิอันชอบ ด้วยธรรม ด้วยกฎหมายคราวนี้มุ่งไปสู่วัดฮินดู คณะกรรมการของวัดได้ตอบว่าเขาไม่สามารถจะ

อนุญาตให้พวกภรรษิตำเข้าไปในวัดได้ เพราะเป็นการทำลายขนบธรรมเนียมประเพณีที่นับถือสืบต่อกันมาช้านาน

ในกรณีเอ็มเบ็คก้าร์ได้กล่าวปราศรัยมีใจความว่า เทวรูปที่อยู่ในโบสถ์นั้นต้องเป็นสิ่งซึ่งบุคคลผู้มีศรัทธากราบไหว้เข้าถึงได้ทุกขณะโดยทั่วหน้ากัน และกล่าวย้าตอนหนึ่งว่า

“จุดสำคัญที่สุดที่ต้องการจะเน้นให้พวกเราได้ทราบนั้น มิใช่ความพอใจที่พวกเราจะได้รับจากการไหว้เทวรูปในโบสถ์ แต่อยากจะเน้นให้เห็นข้อเท็จจริงง่ายๆ ว่า วัดนั้นมีได้ต่างพร้อมเพร่าเหตุที่พวกเราพากันไปกราบไหว้ ด้วยเหตุนี้เองพวกเราจึงขอคัดค้านอย่างเต็มที่เกี่ยวกับความเชื่อถือว่าไม่มีเหตุผลที่กีดกันไม่ให้พวกเราเข้าไปในวัด เช่นเดียวกับพวกฮินดูในวรรณะอื่นๆ”

๕. ดร.เอ็มเบ็คก้าร์กับพระพุทธศาสนา

เอ็มเบ็คก้าร์พาพวกฮินดูรูปไปชมสถานที่สำคัญทางศาสนาในอินเดียหลายแห่ง และได้แนะนำบุคคลของเขาให้รำลึกถึงผลงานของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นผู้สร้างสันติภาพให้แก่อินเดียและแก่โลกเป็นส่วนรวม พระพุทธเจ้าสอนถึงหลักแห่งความเสมอภาคและภราดรภาพ พอสิ้นพระพุทธเจ้าแล้วพระสงฆ์สาวกได้ดำเนินกิจกรรมพระศาสนาสืบต่อมาด้วยความเรียบร้อยและสงบสุข เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาต่อการปฏิบัติตามและได้รับผลจริงทันตามเห็น เมื่อศาสนาพุทธหมดไปจากอินเดีย เพราะมือของผู้บ้าอำนาจทั้งทางศาสนาและการเมือง ประชาชนอินเดียหันมายึดเอาศาสนาฮินดูเป็นที่พึ่งอีก ความระทมทุกข์ ความขมขื่น จึงได้เกิดขึ้นแก่พวกฮินดูรูป

ในการปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธ ๕ แสนคน เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ (๒๔๙๙ของไทย) นั้น มีพระภิกษุอยู่ในพิธีร่วมเป็นสักขีพยานด้วย ๓ รูป คือ พระสังฆรัตน์เถระ (Ven. M. SangharatanaThera) พระสังฆรัตติสเถระ (Ven. S. SaddratissaThera) และพระปัญญานันทเถระ (Ven. PannanandThera)

หลังจากปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ท่านกล่าวว่า “ข้าพเจ้าเกิดมาจากตระกูลที่นับถือศาสนาฮินดู แต่ข้าพเจ้าจะขอตายในฐานะพุทธศาสนิกชน”^{๒๖} คำปราศรัยในที่ประชุมปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ของ ดร.เอ็มเบ็คก้าร์ นั้น เป็นการแสดงถึงความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ต่อมาได้มีผู้พิมพ์คำปราศรัยนี้ลงเป็นหนังสือ เป็นคำปราศรัยที่ยาวถึง ๑๒๖ หน้า ขนาด ๘ หน้ายก มีตอนหนึ่งที่ควรกล่าวถึง เช่น “พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมาจากตระกูลต่างๆ กัน ย่อมมีความเสมอกันเมื่อมาสู่ธรรมวินัยนี้แล้ว เหมือนมหาสมุทร ย่อมเป็นที่รวมของน้ำที่ไหลมาจากแม่น้ำและทะเลต่างๆ เมื่อมาสู่มหาสมุทรแล้ว ก็ไม่สามารถจะแยกได้น้ำส่วนไหนมาจากที่ใด”^{๒๗}

“พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่ปฏิเสธระบบวรรณะ และคนบางคนไม่มีเหตุผลจะโจมตีพระพุทธศาสนา หรือไม่มีเหตุผลมาหักล้างคำสอนได้ ก็อ้างเอาอย่างหน้าด้านๆ ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาของพวกนอกรวรรณะ” “ถ้าหากจะมีพระนามใด ที่โจษขานกันนอกประเทศอินเดียที่โด่งดัง และกล่าวกันด้วยความเคารพสักการะแล้ว จะมีชื่อพระนามของพระราม หรือพระกฤษณะ แต่จะเป็นพระนามของพระพุทธเจ้า เท่านั้น”

^{๒๖} อริยวังโส, ดร.เอ็มเบ็คก้าร์รัตนบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๗๐.

เมื่อนักหนังสือพิมพ์ถามถึงเหตุผลในการนับถือพระพุทธศาสนา ท่านกล่าวว่า “เพราะการกระทำอันป่าเถื่อนของชาวฮินดูที่มีต่อคนวรรณะฮินดูทรเช่นเรามา นานกว่า ๒๐๐๐ ปี” พร้อมกันนั้น ท่านกล่าวต่อว่า พอเราเกิดมาก็ถูกตราหน้าว่าเป็นวรรณะฮินดูทร ซึ่งมีค่าต่ำกว่าสุนัข อะไรจะดีเท่ากับการผละออกจากรั้วป่าเถื่อน ปลีกตัวออกจากมมมิตมาหามุมสว่าง พุทธศาสนาได้อำนวยสุขให้ทุกคนโดยไม่เลือกหน้า โดยไม่เลือกกว่าเป็นวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ความจริงข้าพเจ้าต้องการ เปลี่ยนศาสนาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ แต่เหตุการณ์ยังไม่อำนวย ข้าพเจ้าขอกล่าวว่าระบบวรรณะควรจะสูญไปจากอินเดียเสียที แต่ตราบใดที่ยังมีผู้นับถือพระเวทอยู่ ระบบนี้ก็ยังคงอยู่ กับอินเดียตลอดไป อินเดียก็จะได้รับความระทมทุกข์ ความเสื่อมโทรมตลอดไปเช่นกัน พวกพราหมณ์พากันจงเกลียดชังพระพุทธศาสนา แต่หารู้ไม่ว่าพระสงฆ์ในพุทธกาล ๙๐ % เป็นคนมาจากวรรณะพราหมณ์ทั้งสิ้น

ดาไล ลามะ

๑. พระพุทธศาสนาสายทิเบตนิกายวัชรยาน

นิกายวัชรยาน หรือ มหายานพิเศษนี้ เป็นพุทธศานามหายานนิกายหนึ่งในแบบลัทธิตันตระ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในประเทศอินเดีย (ในรัฐชัมมู, รัฐกัซมีร์, รัฐสิกขิม), เนปาล, ภูฏาน, ทิเบต, ปากีสถาน และ มองโกเลีย

โดยนิกายวัชรยานนั้นจะแบ่งออกเป็นนิกายย่อยๆ ออกไปอีก ๔ นิกายใหญ่ คือ

๑. นิกายณิงมาปะ หรือ นิกายหมวกแดง ซึ่งมีท่านคุรุ ปัทมสมภพ เป็นผู้ก่อตั้ง โดยนิกายนี้ถือกันว่าเป็นต้นนิกายพุทธศาสนาในทิเบตด้วย

๒. นิกายคากิว หรือ นิกายผ้าขาว ผู้ก่อตั้ง คือ ท่านมาร์ปะ ผู้สืบสายคำสอนมาจากท่านนาโรปะนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งมหาวิทยาลัยนาลันทา

๓. นิกายสักกยะ หรือ นิกายสักเจีย ผู้ก่อตั้ง คือผู้สืบเชื้อสายขุนนางเก่าแห่งตระกูล คอนคอนโซก เกียวโป

๔. นิกายกาดัม และ นิกายเกลูปะ หรือ นิกายหมวกเหลือง โดยจุดเริ่มของทั้ง ๒ นิกายนี้มาจากผู้ก่อตั้งคนเดียวกัน คือ ท่านอดิษะ และศิษย์ของท่านชื่อ ท่านดอมทอนปะ และนิกายนี้ยังเป็นนิกายในสังกัดขององค์ทะไลลามะอีกด้วย

พระพุทธศาสนาสายทิเบตนิกายวัชรยาน มีอยู่ ๔ นิกายใหญ่ คือ นิกายหมวกแดง นิกายหมวกขาว นิกายหมวกดำ นิกายหมวกเหลือง แต่ละนิกายนั้นไม่ยุ่งเกี่ยวกับ

๑.๑ นิกายหมวกแดง

นิกายณิงมา (ทิเบต: ལྷ་མ་ [lha ma]) นิกายหมวกแดง เป็นนิกายสำคัญนิกายหนึ่งของศาสนาพุทธแบบทิเบต ถือกำเนิดจากปัทมสัมภวะ อาจารย์ชาวอินเดียคือที่เดินทางมาทิเบตเมื่อ พ.ศ. ๑๓๕๐ ซึ่งได้รับการนับถือจากชาวทิเบตอย่างกว้างขวาง และเป็นผู้สร้างวัดสัมเยซึ่งเป็นวัดแห่งแรกในทิเบต ปัทมสัมภวะได้เผยแพร่คำสอนของนิกายตันตระจนมีสานุศิษย์ที่สำคัญหลายคน

นิกายฉินมาปะ (Nyingmapa) ก่อตั้งโดยท่านคุรุปัทมสัมภวะ หรือ คุรุรินเปเซ ซึ่งเป็นผู้นำศาสนาพุทธเข้ามาในทิเบตเป็นนิกายแรกและดำรงมาจนถึงปัจจุบัน คำว่า “ฉินมา” แปลว่า โบราณ นิกายนี้แต่งหนังสือแดง จึงเรียกว่านิกายหมวกแดง

ฉินมา เป็น นิกายแรกและเก่าแก่ดั้งเดิม และยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยถือ ว่ากำเนิดจากท่านคุรุปัทมสมภพ ฉินมาปะ ได้มีพัฒนาการ ครั้งใหญ่ๆ ๓ ครั้ง คือ การเริ่มต้น ซึ่งก็ถือว่าเป็นการเริ่มต้นพุทธศาสนาของทิเบตด้วย และ เป็นนิกายเดียวที่มีอยู่ในช่วงนั้น คือศตวรรษที่ ๘-๑๑ คำว่า ฉินมา แปลว่าโบราณ สัญลักษณ์ของนิกายคือใส่หมวกสีแดง ชาวทิเบตเลื่อมใสศรัทธาท่านคุรุปัทมภพมาก เชื่อว่าท่านเป็นผู้ทรงพละปาณภาพอย่างมากในการให้ความช่วยเหลือขจัดอุปสรรคต่างๆ ได้จนหมดสิ้น ฉินมาปะ ได้เน้นในด้านพุทธตันตระ คำว่าตันตระนั้นแปลว่า เชือกหรือเส้น ด้ายใหญ่ๆ หรือความต่อเนื่องซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการถ่ายทอดคำสอนจากอาจารย์ไปสู่ศิษย์โดยไม่มีการขาดตอน โดยผ่านพิธีอภิเษกและเป็นการถ่ายทอดคำสอนปากเปล่าจาก อาจารย์ สู่ศิษย์ ในคำสอนของตันตระเน้นในการสวดมนตร้าธารณี การใช้สัญลักษณ์มูทรา สัญลักษณ์มันดาลา ในการประกอบพิธี เพื่อเข้าสู่การบรรลุนิพพาน หลังจากสมัย คุรุปัทมสมภพแล้วก็ได้มีการค้นพบคำสอนซึ่งถูกซ่อนไว้ โดยคุรุปัทมสมภพ ในทิเบตเรียกว่า เตอร์มา ซึ่งแปลว่าขุมทรัพย์อันล้ำค่า และได้ทำนายไว้ว่าในอนาคต ศิษย์ของท่านจะเป็นผู้ค้น พบและเปิดขุมทรัพย์ องค์คุรุปัทมสมภพได้ให้เหตุผลไว้ ๓ ประการ ๑. เพื่อให้คำสอนผิดเพี้ยน ไปเมื่อเวลาผ่านไปนานๆ ๒. เพื่อให้พลังแห่งคำสอนนั้นอยู่ ครบถ้วนบริบูรณ์ ๓. เพื่อเป็นการให้พร แก่คนรุ่นหลังที่ได้สัมผัสกับคำสอนดั้งเดิม

คำสอนฉินมาปะเน้นในเรื่องความไม่เป็นแก่นสารของจักรวาลและเน้นถึงความเป็นไปได้ในการตรัสรู้ในเวลาอันสั้นหรือทันทีทันใด หลักการสอนและปฏิบัติฉินปา คือปฏิบัติควบคู่กันไปทั้งสูตรและตันตระ โดยประยุกต์รวมผสานปรัชญานิกายมัธยมิก โยคาจารย์และจิตอมตะเข้าด้วยการใช้หลักปฏิบัติของมนตร้ายาน (ดูรายละเอียดในนิกายของมหายานอินเดียในเพลงปรัชญามหายาน) ฉินมาปะ ได้แบ่งพุทธศาสนาออกเป็น๔ยานคือ สวากยาน ปัจเจกพุทธยาน และโพธิสัตว์ยาน คือสามยานขั้นต้น กิริยาตันตระ จริยะตันตระ โยคะตันตระ เป็นสามยานในชั้นกลางหรือจัดเป็นตันตระต่ำและ มหาโยคะตันตระ อนุตรโยคะตันตระและอทิโยคะตันตระ สามยานสุดท้าย หรือจัดเป็นตันตระสูง อนุตรโยคะตันตระจัดเป็นตันตระสูงสุดของตันตระทุกระดับยกเว้น อทิโยคะตันตระ คุหยสมาช กาลจักร จักรสังวร ล้วนจัดอยู่ในอนุตรโยคะตันตระทั้งสิ้น ส่วน อทิโยคะตันตระหรือชกเซนถือเป็นตันตระพิเศษ สูงสุดกว่าตันตระใดๆซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติของ สมัตร์ภัทรพุทธ เป็นวิธีการเจาะเข้าสู่พุทธภาวะโดยตรงหกยานแรกเป็นพื้นฐานของพุทธ ตันตระทั่วไปทุกนิกายส่วนสามยานสุดแท้เป็นลักษณะพิเศษของฉินมา ท่านเชอเกียมตุงปะ วัชรอาจารย์แห่งฉินมาผู้มีชื่อเสียงอย่างมากในโลกตะวันตกในศตวรรษที่๒๐ได้กล่าวไว้ว่า หินยานได้กล่าวว่าคุณเข้าถึงความจริงแท้และให้หนทางที่ดีที่สุดมหายานก็กล่าวว่าคุณโพธิสัตว์ได้ให้หนทางที่ดีที่สุดในการเข้าสู่สัจจะธรรม ส่วนผู้ปฏิบัติวัชรยานก็ว่า มหาสิทธิผู้ทรงฤทธิ์อำนาจวิเศษสามารถมอบ หนทางสู่การบรรลุได้อย่างวิเศษสุด คำถามและคำตอบมาก มายที่ได้เกิดขึ้นพร้อมกับความสับสนต่างๆแล้วอะไรเล่าจึงเป็นสิ่งที่ปรารถนาของศิษย์ ผู้ต้องการเข้าสู่พระพุทธรธรรม อทิโยคะตันตระได้ให้คำตอบไว้ว่าการมองทุกสรรพสิ่งด้วยสาย ตาของเอกซ์เรย์ มองทุกสรรพสิ่งได้อย่างทะลุปรุโปร่ง และ ปฏิบัติตนอย่างเปล่าเปลี่ยวทะเล่ ปรุโปร่งเช่นกัน นั่นจึงเป็นธรรมชาติแท้แห่งพุทธภาวะอทิโยคะตันตระซึ่งจัดเป็นยานสูงสุดของพุทธศาสนา และถือว่าเป็นธรรมวิธีที่สูงสุด มี

หลักการว่ารู้กระจ่างในธรรมกายตนและให้ธรรมกายตนออกหน้าในทุกภาวะ ผลที่ได้ตนก็คือ พระพุทธเจ้า^{๒๘}

๑.๒ นิกายหมวกขาว (นิกายคากิว)

นิกายคากิวเป็นนิกายสำคัญนิกายหนึ่งในต้นศตวรรษที่ ๑๑ “คากิว” แปลว่า การถ่ายทอด คำสอนด้วยการบอกกล่าวจากอาจารย์สู่ศิษย์ ผู้ก่อตั้งคือมาร์ปะผู้สืบสายคำสอนมาจากนาโรปะ นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งมหาวิหารนาลันทา ผู้รับสืบทอดคำสอนมาจากติโลปะผู้ถือว่ารู้แจ้งเองไม่ปรากฏว่าท่านได้รับคำสอนจากพระอาจารย์ท่านใด แต่ได้มีบันทึกบอกกล่าวไว้ว่าท่านได้รับคำสอน โดย ตรงจากพุทธวัชรธารา มาร์ปะเป็นลามะปราชญ์ผู้แปลพระธรรมที่มีชื่อเสียงมากท่านหนึ่งของ ทิเบต ท่านได้ถ่ายทอดคำสอนต่อให้มิลาเรปะ โยคีผู้บรรลุความรู้แจ้งในชีวิตนี้ นิกายคากิวได้ ชื่อว่า นิกายขาวก็สืบเนื่องจากการครองผ้าของมิลาเรปะซึ่งท่านจะครองผ้าบางๆสีขาวหรืออาจ จะมาจาก สัญลักษณ์ของวัดในคากิวปะซึ่งจะทาสีขาวทั้งหมด มาร์ปะและมิลาเรปะถือว่ามีความ สำคัญมากใน พุทธตันตระของทิเบต ท่านได้ประพันธ์คำสอนไว้มากมาย มิลาเรปะ มีศิษย์ทั้งหมด๒๑ท่าน ท่านที่มี ชื่อเสียงที่สุดคือกัมโปปะ คากิวปะเป็นนิกายที่มีชื่อเสียงมากใน ศตวรรษที่ ๑๓เนื่องด้วยมิลาเรปะมี ศิษย์หลายท่านกัมโปปะเองก็มีศิษย์หลายท่านทำให้นิกาย คากิวได้มีการพัฒนาไปตามแนวทางคำสอน ของศิษย์แต่ละท่านได้รับจึงเกิดกิวในสายต่างๆขึ้น มากมาย คำสอนของคากิวก็ไม่ได้แตกต่างไปจาก นิกายอื่น คือเน้นไปที่พุทธตันตระ คำสอน คำสอนตันตระของคากิวเกี่ยวพันกับ ตันตระโยคะทั้ง ๖ การสืบทอดวิญญานและ การปฏิบัติ มหาสมุทร

๑.๓ นิกายหมวกดำ

นิกายนี้ได้มาจากชื่อของวัดสักกยะ คำว่าสักกยะหรือสำเนียงทิเบตว่า “สักเจีย” แปลว่าดิน ชนิดหนึ่งในบริเวณจั้ง ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของแม่น้ำยาลุงซังโป

วัดของสักกยะมีเอกลักษณ์คือทาสีเป็น ๓ แถบ คือแถบสีแดง สีขาว และสีดำ สีทั้ง ๓ เป็นสี แห่งพระโพธิสัตว์ ๓ องค์ ซึ่งนิกายสักกยะให้ความสำคัญมาก คือ

สีแดง เป็นสีแห่งพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ผู้ทรงปัญญาคุณ

สีขาว เป็นสีแห่งพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้เมตตากรุณาคุณ

สีดำ เป็นสีแห่งพระวัชรปาณีโพธิสัตว์ ผู้ทรงพลังคุณในประเทศ

นิกายสักกยะได้ตั้งขึ้นในศตวรรษที่ ๑๑ ผู้ก่อตั้งนิกายคือผู้สืบเชื้อ สายขุนนางเก่าตระกูล คอน คอนโซก เกียวโป ท่านได้รับคำสอนตันตระกาลจักรจากบิดาซึ่งรับคำสอนมากจากวิรูปะโยคีชาว อินเดีย คอน คอน โซกเกียวโปได้เดินทางไปเรียนตันตระจากอาจารย์อีกท่านคือโยมิโลชวา คอน คอน โซกเกียวโปได้สร้างวัดของนิกายสักกยะขึ้นใกล้แม่น้ำถอม เป็นบัญญัติของคอนคอนโซกเกียว โป ว่าการสืบทอดในนิกายสักกยะจะสืบทอดเฉพาะคนในตระกูลคอนเท่านั้นตำแหน่งของเจ้านิ กายสักก ยะเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจทั้งในทางการเมืองและการศาสนาความสำคัญในเชิงประวัติ ศาสตร์ได้ บันทึกไว้ว่าผู้สืบสายนิกายสักกยะท่านที่๔คือคุงก้าเกียวเนนหรือสักกยะบัณฑิตและ หลานของท่านที่

^{๒๘} พระมหามิตร ฐิตปญโญ, ผศ.ดร. พระพุทธศาสนามหาญาณ, (ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๘),

เชื่อว่าปักปะโลดอุปเกี้ยวเจนนทั้ง ๒ ท่านเป็นผู้มีชื่อเสียงในการเมืองของทิเบตมาก ทั้ง๒ท่านได้รับการเชิญจากโดยข่านชาวมงโกลให้ไปแผ่แพร่พุทธตันตระในประเทศจีนเป็นที่ เลื่อมใสแก่ข่านมงโกลอย่างมาก กุบไลข่านได้แต่งตั้งให้ปักปะโลดอุปเกี้ยวเจนนให้ปกครองทิเบต และนี่เป็นจุดเริ่มต้นของการที่ พระสงฆ์นั้นปกครองทั้งอาณาจักร และศาสนจักร^{๒๙}

๑.๔ นิกายหมวกเหลือง

นิกายหมวกเหลือง หรือนิกายเกลุกเน้นความเคร่งครัดในวินัยเป็นพื้นฐาน ลามะของนิกายนี้ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ เน้นการสอนทั้งทางพระสูตรที่เป็นวิชาการและทางตันตระที่เน้นการปฏิบัติ และการวิเคราะห์ธรรมโดยตรรกวิทยา หัวข้อใหญ่ที่ศึกษาคือ ปัญญาบารมี ปรัชญามารยมิก การรับรู้ที่ถูกต้อง ปรากฎการณ์วิทยา และพระวินัย ผู้นำนิกายเกลุกในปัจจุบันคือผู้ดำรงตำแหน่งดาไล ลามะ หรือทะไล ลามะ ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของทิเบตด้วย

นิกายหมวกเหลือง เป็นนิกายย่อยนิกายหนึ่งของศาสนาพุทธนิกายทิเบต ผู้ก่อตั้งชื่อ หลัวปู้จ้าง จงเค่อปา เริ่มบวชตั้งแต่อายุ ๘ ขวบ พออายุ ๑๗ ปี ก็เดินทางไปที่เบตเพื่อศึกษาคัมภีร์นิกายลามะ ต่อมาได้เป็นนิกายศาสนาพุทธที่ปกครองทิเบต เนื่องจากพระภิกษุของนิกายนี้สวมจีวรสีเหลือง จึงได้ชื่อนิกายเหลือง พระลามะองค์นี้มีคุณูปการสำคัญต่อการปฏิรูปนิกายลามะ ทั้งพระทะไลลามะ และพระปันเซนลามะล้วนเป็นลูกศิษย์ของท่าน

นิกายเกลุก หรือ นิกายเกลุกปะ หรือ นิกายหมวกเหลือง พัฒนามาจากนิกายกตัมที่อาจารย์อดีตศาวงรากฐานและและอาจารย์สองชะปะเป็นผู้ปฏิรูปหลักคำสอนของนิกายหมวกแดงแล้วตั้งนิกายใหม่ขึ้นเมื่อ นิกายเกลุกปะ หรือนิกายหมวกเหลือง เมื่อท่านมรณภาพได้สืบทอดตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดกานเด็นให้ เจล ชับเจ ถือเป็นจุดเริ่มต้นการสืบทอดผู้นำของสายนิกายเกลุก ผู้นำนิกายเกลุกในปัจจุบันคือผู้ดำรงตำแหน่งดาไล ลามะหรือทะไล ลามะ ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของทิเบตด้วย พระสงฆ์ในนิกายนี้ได้รับการยกย่องนับถือจากผู้ปกครองมองโกลว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และต่อมาถือว่าเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองด้วย

ในรัชสมัยของพระเจ้าอัลตันข่าน พระองค์ได้พบประมุขสงฆ์องค์ที่ ๓ ของนิกายเกลุกปะชื่อ สอดนัมยาโส พระองค์เกิดความเชื่อว่า พระสอดนัมยาโสนี้เป็นอาจารย์ของพระองค์ในชาติก่อนจึงเรียกพระสอดนัมยาโสว่า ทะเล หรือทะไล (Dalai) ตั้งแต่นั้นมาประมุขสงฆ์ของทิเบตจะถูกเรียกว่า ดาไลลามะ หรือทะไล ลามะ

ทะไลลามะบางองค์ได้รับมอบอำนาจจากผู้นำมองโกลให้ปกครองประเทศทิเบตทั้งหมด ทำให้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเจริญรุ่งเรือง จนถึงทะไลลามะองค์ที่ ๗ (พ.ศ. ๒๓๕๑-๒๔๐๑) ทิเบตได้เข้าสู่ยุคของการปิดประตูอยู่โดดเดี่ยว เนื่องจากประสบความผันผวนและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตามเหตุการณ์ของบ้านเมือง เช่น มีนักบวชคริสต์ศาสนาเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนา ความสัมพันธ์กับประเทศอินเดียจางหาย จีนได้เข้าครอบครองทิเบตใน พ.ศ. ๒๔๙๔

^{๒๙} ผศ.ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์, พระพุทธศาสนามหาธาน, (กรุงเทพมหานคร: บางกอกบลิ๊อก, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๗.

ขณะนี้ทะเลาะประมุขสงฆ์ของทิเบตองค์ปัจจุบัน เป็นพระองค์ที่ ๑๔ ทรงนำนักลัทธิอยู่ในประเทศอินเดีย ตั้งแต่ทรงเดินทางหลบหนีออกจากทิเบตใน พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา

พระพุทธศาสนาในทิเบตมีหลายนิกาย นิกายเก่าที่นับถือพระปัทมสัมภวะนั้นต่อมาได้ชื่อนานิกายหมวกแดง มีคำสอนที่ผสมผสานระหว่างหินยานกับมหายานเข้าด้วยกัน บังคับพระสงฆ์ให้ถือพรหมจรรย์และไม่สนับสนุนไสยศาสตร์

สัตยานารายัน โกอเอ็นก้า

๑. หลักของการทำวิปัสสนา

ท่านสัตยา นารายัน โกอเอ็นก้าอยู่อาศัยอยู่เสมอว่าการทำวิปัสสนาจะทำให้ท่านมีสุขภาพจิตที่ดีจิตใจของท่านจะสงบเย็น ท่านจะมีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง ราบรื่น มีความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์อันดีกับคนอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้น วิปัสสนาจึงเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต

การสอนอบรมท่านยังให้ความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติโดยสากลว่า ผมปฏิเสธที่จะใช้คำว่า “พุทธศาสนา” ผมไม่เคยใช้คำว่า “ศาสนา” กับเรื่องคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวข้องไปถึงสำหรับผมแล้ว พระพุทธองค์ไม่เคยก่อตั้งสถาบันศาสนา พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนพุทธศาสนา พระองค์ไม่เคยทำให้ใครเป็นพุทธศาสนิกชนแม้แต่คนเดียวทุกคนจะเห็นพ้องกันว่า ศาสนาทุกศาสนาในโลกต่างก็มีองค์ประกอบทั่วไป ซึ่งผมขอเรียกว่า แก่นสารภายในของศาสนา กล่าวคือ ศีลธรรม การเป็นนายเหนือจิตใจ และการทำชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ดังนั้น ผมจึงขอบอกว่านี่คือแก่น เป็นแก่นอันดีงามของทุก ๆ ศาสนา และนอกจากนี้ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงนอก เปลี่ยนนอกอันนี้ผลจะแตกต่างกันในแต่ละศาสนา จะปล่อยให้ทุกคนมีความสุขกับพิธีกรรม และประเพณีของพวกเขา แต่พวกเขาก็ไม่ควรหลงลืมแก่นที่อยู่ภายใน ถ้าเขาเหล่านี้ละเลยแก่นสารภายในและยังคงบอกว่า ฉันเป็นศาสนิกชนเพราะว่าฉันทำพิธีกรรมมาตลอด เช่นนี้แล้วก็เท่ากับว่า เขากำลังหลอกหลวงตัวเอง และหลอกคนอื่น ๆ ด้วยตามความเข้าใจต่อสันติภาพภายในในความหมายนี้ ในวัฒนธรรมนี้ก็ยังมีความกลัวอันหนึ่งก็คือ คนที่มีสันติภาพอย่างยิ่งก็คือคนที่ใกล้ความตายน้อย ๆ เข้าไปแล้ว เราต่างก็ต้องการสันติภาพ แต่เราจินตนาการไม่ได้ว่าเราจะช่วยโลกให้รอดได้อย่างไร ในความหมายเชิงระบบนิเวศโดยปราศจากความซึ่งโกรธ เราต้องติดต่อสัมพันธ์กับสรรพชีวิตด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ อยู่ดีผมตระหนักในข้อนี้ ผมไม่ได้เห็นแย้ง ผู้คนไม่ยอมเข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์อย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น มีคนมาทำร้ายผม และผมบอกเขาว่า “ผมเป็นนักวิปัสสนา เช่นเดียวกับพีชผัก เข้ามาเลย เข้ามาเชือดผมเลย” ...นี่ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า เราสามารถจะแสดงออกถึงปฏิบัติกรอย่างเข้มข้นที่สุดในสถานการณ์ที่จำเป็น ไม่ว่าจะ เป็นทางกายกรรมหรือวจีกรรมแต่ก่อนที่จะทำเช่นนั้น เราต้องตรวจสอบตัวเราเองเสียก่อนทั้งในระดับร่างกาย ความรู้สึก และจิตใจ ถ้าผมพบว่าจิตใจของผมเป็นกลางเต็มที ผมไม่มีความโกรธต่อคนผู้นี้ ผมมีความรักต่อคนผู้นี้ แต่เนื่องจากเขาคนนั้น ไม่ยอมเข้าใจถ้อยคำอันนุ่มนวล ผมก็ต้องใช้ถ้อยคำแบบแรง ๆ เขาไม่เข้าใจ การกระทำแบบอ่อนโยน ผมก็ต้องใช้การกระทำแบบหยาบคาย ในความใส่ใจของเขา

และเธอ ความรักย่อมมีอยู่ ความกรุณาย่อมมีอยู่ แต่ถ้าหากมีความโกรธเข้ามาแทน ผมก็ต้องเป็นทุกข์ คนทุกข์จะไปช่วยคนทุกข์อีกคนหนึ่งได้อย่างไร?^{๓๐}

การตอบคำถามของท่านมักจะมีการสร้างคำตอบที่ย้อนกลับมาเพื่อให้พิจารณาอีกครั้งอย่าง เช่น คำถามที่ว่าหากคุณไม่โมโหแล้วคุณจะปกป้องตัวเองได้อย่างไร? หากเราไม่โกรธแล้วเราจะประสบความสำเร็จในด้านนั้นด้านนี้ได้อย่างไร ในข้อนี้ท่านให้แนวคิดที่มักเป็นคำถามที่เกิดขึ้นกับสังคมส่วนใหญ่ที่ไม่ได้ใช้ชีวิตในลักษณะที่เป็นกลาง ไม่ลำเอียง แต่กลับยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น คนเรามักรู้สึกว่าการยึดมั่นเท่านั้นจึงสามารถบรรลุเป้าหมาย แต่เมื่อพวกเขาเข้าใจและหันมาปฏิบัติ ก็จะเห็นว่าบุคคลที่ไม่ยึดติดถือมั่นต่างหากที่ประสบความสำเร็จมากกว่า การที่จะไปให้ถึงเป้าหมายได้ต้องอาศัยสภาพจิตใจยังสงบอย่างยิ่ง แจ่มชัดอย่างยิ่ง และไม่ว่าปัญหาใดจะเกิดขึ้น คุณก็ตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว และถูกต้องถ้าเป็นอย่างนี้ ด้วยแนวคิดนี้ท่านได้เสนอให้รัฐบาลบรรจุการทำวิปัสสนาเข้าไปอยู่ในหลักสูตรโรงเรียนตำรวจ เมื่อตำรวจสามารถเรียนหลักสูตรนี้จบแล้วเข้าก็จะสามารถนำไปเผยแผ่ให้กับนักโทษหรืออาชญากรรมรุนแรง เมื่อเป็นเช่นนี้บุคคลเหล่านี้ก็จะมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป และทุกรัฐบาลต้องการให้นักโทษเปลี่ยนพฤติกรรมเมื่อมาอยู่ในคุก

สภาพของบุคคลที่เข้าไปอยู่ในเรือนจำแทนที่จะเป็นเช่นนี้ กลับเป็นว่ามีกรรมราชทัณฑ์ ไว้เป็นที่สำหรับอธิบายเรื่องประเภทของอาชญากรรม และคุณก่ออาชญากรรมขึ้นได้อย่างไร พวกเขาเรียนรู้เพิ่มขึ้นมากมาย และผลออกมาก็คืออาชญากรรมที่ใหญ่โตยิ่งขึ้น ท่านยังเห็นว่าวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ และนี่ไม่ใช่เกิดโดยการพูดบรรยายพระสูตร หรือโดยการสวดมนต์สรรเสริญพระพุทธรองค์ แต่เกิดโดยเทคนิควิธีการกล่าวคือ เมื่อพวกเขาเริ่มสังเกตพิจารณา (ตัวเอง) การอาศัยอยู่ในเรือนจำ คนเหล่านี้เต็มไปด้วยโทสะ แต่เมื่อพวกเขาหันมาสังเกตพิจารณา “โอ...ฉันกำลังทำอะไรอยู่หรือนี่? ฉันกำลังเผาผลาญตัวเอง” ความโกรธก็จะหายไป บุคคลเหล่านั้นก็จะเต็มไปด้วยความรัก ความเมตตา และกลายเป็นคนกระตือรือร้นอย่างยิ่ง อาชญากรรมที่กระทำอาชญากรรมร้ายแรงจำนวนมากเมื่อพ้นโทษออกมา พวกเขาได้งานทำที่นั่นที่นี่ และพวกเขาไม่ต้องการกลับไปเหมือนเดิมอีก

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่ท่านให้พิจารณาก็คือ สังคมชาวพุทธ ซึ่งมีความรุนแรงให้เห็นได้อย่างกลาดเกลื่อนอยู่ในตอนนี้ ผู้คนทำหน้าที่ด้วยการไม่ยึดติดถือมั่นหรือเปล่า?

ถ้าใครบางคนมาบอกว่า เขาเป็นชาวพุทธ และทั้งหมดที่เขาทำก็คือแค่นี้ ท่านยังให้แนวคิดที่ว่า พวกเขาเป็นได้แค่ผู้ศรัทธาในพระพุทธรเจ้า แต่พวกเขาไม่ได้เป็นสาวกของพระองค์ ซึ่งแตกต่างกันมาก ผู้มีศรัทธาแรงกล้าในพระพุทธรเจ้า พร่ำพูดว่า “พระพุทธรองค์ โอ พระพุทธรองค์ ผู้เลิศประเสริฐแท้” แต่ไม่ได้ปฏิบัติฝึกฝน ไม่ว่าเราจะเรียกตัวเองว่าเป็นคริสเตียน เป็นฮินดู หรือมุสลิม ไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย สาวกของพระพุทธรเจ้าต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

^{๓๐} โกวินท์, **ธรรมบรรยาย หลักสูตร ๑๐ วัน**, (มปส. บริษัท พิมพ์ดีจำกัด, มปป.). หน้า ๑๒๒.

ส่วนคนที่เอาแต่เรียกตนเองว่าชาวพุทธ ไม่เห็นว่าจะใช้ชีวิตเยี่ยงพุทธแต่อย่างใด นี่คือเหตุผลว่า ทำไมท่านจึงไม่ใช่คำว่า “ชาวพุทธ” หรือ “พุทธศาสนา” พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนลัทธิหรือศาสนาใดๆ ในพุทธพจน์ทั้งหมด รวมทั้งอรรถกถาทั้งหลาย ซึ่งรวมแล้วหลายพันหน้ากระดาษ ไม่เห็นมีคำว่า “พุทธศาสนา” คำทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นภายหลังเมื่อคำสอนของพระองค์เริ่มลงหลักปักฐานแล้ว การที่ใช้คำว่า “พุทธศาสนา” แทนที่จะทำให้คุณค่าคำสอนเพิ่มขึ้นกับเป็นการลดทอนคุณค่าคำสอนของพระพุทธองค์ลงไป สิ่งเหล่านี้เคยเป็นคำสอนสากล แต่คำเรียกเหล่านี้ทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นลัทธินิกายศาสนา รวากับจะบอกว่า พุทธศาสนามีไว้เพื่อชาวพุทธเท่านั้น เช่นเดียวกับศาสนาฮินดูก็เพื่อชาวฮินดู ศาสนาอิสลามก็มีไว้เพื่อคนมุสลิมเท่านั้น ห้ามมีไว้เพื่อมนุษย์ทุกคนไม่

บทที่ ๔

วิเคราะห์องค์ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาขบวนการพุทธ ใหม่ในโลกปัจจุบัน

สำนักหนองป่าพง

๑. คำสอนสำคัญของสำนักหนองป่าพง

คำสอนที่สำคัญของสำนักหนองป่าพงมีทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ การสอนของทางสำนักมักจะเน้นการเสียสละเพื่อธรรมอีกทั้งให้มีความหลากหลายอย่างเช่น การเข้าสู่หลักธรรม ธรรมะที่ยิ่งรู้ยาก ธรรมะธรรมชาติ ปฏิบัติกันเถิด ธรรมปฏิบัติสัจธรรม สองหน้าของสังขธรรม ปัจฉิมกถา การฝึกใจ มรรคสามัคคี ดวงตาเห็นธรรม อยู่เพื่ออะไร เรื่องจิตนี้ น้ำไหลนิ่ง ธรรมในวินัย บ้านที่แท้จริง สัมมาสมาธิ ขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้า ความสงบย่อเกิดปัญญา พระองค์เดียว นอกเหตุเหนือผล สมมตติและวิมุตติ การทำจิตให้สงบ ตูจโธไปฏฐิติละ ดวงตาเห็นธรรม ทำใจให้เป็นบุญ ทรงไว้ซึ่งข้อวัตร เหนือเวทนา เพียรละกามฉันทะ ทางพันทุกข์ ไม่นั่นคืออนิจจัง โอวาทบางตอน อ่านใจธรรมชาติ อยู่กับงูเห่า สัมมาทิวที่เยือกเย็น มรรคผลไม่พ้นสมัย นักบวชนักรบ รูดงค์ทุกข์ดัง สัมมาปฏิบัติ พึงต่อสู้ความกลัว กว่าจะเป็นสมณะ เครื่องอยู่ของบรรพชิต กุญแจภาวนา วิมุตติสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นหลักที่ทางสำนักนำมาเพื่ออธิบายให้กับสังคมเพื่อความเป็นเสียสละและความสุขทั้งที่เป็นโลกียะและโลกุตระทั้งสิ้น นอกจากการนำหลักธรรมออกมาอธิบายขยายความแล้ว ยังมีการประพันธ์เป็นคำกลอนในการสอนเพื่อให้ง่ายต่อการทรงจำดังนี้

เธอจงระวังความคิดของเธอ

เพราะความคิดของเธอ

จะกลายเป็นความประพฤติของเธอ

เธอจงระวังความประพฤติของเธอ

เพราะความประพฤติของเธอ

จะกลายเป็นความเคยชินของเธอ

เธอจงระวังความเคยชินของเธอ

เพราะความเคยชินของเธอ

จะกลายเป็นอุปนิสัยของเธอ

เธอจงระวังอุปนิสัยของเธอ

เพราะอุปนิสัยของเธอ

จะกำหนดชะตากรรมของเธอชั่วชีวิต

ทุกข์มี...เพราะยึด

ทุกข์ยึด...เพราะอยาก

ทุกข์มาก...เพราะพลอย

ทุกข์น้อย...เพราะหยุด

ทุกข์หมด...เพราะปล่อย (หลวงปู่ชา)

ถ้ามีใครทำไม่ดีหรือโกรธ

อย่าโกรธตอบ ถ้าท่านโกรธตอบ

ท่านจะโง่ยิ่งกว่าเรา จงเป็นคนฉลาด

สงสารเห็นใจเขา เพราะว่าเขา กำลังได้ทุกข์ (หลวงพ่อชา)

๒. บทวิเคราะห์

จากคำกลอนของท่านในข้างต้นนี้จะเห็นว่าท่านสอนด้วยวิธีการมองเข้าหาตัวเอง และเปรียบเทียบตัวเองกับธรรมชาติว่าโดยความเป็นจริงแล้วเราจะต้องเรียนรู้ธรรมที่มีอยู่ในเราให้ดีเสียก่อน หรืออีกนัยหนึ่งท่านนั้นได้กระทำให้คุณแล้วเพื่อให้คนอื่นนั้นได้รู้ตามการสอนธรรมนั้นจึงไม่ใช่เป็นแต่เพียงการอธิบายอย่างเดียวแม้แต่การประพาดิการปฏิบัติให้เห็นก็เป็นการสอนธรรมได้หลักคำสอนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สอนให้คนเราอย่ามองข้ามตนเอง ก่อนอื่นนั้นจะต้องมองที่ตนเอง และพิจารณาตนเองเป็นเบื้องต้น อย่ามองให้ไกลตนมากนักเพราะธรรมนั้นอยู่ในตัวคนเรานี่เอง อย่างกรณีคนบางคนอยากจะทำบุญ แต่ยังไม่หยุดทำชั่ว ฝ่ายยังสกปรกอยู่ ยังไม่ได้ทำความสะอาด แต่อยากจะทำบุญสักการไม่กระทำบาปนั้นมันเลิศที่สุด บางคนบางคราวใจร้อนก็ให้ได้หมายความว่าใจร้อนยังรู้จักเสียสละ แต่ว่าจะพยายามสอนให้มันหยุดเป็นใจนั้นนะ มันยากที่สุด การจะชักล้างละความชั่วไม่กระทำผิดมันก็ยาก การทำบุญ ใจร้อนก็ทำได้ แต่การกระทำนั้นมันเป็นเพียงปลายเหตุเท่านั้น (หยุดชั่วมันก็ดี)

นอกเหนือเหตุผล: พระพุทธองค์ท่านทรงสอนว่าให้ “นอกเหตุเหนือผล” ไม่ว่าจะทำอะไร ปัญญาของท่านให้นอกเหตุเหนือผล ให้นอกเกิดเหนือตาย นอกสุขเหนือทุกข์ ลองคิดตามไปพิจารณาไปตามคนเราเคยอยู่ในบ้าน พอหนีจากบ้านไปไม่มีที่อยู่ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะเรามันเคยอยู่ในภพ อยู่ในความยึดมั่นถือมั่นเป็นภพดังนั้นคำสอนของหลวงปู่ชาท่านจะดูเหมือนกำลังจะบอกหรือชี้ให้เห็นถึงสภาวะของการอยู่นอกเห็นเหนือผลว่ามันเป็นกลวิธีในการมองเข้าหาตัว ดูธรรมชาติ เปรียบเทียบ กับธรรมชาติที่มีอยู่ตัวเราว่าเป็นเช่นนั้นท่านจึงต้องประพาดิปฏิบัติให้ลูกศิษย์ดูเป็นตัวอย่าง ส่วนวิธีการของท่านนั้นได้ใช้รูปแบบของสมถะและวิปัสสนาในการกระทำให้คุณสมถะและวิปัสสนานั้นท่านยังต้องอาศัยศีล สมาธิและปัญญาเป็นตัวกำกับดูแลเพราะศีล สมาธิ

และปัญหาเป็นเบื้องต้นที่จะนำเข้าสู่ตัวสมณะและวิปัสสนาได้ทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ มรรค ผล นิพพานซึ่งจะเป็นพันทุกข์ทุกข์อย่างแท้จริง

สำนักสวนโมกขพลาราม

๑. คำสอนสำคัญของสำนักสวนโมกขพลาราม

สาระสำคัญในการสอนของสำนักสวนโมกขพลารามนั้นดูเหมือนท่านจะเน้นไปที่การกระทำของผู้คน ผลเกิดจากการกระทำของผู้ใด ผู้นั้นต้องได้รับอย่างแน่นอนและยุติธรรม ไม่มีใครอาจสับเปลี่ยน ตัวผู้ทำ กับ ตัวผู้รับ หรือมีอำนาจเหนือกฎอันนี้ได้ นี้เรียกว่า ลัทธิกรรม มีเป็นหลักสั้นๆ ว่า สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน สัตว์ทั้งหลายหมุนไปตามอำนาจเก่าซึ่งในระหว่างนั้นก็ทำกรรมใหม่เพิ่มเข้ามากรรมเพิ่มเข้ามาก็จะกลายเป็นกรรมเก่าต่อไปตามลำดับ เป็นเหตุและผลของกันและกันไม่รู้จักสิ้นสุด คาบเกี่ยวเนื่องกันเหมือนลูกโซ่ ไม่ขาดสาย เราเรียกความเกี่ยวพันอันนี้กันว่า สังสารวัฏ หรือสายกรรม มันคาบเกี่ยวระหว่างนาที่นี้กับนาที่หน้า หรือ ชั่วโมงนี้กับชั่วโมงหน้า วันนี้นกับวันหน้า เดือนนี้กับเดือนหน้า ปีนี้กับปีหน้า จนถึงชาตินี้กับชาติหน้า สับสน แทรกแซงกันจนรู้ได้ยากว่าอันไหนเป็นเหตุของอันไหนกันแน่ ดูเผินๆ จึงคล้ายกับว่ามีใครคอยบันดาล สายกรรมประจำบุคคลหนึ่งๆ ย่อมผิดจากของอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ต่างคนจึงต่างเป็นไปตามแนวกรรม ของตนไม่เหมือนกัน กรรมเป็นเหตุสุขและทุกข์เป็นผลเกิดมาแต่กรรมนั้นๆ

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งในหลักการเผยแผ่ของสำนักสวนโมกขพลารามนั้นก็คือ ธรรม ๙๙ ได้แก่ ๑. อนิจจตา ๒. ทุกขตา ๓. อนัตตา ๔. อิทัปปัจจยตา ๕. สุนฺณตา ๖. อัมมัญญิตตา ๗. อัมมนิยามตา ๘. อตัมมยตา ๙. ตถตา ท่านพุทธทาสภิกขุถือว่าธรรมเหล่านี้เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ท่านยังอธิบายถึงหลักอีกชื่อว่า สัพเพ ธมมา นาลิ อภินเวสยา สรรพสิ่งไม่ควรยึดมั่นถือมั่นเพราะสอดคล้องกับไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา (ความไม่เที่ยง) ทุกขตา (ความถูกกดดัน) และอนัตตตา (ความหาสภาพที่เป็นตัวตนแท้จริงไม่ได้) หรือกล่าวตามภาษาที่คล้องปากกันว่า ชีวิต เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาทัง ๓ ประการนี้มีชื่อเรียกตามภาษาธรรมะว่า ไตรลักษณ์ หรือ สามัญญลักษณ์ ชีวิตเมื่อเกิดขึ้นมาตั้งแต่กำเนิดในครรภ์จนกระทั่งวาระสุดท้ายย่อมตกอยู่ใต้อำนาจของกฎธรรมชาติ ๓

ถ้าจะกล่าวถึงวัตถุนิยมแล้วท่านก็มักจะปฏิเสธเพราะท่านให้ทัศนะคติเกี่ยวกับวัตถุนิยมว่ามันเป็นการเสพติดทางวัตถุที่มันมีอิมมีแต่ความวุ่นวายไม่มีที่สิ้นสุด ท่านดูเหมือนจะเน้นการอยู่ป่า กินอยู่อย่างง่าย ๆ ซึ่งในจุดนี้ก็จะเห็นคำที่ท่านชอบใช้ก็คือคำว่า “กินข้าวจานแมว (กินง่าย) อาบน้ำในคู (ใช้สอยคุ้มค่า) นอนกุกูเลียหมี (นอนง่าย) ฟังยุงร้องเพลง (จิตสงบเย็น) อยู่เหมือนตายแล้ว (ตายจากความยึดมั่นถือมั่น)” ท่านเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในการสัมผัสกับธรรมชาติ ให้คนเรามีเวลาคิดค้น ศึกษาให้มาก เมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่เน้นให้เห็นธรรมชาติแล้ว การใช้ชีวิตท่านก็ยิ่งเน้นอย่างกรณีทีสถานทีที่เนกประสงค์ของสวนโมกขนั้นจะเห็นสถานที่ที่พระนั่งฉันกับพื้นทราย ญาติโยมนั่งตามพื้นตามโคนต้นไม้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะท่านให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธเจ้าประสูติที่พื้นดิน (สวนลุมพินี) ตรัสรู้ที่พื้นดิน (ใต้ต้นโพธิ์) และปรินิพพานที่พื้นดิน (ระหว่างต้นรังคู่) ในจุดนี้ๆ เอง เมื่อมีการสร้างโบสถ์ของสวนโมกข์จึงไม่มีอาคารเป็นที่กลางแจ้ง มีผู้สร้างห้องน้ำถวายท่านๆ ก็ไม่ใช่ ท่านทรงน้ำในโอ่งข้างนอกและนอนที่แคร่เล็กๆ ปณิธานอย่างหนึ่งของท่านคือ “นำเพื่อนมนุษย์ออกจากวัตถุนิยม” เป็นวิธีการช่วยให้คนพ้นทุกข์ได้ง่าย

สังคมนิยม: ในส่วนของสังคมนิยมตามหลักแห่งพระศาสนา ท่านกับไม่ได้พูดถึง “สังคมนิยม” ในความหมายที่เป็นรูปแบบการเมืองการปกครองในหลายประเทศ แต่ท่านกับพูดถึงแนวคิดที่เน้นสังคมนิยม เพราะธรรมชาติอันบริสุทธิ์นั้นเป็นเรื่องของสังคมนิยม ซึ่งตรงกันข้ามกับเสรีนิยมที่เปิดโอกาสให้คนแข่งขันและกระตุ้นด้วยกิเลสและผลประโยชน์ แต่กับท่านพูดถึงสังคมนิยมในฐานะที่เป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติ ที่ให้คนอยู่ร่วมกัน สัมพันธ์กันเกื้อกูลกัน ซึ่งทุกศาสนาก็สอนเหมือนกัน สอนไม่ให้เห็นแก่ตัวและสังคมนิยมในอุดมคติที่ทุกศาสนาสอนก็ล้วนแต่สะท้อนความเป็นสังคมนิยม ดังกรณีที่ท่านยกเรื่อง “สงฆ์” ในพุทธศาสนา ว่าเป็นสังคมนิยมในอุดมคติ และบอกว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำที่มีอุดมคติเป็นสังคมนิยม

การปกครอง: ในการปกครองท่านพุทธทาสยังยืนยันว่าระบอบการปกครองชนิดก็ตามล้วนแล้วแต่มีความดีอยู่ในตัวเอง ใช้ได้ทั้งนั้น มีประโยชน์ทั้งสิ้น ระบอบเผด็จการก็มีส่วนดี ถ้าผู้เผด็จการตั้งอยู่ในธรรมะหรือเผด็จการโดยธรรม ผู้เผด็จการสามารถสั่งการและทำงานได้รวดเร็วกว่า ไม่ต้องมีขั้นตอนมากมาย ระบอบประชาธิปไตย ก็มีส่วนดี ถ้าเป็นประชาธิปไตยที่คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ มิใช่ประชาธิปไตยของคนพาลที่ใช้พวกมากลากไป ประชาธิปไตยของพวกคนพาลเป็นประชาธิปไตยบ้าบอ ไม่เป็นประโยชน์แต่อย่างใด

การเมือง: ท่านพุทธทาสวางอุดมคติไว้ที่ความรักผู้อื่นหรือตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะการเมืองระบบไหนๆ จะต้องมีความเป็นตัวกำกับจึงจะเป็นความมุ่งหมายส่วนใหญ่ของการเมือง มันจะต้องเป็นไปเพื่อสันติของโลกโดยปราศจากการใช้อำนาจ นักการเมืองจะต้องเป็นสัตบุรุษผู้จัดโลกให้อยู่กันอย่างผาสุกโดยปราศจากอำนาจ

ด้านการศึกษา: ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่าการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันเป็นการศึกษาแบบล้มเหลวเหมือนหมาหางด้วน ที่เช่นนี้ก็เพราะการศึกษาทั่วโลกก็มีแต่เพียงสองอย่างคือ รู้หนังสือกับอาชีพแล้วก็หมักหมมกันจัดกันอย่างดีที่สุด มันก็ไม่มีผลอะไรมากไปกว่าสองอย่างนั้น มันก็ยิ่งขาดการศึกษาที่ทำให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องอยู่ตนเอง ดังนั้นท่านจึงเรียกการศึกษานิดนี้ว่าเป็นการศึกษาเหมือนกับหมาหางด้วน

ท่านยังย้ำอีกที่หนึ่งว่า การศึกษาหมาหางด้วน มันรู้มาก รู้มากแต่เรื่องหนังสือกับวิชาชีพแต่ไม่มีความรู้เสียเลยว่าจะดับทุกข์ในจิตใจกันอย่างไร ฉะนั้นการศึกษาทั่วโลกเวลานี้เป็นการศึกษาหมาหางด้วน เพราะไม่ประกอบไปด้วยวิชาที่ดับทุกข์มีแต่วิชาที่จะทำอะไรเพื่อปากเพื่อท้องเพื่ออาชีพพอผลอเข้า ควบคุมไม่ได้อันนั้นเกิดเป็นพิษเกิดปัญหาเกิดความทุกข์มากมายตามมา เพราะวิชาชนิดนั้นไม่สามารถควบคุมความโลภโกรธและไม่ควบคุมความหลงได้ ศึกษาอย่างนี้ไม่สามารถเรียกว่าวิชาได้ เพราะมันมีค่าเท่ากับวิชาตลอดเวลาที่เรายังไม่รู้วิชา เราก็ตกอยู่ใต้อำนาจสัญชาตญาณที่ปราศจากวิชาสัญชาตญาณเดิมๆที่มีอยู่ในตัวตนของเราในสัญชาตญาณของมนุษย์นั้นมีทั้งวิชาและอวิชชาดังนั้นคนเราจึงจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกอบรมตนอยู่ตลอดเวลา

ส่วนระบบการศึกษาของชาติไทย ท่านพุทธทาสวิพากษ์วิจารณ์และวิเคราะห์ไว้มาก ท่านเรียกระบบการศึกษาที่ล้มเหลวนี้อีกว่า “ระบบการศึกษาหมาหางด้วน” การศึกษาเป็นสุนัขหางด้วน ไม่สมบูรณ์ สอนให้คนรู้หนังสือและมีอาชีพ แต่ไม่สอนให้เป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง จึงเหมือนหมาหางด้วนและเจตียอดด้วนจบการศึกษาแล้วยังติดยาเสพติด หรือทำคอร์รัปชั่น ฯลฯ อันธพาลก็ผ่านการศึกษาระดับปริญญามาแล้วก็ยัง ติดในรสร้อยที่รู้ๆว่าเป็นโทษ เช่นบุหรี่ เหล้า บางทีแม่หมอกก็เอาด้วย

นี่เป็นการศึกษาลักษณะมหาทางดวัน คือมีการศึกษาแต่วิชาหนังสือและวิชาซีพเท่านั้น ไม่มีการศึกษาเรื่องมนุษย์ที่มีคุณธรรมอย่างถูกต้องตามหลักศาสนา

ทัศนะคติเกี่ยวกับพระสงฆ์: ท่านเคยวิพากษ์ถึงเรื่องกฎคณะสงฆ์ที่ออกมาห้ามไม่ให้พระสงฆ์เกี่ยวข้องกับการเมืองว่า หากเข้าใจการเมืองในความหมายธรรมดาก็เห็นด้วย แต่ถ้าหากเข้าใจอย่างที่ท่านพูดมาแล้วนั้น ท่านก็บอกว่าทำไม่ได้ ซึ่งก็น่าจะเป็นเช่นนั้นเพราะท่านถือว่า ระบบพระธรรมในพระพุทธศาสนา มันก็เป็นระบบการเมืองระบบหนึ่งของสังฆธรรมของธรรมสังฆะ หรือของศาสนาก็มีระบบวางไว้สำหรับจัดโลกนี้ให้อยู่กันอย่างผาสุก โดยปราศจากอาญา ฉะนั้นพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองระบบนี้ได้เต็มที่ แต่อย่าไปเกี่ยวข้องระบบการเมืองของนักการเมืองสกปรกที่เข้าไปด้วยกิเลสตัณหาโดยไม่มีธรรมสังฆะของพระพุทธเจ้าหรือของศาสนาเลยเพราะขึ้นไปเกี่ยวข้องมันก็พลอยเป็นอย่างนั้นด้วย

๒. บทวิเคราะห์

ผลกระทบด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยมีผลกระทบด้านศาสนบุคคล ด้านศาสนธรรม ด้านศาสนวัตถุ ด้านศาสนพิธี

ผลกระทบด้านการศึกษาโดยรณรงค์ให้นำหลักคุณธรรม ศีลธรรม หลักจริยธรรมกลับเข้าสู่สถาบันการศึกษาให้ได้เรียนรู้ประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง

ผลกระทบด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม การสร้างถาวรวัตถุให้กลมกลืนกับธรรมชาติการอนุรักษ์ต้นไม้และอนุรักษ์สัตว์ป่าทุกชนิดในบริเวณสวนโมกขพลารามและกำหนดให้ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมต้องให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย

อนาคาริก ธรรมपालะ

๓. อนาคาริก ธรรมपालะกับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

อนาคาริก ธรรมपालะ (AnagarikaDhammapala) เป็นบุคคลสำคัญที่ได้จาริกไว้ในประวัติศาสตร์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย และเป็นผู้เรียกร้องเอาพุทธสถานในอินเดียกลับคืนมาเป็นของชาวพุทธ มากกว่านั้นท่านได้เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมนิกายโพธิ์ทั้งในศรีลังกาและประเทศอินเดีย ท่านมองเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่าพระพุทธศาสนาได้สร้างคุณูปการไว้ให้กับคนอินเดียและชาวโลก หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาคนทุกชั้นสามารถนำมาปฏิบัติได้โดยไม่จำกัดชนชั้น นี่เป็นเหตุผลที่ท่านต้องดิ้นรนเพื่อที่จะนำพระพุทธศาสนากลับสู่สังคมอินเดียอีกครั้ง การ

การกระทำอย่างนี้แสดงถึงความมุ่งมั่นทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและมนุษยชาติ ท่านอนาคาริก ธรรมपालะ เป็นผู้ที่เริ่มต้นที่สำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนายุคใหม่ และท่านได้นำพระพุทธศาสนาไปสู่อินเดียจนสำเร็จ รวมตลอดถึงเป็นผู้ร่วมเรียกร้องให้พุทธคยา ได้กลับมามีอยู่ในความดูแลของชาวพุทธจนเป็นผลสำเร็จเช่นกัน นอกเหนือจากนั้น รัฐบาลอินเดียยังได้นำสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่ท่านธรรมपालได้นำมาเป็นเครื่องหมายในการต่อสู้ อย่างเช่น หัวสิงห์สี่หัวของพระเจ้าอโศก กลายเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติของอินเดีย อีกทั้งได้ทำรูปธรรมจักรอันเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาให้ปรากฏอยู่ตรงกลางของธงชาติของอินเดียอีกด้วยตลอดชีวิตของท่านได้อุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนา ทั้งการเผยแพร่ การก่อตั้งสถาบันทางพุทธศาสนา สถาบันการศึกษา

พระพุทธศาสนาเป็นต้น นอกจากนี้ท่านอนาคาริก ธรรมपालะ เป็นผู้มืบทบาทย่างสูง ต่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดีย

๒. บทวิเคราะห์

ท่านธรรมपालผู้เป็นคนชาวเนปาลที่มีความมุ่งมั่นที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาด้วยแรงศรัทธา ด้วยการสร้างไมตรีจิตกับคนทั้งโลก การสร้างไมตรีในครั้งนี้ก็เพื่อจะรักษาพระพุทธศาสนาให้ตั้งหลักปักฐานในมาตุภูมิให้คนอินเดีย เพราะพระพุทธศาสนาเคยเป็นที่เคารพบูชาและกราบไหว้ของคนอินเดียมาแต่สมัยโบราณ แต่กับถูกทำลายด้วยน้ำมือของคนอินเดียเอง สิ่งเหล่านี้ทำให้ท่านธรรมपालะผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดความเศร้าใจ ยิ่งเห็นการกระทำที่ไร้เยื่อใยหรือการกระทำที่น่าเศร้าใจก็คือ การนำสิ่งที่คุณเคยเคารพบูชา เช่น นำพระพุทธรูปใช้เป็นฐานรองรับบันไดที่ทำตักน้ำของพวกมหันต์ ความอดสูและระทมใจที่เห็นเช่นนั้นจึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่ทำให้ท่านต้องต่อสู้เพื่อชาวพุทธที่ไม่มีปากเสียงใดๆ ในประเทศอินเดีย

ยิ่งไปกว่านั้น ท่านยังเห็นสภาพของวิหารพุทธคยาที่เต็มไปด้วยแผ่นสลักมีความงามของวิหารพุทธคยาได้ถูกชาวนาในหมู่บ้านรอบๆ วิหารพุทธคยานำแผ่นสลักนั้นมาทำเป็นชั้นบันไดของพวกเขา บางชิ้นส่วนก็อยู่ใต้กองขยะด้านตะวันออกของวังมหันต์ บางส่วนติดอยู่กับผนังด้านตะวันออกของสวนมะม่วงริมแม่น้ำและริ้วเสาทินพระเจ้าอโศกซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดของอินเดียซึ่งล้อมวิหาร แต่ปัจจุบันกลายเป็นส่วนหนึ่งของห้องครัวพวกมหันต์สิ่งเหล่านี้ก็เป็นประเด็นที่สำคัญเช่นกันที่ทำให้ท่านต้องเสนอตัวเพื่อกรอব্যุกฤตกรรมของพระพุทธศาสนาให้ประจักษ์แก่ชาวโลกอีกครั้งหนึ่ง

ดร.อัมเบดการ์

๑. ดร.อัมเบดการ์ กับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

ดร.อัมเบดการ์เป็นผู้มีคุณูปการมากต่อพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ท่านการเป็นผู้นำชาวพุทธศูทรกว่า ๕ แสนคน ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่ง ดร.อัมเบดการ์สนใจพระพุทธศาสนามานานแล้ว โดยเฉพาะจากการได้อ่านหนังสือพระประวัติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเขียนโดยพระธัมมานันทะโกสัมพี ชื่อว่า “ภควาน บุคดา” (พระผู้มีพระภาคเจ้า) ท่านได้ศึกษาแล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่มีข้อรังเกียจในเรื่องวรรณะ ไม่ปิดกั้นการศึกษาพระธรรม ให้ความเสมอภาคและภราดรภาพ แก่คนทุกชั้น ในจิตใจของ ดร.อัมเบดการ์ เป็นชาวพุทธอยู่ก่อนแล้ว แต่ท่านตั้งใจจะทำให้เป็นรูปเป็นร่างยิ่งขึ้นก็คือ การปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธพร้อมกับพี่น้องชาวอหิคุทร ในงานฉลองพุทธชยันตี (Buddhajayanti)

ด้วยเหตุแห่งการศึกษาของดร.อัมเบดการ์จึงได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนา จากประวัติศาสตร์เมืองเราได้ศึกษาก็จะพบว่าก่อนหน้าที่จะมีงานฉลองพุทธชยันตี เป็นที่ทราบกันดีว่าอินเดียในขณะนั้น มีชาวพุทธอยู่แทบจะเรียกได้ว่าเป็น อพยโหนาริก คือน้อยจนเรียกไม่ได้ว่ามี แต่เหตุใดจึงมีงานฉลองนี้ขึ้น คำตอบนี้น่าจะอยู่ที่ ท่านยวหาราลเนรุห์ ซึ่งได้กล่าวคำปราศรัยไว้ในที่ประชุมโลกสภา (รัฐสภาของอินเดีย) เรื่องการจัดงานฉลองพุทธชยันตี ว่า “พระพุทธเจ้า เป็นบุตรที่ปราดเปรื่องยิ่งใหญ่และรอบรู้ที่สุดของอินเดีย ในโลกนี้ซึ่งเต็มไปด้วยความวุ่นวาย เศียดแค้น และรุนแรง คำสอนของพระพุทธเจ้าส่องแสงเหมือนดวงอาทิตย์ที่รุ่งโรจน์ ไม่มีคนอินเดียคนใดที่จะนำ

เกียรติยศ เกียรติภูมิ กลับมาสู่อินเดียได้เท่ากับพระพุทธองค์ หากเราไม่จัดงานฉลองท่านผู้นี้แล้ว เรา
จะไปฉลองวันสำคัญของใคร”

อันนี้เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจว่าทำไม ดร.อัมเบดการ์จึงกล้าประชันหน้ากับศาสนา
ฮินดูที่เป็นศาสนาหลักในประเทศอินเดีย ด้วยการนำพาประชาชนเรือนแสนปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะดู
เหมือนจะกำลังท้าทายอิทธิพลของศาสนาฮินดูในขณะนั้น

สาเหตุที่ท่านเลือกเมืองนี้แทน ท่านได้ให้เหตุผลว่า “ผู้ที่ทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตอน
แรกๆ นอกจากพระสงฆ์คือพวกชนเผ่านาค ซึ่งถูกพวกอารยันกดขี่ข่มเหง ต่อมาพวกนาคได้พบกับ
พระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมจนพวกนาคเหล่านั้นเลื่อมใสแล้วปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธและ
เผยแพร่พระพุทธศาสนาไปทั่ว เมืองนาคปุรีนี้ เป็นเมืองที่พวกนาคตั้งหลักแหล่งอยู่”นี้เป็นเหตุผลหนึ่ง
ที่ท่านเลือกเมืองนาคปุรีนี้ หรืออีกประเด็นหนึ่งเมืองนาคปุรีเป็นเมืองที่มีชาวพุทธอาศัยอยู่มาก และเป็น
เมืองที่มีชนชั้นศูทร หรือคนวรรณะต่ำอยู่มาก ดังนั้นจึงเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนิกชนใน
อินเดียในขณะนั้น

การปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะในครั้งนั้นท่านกล่าวว่า “ข้าพเจ้าเกิดมาจากตระกูลที่นับถือ
ศาสนาฮินดู แต่ข้าพเจ้าจะขอตายในฐานะพุทธศาสนิกชน” คำปราศรัยในที่ประชุมปฏิญาณตนเป็น
พุทธมามกะ ของ ดร.อัมเบดการ์ นั้น เป็นการแสดงถึงความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ดูรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอมาจากตระกูลต่างๆ กัน
ย่อมมีความเสมอกันเมื่อมาสู่ธรรมวินัยนี้แล้ว เหมือนมหาสมุทร ย่อมเป็นที่รวมของน้ำที่ไหลมาจาก
แม่น้ำและทะเลต่างๆ เมื่อมาสู่มหาสมุทรแล้ว ก็ไม่สามารถจะแยกได้น้ำส่วนไหนมาจากที่ใด ด้วย
แห่งพุทธพจน์นี้ ดร.อัมเบดการ์จึงมุ่งมั่นเพื่อที่จะนำชาวพุทธที่ถูกกดขี่ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา
เพราะเห็นความสำคัญของการให้สิทธิแลเสรีภาพที่พระพุทธองค์วางไว้กับมนุษยชาตินี้เอง

๒. บทวิเคราะห์

การที่ ดร. อัมเบดการ์ นำมวลชนเพื่อการต่อสู้ในความเสมอภาคในศาสนาที่ตนนับ
ถือมาแต่กำเนิดนั้น เขาคงได้ศึกษาเรื่องศาสนาอยู่บ้างแล้ว โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา เขาก็ได้
ศึกษาด้วยตนเองจนมีความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ขณะที่เขาได้ทำการศึกษายู่ เขาก็ยัง
มิได้ประกาศตนเป็นชาวพุทธเสียทีเดียว ดูเหมือนเขากำลังท้าทายกับอำนาจของพวกฮินดูหรือกำลังดู
ท่าทีของฮินดูที่ไม่ยอมรับเขาให้มีความเสมอภาคในการนับถือศาสนา เมื่อเขาดูท่าทีของพวกฮินดูจนรู้
และแน่ชัดแล้วว่าพวกฮินดูไม่ยอมรับพวกเขา นี่เป็นประเด็นหนึ่งที่เขาพาอริศูทรละทิ้งฮินดู แล้วไปยึด
เอาศาสนาอื่นเป็นที่พึ่ง ในกรณีนี้ ดร.อัมเบดการ์ทราบดีว่า การเปลี่ยนศาสนานั้นไม่ใช่เปลี่ยนง่ายๆ
เหมือนเปลี่ยนเสื้อผ้า ศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อถือ เป็นเรื่องของจิตใจ เขารอดูสถานการณ์อยู่
พอสมควร ที่รอเช่นนี้ก็เพราะพวกอริศูทรมีการศึกษาน้อย อาจจะทำตามความคิดเขาไม่ทัน แล้วจะทำให้
เกิดผลเสียมากกว่าผลดี ในขณะเดียวกันเขาได้กล่าวโต้ตอบพวกฮินดูที่วิพากษ์วิจารณ์ขบวนการ
สัตยาเคราะห์ของเขาไปในทางที่ไม่ดีว่า “พวกอริศูทรประสงค์จะเป็นศาสนิกของฮินดูต่อไป แต่เขา
จำต้องต่อสู้เพื่อความเสมอภาคและเพื่อสิทธิของพวกเขา ถ้าคุณยอมรับว่าศาสนาของคุณเป็นศาสนา
ของพวกเราแล้ว สิทธิของคุณและพวกเราจะต้องเท่าเทียมกัน แต่ปัจจุบันเป็นเช่นไรถ้าคุณไม่กล่าว
เช่นนั้น จะมีอะไรเป็นหลักให้พวกเรายึดในความเป็นศาสนิกของฮินดูต่อไป พวกเราก็มีสภาพเหมือน

วัตถุอันน่าขยะแขยงสำหรับคุณ และคุณจะไม่คอยเชื่อคอยถืออยู่ตลอดเวลา” ด้วยเหตุนี้ๆ เองที่ทำให้เขาจำเป็นต้องนำพาพวกอริศูทรเปลี่ยนแปลงศาสนา

จากคำปราศรัยในที่ประชุมของการปฏิญาณตนเป็นพุทธมามะกะของ ดร. เอ็มเบ็ดกัร์นั้น แสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการก้าวสู่ดินแดนพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ศึกษาหลักพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้ามาดีแล้วแล้วพอควร จึงนำพุทธวจนะมากล่าวอ้างอิงแสดงให้เห็นถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ปฏิเสธระบบวรรณะเป็นอเทวนิยม ที่ให้เสรีภาพและภราดรภาพโดยธรรมแก่ทุกคน

เมื่อพิจารณาอุปลัญญา ๒๒ ข้อ ของดร. เอ็มเบ็ดกัร์จะเห็นได้ว่าเขาพยายามวางรากฐานให้แก่ชาวพุทธใหม่ที่มานับถือศาสนาฮินดูอันคุ้นเคยกับเทพเจ้าตามคัมภีร์มหาภารตะที่พราหมณ์แต่งขึ้นมายาวนาน จึงได้วาง ๖ ข้อแรกไว้อย่างแจ่มแจ้งว่าจะไม่บูชา...จะไม่เชื่อในเรื่องเทพเจ้าทั้งหลายของฮินดูอีกต่อไปและจะไม่เชื่อลัทธิอวตาร โดยเฉพาะการกล่าวอ้างว่าพระพุทธเจ้าคืออวตารของพระวิษณุที่พราหมณ์แต่งขึ้น หากพิจารณาในอุปลัญญา ๖ ข้อแรกดังกล่าว

๑. ข้าพเจ้าจะไม่บูชาพระพรหม พระศิวะ พระวิษณุ ต่อไป
๒. ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อพระราม พระกฤษณะ เป็นพระเจ้าข้าพเจ้าจะไม่เคารพต่อไป
๓. ข้าพเจ้าจะไม่เคารพบูชาเทวดาทั้งหลายของศาสนาฮินดูต่อไป
๔. ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อลัทธิอวตารต่อไป
๕. ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อว่า พระพุทธเจ้าคืออวตารของพระวิษณุ การเชื่อเช่นนั้น คือคนบ้า
๖. ข้าพเจ้าจะไม่ทำพิธีสารท และบิณฑบาตแบบฮินดูต่อไป

จะเห็นว่าดร.เอมเบ็ดกัร์ได้ศึกษาศาสนาต่างๆ มาอย่างดีแล้วโดยเฉพาะความเข้าใจในความจริงของพุทธศาสนาที่ประกาศหลักธรรมอันเป็นอริยสัจ และประกาศหลักปฏิบัติอยู่ที่การพึ่งตนเอง และพึ่งธรรมไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มุ่งเน้นกรรมปัจจุบันว่าอยู่ที่กรรมบท ๑๐ ได้แก่ กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ ให้ตั้งมั่นอยู่บนชั้นศีลธรรมและความไม่ประมาท เป็นเกราะป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงไม่สั่งสอนให้ยึดติดในอดีต ไม่พึ่งพะวงถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ให้ดำรงอยู่อย่างมีสติเห็นธรรมเกิดขึ้นเฉพาะหน้าในที่นั้นอย่างแจ่มแจ้ง ไม่อ่อนแอจนคลอนแคลนให้พอกพูนอาการนั้นไว้ และกระทำความเพียรปัจจุบันให้เป็นปกติในวันนั้นๆ ทั้งนี้เพราะใครจะรู้ความตาย แม้พรุ่งนี้ ดร. เอ็มเบ็ดกัร์ได้เข้าถึงความจริงดังกล่าวนี้ ตามรอยบาทแห่งพระศาสดาทุกประการ จึงได้เขียนอุปลัญญา ๖ ข้อแรกให้สัตว์มนุษย์ผู้ประเสริฐได้ด้วยการพัฒนาตนเอง ละออกจากความลุ่มหลงในสิ่งที่เป็นอาสวะ ไม่มีประโยชน์ ไม่ได้นำออกไปจากความทุกข์ที่แท้จริง มีหน้าซำยังตกเป็นเครื่องมือของผู้แต่งตำราเทพเจ้าให้มีอำนาจเหนือมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ที่หลอกให้ลุ่มหลงมกมายเพื่อนำประโยชน์มาสู่แห่งพวกตน

สังคมที่นิยมวรรณะโดยอ้างเทพเจ้าเพื่อตักตวงประโยชน์ให้ตนและลิดรอนประโยชน์ของผู้อื่น ดังชาวอริศูทรที่ถูกเบียดเบียนรังแก และถูกسابจากความคิดของบุคคลบางกลุ่มให้ตราตรึงกับความทุกข์มากกว่า ๒,๐๐๐ ปี ซึ่ง ดร. เอ็มเบ็ดกัร์ได้เข้าถึงหลักความจริงดังกล่าวนี้ จึงได้มุ่งเน้นการศึกษาเป็นสำคัญพยายามติดอาวุธทางปัญญาที่จิตให้แก่พวกอริศูทร เพื่อผลิตความคิดออกมาให้ถูกต้องสอดคล้องกับธรรมชาติ และเป็นไปตามหลักอริยสัจ

จึงเห็นได้ว่า ดร. เอ็มเบ็ดกัร์มิได้ฉลิมลามากระทำการเปลี่ยนแปลงทางความคิดทางศาสนาเพื่อนำไปสู่การนับถือศาสนาที่ถูกต้องตรงตามความจริงอันปรากฏมีอยู่ในธรรมชาติ (Law of Nature)

ดังเช่นพุทธศาสนา แต่ได้ค่อยๆ ให้ความรู้ความเข้าใจให้การศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงถึงความพร้อมในระดับหนึ่งแล้ว จึงนำไปสู่การประกาศเปลี่ยนศาสนาปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ และประกาศปฏิญญา ๒๒ ข้อตามที่กล่าวมาแล้ว โยมุ่งเน้นความสำคัญเบื้องต้นอยู่ที่ ๖ ข้อแรก ซึ่งตรงตามคุณสมบัติของชาวพุทธที่ประกาศแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ในพระพุทธศาสนาซึ่งจะรักษาพระไตรสรณคมณ์นั้นก็คือถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ไม่ให้ขาด ไม่ให้เศร้าหมอง ไม่ให้เสื่อมจากความเป็นชาวพุทธ

ประการที่ ๑ ต้องตั้งอยู่ในความเคารพ ๖ ประการ คือ

๑. เคารพในพระพุทธเจ้า
๒. เคารพในพระธรรม
๓. เคารพในพระสงฆ์
๔. เคารพในความไม่ประมาท
๕. เคารพในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
๖. เคารพในปฏิสันถาร การต้อนรับ ดูแลอย่างมีพรหมวิหาร

ประการที่ ๒ จะต้องไม่นับถือสิ่งอื่นว่าเป็นที่พึ่ง ซึ่งสอดคล้องรับรองในประการที่ ๑ โดยแสดงให้เห็นสิ่งที่ควรเคารพนับถือหรือสักการบูชา และสิ่งที่ไม่ควรเข้าไปนับถือว่าเป็นที่พึ่ง ซึ่งได้แก่ให้เว้นการนับถือพระภูมิเจ้าที่ ภูต ผี ปีศาจ เทวดา เทพเจ้าทั้งหลาย การเชื่อในมนต์กลคาถาที่สวดกล่าววิงวอนกระทำการบรวงสรวงอย่างไร้สาระ ไม่ปรากฏเป็นความจริงใดๆ ที่สามารถพิสูจน์ได้โดยวิถีธรรมปฏิบัติที่สามารถรู้ได้ พิสูจน์ได้ เห็นเองได้ บอกให้ผู้อื่นเข้ามาดูได้ ไม่มีกาลคั้น

ผู้ที่เข้าถึงความรู้นั้นจะเป็นไปเฉพาะตน แต่สามารถบอกกล่าวให้ผู้อื่นเข้ามาดูได้ หมายความว่าตนปฏิบัติได้ผลทราบชัดในผลดังกล่าวนั้นด้วยตนเอง และบอกกล่าวสั่งสอนให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติอันนำไปสู่การรู้ในผลนั้นได้ตามที่กล่าว ซึ่งเป็นคุณสมบัติของพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่มีลักษณะธรรมดังกล่าวในศาสนาอื่น

ดังนั้นในประการที่ ๓ จึงไม่เข้าไปนับถือลัทธิพิธีกรรมในศาสนาอื่นๆ เพราะไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์คือความสิ้นทุกข์หรือพระนิพพาน

ในประการที่ ๔ ต้องไม่นับถือลัทธิในศาสนาพราหมณ์ จากข้อนี้จะเห็นได้ว่า หลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นสวนกระแสอย่างสิ้นเชิง โดยศาสนาพุทธเป็นอเทวนิยมแต่ศาสนาพราหมณ์เป็นเทวนิยม ดังนั้น การที่พราหมณ์หรือศาสนาฮินดูจะมาแต่งตำราเพิ่มเติมกล่าวอ้างว่าพระพุทธเจ้าคืออวตารของพระวิษณุ จึงเป็นเรื่องที่ผิดเพี้ยนจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ดร. เอ็มเบ็ดการ์จึงเขียนเป็นปฏิญญาข้อที่ ๕ ว่า “ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าคืออวตารของพระวิษณุ การเชื่อเช่นนั้นคือคนบ้า...” ทั้งนี้เพราะพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูนั้นมีหลักคำสอนที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะความสำคัญอยู่ที่พระพุทธศาสนาเป็นสัตตศาสนา (เป็นศาสนาว่าด้วยพระธรรมคำสั่งสอนที่เป็นอริยสัจ)

ส่วนศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูเป็นวัตถุศาสนา (ให้เชื่อตัวตน บุคคล และเทพเจ้าที่พยายามสร้างขึ้นเป็นอัตลักษณ์ต่างๆ มากมายไม่รู้จบเป็นไปตามยุคนิยมไม่จบสิ้น การถือกำเนิดเกิดเป็นเทพเจ้าองค์ต่างๆ เพื่อโน้มน้าวนำไปสู่ความเคารพบูชาอย่างลุ่มหลง)

หากพิจารณาต่อไปจึงพบความจริง ใน**ปฏิญญาข้อที่ ๗** คือมาสานต่อความคิดและการกระทำ ซึ่งนับเป็นความอัจฉริยะของดร. เอ็มเบ็ดกัร์ที่วางปฏิญญาทั้ง ๒๒ ข้ออย่างเปรี๊ยะบบขึ้นบันไดที่สามารถเดินไปสู่ความจริงอันเป็นที่สุดแห่งชีวิต เพื่อความสิ้นทุกข์บนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการ

ดังนั้นในปฏิญญาข้อที่ ๗ นั้นตามที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้าจะไม่ทำสิ่งที่ขัดต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า” ซึ่งหากอ่านอย่างไม่คิดพิจารณาให้แยกคาย ก็อาจจะเข้าใจเหมือนการสั่งการให้เชื่อตามตนเองแต่หากเข้าใจพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาก็จะพบว่า ดร. เอ็มเบ็ดกัร์เข้าใจประโยชน์จากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในพระธรรมวินัยอย่างดี

ดังนั้นในปฏิญญาคำกล่าวในข้อที่ ๗ จึงมีเหตุผลอย่างยั้งซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิรู้ภูมิธรรมของดร. เอ็มเบ็ดกัร์ที่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังปรากฏเป็นพุทธบัญญัติเกิดขึ้นที่เรียกว่า พระโอวาทปาฏิโมกข์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูยกวันดังกล่าวขึ้นเป็นวันสำคัญในศาสนาของเขาเรียกว่า “วันไหว้พระศิวะ” หากพุทธศาสนิกชนเดินทางไปอินเดียตรงกับวันดังกล่าวจะเห็นการละเล่น ร้องรำทำเพลงของชาวฮินดูมีการชัตฝุ่นสีใส่กัน มีการละเล่นหน้าด้วยฝุ่นสี และเปลวๆ มีการขว้างปารถยนต์ของนักท่องเที่ยวด้วยก้อนอิฐก้อนหิน

แม้ใน**ปฏิญญาข้อที่ ๘** ก็เป็นการตอกย้ำให้มั่นคงในการเข้ามารับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดไม่อนุโลมไปตามวิถีสังคมที่เคยประพฤติกันมา จึงประกาศอย่างชัดแจ้งว่า “จะไม่เชิญพราหมณ์มาทำพิธีทุกอย่างไป” ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ขาดไปจากคุณสมบัติของพุทธมามะกะ ซึ่งจะต้องรักษาพระไตร-สรณคมนีให้มั่นคง ไม่ผันแปรไปตามที่กล่าวมาใน**ปฏิญญาข้อที่ ๙** ที่ดร. เอ็มเบ็ดกัร์กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเชื่อว่าทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้มีศักดิ์ศรีและฐานะอันเสมอกัน” ก็เป็นการกล่าวตามหลักธรรมทุกประการ

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ ดร. เอ็มเบ็ดกัร์จะเลือกเข้าสู่ความเป็นพุทธศาสนิกชน เพราะเขาเชื่อว่าพระพุทธศาสนาให้ความเสมอภาคภราดรภาพแต่สัตว์มนุษย์ทุกๆ คนได้อย่างแท้จริง จึงสืบเนื่องเข้าสู่**ปฏิญญาข้อที่ ๑๐** ที่ว่า “ข้าพเจ้าจะต่อสู้เพื่อความมีสิทธิเสรีภาพอันเสมอกัน” ทั้งนี้โดยยึดหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาและเดินตามรอยบาทพระบรมศาสดา ที่จะเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปสู่มหาชนทุกชนชั้นวรรณะ ดุจพระอรุณสงฆ์ในอดีตที่ได้ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมื่อครั้งในสมัยพุทธกาล

จากปฏิญญาข้อที่ ๑๐ เราจึงเห็นพฤติกรรมของ ดร. เอ็มเบ็ดกัร์ที่ได้ออกเผยแผ่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า และได้แก้ต่างตลอดจนปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างเต็มความสามารถ จากการบิดเบือนใส่ร้ายกล่าวโจมตีพระพุทธศาสนา

ดร. เอ็มเบ็ดกัร์ได้อาศัยหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอาวุธในการต่อสู้ เพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคกันในการเกิดเป็นมนุษย์โลกให้แก่ชนชั้นที่ถูกกดขี่ข่มเหงด้วยระบบวรรณะ โดยการให้ความรู้ประกาศความจริงและไม่กลัวเกรงต่ออิทธิพลของพราหมณ์ในสังคมฮินดู

จากปฏิญญาข้อที่ ๑๑ เราจึงเห็นแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ขั้นสูงขึ้นตามลำดับของชาวพุทธที่จะส่งต่อไปโดยการเรียนรู้และปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึง**วิมุตติธรรม** ตามหลักปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า

“มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง อันมีองค์ธรรมแปดประการบนหนทางการปฏิบัติดังกล่าวที่เรียกว่า “อริยมรรค” ซึ่งรวมเรียกว่า “อริยมรรคอันมีองค์ ๘ ประการ” ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ จากปฏิญญาข้อที่ ๑๑ ได้ส่งต่อถึงปฏิญญาข้อที่ ๑๒ ว่าจะต้องบำเพ็ญบารมีธรรมทั้ง ๑๐ ให้สมบูรณ์เพื่อเป็นพลวัตในการขับเคลื่อนไปบนหนทางอริยมรรค ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ที่รวมเรียกว่า **ทศบารมี** อันเป็นพลังธรรมทั้งสิบที่เป็นไปเพื่อการขจัดทุกข์

คำปฏิญญาในข้อที่ ๑๓. ข้าพเจ้าจะแผ่เมตตาแก่มนุษย์และสัตว์ทุกจำพวก, ๑๔. ข้าพเจ้าจะไม่ลักขโมยคนอื่น, ๑๕. ข้าพเจ้าจะไม่ประพฤติผิดในกาม, ๑๖. ข้าพเจ้าจะไม่พูดปด ๑๗. ข้าพเจ้าจะไม่ดื่มสุรา อันเป็นหน้าที่ขั้นพื้นฐานของชาวพุทธที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงถึงพระปัญญาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ดร. เอ็มเบ็ดการ์เมื่อปฏิรูประบบคำสอนของกลุ่มอุปนิษิตซึ่งเน้นปัญญาหรือปรัชญามากกว่า ศรัทธา และทรงแสดงความหมายใหม่ที่เป็นเหตุผลและเป็นอริยสัจแทนความหมายเก่าของศาสนา และปรัชญาอุปนิษิตเดิม จนกลายเป็นแนวคิดใหม่ที่เป็นสังขธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะรวมย่อเพื่อให้เหลือสามประการที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ทาน ศีล ภavana (ของคฤหัสถ์) ก็เป็นหลักธรรมแนวเดียวกันซึ่งปรากฏอยู่ในปฏิญญาข้อที่ ๑๘ จากความเข้าใจในคุณค่าคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็จะนำมาสู่การเรียนรู้เพื่อประพฤติปฏิบัติตามอริยมรรคอันมีองค์ธรรม ๘ ประการ ที่รวมย่อเหลือ ๓ หลักแห่งการศึกษาในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ไตรสิกขา **จึงนำไปสู่ปฏิญญาข้อที่ ๒๐** ที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเท่านั้นเป็นศาสนาที่แท้จริง” และนำไปสู่คำปฏิญญาในข้อที่ ๒๒ ซึ่งเป็นการตั้ง **สังจาธิษฐาน** (สังจา + อธิษฐาน) ว่า “ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด” ซึ่งหมายถึงการดำรงชีวิตในฐานะพุทธศาสนิกชนอย่างถูกต้องตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา เป็นการรักษาไว้ซึ่งพระไตรสรณคมน์โดยมิให้ขาด มิให้ทำลายไป ตามที่ได้กล่าวปฏิญาณตนเป็นพุทธมามะกะในพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คงหมายถึงคำปฏิญาณในข้อที่ ๑๙ และข้อที่ ๒๐ ซึ่งจะเกิดผลโดยปกติ เมื่อปฏิบัติตามปฏิญญาข้อที่ ๒๒

จากปฏิญญาทั้ง ๒๒ ข้อของ ดร. เอ็มเบ็ดการ์ ตามที่พิเคราะห์โดยสรุปนั้น เป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ก้าวสู่ชีวิตใหม่ของกลุ่มชนชาวพุทธใหม่ (Neo – Buddhist) ที่มาจากชนชั้นในสังคมอินเดียที่ถูกจำกัดให้อยู่ในวรรณะ และถูกกลืนอนสิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์มาตั้งแต่เกิด

ดร. เอ็มเบ็ดการ์ได้กล่าวหาญทำการปฏิวัติสังคมอินเดียตามแนวปฏิบัติของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เคยทรงใช้หลักธรรมมาวิวัฒน์ต่อสังคมของมนุษย์ชาติ โดยเฉพาะกลุ่มชนที่อยู่ในระบอบวรรณะความเชื่อที่ถูกผูกพันตอกรังไว้กับอำนาจภายนอกที่ถูกมนุษย์บางกลุ่มสร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกดขี่ ช่มแวง เอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกันจนอ่อนคลาย และนำมวลมนุษย์ออกมาจากตาข่ายแห่งอำนาจมิชฌาทิฐิที่สร้างขึ้น เพื่อดักสัตว์ทั้งหลายมิให้หลุดรอดออกไปพบกับความเป็นอิสระ พ้นจากภัยอันตรายหรือสิ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงศึกษาและปฏิบัติจนสัมฤทธิ์ผล ค้นพบหลักอริยสัจอันนำสัตว์ออกมาจากตาข่ายแห่งมิชฌาทิฐิได้อย่างแท้จริง จึงใช้ธรรมอาวุธในการต่อสู้ขจัดอำนาจอวิชชา ที่ครอบคลุมหมู่มวลสัตว์ให้ตกอยู่ในอำนาจ และจมจ่อมอยู่กับความทุกข์อย่างไม่รู้จักจบ ให้สิ้นไปด้วยอำนาจแห่งธรรม

คำกล่าวของดร. เอ็มเบ็ดกั๊ว ในงานปฏิญาณตนครั้งแรกซึ่งเป็นคำปราศรัยที่ยาวมาก ณ เมืองนาคาปุระ เมื่อ ๑๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ จึงมีความสำคัญมากกับการกำหนดทิศทาง ยุทธศาสตร์การต่อสู้ของชาวพุทธ เพื่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไปในหมู่ชนชาวชมพูทวีป และในโลกนี้ อันเป็นไปตามพระประสงค์ และตรงตามพุทธพยากรณ์ซึ่งชาวพุทธทุกกลุ่มทุกนิกายที่มีความศรัทธาในพระผู้มีพระภาคเจ้า และเห็นความสำคัญในพระธรรมคำสั่งสอนว่า สามารถนำสัตว์ ออกจากความทุกข์ได้จริงควรช่วยเหลือสืบสานอุดมการณ์ธรรมของเขาให้สืบต่อไป และนั่นคือการ ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในฐานะที่เป็นชาวพุทธ หรือพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนา

สำคัญอย่างยิ่งดังที่ ดร. เอ็มเบ็ดกั๊วได้ปรารภไว้ว่า “ศาสนาพุทธจะต้องกลับมารุ่งเรืองใน อินเดีย (ชมพูทวีป) อีกครั้ง ซึ่งควรมีพระภิกษุที่ดี ประพฤติปฏิบัติถูกต้องตรงตามพระวินัยและมีความรู้มาทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ดุจดั่งในสมัยพุทธกาล...”

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า แสงสว่างแห่งธรรมที่จะนำชีวิตออกจากความทุกข์ได้ถูกจุดขึ้นอีกครั้ง คงจะไม่สูญเปล่าและคงจะสืบเนื่องประโยชน์ต่อไปตามพระประสงค์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า และด้วย แรงชวนชวยอย่างยิ่งของ ดร. เอ็มเบ็ดกั๊ว ซึ่งกล้าหาญต่อสู้อย่างองอาจดุจราชสีห์ในท่ามกลางสุนัข จิ้งจอก และสามารถนำเพื่อนมนุษย์เข้าสู่วิถีธรรมด้วยการประกาศตนเป็นชาวพุทธได้อย่างสมบูรณ์

ขออุดมการณ์ของดร. เอ็มเบ็ดกั๊วผู้เขียนมีความเชื่อว่าเป็นแนวทางการต่อสู้และการ วางรากฐาน เพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในชมพูทวีปได้เป็นขบวนการพุทธใหม่อย่าง ถูกต้องตรงตามธรรมทุกประการ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือกลุ่มชาวพุทธในอินเดียควรสืบสานเจตนารมณ์ สร้างสรรค์บทบาทในฐานะชาวพุทธให้เด่นชัดและเข้มแข็งถูกต้องตามพระธรรมวินัย จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ มีความกตัญญูทั้งต่อพระพุทธศาสนาที่ได้ให้เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ และควรอย่างยิ่งที่จะ ได้แสดงความกตัญญูต่อ ดร. บี. อาร์. เอ็มเบ็ดกั๊ว ด้วยการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง ออกไปในหมู่ชนชาวชมพูทวีป และประชาคมโลก และต้องสืบสารคำปฏิญาณทั้ง ๒๒ ข้อ ของดร. เอ็มเบ็ดกั๊วให้อยู่กับชาวโลกและพุทธศาสนิกชนอย่างแท้จริง

องค์ดาไล ลามะที่ ๑๔

๑. คำสอนสำคัญของดาไล ลามะ

สาระสำคัญของนิกายทางพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่สามารถเข้าไปตั้งในทิเบตได้สำเร็จนั้นเป็น นิกายพุทธตันตรยานหรือตันตรมนตรยาน ซึ่งเป็นนิกายที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยเวทย์มนต์อาคมคลัง นับได้ ว่าเป็นช่วงจังหวะกับที่ประเทศทิเบตมีลัทธิศาสนาดั้งเดิมหนักไปทางถือเวทย์มนต์อาคมคลังอยู่แล้ว ก็ เลยถูกจิตรตรสนิยมของคนทิเบต ถ้าเป็นนิกายอื่นๆ ก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถ เข้าไปหยั่งหลักฐานฝังรากในประเทศนี้ได้หรือเปล่า คณาจารย์ที่มีบทบาทสำคัญในที่นำ พระพุทธศาสนาเข้าไปยังประเทศทิเบตมีชื่อว่า ปัทมสัมภวะ (Padmasambhava) ท่านได้รับ อาราธนาให้เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทิเบต ท่านใช้เวลาไม่นานนักก็สามารถปราบฤทธิ์พอกพอม ดที่นับถือลัทธิไปนั้งเดิมได้สำเร็จ และท่านก็ได้เป็นประธานต้นกำเนิดนิกายลามะที่เรียกว่า นิกายน ยิงมะปะ (Nyingmapa) ในทิเบต จนก่อให้เกิดศรัทธาความเชื่อถือแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น โดย พระราชาหลายพระองค์ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ และยังประกาศพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำ ชาติ

ต่อมาระยะหลังจากพระสัมมาสัมพุทธะก็มีภิกษุชาวอินเดียที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนาถา มหาวิทยาลัยวิกรมศิลา เช่น พระอดิศาได้เดินทางเข้าทิเบตทำการเผยแพร่ศาสนา ตลอดจนได้เขียนหนังสือที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่งชื่อว่า “โพธิบทประทีปศาสตร์” และแปลคัมภีร์เป็นภาษาทิเบต อักษรทิเบตก็มีรากฐานมาจากภาษาสันตฤต หลักการปฏิบัติและหลักการสอนของพระทิเบต ได้อาศัยแบบอย่างการสอนของมหาวิทยาลัยนาถา กระทั่งปัจจุบันก็ใช้หลักเดียวกันตกลดมาถึงปัจจุบัน

ดาไล ลามะ กับการปกครอง: การปกครองในประเทศทิเบต ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาเป็นลามะ^๑ ทั้งสิ้น ฐานันดรสูงสุดในทิเบตมีอยู่ ๒ ตำแหน่ง คือ ดาไล ลามะ, ดาชิ ลามะ ดาไล ลามะ ถืออำนาจทางอาณาจักรคือเป็นพระมหากษัตริย์ ส่วนดาชิ ลามะ ถืออำนาจทางศาสนาปกครองเน้นหนักทางศาสนจักร ต่อมาในภายหลังเหลือเพียงตำแหน่งเดียว คือ ดาไล ลามะ ซึ่งต้องรับผิดชอบในการปกครองทั้งอาณาจักรและศาสนจักร คือเป็นทั้งพระมหากษัตริย์และพระสังฆราชพร้อมกันไปด้วย ก็เป็นอันว่าการปกครองประเทศ ทิเบตเป็นการปกครองโดยพุทธจักรโดยแท้

พระพุทธานุสาสายทิเบตคือ นิกายวัชรยาน มีอยู่ ๔ นิกายใหญ่^๒ คือ นิกายหมวกแดง นิกายหมวกขาว นิกายหมวกดำ นิกายหมวกเหลือง แต่ละนิกายนั้นไม่ยุ่งเกี่ยวกับ

นิกายหมวกเหลือง หรือนิกายเกลุกเน้นความเคร่งครัดในวินัยเป็นพื้นฐาน ลามะของนิกายนี้ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ เน้นการสอนทั้งทางพระสูตรที่เป็นวิชาการและทางตันตระที่เน้นการปฏิบัติและการวิเคราะห์ธรรมโดยตรรกวิทยา หัวข้อใหญ่ที่ศึกษาคือ ปัญญาบารมี ปรัชญาอารยเมก การรับรู้ที่ถูกต้อง ปรัชญาการณวิทยา และพระวินัย ผู้นำนิกายเกลุกในปัจจุบันคือผู้ดำรงตำแหน่งดาไล ลามะ หรือทะไล ลามะ ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของทิเบตด้วย

นิกายหมวกเหลือง เป็นนิกายย่อยนิกายหนึ่งของศาสนาพุทธนิกายทิเบต ผู้ก่อตั้งชื่อ หลัวปู้จ้าง จงเค่อปา เริ่มบวชตั้งแต่อายุ ๘ ขวบ พออายุ ๑๗ ปี ก็เดินทางไปทิเบตเพื่อศึกษาคัมภีร์นิกายลามะ ต่อมาได้เป็นนิกายศาสนาพุทธที่ปกครองทิเบต เนื่องจากพระภิกษุของนิกายนี้สวมจีวรสีเหลือง จึงได้ชื่อว่านิกายเหลือง พระลามะองค์นี้มีคุณูปการสำคัญต่อการปฏิรูปนิกายลามะ ทั้งพระทะไลลามะและพระปันเซนลามะล้วนเป็นลูกศิษย์ของท่าน

นิกายหมวกขาว (นิกายคากิว) นิกายคากิวเป็นนิกายสำคัญนิกายหนึ่งในต้นศตวรรษที่ ๑๑ “คากิว” แปลว่า การถ่ายทอดคำสอนด้วยการบอกกล่าวจากอาจารย์สู่ศิษย์ ผู้ก่อตั้งคือมาร์ปะผู้สืบสายคำสอนมาจากนาโรปะนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งมหาวิทยาลัยนาถา ผู้รับสืบทอดคำสอนมาจากติโลปะผู้ถือว่ารู้แจ้งเองไม่ปรากฏว่าท่านได้รับคำสอนจากพระอาจารย์ท่านใด แต่ได้มีบันทึกบอกกล่าวไว้ว่าท่านได้รับคำสอนโดยตรงจากพุทธวัชรธารา มาร์ปะเป็นลามะปราชญ์ผู้แปลพระธรรมที่มีชื่อเสียงมากท่านหนึ่งของ ทิเบต ท่านได้ถ่ายทอดคำสอนต่อให้มิลาเรปะ โยคีผู้บรรลุความรู้แจ้งในชีวิตนี้ นิกายคากิวได้ ชื่อว่านิกายขาวก็สืบเนื่องจากการครองผ้าของมิลาเรปะซึ่งท่านจะครองผ้าบางๆสีขาวหรืออาจ จะมาจากสัญลักษณ์ของวัดในคากิวปะซึ่งจะหาสีขาวทั้งหมด มาร์ปะและมิลาเรปะถือว่ามีความสำคัญมากในพุทธตันตระของทิเบต ท่านได้ประพันธ์คำสอนไว้มากมาย มิลาเรปะ มีศิษย์ทั้งหมด๒๑

^๑ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เล่ม ๔ หน้า, ๕๐๙

^๒ The path of the Buddha by Kenneth W. Morgan, printed in India at ShriJainendra Press p. 249.

ท่าน ท่านที่มีชื่อเสียงที่สุดคือกัมโปปะ คากิวปะเป็นนิกายที่มีชื่อเสียงมากใน ศตวรรษที่ ๑๓เนื่องด้วย มีลาเรปะมีศิษย์หลายท่านกัมโปปะเองก็มีศิษย์หลายท่านทำให้นิกาย คากิวได้มีการพัฒนาไปตาม แนวทางคำสอนของศิษย์แต่ละท่านได้รับจึงเกิดกิวในสายต่างๆขึ้น มากมาย คำสอนของคากิวก็ ไม่ได้แตกต่างไปจากนิกายอื่น คือเน้นไปที่พุทธตันตระ คำสอน คำสอนตันตระของคากิวเกี่ยวพันกับ ตันตระโยคะทั้ง ๖ การสืบทอดวิญญานและ การปฏิบัติ มหาพุทธา

นิกายหมวกดำ นิกายนี้ได้มาจากชื่อของวัดสักกยะ คำว่าสักกยะหรือสำเนียงทิเบตว่า “สักเจีย” แปลว่าดินชนิดหนึ่งในบริเวณจั้ง ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของแม่น้ำยาลุงซังโป

วัดของสักกยะมีเอกลักษณ์คือทาสีเป็น ๓ แถบ คือแถบสีแดง สีขาว และสีดำ สีทั้ง ๓ เป็นสี แห่งพระโพธิสัตว์ ๓ องค์ ซึ่งนิกายสักกยะให้ความสำคัญมาก คือ

สีแดง เป็นสีแห่งพระมัญชุศรีโพธิสัตว์ ผู้ทรงปัญญาคุณ

สีขาว เป็นสีแห่งพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้เมตตากรุณาคุณ

สีดำ เป็นสีแห่งพระวัชรปาณีโพธิสัตว์ ผู้ทรงพลาคุณในประเทศ

ดินแดนทิเบตในอดีตมีความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนามาก พุทธศาสนาแบบทิเบตมีเอกลักษณ์ เฉพาะคือเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศานานิกายมหายานทั้งจากอินเดียและจีน ได้รับอิทธิพล จากพุทธศานานิกายตันตระของอินเดีย จนเกิดเป็นนิกายวัชรยานขึ้น ประชาชนไฝ่ธรรมะ เมื่อมีงาน บุญประชาชนจะเดินทางไปแสวงบุญแม้จะไกลสักเพียงใด ซึ่งปัจจุบันก็มีให้เห็นอยู่มากมาย แต่เมื่อตก อยู่ในการปกครองของจีนวัดนับพันแห่งทั่วนครลาซา เหลือไม่ถึงหนึ่งร้อยแห่งในปัจจุบันจนแทบไม่ เหลือความเจริญรุ่งเรืองในอดีต

การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าถังจงเถียงมอของประเทศทิเบตมีพระภิกษุสามรูปถูก ขับออกจากราชาไปยังฮัมโด ศิษย์ผู้ติดตามชื่อ มุซุ ซาเอลบาร์ ต่อมาเป็นที่รู้จักในนามนักวิชาการคอง ปะ รับซัล เป็นผู้ฟื้นฟูศาสนาพุทธในทิเบตตะวันตกเฉียงเหนือ และเป็นที่มาของนิกายนิงมะ ในช่วงนั้น ผลของการติดต่อค้าขาย ทายาทของโอซุงส่งชายหนุ่มสิบคนมาเรียนพุทธศานากับรับซัล หนึ่งใน จำนวนนี้มี ลูเม เซรับ ซูลทริมซึ่งกลับไปเผยแพร่ศาสนาพุทธในแคว้นอูและจั้ง ในทิเบตภาคกลาง กลุ่ม ของนักวิชาการเหล่านี้มีการพบปะกับพระอติสะในช่วงสั้นๆเมื่อ พ.ศ. ๑๕๘๕ ทำให้มีการตั้งองค์กร พุทธศาสนาที่โลคา และการตั้งนิกายสักกยะในพ.ศ. ๑๖๑๖ อีก ๒๐๐ ปีต่อมา นิกายสักกยะได้เติบโตจน เป็นนิกายสำคัญในทิเบต พ.ศ. ๑๖๙๘ นิกายกรรมปะได้ก่อตัวขึ้น

ใน พ.ศ. ๑๖๐๐ ถือว่าเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาจากอินเดียเข้าสู่ทิเบตโดยตรง ประดิษฐาน มั่นคง เป็นศาสนาประจำชาติครั้งใหญ่สุดท้าย และมีนิกายแตกแยกออกไปมาก โดยมีพระที่ปังกศรีช ญาน หรือ พระอติสะ จากมหาวิทยาลัยวิกรมศาลาในแคว้นพิหาร ได้เข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาใน ทิเบต หลังจากนั้นปลายยุคนี้ ท่านสองชะปะ (พ.ศ. ๑๙๑๘) ซึ่งเป็นนักปฏิรูปผู้ยิ่งใหญ่ของทิเบต ได้ อาศัยหลักคำสอนนี้แล้วตั้งนิกาย “นิกายเกลุก หรือเกลุกปะ หรือหมวกเหลือง” ขึ้น นิกายนี้ยังคงดา โไลลามะปัจจุบันสังกัดอยู่ และมีอิทธิพลในภาคกลางของทิเบต

ปัจจุบันนี้เป็นที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง ประเทศทิเบตถูกลัทธิคอมมิวนิสต์จากประเทศจีนเข้ารุกราน และผนวกเอาประเทศทิเบตเป็นส่วนหนึ่งของจีนไปแล้ว องค์ดาไล ลามะ จึงต้องอพยพประชากรของ พระองค์ลี้ภัยเข้าไปสู่ประเทศอินเดียตอนเหนือในรัฐหิมาจัลประเทศ จากสถานการณ์ที่ได้กล่าวมาแล้ว นี้จะเห็นว่าพระพุทธศาสนาแบบทิเบตยังอยู่ในภาวะที่เสื่อมเสียที่จะหายไปจากทิเบตเพราะอำนาจของ

ระบบคอมมิวนิสต์ ถึงแม้ชาวทิเบตจะได้จัดตั้งคณะรัฐบาลฟักถิ่นเพื่อรักษาอำนาจอธิปไตยของปวงชนชาวทิเบตก็ตาม ถึงนั้นก็ยังไม่มีใครยังรู้ได้ว่าจะมีใครมาเป็นประมุขแทนหรือไม่ในอนาคต

๒. บทวิเคราะห์

ประเทศทิเบตเป็นประเทศที่มีลัทธิศาสนาเป็นของตนเองเป็นเวลานานมาแล้ว ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้าไปสู่ทิเบต ลัทธิศาสนาที่เก่าแก่ของทิเบตก็คือ ลัทธิบอน (Bonism)^๓ ลัทธินี้มีลักษณะความเชื่อคือ บูชาสวรรค์ วิญญาณ ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ และมีความเชื่อลักษณะทางธรรมชาติอื่น ๆ ในยุคโบราณลัทธิบอนเอามนุษย์และสัตว์บูชาด้วย ทุกวันนี้ก็ยังคงทำพิธีสังเวทแก้ววิญญาณเคารพนับถือธรรมชาติ ตามลัทธิที่ตนเองเคยปฏิบัติมา

ลัทธิบอนได้ดำเนินสืบต่อเรื่อยมาเป็นเวลาช้านานหลายศตวรรษ จนกระทั่งพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการยอมรับในประเทศทิเบต แต่ลัทธิบอนก็ยังคงประพฤติปฏิบัติมากระทั่งจนทุกวันนี้ และได้ร่วมมือกับพระพุทธศาสนากลายเป็นพระพุทธศาสนาแบบทิเบต ก็เพื่อเป็นการดำรงรักษาวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของทิเบต

พุทธศาสนาได้ความรุ่งเรืองในดินแดนทิเบตซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะ ต่อมาในยุคหลังพระพุทธศาสนาแบบทิเบตได้มีการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนานิกาย มหายานทั้งจากอินเดียและจีน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนานิกายตันตระของอินเดีย จนเกิดเป็นนิกายวัชรยานขึ้น ประชาชนไม่ธรรมดา ชอบเดินทางไปแสวงบุญตามพุทธสถาน ซึ่งปัจจุบันก็มีให้เห็นอยู่มากมาย แต่เมื่อตกอยู่ในการปกครองของจีนวัดนับพันแห่งที่นครลาซา เหลือไม่ถึงหนึ่งร้อยแห่งในปัจจุบัน จนแทบไม่เหลือความเจริญรุ่งเรืองในอดีต

ปัจจุบันผู้นำชาวทิเบตคือ องค์ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ (Lhamo Dhondup) เมื่อกองกำลังจีนบุกยึดทิเบตนั้นท่านดาไลลามะได้หลบหนีลี้ภัยข้ามภูเขาหิมาลัยเข้าไปในอินเดีย ใช้เวลาเดินทางประมาณ ๑๔ วัน รัฐบาลอินเดียอนุญาตให้ดาไลลามะและชาวทิเบตพลัดถิ่นอาศัยอยู่ในอินเดียได้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติมีการพูดถึงกรณีผู้ลี้ภัยชาวทิเบตน้อยครั้งมากและอินเดียก็ไม่ได้มีการพูดถึงปัญหาผู้อพยพชาวทิเบตเลย

ประเทศทิเบตได้เปิดต้อนรับการท่องเที่ยวนี้ก็เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ทิเบตต้องการให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปรับรู้และเห็นความเป็นไปของชาวทิเบตให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลกได้รับรู้ว่าเงินได้ทำอะไรกับชาวทิเบตบ้าง ในขณะที่เดียวกันดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ ผู้นำพลัดถิ่นของทิเบตก็ออกเดินสายแสดงปาฐกถา เคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อหาการสนับสนุนจากภายนอกประเทศ ดาไลลามะนำทิเบตให้กลายเป็นจุดสนใจของชาวโลกท่านพยายามทำทุกวิถีทางที่จะปลดปล่อยทิเบตจากจีนให้ได้ จุดประสงค์ของดาไลลามะคือต้องการให้นานาชาติกดดันจีนให้หันมาเจรจาเรื่องสันติภาพในทิเบต แต่จีนไม่ยอมเจรจาด้วยทั้งยังไม่ยอมรับแผนสันติภาพของดาไลลามะ เป็นการปิดทางที่ดาไลลามะจะใช้เป็นทางเรียกร้องอิสรภาพให้ทิเบต ด้วยความพยายามในการต่อสู้เรียกร้องให้จีนคืนอิสรภาพให้ทิเบตด้วยสันติวิธีทำให้ท่านดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๙

^๓ The path of the Buddha by Kenneth W. Morgan, printed in India at Shri Jainendra Press p. ๒๓๗

ปัจจุบันนี้ชาวทิเบตมีสิทธิเสรีภาพในด้านศาสนาในระดับหนึ่ง แต่ไม่มีวิ้วว่าสถานการณ์ในทิเบตจะดีขึ้นไปกว่าเดิมมากนัก จีนปิดปากสนิทเรื่องแผนสันติภาพที่ดาไลลามะพยายามรุกร้าและจีนยังคงส่งชาวจีนเข้าไปในทิเบตอย่างต่อเนื่องพร้อมกับการเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวทิเบตให้เข้าสู่วังวนของอุตสาหกรรมสมัยใหม่มากขึ้น มีการส่งเสริมการลงทุนในทิเบตให้ชาวต่างชาติเข้าไปลงทุนในด้านการศึกษา จีนส่งเสริมการเรียนภาษาแมนดารินและสนับสนุนผู้รู้ภาษาแมนดารินให้มีตำแหน่งสูงและมีความก้าวหน้าในการทำงาน

สัตยานารายัน โโกเอ็นก้า

๑. สัตยานารายัน โโกเอ็นก้า

สาระสำคัญของสำนักวิปัสสนา ท่านสัตยา นารายัน โโกเอ็นก้าย้ำอยู่เสมอว่าการทำวิปัสสนาจะทำให้ท่านมีสุขภาพจิตที่ดี จิตใจของท่านจะสงบเย็น ท่านจะมีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง ราบรื่น มีความสัมพันธ์อันดีกับสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์อันดีกับคนอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้น วิปัสสนาจึงเป็นวิถีในการดำเนินชีวิต

แนวการสอนอบรมของท่านเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัตินั้น ท่านมักจะกล่าวปฏิเสธที่จะใช้คำว่า “พุทธศาสนา” ท่านเน้นย้ำเสมอว่า คำว่า “ศาสนา” ไม่เคยมีมาแต่อดีต ถ้าจะมีก็มาตอนหลังนี้ พระพุทธองค์ไม่เคยก่อตั้งสถาบันศาสนา พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนพุทธศาสนา พระองค์ไม่เคยทำให้ใครเป็นพุทธศาสนิกชนแม้แต่คนเดียวทุกคนจะเห็นพ้องกันว่า ศาสนาทุกศาสนาในโลกต่างก็มีองค์ประกอบทั่วไป ซึ่งท่านเรียกว่า แก่นสารภายในของศาสนา กล่าวคือ ศีลธรรม การเป็นนายเหนือจิตใจ และการทำชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ท่านจึงบอกว่าเป็นแก่น เป็นแก่นอันดีงามของทุกๆ ศาสนา และนอกจากนี้ก็ยังมีการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนนอกอันนี้ผลจะแตกต่างกันในแต่ละศาสนา จะปล่อยให้ทุกคนมีความสุขกับพิธีกรรม และประเพณีของพวกเขา แต่พวกเขาก็ไม่ควรหลงลืมแก่นที่อยู่ภายใน ถ้าเขาเหล่านี้ละเลยแก่นสารภายในและยังคงบอกว่า ฉันเป็นศาสนิกชนเพราะว่าฉันทำพิธีกรรมมาตลอด เช่นนี้แล้วก็เท่ากับว่า เขากำลังหลอกหลวงตัวเอง และหลอกคนอื่น ๆ ด้วยความเข้าใจต่อสันติภาพภายใน ความหมายนี้ ในวัฒนธรรมนี้ก็ยังมีความกลัวอันหนึ่งก็คือ คนที่มีสันติภาพอย่างยิ่งก็คือคนที่ใกล้ความตายน้อยๆ เข้าไปแล้ว เราต่างก็ต้องการสันติภาพ แต่เราจินตนาการไม่ได้ว่า เราจะช่วยโลกให้รอดได้อย่างไร ในความหมายเชิงระบบนิเวศโดยปราศจากความขังโกรธ เราต้องติดต่อสัมพันธ์กับสรรพชีวิตด้วยกิเลสประเภทต่างๆ ท่านตระหนักในข้อนี้ ท่านไม่ได้เห็นแย้ง ผู้คนไม่ยอมเข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์อย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น มีคนมาทำร้ายใครสักคนหนึ่งแล้วเขาว่า “ผมเป็นนักวิปัสสนา เช่นเดียวกับพืชผัก เข้ามาเลย เข้ามาเชือดผมเลย” ถ้าบุคคลนั้นพูดและเข้าใจอย่างนั้น นี้ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า เราสามารถจะแสดงออกถึงปฏิบัติการณ์อย่างเข้มข้นที่สุดในสถานการณ์ที่จำเป็น ไม่ว่าจะป็นทางกายกรรมหรือวจีกรรมแต่ก่อนที่จะทำเช่นนั้น เราต้องตรวจสอบตัวเราเองเสียก่อนทั้งในระดับร่างกาย ความรู้สึกและจิตใจ ถ้าเราพบว่าจิตใจของเราเป็นกลางเต็มที่ เราไม่มีความโกรธต่อคนผู้นี้ เรามีความรักต่อคนผู้นี้ แต่เนื่องจากเขาคนนี้ ไม่ยอมเข้าใจถ้อยคำอันนุ่มนวลเราก็ต้องใช้ถ้อยคำแบบแรงๆ เขาไม่เข้าใจ การกระทำแบบอ่อนโยน เราก็ต้องใช้การกระทำแบบหยาบคาย ในความใส่ใจของเขาและเธอ ความรักย่อมมีอยู่ ความกรุณาย่อมมีอยู่ แต่ถ้าหากมีความโกรธเข้ามาแทน เราก็ต้องเป็นทุกข์ คนทุกข์จะไปช่วยคนทุกข์อีกคนหนึ่งได้อย่างไร?

อีกประการหนึ่ง ท่านยังพยายามเสนอให้รัฐบาลนำวิปัสสนาเข้าไปอยู่ในหลักสูตรโรงเรียน ตำรวจ หรือนำวิปัสสนาเข้าสอนนักโทษหรืออาชญากรรม ถ้ารัฐบาลต้องการให้นักโทษเปลี่ยนพฤติกรรมบุคคลเหล่านั้น เมื่อพวกเขาเข้ามาอยู่ในคุก ท่านยังมีความเชื่อว่าวิปัสสนากรรมฐานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ซึ่งไม่ใช่เกิดโดยการพูดบรรยายพระสูตร หรือโดยการสวดมนต์ สรรเสริญพระพุทธรองค์ แต่เกิดโดยเทคนิควิธีการ กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเริ่มสังเกตพิจารณา (ตัวเอง) การอาศัยอยู่ในเรือนจำ คนเหล่านี้เต็มไปด้วยโทสะ มักผูกอาฆาตต่อคู่ต่อสู้ ใช้คำพูดที่ไม่สุภาพ เช่น เมื่อถูกออกไป กูจะฆ่ามึง! นี่คือการล้างแค้น แต่เมื่อพวกเขาหันมาสังเกตพิจารณา ว่า กำลังทำอะไรอยู่, ฉันทกำลังเผาผลาญตัวเองอยู่หรือ ให้พวกเขาได้พิจารณาอย่างนี้ เมื่อพวกเขาพิจารณาอย่างนี้เนื่องจาก ความโกรธก็จะหายไป เมื่อพวกเขาใจอย่างการก่อความรุนแรงน้อยลง ต่อจากนั้นพวกเขาก็จะเป็น บุคคลที่เต็มไปด้วยความรัก ความเมตตา และกลายเป็นคนกระตือรือร้นที่จะทำความดีอื่นๆ ขึ้น พวกเขาเหล่านั้นก็จะกลายเป็นบุคคลที่สังคมที่ต้องการและพวกเขาก็จะมีงานทำ เมื่อพวกเขามีงานทำก็จะ ไม่กลับไปทำผิดเหมือนเดิม

๒. บทวิเคราะห์

จากพารากราฟที่หนึ่ง แสดงให้เห็นว่า การที่ท่านให้แง่คิดในการสอนอย่างนี้ก็เพราะ สถานการณ์ในการเผยแผ่ศาสนาในขณะนั้นมันมีความหลอกลวงที่จะเกิดอันตรายก็ได้ เพราะท่าน ต้องต่อสู้ความความคิดนิยมที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ในขณะเดียวกันท่านก็มีความต้องการที่จะนำ พระพุทธศาสนากับคตินิยมหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกสู่กว้างอันนี้ก็เป็นประเด็นที่ต้องคิด

ส่วนในพารากราฟที่สองนั้น ก็แสดงให้เห็นว่า การที่จะสอนใครสักคนนั้นจะต้องพิจารณาที่ ตัวเรา เช่น คำถามที่ว่าหากคุณไม่โมโหแล้วคุณจะปกป้องตัวเองได้อย่างไร? หากเราไม่โกรธแล้วเราจะ ประสบความสำเร็จในด้านนั้นด้านนี้ได้อย่างไร ต่อความคิดเห็นข้อนี้ท่านให้แง่คิดว่า ถ้าเป็นเช่นนี้แล้ว แสดงว่าคนส่วนใหญ่มิได้ใช้ชีวิตในลักษณะที่เป็นกลาง ไม่ลำเอียงแต่กลับยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น คนเรารู้สึกว่าด้วยการยึดมั่นเท่านั้นจึงสามารถบรรลุเป้าหมาย แต่เมื่อพวกเขาเข้าใจและหันมา ปฏิบัติ ก็จะทำให้เห็นว่าบุคคลที่ไม่ยึดติดถือมั่นต่างหากที่ประสบความสำเร็จมากกว่า ในการไปให้ถึง เป้าหมาย นี่ก็เพราะสภาพจิตใจยังสงบอย่างยิ่ง แจ่มชัดอย่างยิ่ง และไม่ว่าปัญหาใดจะเกิดขึ้น คุณก็ ตัดสินใจได้อย่างรวดเร็ว และถูกต้องถ้าเป็นอย่างนี้

นอกจากนั้นท่านยังให้มุมมองอีกว่าพระพุทธเจ้าไม่เคยสอนลัทธิหรือศาสนาใดๆ ในพุทธ พจน์ทั้งหมดรวมทั้งอรรถกถาทั้งหลาย ซึ่งรวมแล้วหลายพันหน้ากระดาษ ไม่เห็นมีคำว่า “พุทธ ศาสนา” คำทั้งหมดนี้ล้วนเกิดขึ้นภายหลังเมื่อคำสอนของพระองค์เริ่มลงหลักปักฐานแล้ว ท่านยังให้ ข้อสังเกตว่าการเรียกคำว่า “พุทธศาสนา” เริ่มแต่เมื่อไหร่ แต่ทันทีที่คำเรียกนี้เกิดขึ้น มันได้ลดทอน คุณค่าคำสอนของพระพุทธองค์ลงไป สิ่งเหล่านี้เคยเป็นคำสอนสากล แต่คำเรียกเหล่านี้ทำให้เกิดการ แบ่งแยกเป็นลัทธิในศาสนา รวากับจะบอกว่า พุทธศาสนามีไว้เพื่อชาวพุทธเพียงเท่านั้น เช่นเดียวกับศาสนาฮินดูก็มีไว้เพื่อชาวฮินดู ศาสนาอิสลามก็มีไว้เพื่อคนมุสลิมเท่านั้น แต่ธรรมะนั้นมีไว้ เพื่อมนุษย์ทุกคนในข้อนี้ก็เช่นกัน เราจะเห็นได้จากหลักการสอนทางพระพุทธศาสนามักเรียกคำสอน ของพระองค์ว่า “พระธรรม” หรือ “พรหมจรรย์” ซึ่งใช้แทนคำว่า พระพุทธศาสนา ประเด็นนี้ก็อาจ

เป็นได้ที่ท่านได้นำเสนออยู่ในขณะนี้ พระธรรม หรือ พรหมจรรย์ นี้เป็นธรรมะสากลที่มีไว้เพื่อมนุษยทุกคน

สรุป

เมื่อก้าวโดยรูปแล้วจะเห็นว่าปัจจุบันนี้ขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันกำลังจะผงาดอย่างสง่าผ่าเผยในสังคมโลกที่กำลังผงาดขึ้นสู่โลกปัจจุบันนี้ เพราะมีบุคคลและองค์กรสำคัญๆ ที่มีบทบาทต่อการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาของสำนักนั้น เป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ หมายถึง ทัศนะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบเดิมๆ ที่เน้นการแก้ปัญหของปัจเจกบุคคล ไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ และดูเหมือนว่าพระพุทธศาสนาแบบใหม่นี้ที่สามารถตอบโจทย์สังคมปัจจุบันได้จึงเป็นที่นิยมกันอยู่ปัจจุบันนี้เอง

ผลกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

เป้าหมายเชิงคุณภาพ

- ๑) พระนิสิตได้เข้าใจประวัติความเป็นมาของขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันจากสถานที่จริง
- ๒) นิสิตได้ประสบการณ์จากการเดินทางไปยังสถานที่จริงและได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

การจกจกกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน

๑. กิจกรรมเสริมการเรียนการสอนสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปอย่างไร

ภาพรวมพบว่าการจกจกกิจกรรมเสริมการเรียนสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับการศึกษาเพื่อจะต่อในระดับสูงขึ้นไปมากขึ้น พร้อมเป็นจริงกรรมาสร้างให้เกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนามั่นคงยิ่งขึ้นด้วย ด้วยเหตุผลนี้ นิสิตได้ให้ความเห็นว่าสำนักพุทธแบบใหม่เป็นอีกองค์กรที่ช่วยแก้ไขปัญหของชุมชนเรื่องการติดอบายมุข ยาเสพติดชนิดต่างๆ เช่น สุรา กัญชา ยาบ้า เป็นต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องตั้งสำนักให้เป็นแหล่งศึกษาสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เพื่อประพฤติปฏิบัติธรรมและนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าออกเผยแผ่เพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจแก่คนในชุมชน

๒. ท่านได้ความรู้จากการจกจกกิจกรรมเสริมในการศึกษาวิชาขบวนการพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันมากน้อยเพียงใด

จากการให้แง่คิดของนิสิตที่ลงภาคสนามจริงพบว่า นิสิตเข้าใจถึงขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกปัจจุบันมากขึ้น อย่างเช่นลงสำนักของสัตยานารายณ์ โกเอ็นก้าทำให้

ทราบถึงการจัดการที่มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรอย่างเป็นระบบ และรูปแบบการเผยแพร่ของมูลนิธิ ที่ปรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมปัจจุบันสามารถสร้างศรัทธาให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น และทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่จากสถานการณ์ที่จริง

ยังพบอีกว่านิสิตได้รู้และเข้าใจขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ แล้วยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่ที่น้อยอยากให้ทุกสำนักตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและขบวนการพุทธใหม่ ที่มีการขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา จะต้องปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมเพื่อปกป้องรักษาพุทธศาสนา ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

๓. ท่านได้อะไรบ้างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

ข้อพบว่านิสิตเข้าใจหลักการเผยแผ่ และจะจัดระเบียบผู้ที่เข้าปฏิบัติธรรม โดยไม่มีการกำหนดชุดที่ตายตัว เป็นการแต่งกายตามพื้นบ้านโดยไม่ได้เน้นต้องใส่ชุดขาวหม้อขาว แต่ทุกคนต้องตระหนักถึงการรักษาศีล ๕ ผู้ที่ได้เคยปฏิบัติมาแล้ว จะรักษาศีลข้อ ๖ ได้ด้วยการดื่มแต่เพียงน้ำปานะ หลังจากการพักในเวลา ๕ โมงเย็น ในขณะที่ผู้ปฏิบัติใหม่ อาจจะดื่มนม น้ำชา หรือรับประทานผลไม้ได้ อาจารย์ผู้สอนอาจจะยอมให้ผู้ที่เคยปฏิบัติมาแล้วบางคนยกเว้นการรักษาศีลข้อนี้ได้ ถ้าหากบุคคลผู้นั้นมีปัญหาด้านสุขภาพ ส่วนศีลข้อ ๗ และ ๘ นั้น ทุกคนจะต้องรักษา

ยังทำให้นิสิตได้อ้องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นด้วยความแตกต่างกันว่าทำไม พระพุทธศาสนาดั้งเดิมและขบวนการพุทธใหม่จึงต้องมีแตกต่างกันในเรื่องการเผยแผ่ นิสิตยังได้แสดงทัศนคติว่าทำไมพระพุทธศาสนาดั้งเดิมจึงเน้นเรื่องศีลมากกว่าขบวนการพุทธใหม่ เห็นวิสัยทัศน์ผู้เข้าปฏิบัติอยู่กันแบบเรียบง่าย ในการศึกษาดูงานครั้งนี้ นิสิตให้เหตุผลต่อว่าเป็นการที่ได้้องค์ความรู้ใหม่จริงประสพจริงมาก

นิสิตยังให้ทัศนคติต่อว่าการศึกษาดูงานนอกสถานที่ในครั้งนี้ คือ ้องค์ความรู้ที่ไม่มีในหนังสือเรียนในเรื่องต่างๆของขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน เช่น หลักการปฏิบัติตน สังคม วัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง ของแต่ละประเทศ แต่ละสำนักก็มีความแตกต่างกัน

๔. จากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงท่านคิดว่าจะสามารถนำความรู้ได้พัฒนาการศึกษาของท่านในด้านใดบ้าง

การเดินทางออกศึกษาดูงานนอกสถานที่ในครั้งนี้ได้ทราบถึงประวัติและความเป็นมาในการสร้างสำนักของท่านสัตยานารายณ์ โกเอ็นก้า และมีการเปิดให้พุทธศาสนิกชนผู้ที่เดินทางมาร่วมการปฏิบัติธรรมพิธี โดยไม่มีการสวดมนต์ไหว้พระ แต่ฟังการธรรมบรรยายด้วยการเปิดเทปธรรมที่ท่านโกเอ็นก้าบันทึกการบรรยายซึ่งเป็นที่ศรัทธของผู้ที่เดินทางไป

๕. ท่านอยากให้มีการศึกษานอกสถานที่อย่างนี้อีกหรือไม่อย่างไร

ในข้อนี้พบว่านิสิต อยากให้มีโอกาสอย่างนี้ เพราะเป็น้องค์ความรู้ของขบวนการพุทธใหม่ที่ไม่ มีในหนังสือเรียน นิสิตให้ความคิดเห็นว่าถ้ามีโอกาสก็จะนำมาประยุกต์ใช้กับสำนักของตน

๒. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเป็นพระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ชั้นปีที่ ๒ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตขอนแก่น จำนวน ๒๘ รูปดังตารางที่ ๑ ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. สถานภาพ		
๑.๑ พระนิสิต	๒๘.๐๐	๑๐๐.๐๐
๑.๓ บุคลากรของมหาวิทยาลัย	๐	๐
๑.๔ อื่น ๆ	๐	๐
รวม	๒๘.๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐.๐๐

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันโดยภาพรวมและรายด้านดังตารางที่ ๒ ตารางที่ ๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันโดยภาพรวมและรายด้าน

ด้านที่	ความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม	ระดับความพึงพอใจ			
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	อันดับที่
๑	ด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการ	๓.๘๒	๐.๓๘	มาก	๓
๒	ด้านวิทยากรบรรยาย	๔.๐๔	๐.๓๕	มาก	๑
๓	ด้านการบริหารโครงการ	๓.๙๑	๐.๔๓	มาก	๒
	รวม	๓.๙๒	๐.๒๕	มาก	-

จากตารางที่ ๒ พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านวิทยากรบรรยาย (\bar{X}

=๔.๐๔) รองลงมาคือ ด้านการบริหารโครงการ ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการ ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ตามลำดับ

ตารางที่ ๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการโดยภาพรวมและรายชื่อ

ด้านที่	ความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม	ระดับความพึงพอใจ			
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	อันดับที่
๑	ความรู้ก่อนเดินทางศึกษาดูงาน	๓.๖๘	๐.๖๗	มาก	๖
๒	ความรู้หลังการศึกษาดูงาน	๓.๗๑	๐.๖๐	มาก	๔
๓	ความเข้าใจในเนื้อหาการบรรยายระหว่างการเดินทาง	๓.๘๖	๐.๖๕	มาก	๒
๔	เนื้อหาบรรยายตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงาน	๓.๗๑	๐.๖๑	มาก	๔
๕	สามารถนำความรู้ที่ได้ในการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้จริง	๓.๘๒	๐.๖๗	มาก	๓
๖	ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม	๔.๑๔	๐.๗๖	มาก	๑
	รวม	๓.๘๒	๐.๓๘	มาก	-

จากตารางที่ ๓ พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการโดยภาพรวมและรายชื่ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายชื่อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม ($\bar{X} = ๔.๑๔$) รองลงมาคือความเข้าใจในเนื้อหาการบรรยายระหว่างการเดินทาง ($\bar{X} = ๓.๘๖$) และสามารถนำความรู้ที่ได้ในการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้จริง ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือความรู้ก่อนเดินทางศึกษาดูงาน ($\bar{X} = ๓.๖๘$)

ตารางที่ ๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านวิทยากรบรรยายโดยภาพรวมและรายชื่อ

ด้านที่	ความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม	ระดับความพึงพอใจ			
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	อันดับที่

๑	การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้	๔.๒๑	๐.๖๓	มาก	๑
๒	ความรอบรู้ ความเชี่ยวชาญ ในเนื้อหารายวิชา และสถานที่	๔.๑๔	๐.๖๕	มาก	๒
๓	เทคนิควิธีการบรรยายโดยรวม	๔.๐๐	๐.๖๗	มาก	๔
๔	การอธิบายและการยกตัวอย่างประกอบ ชัดเจน	๔.๑๑	๐.๖๓	มาก	๓
๕	เปิดโอกาสให้ซักถาม และการตอบคำถามตรง ประเด็น	๓.๘๙	๐.๖๓	มาก	๕
๖	ความชัดเจน ตรงประเด็น	๓.๘๖	๐.๗๑	มาก	๖
	รวม	๔.๐๔	๐.๓๕	มาก	-

จากตารางที่ ๔ พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการ พุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านวิทยากรบรรยายโดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ($\bar{X} = ๔.๒๑$) รองลงมาคือ ความรอบรู้ ความเชี่ยวชาญ ในเนื้อหา รายวิชา และสถานที่ ($\bar{X} = ๔.๑๔$) และการอธิบายและการยกตัวอย่างประกอบ ชัดเจน ($\bar{X} = ๔.๑๑$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ความชัดเจน ตรงประเด็น ($\bar{X} = ๓.๘๖$)

ตารางที่ ๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านการบริหารโครงการโดยภาพรวมและรายข้อ

ด้านที่	ความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม	ระดับความพึงพอใจ			
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	อันดับที่
๑	ความเหมาะสมของสถานที่ที่เดินทางแต่ละแห่ง	๓.๙๓	๐.๖๗	มาก	๔
๒	การประชาสัมพันธ์โครงการ	๓.๘๖	๐.๖๕	มาก	
๓	ความเหมาะสมของระยะเวลาในการจัดโครงการ	๓.๙๖	๐.๕๘	มาก	๒
๔	สิ่งอำนวยความสะดวกวัสดุอุปกรณ์สถานที่สน ศึกษาศึกษา	๓.๗๙	๐.๖๓	มาก	๖
๕	การประสานงานและอำนวยความสะดวกของ เจ้าหน้าที่	๔.๐๐	๐.๖๑	มาก	๑
๖	ความสำเร็จโดยรวมของการทัศนศึกษาครั้งนี้	๓.๙๓	๐.๖๖	มาก	๓
๗	ภาพรวมในการจัดโครงการ	๓.๘๙	๐.๖๙	มาก	๕
	รวม	๓.๙๑	๐.๔๓	มาก	-

จากตารางที่ ๕ พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการ
พุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน **ด้านการบริหารโครงการ** โดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} =$
๓.๙๑) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไป
หาน้อย คือ การประสานงานและอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ ($\bar{X} = ๔.๐๐$) รองลงมาคือ ความ
เหมาะสมของระยะเวลาในการจัดโครงการ ($\bar{X} = ๓.๙๖$) และความสำเร็จโดยรวมของการทัศนศึกษา
ครั้งนี้ ($\bar{X} = ๓.๙๓$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ สิ่งอำนวยความสะดวกวัสดุอุปกรณ์
โสตทัศนศึกษา ($\bar{X} = ๓.๗๙$)

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลบทวิจารณ์และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ผู้ทำการวิจัยได้นำเสนอบทสรุปวิจัย อภิปรายผล บทวิจารณ์และข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าในการวิจัยดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันอีกทั้งยังช่วยในการขยายขอบเขตของขบวนการพุทธใหม่ได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกระแสโลกาภิวัตน์นั่นเอง การเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์หนึ่งสู่สถานการณ์หนึ่งจึงเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยที่ตกอยู่ในความสับสนและวุ่นวายในการดำเนินชีวิตเมืองบุคคลมีสับสนวุ่นวาย ภาวะจิตใจไม่สงบแล้วก็มักจะหันไปที่พึ่งทางใจ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ขบวนการพุทธใหม่ที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอหลักธรรมประเพณีนิยมมาเป็นเป็นสังคมนิยมจึงทำให้บุคคลที่กำลังหาที่พึ่งใจได้หันไปมาพึ่งพระพุทธศาสนา หรือทำให้พุทธศาสนากลับมามีบทบาทต่อผู้คนมากขึ้น

ขบวนการพุทธในโลกปัจจุบันทั้งในประเทศและนอกประเทศเป็นศาสนาเพื่อสังคมให้มีความโดดเด่น ขบวนการพุทธใหม่มักจะเกิดขึ้นทั้งประเทศที่มีความวิกฤตทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือมากไปกว่านั้นเป็นภาวะวิกฤตจากภัยสงคราม อย่างเช่น ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศอินเดียที่นำโดย เอ็มเบ็ดการ์ (B.R.Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้อิทธิพลของวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/อริศูทร) ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม อนาคติก ธรรมปาละ เรียกร้องพระพุทธศาสนากับคินมาตุภูมิและท่านโกเอ็นก้า” (สัตยานารายัน โกเอ็นก้า (S.N. Goenka) ผู้นำวิปัสสนากับคินดินแดนมหาภารตเพื่อสุขภาพจิตที่ดีของประชาชน องค์คาลิ ลามะ ผู้นำรัฐบาลผลัดถิ่นของอียิปต์ที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของอียิปต์บนฐานของอหิงสธรรม (non-violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind) ส่วนประเทศไทย คือ สำนักวัดหนองป่าพง (หลวงพ่อชา สุภทฺโท) สำนักสวนโมกขพลาราม (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ทั้งหมดที่นำมาศึกษานี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่สังคมระดับรากหญ้าจนถึงสังคมระดับประเทศ

ดังนั้นสำหรับบทเหล่านี้จึงกำลังจะผดุงอย่างสง่างามเผยแผ่ในสังคมโลกที่กำลังผดุงขึ้นสู่โลกปัจจุบันนี้เพราะมีบุคคลและองค์กรสำคัญๆ ที่มีบทบาทต่อการเผยแผ่คำสอนและปรัชญาของสำนักนั้น จึงมีคำเรียกพระพุทธศาสนาว่าขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลกยุคใหม่ หมายถึง ทักษะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบเดิมๆ ที่เน้น

การแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคล ไม่เพียงพื่อต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ และดูเหมือนว่าพระพุทธศาสนาแบบใหม่นี้ที่สามารถตอบโจทย์สังคมปัจจุบันได้จึงเป็นที่นิยมกันอยู่ปัจจุบันนี้เอง

๕.๑.๑ ผลการจากจัดกิจกรรม

แนวทางการส่งเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันอย่างถูกต้องตามหลักการ: จากการวิเคราะห์ข้อมูลการให้แง่คิดของนิสิตที่ลงภาคสนามจริงพบว่า การจัดกิจกรรมสามารถทำให้นิสิตได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงพร้อมทั้งนิสิตสามารถแสดงความคิดเห็นผ่านประสบการณ์จริงเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ว่า ขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี นิสิตยังสามารถให้ข้อสังเกตว่า ทุกสำนักควรตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาอยู่ในขณะนี้ได้ปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เหมาะสมเพื่อปกป้องรักษาพุทธศาสนาด้วยการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์และก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

องค์ความรู้ในด้านขบวนการ: การเกิดขึ้นของขบวนการพุทธศาสนาใหม่เป็นเครื่องสะท้อนถึงความอ่อนแอของพุทธศาสนาดั้งเดิม ในการตอบสนองความต้องการของผู้คน ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ซึ่งถูกเร่งด้วยกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน จึงทำให้พุทธศาสนาที่เคยติดอยู่กับธรรมเนียมประเพณีค่านิยมและโลกทัศน์แบบเดิมๆ ได้มีการปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ในปัจจุบัน สภาวะในการกำลังมีการเปลี่ยนแปลงนี้เองได้ทำให้มีการเปิดพื้นที่ให้แก่ขบวนการพุทธศาสนาแบบใหม่ ที่มีการนำหลักการ วิธีการเผยแผ่และการอธิบายหลักธรรมแบบใหม่ที่มีรูปแบบการจัดตั้งองค์กร หรือที่ตั้งตัวเป็นพุทธศาสนาแบบใหม่ที่มีความพร้อมมากกว่า ในการตอบสนองความต้องการของผู้คนเป็นกุญแจสำคัญของความแพร่หลายของพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย

การแพร่ขยายของขบวนการพุทธศาสนาใหม่ในอีกด้านหนึ่งเป็นปฏิกิริยาต่อสังคมสมัยใหม่ที่มีแนวโน้มโลกวิสัยและยึดติดกับความคิดแบบเหตุผลนิยมอย่างมาก จนไม่สนใจที่จะตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณของผู้คน ความรู้สึกว่างเปล่าหรือแห้งแล้งทางจิตวิญญาณ เมื่อมาถึงจุดหนึ่งได้ทำให้พุทธศาสนาเปลี่ยนมาเป็นที่ต้องการของผู้คนและเมื่อพุทธศาสนาดั้งเดิมทำหน้าที่นี้ไม่ได้ พุทธศาสนาที่มีแนวคิดแบบใหม่ๆ จึงเข้ามาทำหน้าที่เติมช่องว่างทางจิตวิญญาณให้แทน

องค์ความรู้ในด้านประยุกต์ใช้: องค์ความรู้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่าวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน เป็นขบวนการที่นำเสนอรูปแบบการนำหลักพุทธธรรมมาอธิบายในแนวสร้างความสัมพันธ์ได้กับชีวิตจริง เน้นการอยู่อย่างมีความสุขในชีวิตปัจจุบัน ยกตัวอย่างเรื่องอริยสัจ ๔ พระพุทธศาสนาแนวใหม่ให้คำอธิบายไว้ว่า

- ๑) ชีวิตย่อมประกอบด้วยความสุข ความยินดี และความไม่สมปรารถนาเป็นปกติ (ทุกข์)
- ๒) สาเหตุแห่งความสุข ความทุกข์และความยินดีนั้นมีมาก ทางที่พึงกระทำคือไม่ต้องไปใส่ใจ เพียงแต่ให้อยู่อย่างมีความสุขในตอนี้และขณะนี้ก็พอ ความทุกข์นั้นเกิดขึ้นง่ายมาก เพียงแค่

อยากมีความสุข อยากครอบครอง หรืออยากมีอำนาจ ก็เป็นที่มาแห่งทุกข์ทันทียกตัวอย่างเช่น การต้องการมากไปกว่าที่ตนมีอยู่ ก็ทำให้สูญเสียความสุขในสิ่งที่ตนพึงจะได้แล้ว (สมุทัย)

๓) ไม่จำเป็นต้องสละเรือนอยู่เหมือนนักรบข ไม่จำเป็นต้องสละละทิ้งโลกียสุข เพียงแต่แสวงหาความสงบจากภายในจิตก็พอ โดยรักษาสมดุลระหว่างทั้งโลกแห่งคุณุหัตถ์และบรรพชิตไว้ (นิโรธ)

๔) ศิลปะการดำเนินชีวิต คือ การค้นพบจุดสมดุลระหว่างความต้องการให้ถึงเป้าหมายแห่งชีวิตคือทางแห่งความสุขกับมุมมองอันมีเหตุผลและความจริงที่เห็น ไม่ว่าจะเป้าหมายนั้นจะเป็นจริงหรือไม่ และไม่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะสำคัญจริงๆ ต่อความสุขของตนหรือไม่ (มรรค)

การอธิบายอริยสัจเช่นนี้เป็นการอธิบายเข้ากับชีวิตมากขึ้น มิใช่อธิบายไกลไปจากชีวิต นี้เป็นลักษณะของแนวคิดของกระแสขบวนการพุทธศาสนาใหม่ เมื่อก้าวในภาพรวมแล้วก็จะเห็นได้ว่าการไม่ไปไกลจากโลกที่สัมผัส มีใจโลกแห่งอุดมคติ ให้มองกลับด้านเป็นอริยสัจที่ประกอบด้วยสุข เหตุให้เกิดสุข สุขได้ในเมื่อใจพอ ดำเนินชีวิตอย่างมีศิลปะก็จะพบกับความสุข

ขบวนการพระพุทธศาสนาแบบใหม่นี้เป็นขบวนการแบบเน้นศรัทธาและเน้นปัญญา แต่อย่างไรก็ตามขึ้นอยู่กับแนวโน้มทางความชอบของผู้คนที่เรียกว่า จริต การอาศัยศรัทธานำหรือปัญญานำก็สามารถนำผู้ปฏิบัติถึงเป้าหมายได้สิ่งเหล่านี้เรียกว่า การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของบุคคล

องค์ความรู้ในด้านประสบการณ์เชิงคุณภาพ: จากการให้แง่คิดของนิสิตที่ลงภาคสนามจริงพบว่า นิสิตเข้าใจถึงขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกปัจจุบันมากขึ้นมากขึ้นจากการลงภาคสนามจริงในสำนักของท่านสัตยานุรักษ์ โกเอ็นก้าร์ ทำให้นิสิตทราบถึงการจัดการที่มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรอย่างเป็นระบบและรูปแบบการเผยแพร่ของมูลนิธิที่ปรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมปัจจุบันสามารถสร้างศรัทธาและปลูกฝังปัญญาให้เพิ่มแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากนั้นยังทำให้นิสิตได้องค์ความรู้ใหม่จากสถานการณ์ที่จริง

ยังพบอีกว่านิสิตได้รู้และเข้าใจขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ นิสิตสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ได้พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับขบวนการพุทธใหม่ว่าอยากให้ทุกสำนักตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาอยู่ในขณะนั้นได้ปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เหมาะสมเพื่อปกป้องรักษาพุทธศาสนาด้วยการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์และก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเป็นพระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ชั้นปีที่ ๒ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตขอนแก่น จำนวน ๒๘ รูปดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐.๐๐

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันโดยภาพรวมและรายด้านดังนี้

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันโดยภาพรวมและรายด้าน

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านวิทยากรบรรยาย ($\bar{X} = ๔.๐๔$) รองลงมาคือ ด้านการบริหารโครงการ ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการ ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ตามลำดับ

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการโดยภาพรวมและรายข้อ

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการโดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม ($\bar{X} = ๔.๑๔$) รองลงมาคือ ความเข้าใจในเนื้อหาการบรรยายระหว่างการเดินทาง ($\bar{X} = ๓.๘๖$) และสามารถนำความรู้ที่ได้ในการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้จริง ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ความรู้ก่อนเดินทางศึกษาดูงาน ($\bar{X} = ๓.๖๘$)

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านวิทยากรบรรยายโดยภาพรวมและรายข้อ

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านวิทยากรบรรยายโดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ($\bar{X} = ๔.๒๑$) รองลงมาคือ ความรอบรู้ ความเชี่ยวชาญ ในเนื้อหาวิชา และสถานที่ ($\bar{X} = ๔.๑๔$) และการอธิบายและการยกตัวอย่างประกอบ ชัดเจน ($\bar{X} = ๔.๑๑$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ความชัดเจน ตรงประเด็น ($\bar{X} = ๓.๘๖$)

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านการบริหารโครงการโดยภาพรวมและรายข้อ

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านการบริหารโครงการ โดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ การประสานงานและอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ ($\bar{X} = ๔.๐๐$) รองลงมาคือ ความเหมาะสมของระยะเวลาในการจัดโครงการ ($\bar{X} = ๓.๙๖$) และความสำเร็จโดยรวมของการทัศนศึกษาครั้งนี้ ($\bar{X} = ๓.๙๓$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ สิ่งอำนวยความสะดวกวัสดุอุปกรณ์ทัศนศึกษา ($\bar{X} = ๓.๗๙$)

๕.๒ อภิปรายผล

ในยุคปัจจุบันได้มีความหลากหลายในการเผยแพร่ด้านศาสนาหนึ่งในนั้นก็คือพระพุทธศาสนา การได้มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ ที่เกิดขึ้นรูปแบบขององค์กร การตีความคำสอน แนวใหม่ วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ ที่กำลังได้รับความนิยมในสังคมโลกปัจจุบัน ขบวนการพุทธใหม่มีทั้งที่เป็นประโยชน์และผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาดั้งเดิม

ในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา: ขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันนั้นสามารถขยายพระพุทธศาสนาไปสู่่นานาๆ ประเทศได้อย่างรวดเร็วมีความคล่องตัวในชายองค์กรหรือเคลื่อนไหวหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประชาชนสามารถเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ง่าย มากกว่านั้นประชาชนสามารถนำหลักคำสอนไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้

ในส่วนของผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาดั้งเดิม: ขบวนการพุทธใหม่ที่มีผลกระทบต่อสังคม เรียกกันว่า การปฏิรูปในหลายๆ ลักษณะด้วยกัน อย่างเช่น การวิจารณ์ความเชื่อและการปฏิบัติพุทธศาสนาในประเทศที่นับถือพุทธศาสนา การอธิบายธรรมแบบเน้นหลักธรรมสามารถนำเข้ามาปรับใช้ในสังคมแบบใหม่ได้มีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบพระพุทธศาสนาดั้งเดิมกับพุทธศาสนาสมัยใหม่จนทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากลายเป็นธรรมิกสังคมนิยม

๕.๓ บทวิจารณ์

๑) ทศนะที่มองว่ามิติทางสังคมที่มองในพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบดั้งเดิมเพียงแต่รูปแบบการเผยแพร่ที่ทันสมัยและเข้ากับสังคมได้เร็วขึ้น ซึ่งมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลที่หารูปแบบไม่ชัดเจนเท่า่นั้น ผู้มีทศนะในแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักคิดหรือนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ดังนั้นจึงมีศึกษา วิจัยรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคพุทธกาลมาก เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ว่ามีรูปแบบที่ชัดหรือไม่อย่างไร

๒) จากทศนะที่มองว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับขบวนการทางพระพุทธศาสนาที่ทำงานเพื่อสังคมไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ทั้งในนิกายเถรวาท มหายาน และวัชรยาน หากแต่เป็นรูปของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ผู้ที่มีทศนะในแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการซึ่งขาดความเชื่อมโยงหลักการทางพระพุทธศาสนาว่าภิกษุทั้งหลายจะจงเทียวไปเพื่อชนหมู่มากเป็นต้น

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

สิ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของขบวนการพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้สังคมได้เห็นแนวทางในการขยายขอบเขตของศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายมุมที่ควรทำการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ผู้ที่จะทำการศึกษาต่อควรที่จะเน้นแนวคิดเรื่องความเป็นพหุนิยม (pluralism) ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความพยายามที่จะเสนอรูปแบบของศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นสังคมที่มีความเชื่อมโยงถึงกัน ทั้งชุมชน สังคม และหมู่บ้านทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งในคราวต่อไป

บรรณานุกรม

- โกเอ็นก้าร์, **ธรรมบรรยาย หลักสูตร ๑๐ วัน**, มปป. บริษัท พิมพ์ดีจำกัด, มปป.
- พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๖.
- พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตติ). **จดหมายเล่าเรื่องอนาคตการกรรมปาละ**. กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๓.
- พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (เกษนคร). **ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย (Neo-Buddhist Movements in Thailand)**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปี ๒๕๕๒.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. **สองอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๕๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **พระไตรลักษณ์**. หนังสือชุดหมื่นลือธรรมจักรของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **สัญญาตาธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๔.
- พุทธทาสภิกขุ. **แก่นพุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๒๕.
- พุทธทาสภิกขุ. **ชุมนุมธรรมบรรยายเรื่องความว่าง**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.
- พุทธทาสภิกขุ. **จิตว่างในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓.
- พุทธทาสภิกขุ. **สัญญาตาปริทรรศน เล่ม ๒**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมสภา, ๒๕๑๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **สัญญาตาปริทรรศน**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิจัดพิมพ์, ๒๕๔๑.
- พุทธทาสภิกขุ. **โอสาเรตัพพธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘.
- พุทธทาสภิกขุ. **เอกสารชุดมองด้านใน อันดับ ๒๖ จิตประภัสสร- จิตเต็มแท้- จิตว่างเหมือนกันหรืออย่างไร**. กรุงเทพมหานคร : คณะเผยแพร่วิธีการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ, ๒๕๑๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **บวชทำไม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง**. กรุงเทพมหานคร : ไพลิน, ๒๕๔๙.
- อรุณ เวชสุวรรณ. **วิวาทะระหวาง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชกับพุทธทาสภิกขุภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๒๗.
- พุทธทาสภิกขุ. **วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง**. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน, ๒๕๔๙.
- พุทธทาส. **สัญญาตาธรรม ฉบับย่อ ย่อโดยภิกขุ ฉ.ช. วิมุตตยานันทะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๕๔.
- สนั่น ไชยานุกูล. **ปรัชญาอินเดียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔.
- พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

- พุทธทาสภิกขุ. การปฏิบัติเพื่อความมีจิตว่าง. กรุงเทพมหานคร: ไพลิน, ๒๕๔๘.
- พุทธทาสภิกขุ. แก่นพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘.
- พุทธทาสภิกขุ. อิทป์ปัจจัยตา. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- อริยวงศ์. ดร.อัมเบ็ดกั๊ว รัตน์บุรุษแห่งชมพูทวี. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดีเอ็มจี, ๒๕๕๓.
- สนธิธรรม. ความกรุณาในหัวใจองค์ทะเลลามา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๕๕.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน แบล, อุตชีวประวัติขององค์ทะเลลามา: อิศราภาพในการลี้ภัย พระราชนิพนธ์ของทะเลลามาองค์ที่ ๑๔ แห่งทิเบต. พิมพ์ครั้งที่ ๔, สำนักพิมพ์ สามสี
- พระมหาสมิต ฐิตปญโญ, ผศ., ดร. พระพุทธศาสนamahayan. ขอนแก่น: คลังนาวิวิทยา, ๒๕๕๕.
- ผศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์, พระพุทธศาสนamahayan. กรุงเทพมหานคร: บางกอกบลิ๊ก, ๒๕๕๕
- พุทธทาสภิกขุ. สอนโมกข์ อุดมคติ ชีวิตและความทรงจำ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- พุทธทาสภิกขุ. พุทธทาสภิกขุหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๔.
- พุทธทาสภิกขุ. หัวใจของธรรมะ โดยหลักพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๘.
- พุทธทาสภิกขุ. ศีลธรรมกับการแก้ปัญหาศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘.
- พุทธทาสภิกขุ. ทางประเสริฐสำหรับดำเนินชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๓.
- พุทธทาสภิกขุ. การควบคุมกระแสแห่งชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๐.
- พุทธทาสภิกขุ. หลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๔.
- พุทธทาสภิกขุ. สันติสเสตัพพธรรม. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘.
- พุทธทาสภิกขุ. บางแง่มุมของศาสนาในทัศนะพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๓.
- สันติภโรภิกขุ. อริยสังขี แห่งอัมมิกสังคมนิยม. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๒.
- พุทธทาสภิกขุ. ข้อคิดวันสำคัญ. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๕๑.
- พุทธทาสภิกขุ. การศึกษากับศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- พุทธทาสภิกขุ. การศึกษากับศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- พุทธทาสภิกขุ. ธรรมบรรยายต่อทางสุนข. กรุงเทพมหานคร: ธรรมทาน, ๒๕๒๕.
- พุทธทาสภิกขุ. การศึกษาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- พุทธทาสภิกขุ. เยาวชนกับศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร: ธรรมทาน, ๒๕๒๒.
- Armstrong. Karen The Battle for God. New York: Ballantine Books. 2002.
- William Hart, The Art of Living, (vipassana meditation by s.n.goenka), (india: Minal Enterprises, 1988,

เว็บไซต์

Valuedealshopper.com/?subid=201810-6388 (วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗)

<https://th.wikipedia.org/wiki/>

ภาคผนวก

วิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน
ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น
An analytical study the essence and knowledge of Neo-Buddhist
Movements in Contemporary World of students of
mahachulalongkornjavidyalaya University khonKaen Campus

พระมหามิตร ฐิตปญโญ, ผศ.ดร.

อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันในโลกปัจจุบันของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

ผลการวิจัย พบว่าขบวนการพุทธในโลกปัจจุบันทั้งในประเทศและนอกประเทศมักจะเกิดขึ้นด้วยความวิกฤตทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือมากไปกว่านั้นเป็นภาวะวิกฤตจากภัยสงคราม ภายในประเทศที่นำมาศึกษาได้แก่ สำนักวัดหนองป่าพง (หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท) สำนักสวนโมกขพลาราม (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) ก็เกิดขึ้นด้วยเหตุแห่งการวิกฤตทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเห็นได้จากคำสอนที่ทั้งสองสำนักได้นำเสนอต่อสังคมในขณะนั้นส่วนนอกประเทศ ได้แก่ เอ็มเบ็ดการ์ (B.R.Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนชนชั้นต่ำต้อย (ศูทร/อหิศูทร) ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคม อนาคาริก ธรรมปาละ เรียกร้องพระพุทธศาสนากับคตินิยมและท่านโกเอ็นก้า” (สตียา นารายัน โกเอ็นก้า (S.N. Goenka) ผู้นำวิปัสสนากับคตินิยมมหาภารตเพื่อสุขภาพจิตที่ดีของประชาชน องค์ดาไล ลามะ ผู้นำรัฐบาลผลิตถิ่นของทิเบตที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของทิเบตบนฐานของอหิงสธรรม (non-violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind)ไม่ว่าจะเป็นนอกประเทศหรือในประเทศที่นำมาศึกษานี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่สังคมระดับรากหญ้าจนถึงสังคมระดับประเทศ

จากการศึกษาภาคสนามของนิสิตพบว่านิสิตได้มีความรู้และความเข้าใจขบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ อีกทั้งทำให้ทราบถึงการจัดการที่มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรอย่างเป็นระบบและรูปแบบการเผยแผ่ได้มีการปรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมในปัจจุบันสามารถสร้างศรัทธาและปลูกฝังปัญญาให้เพิ่มแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น

ความสำคัญ: องค์ความรู้, สาระสำคัญ, ขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันในโลกปัจจุบัน, นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น

ABSTRACT

This research aimed to an analytical study the essence and knowledge of Neo-Buddhist Movements in Contemporary World of students of Mahachulalongkornjavidyalaya University khonKaen Campus.

The results showed that Neo-Buddhist Movements in Contemporary, both at country and abroad, often with political crisis, economic and social crisis, Or more than a crisis of war. The case study within the country is described as below: Wat Nong Pa Pong (Venerablechassudhaddo) and sanmokkhapalaram (Venerable BuddhadasaBhikkhu), it happened within the political, economic and social crisis. Which is evident from both the doctrinal office has presented to society at that time. The Part of country is described as below: B.R. Ambedkar, who fought for the abolition of the caste system in Indian society. He has converted the humble solicitation class (Sudra/athicsudra) to turn to Buddhist religion for social equality. Anagarika Dhammapala, who can to return back the Buddhism to India. S.N Goenka (SatayaNarayanGoenka), he bought the vipassana back to Mahaparataland for the good mental health of citizens. His holiness Dalai Lama is a leader of Tibetan exile government. The basis of fair (non-violence), he has tried to fight for the independence of Tibeton. Then, the concept of international responsibility (universal responsibility). On the base of the mind, which aim to benefit others (altruistic mind), whether foreigner domestic or in the country, they have tried to apply the Buddhist principles to solve social problems ranging from individual classed and national society.

From field studies of the students found that the students get the knowledge and understanding o f Neo-Buddhist Movements. They understood the management style and corporate management in a systematic form Dhamma Propagation Project of Unit. The Unit can qualify the doctrine of Buddhism for the modern society and cultivate wisdom for the many people.

Key words: the knowledge, the essence, Neo-Buddhist Movements in Contemporary World, students of mahachulalongkornjavidyalaya University khonKaen Campus

๑. บทนำ

ขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน (Neo-Buddhist Movements in Contemporary World) เป็นการดำเนินกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้เคลื่อนไหวไปได้และแสดงบทบาทที่เหมาะสมในสภาพการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อนและทุนนิยมขบวนการพุทธศาสนาปรากฏการณ์และมีปฏิกริยาต่ออิทธิพลต่อคนในยุคใหม่ อาทิการตีความคัมภีร์ตามตัวอักษร เพราะผู้นำขบวนการดังกล่าวจำนวนไม่น้อยได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ ในปัจจุบันบทบาทของขบวนการพุทธศาสนาได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางพุทธศาสนาที่เด่นชัดที่สุดโลกาภิวัตน์ก็มีส่วนไม่น้อยในการสร้างความเติบโตใหญ่ให้แก่ขบวนการพุทธศาสนา

กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่เพียงช่วยให้เป็นกระตุกให้การขยายขอบเขตของขบวนการพุทธใหม่เท่านั้น หากยังมีส่วนอย่างมากในการทำให้ขบวนการศาสนาอื่น ๆ ที่มีความเข้มข้นรุนแรงน้อยกว่าเติบโตขึ้นทั่วโลกด้วย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ไม่เพียงแต่จะทำให้ค่านิยมแบบโลกียวิสัย เสรีนิยม และบริโภคนิยมแพร่ขยายไปทั่วโลกอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน จนบางคนเรียกกระบวนการนี้ว่าการทำให้วัฒนธรรมเป็นหนึ่งเดียวกัน (Homogenization of culture) หรือเรียกอย่างเจาะจงว่า Mcdonaldization หากยังก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมากขึ้น รวมทั้งสร้างแรงบีบคั้นทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น แก่ประชาชน จำนวนมาก ซึ่งได้กล่าวแล้วว่า เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยหันไปพึ่งพุทธศาสนา หรือทำให้พุทธศาสนากลับมามีบทบาทต่อผู้คนมากขึ้น

เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองกับความซับซ้อนของสังคมหรือมองอีกมุมหนึ่งอาจเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการเชิงพุทธภายใต้ความล้มเหลวของพระพุทธานุศาสตร์กระแสหลัก ที่นับวันจะเดินห่างออกจากหลักการเดิมของพระพุทธเจ้าออกไปทุกที จึงทำให้เกิดการแสวงหาคคุณค่าแท้ในเชิงของการปรับเปลี่ยน ตามนัยของการเปลี่ยนแปลงตามความคิดเห็นของนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาว่าทุกครั้งที่มีกระแสความคิดหรือกระแสความเปลี่ยนแปลงแบบใหม่ไหลบ่าเข้ามาในสังคม หากเป็นกระแสใหญ่ ผลที่เกิดขึ้นกับศาสนาดั้งเดิมในสังคมมี ๔ แบบ คือ ๑) ศาสนานั้นถูกลดบาทลง ๒) ศาสนาดั้งเดิมโอนอ่อนผ่อนตามไปตามสถานการณ์ใหม่หรือความคิดใหม่ ๓) เกิดการปรับตัวในศาสนาเพื่อธำรงคุณค่าเดิมเอาไว้ ๔) ศาสนาปิดตัวเองและพยายามกลับไปหาความจริงแท้ในอดีต^๑

การเปิดตัวพระพุทธศาสนาให้กลับมายิ่งใหญ่ในประเทศอินเดียโดยท่านธรรมปาละในครั้งนั้นถือว่ายิ่งใหญ่ท่านได้ทำการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่กำลังจะสูญสลายไปจากประเทศอินเดียให้กลับมายิ่งใหญ่ในปัจจุบัน ด้วยการเริ่มต้นที่การจัดตั้งพุทธสมาคมขึ้น เพื่อการนำพุทธศาสนากลับคืนมาสู่ชาวพุทธ โดยใช้ชื่อว่า “พุทธคยามหาโพธิ์ไซไซเอตตี” การจัดตั้งในครั้งนี้ถือว่าได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ได้เริ่มจัดตั้งขึ้น ณ กรุงโคลัมโบ ประเทศลังกา มีท่านประธานนายกะ เอช. สุมังคลมหาเถระ เป็นนายกสมาคม พันเอกโกลคอตต์เป็นผู้อำนวยการ ท่านธัมมปาละเป็นเลขาธิการ นอกจากนี้ก็มีผู้แทนจากประเทศและกลุ่มชาวพุทธต่างๆ เข้าร่วม ในการก่อตั้งด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีผู้แทนจาก

^๑ พระไพศาล วิสาโล, *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๙.

ประเทศไทยของเราเข้าร่วมด้วย คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า จันทาทัตจุฑาธร (His Royal Highness Prince Chandradat Chudhadharn) ชื่อของสมาคมนี้ ต่อมาได้ตัดคำว่า พุทธคยาออก คงไว้แต่ มหาโพธิโซไซเอตี้ ดังในปัจจุบันโดยมีประสงค์ของสมาคมมหาโพธิ ที่ได้จัดตั้งขึ้นในคราวนั้น คือ

๑. เพื่อสร้างวัดพระพุทธศาสนาและก่อตั้งพุทธวิทยาลัย กับส่งคณะพระภิกษุซึ่งเป็นผู้แทนของประเทศพระพุทธศาสนา คือ จีน ญี่ปุ่น ไทย เขมร พม่า ลังกา จิตตะกอง เนปาล ธิเบต และอารกันไปประจำอยู่ ณ พุทธคยา

๒. เพื่อจัดพิมพ์วรรณคดีพระพุทธศาสนาขึ้นในภาษาอังกฤษ และภาษาท้องถิ่นของอินเดีย^๒ การจัดตั้งพุทธคยามหาโพธิโซไซเอตี้ขึ้นในขณะนั้นกลายเป็นองค์กรพระพุทธศาสนาแนวใหม่ (Neo-Buddhism) เป็นพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้เคลื่อนไหวไปได้และแสดงบทบาทที่เหมาะสมกับกาลเวลา หลายคนคงแปลกใจว่า พระพุทธศาสนาได้กลับมาสู่มาตุภูมิแบบไม่มีการเสียเลือดเนื้อ ตั้งแต่นั้นมาชาวพุทธในประเทศอินเดียได้เริ่มมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ การที่คนในประเทศอินเดียได้มีการปรับกระบวนทัศน์ได้ด้วยดีนี้ก็เพราะบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานในการนับถือพระพุทธศาสนา จึงนำจับตามองว่า อันที่จริงพระพุทธศาสนาไม่ได้สูญหายแต่เป็นเพราะเหตุแห่งการเมืองหรือไม่ที่ทำให้ชาวพระพุทธศาสนาไม่มีบทบาท เมื่อได้เวลาอันสมควรหรือมีผู้นำที่เข้มแข็งจึงสามารถนำพระพุทธศาสนาไปด้วยไม่ต้องนองเลือด หรือมองอีกมุมมองหนึ่งไม่น่าจะเกี่ยวกับการเมืองมากนักแต่เกี่ยวกับคนในสังคมที่รับเอาแนวคิดของการบริหารจัดการยุคสังคมนิยมมาปรับใช้กับศาสนา

ในปัจจุบันได้มีกระบวนการสร้างความทันสมัยในการเผยแผ่ศาสนาประเทศต่างๆ ได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างต่อเนื่องกับชุมชนที่นับถือศาสนาแบบประเพณีดั้งเดิม ส่วนใหญ่อยู่ในสถานะเสื่อมถอยหรือถึงกับแตกสลาย ทำให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยหันมาศึกษาพระพุทธศาสนาแบบใหม่ ซึ่งมีความทันสมัยและการนำเสนอหลักธรรมที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้ โดยเฉพาะวิถีชีวิตแบบปัจเจกนิยม

การไหลบ่าของบริโภคนิยมและวัฒนธรรมตะวันตกหรือเสรีนิยมก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดขึ้นความรู้สึกแปลกแยก โดดเดี่ยว และไร้ราก ในสภาพดังกล่าว กลุ่มคนเหล่านี้ได้พบว่า ศาสนาหรือชุมชนทางศาสนานั้นสามารถช่วยให้ตนปรับตัวเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมการเมืองได้ เป็นเสมือน ฉนวนหรือเบาะที่ช่วยต้านทานแรงอัดจากสภาพสังคมแวดล้อมที่พร้อมจะท่วมทับหรือคุกคาม ในสหรัฐอเมริกา องค์กรคริสเตียนฝ่ายขวาซึ่งเติบโตใหญ่ตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๘๐ สมาชิกส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้อพยพจาก หัวเมือง ไปยังเมืองใหญ่ ๆ โดยเฉพาะในภาคใต้ ในตะวันออกกลาง ชุมชนและประเพณีอิสลามช่วยให้คนที่มา จากชนบทไม่รู้สึกแปลกแยกเมื่อเข้ามาอยู่ในเมือง แม้แต่เครื่องแต่งกายแบบอิสลาม เช่น ผ้าคลุมหัวช่วยให้เขารู้สึกว่าไม่ได้ตัดขาดจากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่คุ้นเคย ความรู้สึกสืบเนื่องกับวิถีชีวิตแบบเดิม แม้จะอยู่ในเมืองที่ทันสมัย รวมทั้งการมีชุมชนสังกัดเป็นสิ่งที่ผู้คนได้รับจากการนับถือและปฏิบัติ ตามประเพณีอิสลาม และเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ศาสนาอิสลามแพร่หลายในเมืองใหญ่ๆ ทั้งในตะวันออกกลาง และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรายังพบ

^๒ พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุภิตติ), *จดหมายเหตุเรื่องอนาคาริกธรรมปาละ*, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๓), ม.ป.น.

ปรากฏการณ์นี้ได้แม้กระทั่งในญี่ปุ่นก็เติบโตอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นองค์กรพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ สมาชิกขององค์กรดังกล่าว ส่วนใหญ่ก็คือคนที่อพยพจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง^๓

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ห้วงค์ความรู้และสาระสำคัญของขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน เพื่อเป็นการเสริมศักยภาพในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการขบวนการเกิดขึ้นของขบวนการพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันโดยเฉพาะพระนิสิตซึ่งเป็นพระสงฆ์รุ่นใหม่ของมหาวิทยาลัย จึงตระหนักถึงความสำคัญของพระนิสิตที่เข้าศึกษาขบวนการพระพุทธศาสนาใหม่ในระดับมหาบัณฑิต เพราะถือว่าเป็นบุคลากรที่สำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของพระพุทธศาสนา ทั้งทางด้านศาสนบุคคล ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์ห้วงค์ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๓. ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้ทำการวิจัยออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๓.๑ ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาบาลี ภาษาอังกฤษและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการเกิดของพุทธในยุคปัจจุบันจากเอกสารวิชาการ สิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับขบวนการพุทธใหม่ที่เกิดขึ้นโลกปัจจุบัน

๓.๒ ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการเกิดของพุทธใหม่ตามแนวคิดของกลุ่มพุทธใหม่ในสังคมปัจจุบันสิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับขบวนการพุทธใหม่ที่เกิดขึ้นโลกปัจจุบัน

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาที่องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันจากเอกสารแล้วนำองค์ความรู้และสาระที่สำคัญเข้าสู่การพัฒนาเอกสารประกอบวิชาแล้วทำการวิเคราะห์ห้วงค์ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

^๓พระไพศาล วิสาโล. พลวัตของศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, อ้างใน Armstrong, Karen The Battle for God, (New York: Ballantine Books. 2002).

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งขั้นตอนการวิจัย ได้แก่

- การเก็บรวบรวมข้อมูล
- จัดหมวดหมู่ข้อมูล
- เรียบเรียงข้อมูล
- วิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสรุปเนื้อหาและการตีความ แล้วนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) เพื่ออธิบายถึงขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน มี ๓ ด้าน ดังนี้

๑) แนวทางการส่งเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันอย่างถูกต้องตามหลักการและเข้าใจประวัติศาสตร์ของขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันอย่างถูกต้อง

๒) สร้างองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันให้พระนิสิต

๓) ขบวนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ และเสริมสร้างแรงจูงใจให้เกิดการพัฒนาวิสัยทัศน์ด้านพระพุทธศาสนาของพระนิสิต

๕. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๕.๑ ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๕.๒ สามารถนำทวิเคราะห์องค์ความรู้และไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๖. สรุปอภิปรายผลบทวิจารณ์และข้อเสนอแนะ

๖.๑ สรุปผลการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันอีกทั้งยังช่วยในการขยายขอบเขตของขบวนการพุทธใหม่ได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกระแสโลกาภิวัตน์นั่นเอง การเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์หนึ่งสู่สถานการณ์หนึ่งจึงเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้ผู้คนจำนวนมากไม่น้อยที่ตกอยู่ในความสับสนและวุ่นวายในการดำเนินชีวิตเมื่อบุคคลมีสับสนวุ่นวาย ภาวะจิตใจไม่สงบแล้วก็มักจะหันไปที่พึ่งทางใจ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ขบวนการพุทธใหม่ที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอหลักธรรมประเพณีนิยมมาเป็นเป็นสังคมนิยมจึงทำให้บุคคลที่กำลังหาที่พึ่งใจได้หันไปมาพึ่งพระพุทธศาสนา หรือทำให้พุทธศาสนากลับมามีบทบาทต่อผู้คนมากขึ้น

การแพร่ขยายของขบวนการพุทธศาสนาใหม่ในอีกด้านหนึ่งเป็นปฏิกิริยาต่อสังคมสมัยใหม่ที่มิไ่ม่มีวิถีชีวิตและยึดติดกับความคิดแบบเหตุผลนิยมอย่างมาก จนไม่สนใจที่จะตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณของผู้คน ความรู้สึกกว้างเปล่าหรือแห้งแล้งทางจิตวิญญาณ เมื่อมาถึงจุดหนึ่งได้ทำให้พุทธศาสนาเปลี่ยนมาเป็นที่ต้องการของผู้คนและเมื่อพุทธศาสนาดั้งเดิมทำหน้าที่นี้ไม่ได้ พุทธศาสนาที่มีแนวคิดแบบใหม่ๆ จึงเข้ามาทำหน้าที่เติมช่องว่างทางจิตวิญญาณให้แทน

องค์ความรู้ในด้านประยุกต์ใช้: องค์ความรู้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่าวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน เป็นขบวนการที่นำเสนอรูปแบบการนำหลักพุทธธรรมมาอธิบายในแนวสร้างความสัมพันธ์ได้กับชีวิตจริง เน้นการอยู่อย่างมีความสุขในชีวิตปัจจุบัน ยกตัวอย่างเรื่องอริยสัจ ๔ พระพุทธศาสนาแนวใหม่ให้คำอธิบายไว้ว่า

๑) ชีวิตย่อมประกอบด้วยความสุข ความยินดี และความไม่สมปรารถนาเป็นปกติ (ทุกข์)

๒) สาเหตุแห่งความสุข ความทุกข์และความยินดีนั้นมามาก ทางที่พึงกระทำคือไม่ต้องไปใส่ใจ เพียงแต่ให้อยู่อย่างมีความสุขในตอนี้และขณะนี้ได้ก็พอ ความทุกข์นั้นเกิดขึ้นง่ายมาก เพียงแค่อยากมีความสุข อยากรอบครอง หรืออยากมีอำนาจ ก็เป็นที่มาแห่งทุกข์ทันที ยกตัวอย่างเช่น การต้องการมากไปกว่าที่ตนมีอยู่ ก็ทำให้สูญเสียความสุขในสิ่งที่ตนพึงจะได้แล้ว (สมุทัย)

๓) ไม่จำเป็นต้องสละเรือนอยู่เหมือนนักบวช ไม่จำเป็นต้องสละละทิ้งโลกียสุข เพียงแต่แสวงหาความสงบภายในจิตก็พอ โดยรักษาสมดุลระหว่างทั้งโลกแห่งคุณวิเศษและบรรพชิตไว้ (นิโรธ)

๔) ศิลปะการดำเนินชีวิต คือ การค้นพบจุดสมดุลระหว่างความต้องการให้ถึงเป้าหมายแห่งชีวิตคือทางแห่งความสุขกับมุมมองอันมีเหตุผลและความจริงที่เห็น ไม่ว่าจะเป้าหมายนั้นจะเป็นจริงหรือไม่ และไม่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะสำคัญจริงๆ ต่อความสุขของตนหรือไม่ (มรรค)

การอธิบายอริยสัจเช่นนี้เป็นการอธิบายเข้ากับชีวิตมากขึ้น มิใช่อธิบายไกลไปจากชีวิต นี้เป็นลักษณะของแนวคิดของกระแสขบวนการพุทธศาสนาใหม่ เมื่อก้าวในภาพรวมแล้วก็จะเห็นได้ว่าการไม่ไปไกลจากโลกที่สัมผัส มิใช่โลกแห่งอุดมคติ ให้มองกลับด้านเป็นอริยสัจที่ประกอบด้วยสุข เหตุให้เกิดสุข สุขได้ในเมื่อใจพอ ดำเนินชีวิตอย่างมีศิลปะก็จะพบกับความสุข

ขบวนการพระพุทธศาสนาแบบใหม่นี้เป็นขบวนการแบบเน้นศรัทธาและเน้นปัญญา แต่อย่างไรก็ตามขึ้นอยู่กับแนวโน้มทางความชอบของผู้คนที่เรียกว่า จริต การอาศัยศรัทธานำหรือปัญญานำก็สามารถนำผู้ปฏิบัติถึงเป้าหมายได้สิ่งเหล่านี้เรียกว่า การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของบุคคล

องค์ความรู้ในด้านประสบการณ์เชิงคุณภาพ: จากการให้แง่คิดของนิสิตที่ลงภาคสนามจริงพบว่า นิสิตเข้าใจถึงขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกปัจจุบันมากขึ้นมากขึ้นจากการลงภาคสนามจริงในสำนักของท่านสัตยานุรักษ์ โกเอ็นก้าร์ ทำให้ นิสิตทราบถึงการจัดการที่มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรอย่างเป็นระบบและรูปแบบการเผยแพร่ของมูลนิธิที่ปรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมปัจจุบันสามารถสร้างศรัทธาและปลูกฝังปัญญาให้เพิ่มแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากนั้นยังทำให้นิสิตได้องค์ความรู้ใหม่จากสถานการณ์ที่จริง

ยังพบอีกว่านิสิตได้รู้และเข้าใจขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ นิสิตสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ได้พร้อมทั้งแสดงแนวคิดเห็นเกี่ยวกับขบวนการพุทธใหม่ว่าอยากให้ทุกสำนักตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่มีการเคลื่อนไหวอยู่

ตลอดเวลาอยู่ในขณะนั้นได้ปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เหมาะสมเพื่อปกป้องรักษาพุทธศาสนาด้วยการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์และก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

๖.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเป็นพระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ชั้นปีที่ ๒ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตขอนแก่น จำนวน ๒๘ รูป

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐.๐๐

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันโดยภาพรวมและรายด้านดังนี้

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันโดยภาพรวมและรายด้าน

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านวิทยากรบรรยาย ($\bar{X} = ๔.๐๔$) รองลงมาคือ ด้านการบริหารโครงการ ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการ ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ตามลำดับ

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการโดยภาพรวมและรายข้อ

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการโดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม ($\bar{X} = ๔.๑๔$) รองลงมาคือ ความเข้าใจในเนื้อหาการบรรยายระหว่างการเดินทาง ($\bar{X} = ๓.๘๖$) และสามารถนำความรู้ที่ได้ในการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้จริง ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ความรู้ก่อนเดินทางศึกษาดูงาน ($\bar{X} = ๓.๖๘$)

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านวิทยากรบรรยายโดยภาพรวมและรายข้อ

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านวิทยากรบรรยายโดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ($\bar{X} = ๔.๒๑$) รองลงมาคือ ความรอบรู้ ความเชี่ยวชาญ ในเนื้อหา

รายวิชา และสถานที่ ($\bar{X} = ๔.๑๔$) และการอธิบายและการยกตัวอย่างประกอบ ชัดเจน ($\bar{X} = ๔.๑๑$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ความชัดเจน ตรงประเด็น ($\bar{X} = ๓.๘๖$)

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน **ด้านการบริหารโครงการ** โดยภาพรวมและรายข้อ

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน **ด้านการบริหารโครงการ** โดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ การประสานงานและอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ ($\bar{X} = ๔.๐๐$) รองลงมาคือ ความเหมาะสมของระยะเวลาในการจัดโครงการ ($\bar{X} = ๓.๙๖$) และความสำเร็จโดยรวมของการทัศนศึกษาครั้งนี้ ($\bar{X} = ๓.๙๓$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ สิ่งอำนวยความสะดวกวัสดุอุปกรณ์ใส่ทัศนศึกษา ($\bar{X} = ๓.๗๙$)

๖.๒ อภิปรายผล

ในยุคปัจจุบันได้มีความหลากหลายในการเผยแผ่ด้านศาสนาหนึ่งในนี้ก็คือพระพุทธศาสนา การได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ ที่เกิดขึ้นรูปแบบขององค์กร การตีความคำสอนแนวใหม่ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ ที่กำลังได้รับความนิยมในสังคมโลกปัจจุบัน ขบวนการพุทธใหม่นี้มีทั้งที่เป็นประโยชน์และผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาดั้งเดิม

ในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา: ขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันนั้นสามารถขยายพระพุทธศาสนาไปสู่ต่างๆ ประเทศได้อย่างรวดเร็วมีความคล่องตัวในชายองค์กรหรือเคลื่อนไหวหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประชาชนสามารถเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ง่าย มากกว่านั้นประชาชนสามารถนำหลักคำสอนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันได้

ในส่วนของผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาดั้งเดิม: ขบวนการพุทธใหม่ที่มีผลกระทบต่อสังคม เรียกกันว่า การปฏิรูปในหลายๆ ลักษณะด้วยกัน อย่างเช่น การวิจารณ์ความเชื่อและการปฏิบัติพุทธศาสนาในประเทศที่นับถือพุทธศาสนา การอธิบายธรรมแบบเน้นหลักธรรมสามารถนำเข้ามาปรับใช้ในสังคมแบบใหม่ได้มีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบพระพุทธศาสนาดั้งเดิมกับพุทธศาสนาสมัยใหม่จนทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากลายเป็นธรรมิกสังคมนิยม

๖.๓ บทวิจารณ์

๑) ทศนะที่มองว่ามิติทางสังคมที่มองในพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบดั้งเดิมเพียงแต่รูปแบบการเผยแผ่ที่ทันสมัยและเข้ากับสังคมได้เร็วขึ้น ซึ่งมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลที่หารูปแบบไม่ชัดเจนเท่านั้น ผู้มีทัศนะในแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักคิดหรือนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ดังนั้นจึงมีศึกษา วิจัยรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคพุทธกาลมาก เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ว่ามีรูปแบบที่ชัดเจนอย่างไร

๒) จากทัศนะที่มองว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับขบวนการทางพระพุทธศาสนาที่ทำงานเพื่อสังคมไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ทั้ง

ในนิกายเถรวาท มหายาน และวัชรยาน หากแต่เป็นรูปของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ผู้ที่มีทัศนะในแนวนี้นั้นส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการซึ่งขาดความเชื่อมโยงหลักการทางพระพุทธศาสนาว่าภิกษุทั้งหลายพึงประพฤติปฏิบัติเพื่อชนหมู่มากเป็นต้น

๖.๔ ข้อเสนอแนะ

สิ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของขบวนการพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้สังคมได้เห็นแนวทางในการขยายขอบเขตของศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายมุมที่ควรทำการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ผู้ที่จะทำการศึกษาต่อควรที่จะเน้นแนวคิดเรื่องความเป็นพหุนิยม (Pluralism) ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความพยายามที่จะเสนอรูปแบบของศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นสังคมที่มีความเชื่อมโยงถึงกัน ทั้งชุมชน สังคม และหมู่บ้านทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งในคราวต่อไป

หนังสืออ้างอิง

พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุภิตติ), **จดหมายเล่าเรื่องอนาคตการธรรมปาละ**, กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๓.

พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระไพศาล วิสาโล. **พลวัตของศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. อ้างใน Armstrong. Karen The Battle for God. New York: Ballantine Books, 2002.

พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล (เกษนคร). **ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย. (Neo-Buddhist Movements in Thailand)**. **สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปี ๒๕๕๒.

ภาพกิจกรรม

แบบประเมินความพึงพอใจ

กิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา ภาคการศึกษา ๒/๒๕๕๘

คำชี้แจง การประเมินครั้งนี้เพื่อนำผลไปใช้ในด้านกระบวนการผลิตบัณฑิตและพัฒนาการจัดการศึกษาให้ได้บัณฑิตที่มหาวิทยาลัยที่พึงประสงค์ และนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพันธกิจด้านการผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของคณะสงฆ์และสังคมในการพัฒนาประเทศ

แบบสอบถาม มี ๓ ตอนจำนวน ๒ หน้า

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ การประเมินผลการดำเนินโครงการในแต่ละด้าน

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คำชี้แจงโปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

อายุ ต่ำกว่า ๓๐ ปี ๓๑-๓๕ ปี ๓๖-๔๐ ปี

๔๑-๔๕ ปี ๔๖-๕๐ ปี ๕๑ ปีขึ้นไป

สถานภาพ พระนิสิต บุคลากรของมหาวิทยาลัย

อื่น ๆ ระบุ.....

ตอนที่ ๒ ความพึงพอใจ/ผลกระทบต่อโครงการ

คำชี้แจง : ขอให้ท่านทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับความพึงพอใจของท่าน

ประเด็น/หัวข้อการพิจารณา	ด้านความพึงพอใจต่อโครงการ				
	มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
ความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม					
ด้านความรู้เนื้อหาการจัดการโครงการ					
๑. ความรู้ก่อนเดินทางศึกษาดูงาน					
๒. ความรู้หลังการศึกษาดูงาน					
๓. ความเข้าใจเนื้อหาการบรรยายระหว่างการเดินทาง					
๔. เนื้อหาบรรยายตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาดูงาน					

๕. สามารถนำความรู้ที่ได้ในการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้จริง					
๖. ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม					
ด้านวิทยากรบรรยาย					
๑. การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้					
๒. ความรอบรู้ ความเชี่ยวชาญ ในเนื้อหาวิทยากร และสถานที่					
๓. เทคนิควิธีการบรรยายโดยรวม					
๔. การอธิบายและการยกตัวอย่างประกอบ ชัดเจน					
๕. เปิดโอกาสให้ซักถาม และการตอบคำถามตรงประเด็น					
๖. ความชัดเจน ตรงประเด็น					
ด้านการบริหารโครงการ					
๑. ความเหมาะสมของสถานที่ที่เดินทางแต่ละแห่ง					
๒. การประชาสัมพันธ์โครงการ					
๓. ความเหมาะสมของระยะเวลาในการจัดโครงการ					
๔. สิ่งอำนวยความสะดวกวัสดุอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา					
๕. การประสานงานและอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่					
๖. ความสำเร็จโดยรวมของการทัศนศึกษาครั้งนี้					
๗. ภาพรวมในการจัดโครงการ					

ตอนที่ ๓ ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรม

๑. ท่านต้องการให้มีการจัดโครงการนี้ในครั้งต่อไปหรือไม่

ต้องการ..... ไม่ต้องการ.....

๒. โครงการนี้ท่านสนใจและต้องการให้มหาวิทยาลัยจัดในครั้งต่อไป ได้แก่

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์

กิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา ภาคการศึกษา ๒/๒๕๕๘

คำชี้แจง การประเมินครั้งนี้เพื่อนำผลไปใช้ในด้านกระบวนการการผลิตบัณฑิตและพัฒนาการจัดการศึกษาให้ได้บัณฑิตที่มหาวิทยาลัยที่พึงประสงค์ และนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาพันธกิจด้านการผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของคณะสงฆ์และสังคมในการพัฒนาประเทศ

ตอนที่ ๑ บทสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคล

๑. ชื่อ.....ฉายา/นามสกุล.....
๒. อายุ.....การศึกษา.....
๓. ตำแหน่ง.....
๔. ที่อยู่.....

ตอนที่ ๒ องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน

๑. กิจกรรมเสริมการเรียนการสอนสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นได้อย่างไร
๒. ท่านได้ความรู้จากการจัดกิจกรรมเสริมในการศึกษาวิชาขบวนการพุทธศาสนาในโลกปัจจุบันมากน้อยเพียงใด
๓. ท่านได้อะไรบ้างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง
๔. จากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงท่านคิดว่าจะสามารถนำความรู้ได้พัฒนาการศึกษาของท่านในด้านใดบ้าง
๕. ท่านอยากให้มีการศึกษานอกสถานที่อย่างนี้อีกหรือไม่อย่างไร

พระมหามิตร ฐิตปญโญ,ผศ.ดร.
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว)
เกิดวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๔
สถานที่เกิด บ้านยางอู้ม ต.ยางอู้ม อ.ท่าคันโท จ.กาฬสินธุ์
ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๒๙ หมู่ ๑ บ้านสำราญ ต.สำราญ ถ.มิตรภาพ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑
ต.โคกสี อ. เมือง จ.ขอนแก่น ๔๐๐๐๐
สังกัดคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

วุฒิการศึกษา

น.ธ.เอก,ป.ธ.๔
พธ.บ. (รัฐศาสตร์) มจร,ขอนแก่น,
พ.ม.(พระพุทธศาสนา)มจร,ขอนแก่น,
Ph.D. (Buddhist studies) University of Delhi

เอกสารประกอบการสอน

รายวิชาพระพุทธศาสนามหายาน
รายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน
รายวิชาพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน
รายวิชาพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นเลขานุการกรรมการบริหารศูนย์บัณฑิตศึกษา
วิทยาเขตขอนแก่น

ประสบการณ์ทำงานด้านการวิจัยเป็นนักวิจัยอิสระ.....

พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “ศึกษาผลการเผยแผ่โครงการ
ธรรมะสัญจรของนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น” ได้ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการ
ป้องกันและแก้ปัญหาภาวะมลพิษตามแนวทางพระพุทธศาสนา” ได้ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

สรุปโครงการวิจัย
สถานวิจัยพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<p>สัญญาเลขที่ MCU RS 610758117</p> <p>ชื่อโครงการการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันในโลกปัจจุบันของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น</p> <p>หัวหน้าโครงการพระมหามิตร ฐิตปญโญ, ผศ.ดร. อาจารย์จำสาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น</p> <p>โทรศัพท์ ๐๘๘๗๔๗๔๙๒๗ Email: pmahmit@gmail.com</p>
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p>การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันในโลกปัจจุบันของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน (Neo-Buddhist Movements in Contemporary World) ซึ่งเป็นการดำเนินกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้เคลื่อนไหวไปได้และแสดงบทบาทที่เหมาะสมในสภาพการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อนและทุนนิยมขบวนการพุทธศาสนาปรากฏการณ์และมีปฏิกริยาต่ออิทธิพลต่อคนในยุคใหม่เช่น การตีความคัมภีร์ตามตัวอักษร เพราะผู้นำขบวนการดังกล่าวจำนวนไม่น้อยได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่ ในปัจจุบันบทบาทของขบวนการพุทธศาสนาได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางพุทธศาสนาที่เด่นชัดที่สุดโลกาภิวัตน์ก็มีส่วนไม่น้อยในการสร้างความเติบโตใหญ่ให้แก่ขบวนการพุทธพุทธศาสนา</p>
<p>วัตถุประสงค์ในโครงการ</p> <p>๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน</p> <p>๒.๒ เพื่อพัฒนาเอกสารประกอบรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน</p> <p>๒.๓ เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้และประยุกต์ในการเรียนการสอนรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน</p>
<p>ผลการวิจัย</p> <p>๕.๑ สรุปผลการวิจัย</p> <p>การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันอีกทั้งยังช่วยในการขยายขอบเขตของขบวนการพุทธใหม่ได้เป็นอย่างดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกระแสโลกาภิวัตน์นั่นเอง การเปลี่ยนแปลงจากสถานการณ์หนึ่งสู่สถานการณ์หนึ่งจึงเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยที่ตกอยู่ในความสับสนและวุ่นวายในการดำเนินชีวิตเมืองบุคคลมีสับสนวุ่นวาย ภาวะจิตใจไม่สงบแล้วก็มีมักจะหันไปที่พึ่งทางใจ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ขบวนการพุทธใหม่ที่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอหลักธรรมประเพณีนิยมมาเป็นเป็นสังคมนิยมจึงทำให้บุคคลที่กำลังหาที่พึ่งใจได้หันไปมาพึ่งพระพุทธศาสนา หรือทำให้พุทธศาสนากลับมามีบทบาทต่อผู้คนมากขึ้น</p> <p>ขบวนการพุทธในโลกปัจจุบันทั้งในประเทศและนอกประเทศเป็นศาสนาเพื่อสังคมให้มีความ</p>

โดดเด่น ขบวนการพุทธใหม่มักจะเกิดขึ้นทั้งประเทศที่มีความวิกฤตทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือมากไปกว่านั้นเป็นภาวะวิกฤตจากภัยสงคราม อย่างเช่น ขบวนการพุทธใหม่ในประเทศอินเดียที่ นำโดย เอ็มเบ็ดการ์ (B.R.Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้อภัยเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวน ชนชั้นต่ำต้อย (ศุทฺร/อติศุทฺร) ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาค ทางสังคม อนาคตริก ธรรมปาละ เรียกร้องพระพุทธศาสนากับคัมภีร์มาตุภูมิและ ท่านโกเอ็นก้า” (สัตยา นารายัน โกเอ็นก้า (S.N. Goenka) ผู้นำวิปัสสนากับคัมภีร์ดินแดนมหาภารตเพื่อสุขภาพจิตที่ดีของ ประชาชน องค์คาลิ ลามะ ผู้นำรัฐบาลผลัดถิ่นของธิเบตที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของธิเบตบนฐาน ของอหิงสธรรม (non-violence) และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากล (universal responsibility) บนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (altruistic mind) ส่วนประเทศไทย คือ สำนักวัดหนองป่าพง (หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท) สำนักสวนโมกขพลาราม (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) ทั้งหมดที่นำมาศึกษานี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาแก้ปัญหาสังคมตั้งแต่ สังคมระดับรากหญ้าจนถึงสังคมระดับประเทศ

ดังนั้นสำนักเหล่านี้จึงกำลังจะผงาดอย่างสง่าผ่าเผยในสังคมโลกที่กำลังผงาดขึ้นสู่โลก ปัจจุบันนี้เพราะมีบุคคลและองค์กรสำคัญๆ ที่มีบทบาทต่อการเผยแผ่คำสอนและปรัชญาของสำนัก นั้น จึงมีคำเรียกพระพุทธศาสนาว่าขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหา สังคมโลกยุคใหม่ หมายถึง ทศนะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความ พุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบเดิมๆ ที่เน้น การแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคล ไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความ สลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ และดูเหมือนว่าพระพุทธศาสนาแบบใหม่นี้ที่สามารถตอบโจทย์สังคมปัจจุบันได้จึงเป็นที่นิยมกันอยู่ ปัจจุบันนี้เอง

๕.๑.๑ ผลการจากจัดกิจกรรม

๑. การจกจกกิจกรรมเสริมการเรียนรู้สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับการศึกษาต่อใน ระดับสูงขึ้นไปอย่างไร

ภาพรวมพบว่าการจกจกกิจกรรมเสริมการเรียนรู้สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับการศึกษาเพื่อจะ ต่อในระดับสูงขึ้นไปมากขึ้น พร้อมเป็นจริงกรรมาสร้างให้เกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนามั่นคง ยิ่งขึ้นด้วย ด้วยเหตุผลนี้ นิสิตได้ให้ความเห็นว่าสำนักพุทธแบบใหม่เป็นอีกองค์กรที่ช่วยแก้ไขปัญหา ของชุมชนเรื่องการติดอบายมุข ยาเสพติดชนิดต่างๆ เช่น สุรา ภัยยา ยาบ้า เป็นต้น จึงจำเป็นอย่าง ยิ่งที่ต้องตั้งสำนักให้เป็นแหล่งศึกษาสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของคน ในชุมชน เพื่อประพฤติปฏิบัติธรรมและนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าออกเผยแผ่เพื่อเป็น หลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจแก่คนในชุมชน

๒. ท่านได้ความรู้จากการจกจกกิจกรรมเสริมในการศึกษาวิชาขบวนการพุทธศาสนาในโลก ปัจจุบันมากขึ้นน้อยเพียงใด

จากการให้แง่คิดของนิสิตที่ลงภาคสนามจริงพบว่า นิสิตเข้าใจถึงขบวนการพระพุทธศาสนา แนวใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกปัจจุบันมากขึ้น อย่างเช่นลงสำนักของสัตยานารายัน โกอเอ็นก้าทำให้ทราบถึงการจัดการที่มีรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรอย่างเป็นระบบ และรูปแบบการเผยแผ่ของมูลนิธิ ที่ปรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมปัจจุบันสามารถสร้างศรัทธาให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น และทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่จากสถานการณ์ที่จริง

ยังพบอีกว่านิสิตได้รู้และเข้าใจขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ แล้วยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเผยแผ่นั้นอยากให้ทุกสำนักตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและขบวนการพุทธใหม่ ที่มีการขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา จะต้องปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมเพื่อปกป้องรักษาพุทธศาสนา ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

๓. ท่านได้อะไรบ้างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

ข้อพบว่านิสิตเข้าใจหลักการเผยแผ่ และจะจัดระเบียบผู้ที่เข้าปฏิบัติธรรม โดยไม่มีการกำหนดชุดที่ตายตัว เป็นการแต่งกายตามพื้นบ้านโดยไม่ได้เน้นต้องใส่ชุดขาวหม้อขาว แต่ทุกคนต้องตระหนักถึงการรักษาศีล ๕ ผู้ที่ได้เคยปฏิบัติมาแล้ว จะรักษาศีลข้อ ๖ ได้ด้วยการดื่มแต่เพียงน้ำปานะ หลังจากการพักในเวลา ๕ โมงเย็น ในขณะที่ผู้ปฏิบัติใหม่ อาจจะดื่มนม น้ำชา หรือรับประทานผลไม้ได้ อาจารย์ผู้สอนอาจจะยอมให้ผู้ที่เคยปฏิบัติมาแล้วบางคนยกเว้นการรักษาศีลข้อนี้ได้ ถ้าหากบุคคลผู้นั้นมีปัญหาด้านสุขภาพ ส่วนศีลข้อ ๗ และ ๘ นั้น ทุกคนจะต้องรักษา

ยังทำให้นิสิตได้องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นด้วยความแตกต่างกันว่าทำไม พระพุทธศาสนาดั้งเดิมและขบวนการพุทธใหม่จึงต้องมีแตกต่างกันในเรื่องการเผยแผ่ นิสิตยังได้แสดงทัศนคติว่าทำไมพระพุทธศาสนาดั้งเดิมจึงเน้นเรื่องศีลมากกว่าขบวนการพุทธใหม่ เห็นวิธิตผู้เข้าปฏิบัติอยู่กันแบบเรียบง่าย ในการศึกษาดูงานครั้งนี้ นิสิตให้เหตุผลต่อว่าเป็นการที่ได้องค์ความรู้ใหม่จริงประสบการณ์มาก

นิสิตยังให้ทัศนคติต่อว่าการศึกษาดูงานนอกสถานที่ในครั้งนี้ คือ องค์กรความรู้ที่ไม่มีในหนังสือเรียนในเรื่องต่างๆของขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน เช่น หลักการปฏิบัติตน สังคม วัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง ของแต่ละประเทศ แต่ละสำนักก็มีความแตกต่างกัน

๔. จากการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงท่านคิดว่าจะสามารถนำความรู้ได้พัฒนาการศึกษาของท่านในด้านใดบ้าง

การเดินทางออกศึกษาดูงานนอกสถานที่ในครั้งนี้ได้ทราบถึงประวัติและความเป็นมาในการสร้างสำนักของท่านสัตยานารายัน โกอเอ็นก้าร์ และมีการเปิดให้พุทธศาสนิกชนผู้ที่เดินทางมาร่วมการปฏิบัติธรรมพิธี โดยไม่มีการสวดมนต์ไหว้พระ แต่ฟังการธรรมบรรยายด้วยการเปิดเทปธรรมที่ท่านโกเอ็นก้าร์บันทึกการบรรยายซึ่งเป็นที่ศรัทธของผู้ที่เดินทางไป

๕. ท่านอยากให้มีการศึกษานอกสถานที่อย่างนี้อีกหรือไม่อย่างไร

ในข้อนี้พบว่านิสิต อยากให้มีโอกาสอย่างนี้ เพราะเป็นองค์ความรู้ของขบวนการพุทธใหม่ที่ไม่ มีในหนังสือเรียน นิสิตให้ความคิดเห็นว่าถ้ามีโอกาสก็จะนำมาประยุกต์ใช้กับสำนักของตน

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลผลความพึงพอใจในการกิจกรรมเสริม

ตอนที่ ๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเป็นพระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ชั้นปีที่ ๒ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตขอนแก่น จำนวน ๒๘ รูป ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐.๐๐

ตอนที่ ๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันโดยภาพรวมและรายด้านดังนี้

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันโดยภาพรวมและรายด้าน

จากตารางที่ ๒ พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านวิทยากรบรรยาย ($\bar{X} = ๔.๐๔$) รองลงมาคือ ด้านการบริหารโครงการ ($\bar{X} = ๓.๙๑$) และด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการ ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ตามลำดับ

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการโดยภาพรวมและรายข้อ

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านความรู้ เนื้อหาการจัดการโครงการโดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ความเหมาะสมของเอกสารประกอบการอบรม ($\bar{X} = ๔.๑๔$) รองลงมาคือ ความเข้าใจในเนื้อหาการบรรยายระหว่างการเดินทาง ($\bar{X} = ๓.๘๖$) และสามารถนำความรู้ที่ได้ในการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการทำงานได้จริง ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ความรู้ก่อนเดินทางศึกษาดูงาน ($\bar{X} = ๓.๖๘$)

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านวิทยากรบรรยายโดยภาพรวมและรายข้อ

พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน ด้านวิทยากรบรรยายโดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ($\bar{X} = ๔.๒๑$) รองลงมาคือ ความรอบรู้ ความเชี่ยวชาญ ในเนื้อหา รายวิชา และสถานที่ ($\bar{X} = ๔.๑๔$) และการอธิบายและการยกตัวอย่างประกอบ ชัดเจน ($\bar{X} = ๔.๑๑$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ความชัดเจน ตรงประเด็น ($\bar{X} = ๓.๘๖$)

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน **ด้านการบริหารโครงการ** โดยภาพรวมและรายข้อ พบว่า ความพึงพอใจในกิจกรรมเสริมให้พระนิสิตได้ศึกษาวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบัน **ด้านการบริหารโครงการ** โดยภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.91$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ การประสานงานและอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ ($\bar{X} = 4.00$) รองลงมาคือ ความเหมาะสมของระยะเวลาในการจัดโครงการ ($\bar{X} = 3.96$) และความสำเร็จโดยรวมของการทัศนศึกษาครั้งนี้ ($\bar{X} = 3.93$) ตามลำดับส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ สิ่งอำนวยความสะดวกวัสดุอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา ($\bar{X} = 3.79$)

๕.๒ บทวิจารณ์

๑) ทัศนะที่มองว่ามิติทางสังคมที่มองในพระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบดั้งเดิมเพียงแต่รูปแบบการเผยแผ่ที่ทันสมัยและเข้ากับสังคมได้เร็วขึ้น ซึ่งมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลที่หารูปแบบไม่ชัดเจนเท่านั้น ผู้มีทัศนะในแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักคิดหรือนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธอยู่แล้ว ดังนั้นจึงมีศึกษา วิจัยรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคพุทธกาลมาก เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ว่ามีรูปแบบที่ชัดหรือไม่อย่างไร

๒) จากทัศนะที่มองว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับขบวนการทางพระพุทธศาสนาที่ทำงานเพื่อสังคมไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ทั้งในนิกายเถรวาท มหายาน และวัชรยาน หากแต่เป็นรูปของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ผู้ที่มีทัศนะในแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการซึ่งขาดความเชื่อมโยงหลักการทางพระพุทธศาสนาว่าภิกษุทั้งหลายพึงเกี่ยวข้องไปเพื่อชนหมู่มากเป็นต้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

สิ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของขบวนการพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้สังคมได้เห็นแนวทางในการขยายขอบเขตของศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายมุมที่ควรทำการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาของสังคมโลกยุคใหม่ ผู้ที่จะทำการศึกษาต่อควรที่จะเน้นแนวคิดเรื่องความเป็นพหุนิยม (pluralism) ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความพยายามที่จะเสนอรูปแบบของศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นสังคมที่มีความเชื่อมโยงถึงกัน ทั้งชุมชน สังคม และหมู่บ้านทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งในคราวต่อไป

การผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของของรายวิชาขบวนการพุทธใหม่ในโลกปัจจุบันในโลกปัจจุบันของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่นไปปรับประยุกต์ในการเรียนการสอน

๒) อาจารย์ นักวิชาการ นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ความสนใจ

<p>และนำข้อมูลการวิจัยไปพัฒนากิจกรรมในวิชาชีพที่ตนเองทำการสอน</p> <p>๓) หน่วยงานการเผยแพร่หรือผู้มีความสนใจและนำข้อมูลการวิจัยไปนำเสนอและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาในระยะยาวได้</p>
<p>การประชาสัมพันธ์</p> <p>มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต</p> <p>ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งตีพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ</p>